

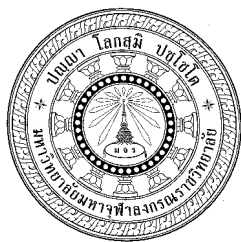
กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน
แบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

**THE PROCESS OF BUDDHIST PEACEFUL MEANS IN
DEVELOPMENT OF PARTICIPATORY AREAS
AND COMMUNITIES BY THE
ROYAL THAI ARMY**

พันเอก กิตติพงษ์ พุทธิมณี

ดุขฎิพนัพนัณนี้เป็นนัส่วนหนึ่ของการศึการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญญาพุทธศาสตรดุขฎิบัณจัต
สาขาวิชาสันตติศึศึกษา

บัณจัตติวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน
แบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

พันเอก กิตติพงษ์ พุทธิมณี

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

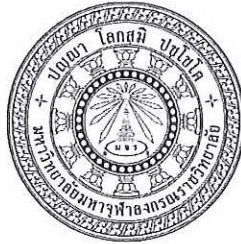
**The Process of Buddhist Peaceful Means in
Development of Participatory Areas
and Communities by the
Royal Thai Army**

Col. Kittipong Putdhimanee

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Peace studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์
เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก” เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

(พระเมธาวินัยรส, รศ.ดร.)

(ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์)

(พระมหาดวงเด่น จิตธนาโณ, ดร.)

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

(ดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ประธานกรรมการ
ดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์ กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พันเอก กิตติพงษ์ พุทธิมณี)

ชื่อคุณูปนิพนธ์	: กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก
ผู้วิจัย	: พันเอก กิตติพงษ์ พุทธิมณี
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาสันติศึกษา)
คณะกรรมการควบคุมคุณูปนิพนธ์	: พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร., ป.ธ.๖, พธ.ม. (ปรัชญา), ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) : ดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์, บธ.บ. (การโฆษณาและประชาสัมพันธ์), ศศ.ม. (จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ) พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๗ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

คุณูปนิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก ๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม ๓. เพื่อศึกษากระบวนการใช้หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก โดยมี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๓ กลุ่ม ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายพลเรือน และผู้เชี่ยวชาญของกองทัพบก รวม ๑๘ รูป/ท่าน โดยยืนยันข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ รวม ๖ ท่าน และนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาโวหาร

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก ที่ผ่านมามีลักษณะการดำเนินงานในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนเป็น ๓ ลักษณะ คือเป็นผู้เชื่อมโยง เป็นผู้ร่วมปฏิบัติการและผู้ส่งเสริม บทบาทดังกล่าวยังขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนในหลายขั้นตอน ทำให้ยังประสบกับปัญหาการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก ประกอบด้วย ๑. ปัญหาด้านกายภาพ ได้แก่ ปัญหาการบุกรุกของราษฎรบริเวณพื้นที่ชายแดนที่เป็นเขตหวงห้ามทางทหารและปัญหาการบุกรุกของราษฎรเข้าไปในเขตอุทยานและเขตอนุรักษ์ใหม่หลายพื้นที่เพื่อต้องการที่ทำกินเป็นของตนเอง ปัญหาเรื่องความยากจนและคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับที่ไม่ดีเนื่องจากจากประชาชนในพื้นที่ยังมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ และปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษาเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ไม่มีความรู้ความเข้าใจต่อการใช้พื้นที่ ตลอดจนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร ๒.ปัญหาด้านจิตใจ ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ยังขาดจิตสำนึกและยังไม่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้และยังไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐได้ครบทุกขั้นตอน รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องก็ยังไม่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเท่าที่ควร ทำให้การบริหารจัดการพื้นที่และชุมชนขาดประสิทธิภาพ

สำหรับหลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมพบว่า กระบวนการพุทธสันติวิธีที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ตามหลักธรรมของมรรค ๘ แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ ๑.

ขั้นการใช้ปัญญา ได้แก่ การเห็นร่วมกัน/ตัดสินใจร่วมกัน (สัมมาทิฐิ) และการคิดริเริ่มร่วมกัน (สัมมาสังกัปปะ) ๒. ขั้นการใช้ศีล เป็นขั้นการหาหรือ ดำเนินการ กำหนดวิถีชีวิตโดยการจัดวางระเบียบ กติกา เพื่อใช้ร่วมกันในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ได้แก่ การปรึกษาหารือร่วมกัน (สัมมาวาจา) การดำเนินการร่วมกัน (สัมมากัมมันตะ) และการกำหนดวิถีชีวิตร่วมกัน (สัมมาอาชีวะ) ๓. ขั้นการใช้สมาธิ เป็นขั้นการพยายามที่จะรับผิชอบและตรวจสอบนโยบายและโครงการต่าง ๆ ในทุกขั้นตอนร่วมกันด้วยจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ต่อกระบวนการ พัฒนาพื้นที่และชุมชน ได้แก่ การพยายามรับผิชอบร่วมกัน (สัมมาวายามะ) การตรวจสอบร่วมกัน (สัมมาสติ) และการเห็น/คิด/หาหรือ/ทำ/กำหนดวิถีชีวิต/รับผิชอบ/ตรวจสอบด้วยจิตใจมั่นคง (สัมมาสมาธิ)

กระบวนการใช้หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดย กองทัพบก ถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่กองทัพบกสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ซึ่งมีแนวทางและวิธีการใช้แบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอนคือ ๑. ขั้นร่วมการจัดทำแผน ซึ่งอยู่บนพื้นฐาน หลักการเห็นร่วมกัน/ตัดสินใจร่วมกัน (สัมมาทิฐิ) และการคิดริเริ่มร่วมกัน (สัมมาสังกัปปะ) โดยมี ขั้นตอนการปฏิบัติตามหลักอปริหานิยธรรม ๗ และอริยสัจ ๔ ประกอบด้วย ๑.๑ ร่วมปรึกษาหารือเพื่อ สืบสภาพปัญหา (ทุกข์) ๑.๒ ร่วมให้ความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา (สมุทัย) ๑.๓ ริเริ่ม ร่วมกันในการหาแนวทาง โดยการกำหนดวิสัยทัศน์/พันธกิจ/เป้าประสงค์/ตัวชี้วัด/ประเด็นยุทธศาสตร์/ กลยุทธ์ (นิโรธ) ๑.๔ ร่วมตัดสินใจ โดยการกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่สอดคล้องกับประเด็น ยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ (มรรค) ๒. ขั้นร่วมการดำเนินการ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของหลักการปรึกษาหารือ ร่วมกัน (สัมมาวาจา) และการดำเนินการร่วมกัน (สัมมากัมมันตะ) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติตามหลัก อธิติบาท ๔ ประกอบด้วย ๒.๑ กระบวนการเต็มใจทำหรือพอใจที่จะทำงานร่วมกัน (ฉันทะ) ๒.๒ กระบวนการร่วมฝึกทบทวน/ซักซ้อม/ประสานการปฏิบัติงาน (วิริยะ) ๒.๓ กระบวนการ ร่วมกันทำ ตามแผนปฏิบัติการ (จิตตะ) ๒.๔ กระบวนการร่วมพินิจพิจารณาในการตรวจสอบงาน (วิมังสา) ๓. ขั้นร่วมการตรวจสอบ/ประเมินผล ซึ่งอยู่บนพื้นฐานหลักการกำหนดวิถีชีวิตร่วมกัน (สัมมาอาชีวะ) และการตรวจสอบร่วมกัน (สัมมาสติ) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติตามหลักสังคหัตถ์ ๔ ประกอบด้วย ๓.๑ กระบวนการร่วมให้หรือแบ่งปันผลประโยชน์ (ทาน) ๓.๒ กระบวนการร่วมสื่อสาร (ปิยวาจา) ๓.๓ กระบวนการร่วมสงเคราะห์ (อถกจริยา) ๓.๔ กระบวนการร่วมกันวางตัว (สมานัตตา) และ ๔. ขั้นร่วมการแก้ไข/ปรับปรุง ซึ่งอยู่บนพื้นฐานหลักการพยายามรับผิชอบร่วมกัน (สัมมาวายามะ) และการเห็น/คิด/หาหรือ/ทำ/กำหนดวิถีชีวิต/รับผิชอบ/ตรวจสอบด้วยจิตใจมั่นคงร่วมกัน (สัมมาสมาธิ) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม ๖ ประกอบด้วย ๔.๑ กระบวนการร่วมกันแก้ไขด้วยความเมตตา (กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม) ๔.๒ กระบวนการร่วมกันแบ่งปันความต้องการหรือ ประสบการณ์ด้วยความเสียสละ (สาธารณโภคิ) ๔.๓ กระบวนการร่วมกันแก้ไขปรับปรุงแผนและ กฎระเบียบใหม่ (สิลสามัญญตา) ๔.๔ กระบวนการร่วมมีหรือร่วมใจในการปรับทัศนคติโดยสร้างสรรค์ (ทัญญูสามัญญตา)

Dissertation Title : The Process of Buddhist Peaceful Means in Development by Participatory Areas and Communities by the Royal Thai Army

Researcher : Senior Colonel Kittipong Putdhiranee

Degree : Doctor of Philosophy (Peace Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phramaha Hansa Dhammahaso, Assoc. Prof. Dr. Pali VI, M.A. (Philosophy), M.A. (Religious Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Khanthong Watthanapradit, B.A. (Advertising and Public Relations), M.A. (Industrial and Organizational Psychology), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 7, 2019

Abstract

This dissertation has 3 objectives which are 1. to study a participatory development of area and community by the army, 2. to study the principle of Buddhist peaceful means which promotes a participatory development of area and community, and 3. to study the process of Buddhist peaceful means in a participatory development of area and community by the army. The research methodology is a qualitative research by studying from documents and related researches, depth interview with the key informants of 3 groups namely Buddhism specialists, civilian experts, and army experts with the total of 18 people. Information is verified by the focus group discussion and then presented in the descriptive form.

The research outcomes were found that a participatory development of area and community by the army in the past had 3 attributes in terms of the operation in the development of area and community which were connector, operator, and promoter. Such roles still lacked a participation in the development of area and community in many steps resulting problems in a participatory development of area and community by the army. It included 1. Physical problem which were an intrusion of civilians in the territorial areas of military restriction and the civilian intrusion problem into the national park zone and the new preservation zone in many areas for the needs in having their own workplace, the poverty problem in livelihood and the lack of educational opportunity problem as the major cause leading to the non-understanding in area usage. This also included an appropriate use of natural resources for agriculture; 2. Mental problem meaning the population in the area still lacked of the conscious mind and did not give importance to the participatory process in developing the area and community, most of the residents were still lacking of knowledge and could not participate as part of the governmental unit in every process. Moreover, the related governmental divisions still did not give importance to the participatory process in all procedures as it should be, resulting the administrative management of the area and community was in deficient of efficiency.

For the process of Buddhist peaceful means in a participatory development of area and community. These were summarized into the Buddhist peaceful means process which could be applied to a participatory development of area and community following the 8 Magga (Noble Eightfold Paths). It was divided into 3 procedures which

were 1. Wisdom Use meaning an agreeable idea/decision (Samma Ditthi) and a mutual initiative thinking (Samma Samkappa), 2. Morality Use was the steps in consultation, operation, determination of the way of life by organizing rules and regulations to use together in the development of area and community which were a mutual consultation (Samma Vaca), a mutual operation (Samma Kammanta), and a mutual determination of the way of life (Samma Ajiva), 3. Concentration Use was the perseverance in being responsible and investigative various policies and projects in every procedure together with stable and determined mind towards the development process of area and community consisting of a perseverance in mutual responsibility (Samma Vayama), a mutual investigation (Samma Sati), and seeing/thinking/discussion/action/way of life determination/responsibility/ investigation with determined mind (Samma Samadhi).

For the process of Buddhist peaceful means in a participatory development of area and community by the army, the research believes that it is a new knowledge which the army can apply to the area and community development. There are 4 ways and methods in the procedure which are 1. Planning procedure which is based on the dhamma principle of a mutual seeing/mutual decision (Samma Ditthi) and a mutual initiation (Samma Samkappa) with the action procedures according to the 7 conditions of welfare (Aparihaniyadhamma) and the 4 noble truths (Ariyasacca) consisting of 1.1 a mutual discussion for the investigation of the problematic condition (Dukkha), 1.2 a mutual opinion for the analysis of the cause of problem (Samudaya), 1.3 a mutual initiation in finding the way by addressing vision/mission/target/ indicator/strategic issue/strategy (Nirodha), 1.4 a mutual decision by determining the working plan/project/relevant activities to the strategic issue/strategy (Magga); 2. Mutual cooperation (Do) which is based on the dhamma principle of a mutual consultation (Samma Vaca) and a mutual operation (Samma Kammanta) with the action procedures according to the 4 paths of accomplishment (Iddhipada) consisting of 2.1 a process of being satisfy or content in working together (Chanda), 2.2 a process of rehearsal/practice/harmonious operation together (Viriya), 2.3 a process of following the action plan together (Citta), 2.4 a process of thorough examine in investigation together (Vimansa); 3. Mutual examination/evaluation (Check) which is based on the dhamma principle of a mutual determination of the way of life (Samma Ajiva) and a mutual investigation (Samma Sati) with the action procedures according to the 4 bases of social solidarity (Sangahavatthu) consisting of 3.1 a process of giving or dividing benefit together (Dana), 3.2 a process of communicating together (Piyavaca), 3.3 a process of rendering aid (Atthacariya), 3.4 a process of even participation and behaving oneself together (Samanattata); and 4. Mutual revision/improvement (ACT) which is based on the dhamma principle of perseverance in the mutual responsibility (Samma Vayama) and seeing/thinking/discussion/ action/way of life determination/responsibility/ investigation with determined mind (Samma Samadhi) with the action procedures according to the 6 states of conciliation for fraternal living (Saraniyadhamma) consisting of 4.1 a mutual process in revision with loving-kindness (physical deed, verbal deed, and mental deed), 4.2 a mutual process in sharing the demand or experience with sacrifice (Sadharanabhogita), 4.3 a mutual process in revising plans and set of regulations (Silasamannata), 4.4 a mutual process in being united in action and spirit for the attitude change with creativity (Ditthisamannata).

กิตติกรรมประกาศ

ดุชนิพนธ์เล่มนี้ ขอน้อมถวายเป็น “พุทธบูชา” แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์เป็นสัญลักษณ์แห่งสันติภาพและทรงชี้เครื่องมือแห่งพุทธสันติวิธีเป็นทางสู่สันติภาพในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จเรียบร้อยอันดีเยี่ยม ด้วยความเสียสละ ความอนุเคราะห์ ความเมตตาจากบุคคลหลายฝ่ายเริ่มต้นจากหลักสูตรสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ร่วมมือกับสถาบันพระปกเกล้าและศาลยุติธรรมในการจัดทำหลักสูตรดุชนิพนธ์ขึ้น จึงเป็นโอกาสในการศึกษาวิจัยด้านสันติภาพ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของทุกท่านทุกฝ่ายมา ณ โอกาสนี้

ดุชนิพนธ์เรื่อง กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดย กองทัพบกฉบับนี้ สามารถดำเนินการบรรลุผลสำเร็จได้โดยความกรุณาของอาจารย์ที่ปรึกษาดุชนิพนธ์ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร., ดร.ชันทอง วัฒนประดิษฐ์, พระมหาสมบุญ วุฑฺฒิกโร, ดร., พระเมธาวิญญู, รศ.ดร., ดร.เสนห์ เดชะวงศ์ และ พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร. ที่กรุณาให้ความรู้ คำปรึกษาและ คำแนะนำช่วยเหลือ ตลอดจนตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ และเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยทุกขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยเป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ และขอขอบพระคุณอดีตผู้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชาในกองทัพบกที่ ๒ ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์และเข้าร่วมสนทนากลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สำคัญในการศึกษาวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พลโท ธีรกร ธรรมวินทร แม่ทัพภาคที่ ๒ ที่ได้อนุมัติให้ใช้แนวทางสันติวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่และชุมชนที่รับผิดชอบ ทำให้ผู้วิจัยมีขวัญกำลังใจและทิศทางที่ชัดเจนในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ในท้ายที่สุดนี้ขอขอบคุณคณาจารย์ทุกท่าน ที่ให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเรียนรู้ และเพิ่มพูนทักษะด้านการวิจัยมากยิ่งขึ้น คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากการศึกษาค้นคว้าดุชนิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่ผู้มีพระคุณทุก ๆ ท่าน และหวังว่าดุชนิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการดำเนินงานด้วยสติ ขันติ และสันติต่อไป

พันเอก กิตติพงษ์ พุทธิมณี

๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญรูปภาพหรือสารบัญแผนภูมิ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๗
๑.๓ วัตถุประสงค์ในการวิจัย	๗
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๑๒
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๔
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๒๐
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๒๑
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับ	๒๓
บทที่ ๒ การพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก	๒๔
๒.๑ นโยบาย แนวทาง บทบาทและพันธกิจของกองทัพบก	๒๔
๒.๒ บทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยกองทัพบก	๓๑
๒.๓ สรุปบทบาทการพัฒนาโดยกองทัพบก	๓๓
๒.๔ วงรอบการบริหารจัดการคุณภาพของเดมมิ่ง PDCA	๓๕
๒.๕ แนวคิดด้านการมีส่วนร่วม	๓๗
๒.๖ แนวคิดด้านการพัฒนาชุมชน	๕๔
๒.๗ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน	๘๔
๒.๘ หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี	๘๘
๒.๙ ทฤษฎีการแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ	๙๑
๒.๑๐ การพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบกในห้วงที่ผ่านมา	๙๓
๒.๑๑ แผนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนบริเวณพื้นที่ช่องชำแต หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ	๑๐๒

๒.๑๒ การพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก	๑๐๘
บทที่ ๓ หลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม	๑๑๔
๓.๑ แนวคิดพุทธสันติวิธีเพื่อการพัฒนาชุมชน	๑๑๔
๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมตามแนวทางพระพุทธศาสนา	๑๑๘
๓.๓ แนวคิดด้านสันติวิธีและการจัดการความขัดแย้ง	๑๒๑
๓.๔ หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง	๑๓๗
๓.๔.๑ อริยสัจ ๔	๑๓๗
๓.๔.๒ อิทธิบาท ๔	๑๓๘
๓.๔.๓ มรรค ๘	๑๔๕
๓.๔.๔ สาราณียธรรม ๖	๑๔๖
๓.๔.๕ อปริหานิยธรรม ๗	๑๔๘
๓.๔.๖ สังคหัตถ์ ๔	๑๕๑
๓.๕ หลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม	๑๕๖
บทที่ ๔ กระบวนการใช้หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก	๑๕๘
๔.๑ การบูรณาการกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม	๑๕๘
๔.๒ กระบวนการใช้พุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก	๑๖๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๘๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๘๐
๕.๒ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๘๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๘๙
บรรณานุกรม	๑๙๒
ภาคผนวก	๑๙๙
ภาคผนวก ก หนังสือขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	๒๐๐
ภาคผนวก ข หนังสือขออนุญาตให้ในสัณนิษฐานเก็บข้อมูลวิจัย	๒๐๖
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์	๒๒๕
ภาคผนวก ง ภาพขณะผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย	๒๓๗
ประวัติผู้วิจัย	๒๔๖

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ แสดงกระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)	๔๒
๒.๒ แสดงระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้ง ๓ ระดับ	๘๑
๒.๓ แสดงแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ๓ แผนงาน ๖๑ โครงการ	๑๑๒
๔.๑ แสดงการบูรณาการกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน แบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก	๑๕๙

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	๒๐
๑.๒ แสดงขั้นตอนการศึกษาวิจัย	๒๑
๒.๑ แสดงบทบาทของนักพัฒนาของกองทัพในการปฏิบัติงาน	๓๓
๒.๒ แสดงหลักการในการปฏิบัติงานพัฒนา	๓๕
๒.๓ แสดงวงจรการจัดการ	๓๖
๒.๔ แสดงการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะตามรัฐธรรมนูญ	๔๑
๒.๕ แสดงระดับการมีส่วนร่วม	๕๒
๒.๖ แสดงขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน	๖๐
๒.๗ แสดงลักษณะของการวางแผนและโครงการในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ	๖๗
๒.๘ แสดงการวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน ทั้ง ๕ ขั้นตอน	๗๐
๒.๙ แสดงประเภทและรูปแบบสำหรับการควบคุมและติดตามโครงการ	๗๓
๒.๑๐ แสดงขั้นตอนการประเมินผลงาน	๗๖
๒.๑๑ แสดงกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้ง ๗ ขั้นตอน	๗๙
๒.๑๒ โครงสร้างการจัดกลไกการบริหารยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงแห่งชาติ	๙๙
๓.๑ แสดงกระบวนการมีส่วนร่วมบนฐานของ “มัชฌิมาปฏิปทา”	๑๓๓
๔.๑ แสดงกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก	๑๖๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำอธิบายคำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ใช้การอ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๗. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๗.

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฐีสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตต. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตตนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภ.วิ. (ไทย)	=	อภิธัมมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
--------------	---	-------------	---------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ เป็นต้นมาได้ส่งผลให้ประเทศมีการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจที่ประเทศไทยได้รับการยกระดับเป็นประเทศในกลุ่มบนของกลุ่มประเทศระดับรายได้ปานกลาง ในด้านสังคมที่มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนส่งผลให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากการเป็นประเทศยากจน และในด้านสิ่งแวดล้อมที่ประเทศไทยมีข้อได้เปรียบในความหลากหลายเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังมีความท้าทายต่อการพัฒนาที่สำคัญ อาทิ อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปี ๒๕๖๐ ที่ร้อยละ ๓.๙ ถือว่าอยู่ในระดับต่ำกว่าศักยภาพ เมื่อเทียบกับร้อยละ ๖.๐ ต่อปีในช่วงเวลาเกือบ ๖ ทศวรรษที่ผ่านมา โดยมีสาเหตุหลักจากการชะลอตัวของการลงทุนภายในประเทศและสถานการณ์เศรษฐกิจโลกที่ยังไม่ฟื้นตัวได้เต็มที่ โครงสร้างเศรษฐกิจไทยที่ยังไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ภาคบริการและภาคเกษตรมีผลิตภาพการผลิตในระดับต่ำ ขาดการนำเทคโนโลยีเข้ามาเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ประกอบกับแรงงานไทยยังมีปัญหาเรื่องคุณภาพและสมรรถนะที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการในการขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศ^๑

นอกจากนั้น ศักยภาพและคุณภาพของประชากรไทยทุกช่วงวัยยังคงเป็นปัจจัยท้าทายสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ แม้ว่าการเข้าถึงระบบบริการสาธารณะ การศึกษา บริการสาธารณสุข โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ และการคุ้มครองทางสังคมอื่น ๆ ของคนไทยมีความครอบคลุมเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงมีปัญหาเรื่องคุณภาพการให้บริการที่มีมาตรฐานแตกต่างกันระหว่างพื้นที่ ซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุหลักที่ทำให้ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ขณะที่ปัญหาด้านความยากจนยังคงเป็นประเด็นท้าทายในการยกระดับการพัฒนาประเทศให้ประชาชนมีรายได้สูงขึ้นและแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันการวางกลยุทธ์ระยะยาวในการฟื้นฟู การใช้ และการรักษาทรัพยากรอย่างบูรณาการเพื่อการพัฒนาประเทศที่ผ่านมายังขาดความชัดเจน ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศยังมีการใช้อย่างสิ้นเปลืองและเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว

^๑ ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก. ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๑.

ทั้งนี้ ปัญหาดังกล่าวข้างต้นมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาครัฐ การพัฒนาประเทศขาดความต่อเนื่องและความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาของประชาชน ขณะที่ความมั่นคงภายในประเทศยังมีหลายประเด็นที่ต้องเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็ง ลดความขัดแย้งทางความคิดและอุดมการณ์ที่มีรากฐานมาจากความเหลื่อมล้ำ ความไม่เสมอภาค การขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม และปัญหาการขาดเสถียรภาพทางการเมือง ตลอดจนส่งเสริมคนในชาติให้ยึดมั่นสถาบันหลักเป็นศูนย์รวมจิตใจให้เกิดความรักและความสามัคคี

ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนก็เช่นเดียวกัน การดำเนินการต้องการยกระดับของการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยมีเป้าประสงค์ให้เกิดการพัฒนาในทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทฤษฎาการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนระบบโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งการพัฒนาชุมชนนั้นมีการขับเคลื่อนในการดำเนินการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานบริบทของแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกัน เช่น สภาพภูมิประเทศ วัฒนธรรม ความเชื่อ จึงทำให้การพัฒนาที่มีความแตกต่างกัน ปัจจัยความสำเร็จประการสำคัญจะต้องอาศัยสินทรัพย์ชุมชนเป็นพื้นฐาน โดยเริ่มจากทุนมนุษย์เนื่องจากมนุษย์ทุกคนมีพรสวรรค์อยู่ในตัวไม่อย่างใดอย่างหนึ่งและสามารถนำมาใช้ประโยชน์และมีคุณค่าต่อผู้อื่นได้ ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีความตระหนักถึงคุณค่าของศักยภาพเหล่านั้น ดังนั้นความเข้มแข็งของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนได้อุทิศตนเพื่อส่วนรวม การพัฒนาชุมชนที่อาศัยสินทรัพย์ของชุมชนจึงเป็นรากฐานสำคัญที่เชื่อว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนที่มีความยั่งยืน สมาชิกของชุมชนนั้นต้องร่วมกันจุดประกายขึ้นมา โดยเน้นที่ศักยภาพของชุมชนมากกว่าปัญหาและความขาดแคลนของชุมชน มีทัศนคติที่ตีมองสมาชิกในชุมชนว่ามีความสามารถและใช้ความสามารถที่มีได้อย่างสร้างสรรค์และมีคุณค่า ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงความสามารถของแต่ละคนเป็นเครือข่าย สามารถเปลี่ยนความคิดแนวทางการพัฒนาชุมชนจากแบบดั้งเดิมที่คิดทำจากบนลงล่างมาเป็นการระดมจากข้างใน โดยการทำจากล่างขึ้นบน ใช้ความเข้มแข็งพื้นฐานที่มีอยู่ คือ ทุนชุมชนว่าคืออะไร อยู่ที่ไหน สำคัญอย่างไร มีเท่าไร และจะเอามาใช้อย่างไร ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนสิ่งปลูกสร้าง ทุนด้านการเมืองการปกครอง ขึ้นอยู่กับว่าชุมชนนั้น ๆ จะมองเห็นและค้นหาออกมาได้มากน้อยแค่ไหน

ปัญหาของการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่ผ่านมาคือ การขาดการเรียนรู้ในการค้นหาและมองข้ามทุนของชุมชน ถูกครอบงำด้วยทุนจากภายนอกอันเกิดจากการส่งเสริมการพัฒนาของภาครัฐ จนทำให้ประชาชนคุ้นเคยอยู่กับความช่วยเหลือ ทำให้ขาดความมั่นใจและไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ สาเหตุมาจากไม่ทราบว่าตนเองมีต้นทุนด้านใดบ้างซึ่งต้นทุนดังกล่าวไม่ได้หมายถึงต้นทุนที่เป็นเงินตราเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงต้นทุนที่สำคัญ ๔ ประการคือ ๑) ทุนธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่า ซึ่งแต่ละสังคมมีทุนธรรมชาติที่แตกต่างกัน ทุนธรรมชาติเป็นตัวกำหนดศักยภาพในการดำเนินอาชีพของชุมชน ศักยภาพของชุมชนด้านการเกษตรก็ขึ้นอยู่กับทุนธรรมชาติ ๒) ทุนกายภาพของชุมชน เช่น เรื่องระบบโลจิสติกส์กลไกตลาด ๓) ทุนสังคม และ ๔) ทุนมนุษย์ นอกจากนี้แล้วยังประสบกับปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ คือ ๑) การพัฒนาแบบเดิม ซึ่งภาครัฐมักมองว่าประชาชนเป็นผู้ไม่รู้ไม่มีแนวความคิดในการพัฒนา จึงเป็นผลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำการพัฒนาในทุกด้าน โดยถือเข้าใจกันว่าภาครัฐเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมากที่สุด

เพื่อเข้าไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านและเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทุกประการ ซึ่งการปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้นปัจจัยสำคัญจะต้องให้ชาวบ้านเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ โดยจะต้องดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อให้ชาวบ้านเสนอภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวเองออกมาให้ได้ การดำเนินการโดยประชาชนจึงจะทำให้เกิดความยั่งยืน แต่การเริ่มต้นก็ต้องใช้เวลามากพอสมควร อาจเกิดได้เพียงบางหมู่บ้านเท่านั้น เพราะสภาพปัจจุบันเกิดปัญหาของคนที่แตกต่างกันอยู่ในชุมชน ซึ่งมีผู้มีอิทธิพลและคนเห็นแก่ตัวมากขึ้น หากรอให้ชุมชนมีวิวัฒนาการเองบางหมู่บ้านอาจไม่สามารถพัฒนาได้^๒ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการพัฒนามักจะท้อแท้ที่มองเห็นว่าชุมชนล่มสลายและขาดการมีส่วนร่วมและกลายเป็นข้ออ้างว่าพัฒนาไม่ได้แน่นอนและก็พากันละทิ้งชุมชนนั้นไป ซึ่งทำให้ชุมชนขาดโอกาสที่จะมีผู้เข้าไปร่วมเป็นภาคีการพัฒนา ดังนั้นแนวทางที่เป็นไปได้ที่จะดำเนินการพัฒนา คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้มีความคิดเห็นร่วมกันในหมู่บ้านเพียงจำนวนหนึ่งก่อน เรียกว่า “กลุ่มสนใจ” ซึ่งกลุ่มจะขยายผลไปสู่การพัฒนาที่เพิ่มขึ้นต่อไป โดยหลักความสำคัญ คือ ต้องทำให้กลุ่มดังกล่าวมีความอิสระในการเคลื่อนไหวไม่ถูกรอบของทางราชการครอบงำความคิด ผู้ประสานงานการพัฒนาที่จัดจากหน่วยงานต่างๆ จะเป็นผู้สนับสนุนทางแนวความคิดอย่างต่อเนื่อง ๓) ประชาชนในชนบทมักไม่กล้าแสดงออกแม้เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ตาม ทำให้การวางแผนการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ไม่สามารถประเมินผลได้ในทันที วิทยากรจึงต้องทำให้ประชาชนกล้าแสดงความคิดเห็นออกมาให้ได้ ด้วยการใช้กระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้สามารถประเมินผลได้ทุกขั้นตอน ซึ่งจะทำให้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการที่เหมาะสมได้อย่างต่อเนื่อง ๔) ในพื้นที่เป้าหมายส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่ล่มสลาย ผู้นำหมู่บ้านตามกฎหมายมักไม่มีลักษณะเป็นผู้นำธรรมชาติเช่นในอดีต ประชาชนมักให้การยอมรับอย่างไม่จริงใจความร่วมมือในการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาจึงมีน้อย การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจึงจำเป็นต้องค้นหาผู้นำตามธรรมชาติที่มีบทบาทในการพัฒนาต่อไปให้ได้ และสร้างบทบาทให้เกิดขึ้นอย่างแนบเนียน ไม่เป็นการสร้างกลุ่มอำนาจขึ้นมากับคณะกรรมการหมู่บ้าน แต่จะทำงานไปด้วยกันอย่างสอดคล้องซึ่งอาจหาได้โดยเร็วจากการจัดการประชุมแบบมีส่วนร่วม และ ๕) การแก้ไขปัญหาการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายนั้น ส่วนราชการเป็นภาคีการพัฒนาที่มีระบบและแข็งแกร่งมากที่สุด แต่เดิมมีข้อบกพร่องในเรื่องการถูกกำหนดกรอบและรูปแบบในการปฏิบัติงานที่เป็นอุปสรรคมากที่สุด คือ ระบบการสั่งการจากข้างบน อย่างไรก็ตามหากสามารถทำให้ส่วนราชการเข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะของอาสาสมัครเพื่อการพัฒนาชุมชนได้ก็จะทำให้ผู้ประสานงานการพัฒนามีประสิทธิภาพ สามารถลดเวลาในการสร้างกลุ่มสนใจโดยอาศัยความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อข้าราชการอยู่แล้ว ในขั้นต้น^๒

^๒ วรรณลดา กันต์โถม, การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและแนวทางการพัฒนา (พัฒนาสังคม), ๒๕๕๘, หน้า ๑๙.

ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่และชุมชนให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนา โดยจะต้องเริ่มที่คนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกันเองเพราะคนในชุมชนนั้น ๆ จะทราบและเข้าใจถึงปัญหากับความต้องการและทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชน คนนอกเป็นเพียงผู้ช่วยส่งเสริมเท่านั้น ชุมชนจะต้องเรียนรู้ว่าสมาชิกแต่ละคนในชุมชนมีคุณค่าที่แตกต่างกันออกไป และทุกคนล้วนมีความสามารถมีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง ต้นทุนที่มีไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ ทุนความรู้ ทุนทรัพยากร ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนเงินตรา ฯลฯ ชุมชนจำเป็นต้องค้นหาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชนและฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะได้นำมาบริหารจัดการพัฒนาพื้นที่และชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เหมาะสมต่อสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ ชุมชนที่มีกระบวนการจัดการทุนชุมชนได้เหมาะสมชุมชนนั้น ๆ ก็จะกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้ สามารถเรียนรู้ที่จะสร้างเป็นงานและอาชีพขึ้นมา ลดการพึ่งพาจากภายนอก และกลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ในท้ายที่สุด

ดังนั้นทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นปัจจัยขับเคลื่อนสำคัญในการยกระดับการพัฒนาประเทศในทุกมิติไปสู่เป้าหมายการเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วที่ขับเคลื่อนโดยภูมิปัญญาและนวัตกรรมในอีก ๒๐ ปีข้างหน้า ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการวางรากฐานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศอย่างเป็นระบบ โดยจำเป็นต้องมุ่งเน้นการพัฒนาและยกระดับคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดี เก่งและมีคุณภาพพร้อมขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปข้างหน้าได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่ง “คนไทยในอนาคตจะต้องมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุก ช่วงวัยมีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑ มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๓ และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตสู่การเป็นคนไทย ที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นวัตกรรม ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีฟตามความถนัดของตนเอง”

การส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครอบครัวยุคใหม่และชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างบรรทัดฐานที่ดีในสังคม การสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาทักษะของประชากรให้สอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม รวมทั้งสนับสนุนด้านวิชาการและสร้างนวัตกรรมที่สนับสนุนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน^๓

^๓ แผนกลยุทธ์การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงของชาติในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพภาคที่ ๒ พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๔, สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพภาคที่ ๒, หน้า ๕.

พื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่ดำเนินโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ของกองทัพบก มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตยตลอดแนว ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ป่าภูเขาที่มีความสลับซับซ้อนทอดตัวยาวตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก ผ่านเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ เข้าสู่เขตภายในประเทศไทย ตามแนวเทือกเขาบรรทัดทอดตัวเข้าสู่ใจกลางประเทศจรดเขตเขาใหญ่ อันเป็นรอยต่อจังหวัด นครราชสีมา สระบุรี นครนายก และจังหวัดปราจีนบุรี จากลักษณะภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้พื้นที่ที่มีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์ทั้งในด้านความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากมีทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญและการพัฒนาสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านตามช่องทางที่สำคัญทำให้เกิดความเจริญตามแนวชายแดนและกำลังพัฒนาเข้าสู่ประชาคมอาเซียนบริบททางสังคมตามแนวชายแดนมีการเปลี่ยนแปลงนำไปสู่การพัฒนาจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบพื้นที่ตามแนวชายแดน เพื่อป้องกันภัยคุกคามรูปแบบใหม่เข้ามาพร้อมกับความเจริญที่เกิดขึ้นตามแนวชายแดน พื้นที่ชายแดนศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี นอกจากมีภูมิประเทศสำคัญอันเป็นภูเขาสูงและช่องทางต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เขตป่าเขาที่สลับซับซ้อนและมีความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าว ยังเป็นเขตต้นน้ำลำธารของกลุ่มน้ำห้วยที่ไหลเข้าประเทศและหล่อเลี้ยงประชาชนในพื้นที่ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณชายแดนไว้ให้ได้อย่างถาวร

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาพื้นที่ที่ประสบกับปัญหาความมั่นคงในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าแหล่งต้นน้ำทางธรรมชาติ ปัญหาความยากจน ตลอดจนปัญหาที่เกิดจากผลกระทบการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ของราษฎรในพื้นที่ ที่ผ่านมากองทัพบกโดยกองทัพบกภาคที่ ๒ ได้ดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่ประสบกับปัญหา มาโดยลำดับ แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ได้อย่างยั่งยืน สาเหตุเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ยังมีน้อย ทำให้พลังในการขับเคลื่อนต่อการแก้ไขปัญหาลดน้อยลงไป อีกทั้งบทบาทที่ผ่านมากองทัพบกให้น้ำหนักเฉพาะในเรื่องของการเป็นผู้ประสานงาน ผู้ร่วมปฏิบัติงาน และผู้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ร่วมเท่านั้น แต่ยังขาดน้ำหนักของการมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมวางแผนตั้งแต่ต้นทางซึ่งจำเป็นที่ต้องเพิ่มการบูรณาการในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนตลอดจนให้ความสำคัญต่อภาคเอกชนและภาคประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนร่วมกับพื้นที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากจะเป็นการสร้างการรับรู้และความเข้าใจต่อการบริหารจัดการเชิงพื้นที่แล้ว ยังสามารถลดเงื่อนไขหรือขจัดความขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนตลอดจนประชาชนในพื้นที่ให้หมดไป^๔

^๔ แผนแม่บทโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ.๒๕๕๗-๒๕๖๑, กองกำลังสุรนารีและกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒ ส่วนแยก ๒, หน้า ๑๒.

นอกจากสาเหตุการขาดการมีส่วนร่วมแล้ว ภาคประชาชนและภาคเอกชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหาของพื้นที่และชุมชนอย่างเป็นระบบ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในพื้นที่อาจจะทราบแต่เพียงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นและสามารถรับรู้ความรุนแรงของปัญหาได้ แต่ราษฎรยังไม่ทราบถึงสาเหตุของปัญหาและไม่ทราบถึงแนวทางหรือวิธีการของการแก้ไขปัญหาที่เป็นระบบของราชการ ในขณะเดียวกันภาคประชาชนและภาคเอกชนมีความคาดหวังและมีความต้องการเห็นผลสัมฤทธิ์จากการแก้ไขปัญหาโดยเร็ว ซึ่งจะเห็นว่าที่ผ่านมาภาคประชาชนและภาคเอกชนไม่สามารถนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพังเพื่อนำปัญหามาเขียนเป็นแผนงานและโครงการเสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรืออำเภอเพื่อบรรจุในแผนพัฒนาจังหวัดหรือแผนปฏิบัติราชการประจำปีของจังหวัด ตลอดจนแผนงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้ได้รับงบประมาณในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และชุมชนได้ เนื่องจากยังขาดความเข้าใจต่อเรื่องดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญนโยบาย แนวทาง บทบาทและพันธกิจของกองทัพบกต่อการพัฒนาประเทศ ที่จะเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าวและสามารถขับเคลื่อนให้เกิดเป็นแผนงานโครงการในพื้นที่ได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานที่ผ่านมาคือ ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาคเอกชนและปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ตลอดจนปัญหาของการบริหารจัดการพื้นที่ที่ยังไม่ครบถ้วนทุกขั้นตอน ได้แก่ การเสนอแผนงาน/โครงการเพียงเพื่อให้ได้รับงบประมาณมาดำเนินการ แต่ยังขาดขั้นตอนการติดตามและประเมินผลว่าโครงการต่าง ๆ ที่นำมาแก้ไขปัญหาในพื้นที่สามารถแก้ไขปัญหาได้ตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ หรือได้ผลมากน้อยเพียงใด หรือโครงการบางโครงการที่ไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ก็ไม่สามารถให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขโครงการในรอบปีงบประมาณถัดไปได้ เป็นต้น ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญต่อประเด็นปัญหาดังกล่าว จึงได้ให้ความสำคัญที่จะศึกษาการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่เกิดจากมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาคเอกชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยสนใจที่จะดำเนินการศึกษาในพื้นที่**ช่องข่าแต หมู่บ้าน โศกขามบ่อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ** ที่มีปัญหาบริเวณรอยต่อจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้ทุกภาคส่วนโดยเฉพาะภาคประชาชนภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐตั้งแต่ต้นน้ำ คือ การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน กลางน้ำ คือ ร่วมกันทำ ร่วมกันตรวจสอบและประเมินผลของแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน และปลายน้ำ คือ ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่ร่วมกันจัดทำขึ้น ตลอดจนร่วมปรับปรุงแก้ไขแผนงานโครงการที่ดำเนินการในรอบถัดไปให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ในประเด็นยุทธศาสตร์ชาติ^๕ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครอบครัวและชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างบรรทัดฐานที่ดีในสังคม การสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาทักษะของประชากรให้สอดคล้องกับ

^๕ ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๙.

ความเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม รวมทั้งสนับสนุนด้านวิชาการและสร้างนวัตกรรมที่สนับสนุนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน^๖

เนื่องจากประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา นอกจากหลักของการมีส่วนร่วมแล้ว จึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมเข้ามากำกับกลไกของกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อปลูกจิตสำนึกของทุกภาคส่วนในการตระหนักรู้ต่อการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ซึ่งจะเป็พื้นฐานสำคัญในการที่จะทำให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน ตลอดจนช่วยลดปัญหาหว่างดำเนินงานและขัดแย้งหรือความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น เป็นเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้ต่อ “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก” ได้โดยสันติสุขต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ นโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจของกองทัพบกในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่ผ่านมามีลักษณะการดำเนินงานอย่างไร เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคทำให้ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพคืออะไร

๑.๒.๒ หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมหมายถึงอะไร และกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมควรเป็นอย่างไร ประกอบไปด้วยแนวคิดและวิธีการอย่างไร

๑.๒.๓ กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวทางและองค์ความรู้ใหม่ที่กองทัพบกสามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการควรมีลักษณะอย่างไร ประกอบไปด้วยแนวคิดและวิธีการอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม

๑.๓.๓ เพื่อศึกษากระบวนการใช้หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เครื่องมือที่สำคัญคือการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นในการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน

^๖ แผนแม่บทโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ.๒๕๕๗-๒๕๖๑, กองกำลังสุรนารีและกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒ ส่วนแยก ๒, หน้า ๒๐.

แบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก” ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Method Approach) หรือเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ ศึกษาวิเคราะห์จากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ฉบับภาษาไทย)^๗ แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ แผนพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษ แผนแม่บทโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สรุปรายงานผลการดำเนินโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานีของกองทัพภาคที่ ๒ เป็นต้น การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group) แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย ข่าวสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ บทความจากหนังสือพิมพ์และอินเทอร์เน็ตและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาเพื่อให้ผลการศึกษามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลประมวลผลวิเคราะห์จากการศึกษา ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากนโยบาย แนวทาง บทบาทและพันธกิจโดยกองทัพบกในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่ผ่านมามีลักษณะอย่างไร มีเหตุปัจจัยอะไรที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคทำให้ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจำเป็นจะต้องยกระดับการบริหารจัดการ โดยการใช้แนวคิดทฤษฎีตะวันตกและตะวันออกบูรณาการร่วมกับวรรณกรรมพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน (Documentary Research) ทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิดทฤษฎี “สันติวิธีเชิงพุทธ” เพื่อให้ได้กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการพื้นที่ที่รับผิดชอบได้ในอนาคต

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลายจากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญในการบูรณาการและพัฒนากระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม สามารถนำมาประกอบกับข้อมูลที่ได้อีกจากเอกสารและขึ้นรูปเป็นแผนภูมิกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบก เพื่อนำเสนอในขั้นตอนยืนยันด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ต่อผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนเพื่อให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมต่อแผนภูมิกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบกที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญว่ามีความเหมาะสมครบถ้วนสมบูรณ์ สอดคล้องตามหลักวิชาการหรือไม่ มีแนวทางในการนำไปใช้ในการปฏิบัติจริงในพื้นที่และชุมชนให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ได้อย่างไร ปัญหาอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้นในระหว่างดำเนินการและปัจจัยความสำเร็จเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและความต่อเนื่องยั่งยืนควรดำเนินการ

^๗ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ฉบับภาษาไทย), พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพฯ / โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

อย่างไร สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกมีรายละเอียดการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต่อกลุ่มตัวอย่างโดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน ๓ กลุ่ม รวมทั้งสิ้น ๑๘ รูป/ท่าน ดังนี้

๑.๔.๒.๑ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา (Buddhist Religious Specialists)

จำนวน ๕ รูป/คน

๑) พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทั้งในฐานะผู้สอน ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนเป็นผู้เขียนตำราในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) พระอาจารย์พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นอกจากท่านเป็นท่านผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว

ท่านยังเป็นนักพัฒนาวัด ใน ๓ มิติ ที่ประสบความสำเร็จทั้งในด้านกายภาพ ด้านจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ของคนและชุมชน และการพัฒนาทางด้านปัญญา ที่สามารถขับเคลื่อนไปพร้อมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร. รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และการพัฒนาสังคมและชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ รวมทั้งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการบรรยายธรรม และประสบการณ์ของการทำงานในการจัดประชุมและสัมมนาของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

๔) ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักพุทธสันติ ทั้งในฐานะผู้สอน ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ

๕) พระพยอม กัลยาโณ เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทั้งในฐานะผู้สอน ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนา ตลอดจนท่านยังเป็นนักพัฒนาวัดที่ประสบความสำเร็จในระดับประเทศ ซึ่งปัจจุบันวัดสวนแก้วเป็นที่ศึกษาดูงานของประชาชนโดยทั่วไป

๑.๔.๒.๒ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

จำนวน ๗ คน

๑) นายกร ทัพพะรังสี นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา อดีตรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงในหลายกระทรวงและหลายสมัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ตลอดจนเป็นผู้เชี่ยวชาญงานด้านนโยบายและการบริหารจัดการด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่มีประสบการณ์การทำงานทั้งในระดับชาติ ในระดับพื้นที่จังหวัดและในระดับชุมชน

๒) ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ประธานสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง ประธานมูลนิธิสิทธิมนุษยชนชาติ ประธานกรรมาธิการ

ขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ลงสู่การปฏิบัติโดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนามนุษย์ การขับเคลื่อน “หลักกสิกรรมธรรมชาติ” ผ่านการบ่มเพาะหลักคิดและหลักปฏิบัติผ่าน “ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ มาบเอื้อง” จังหวัดชลบุรี ศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตที่แสดงผลสัมฤทธิ์ของการนำศาสตร์พระราชาด้านการจัดการดิน น้ำ ป่า มาฟื้นฟูระบบนิเวศจนสามารถพลิกฟื้นดินแดนสร้างระบบนิเวศที่สมดุลต่อระบบการผลิตภาคการเกษตร พัฒนาสู่ชุมชนที่ดำเนินวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๓) นายฉัตรชัย พรหมเลิศ ปลัดกระทรวงมหาดไทย มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบำบัดทุกข์บำรุงสุข การรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน การอำนวยความสะดวก การส่งเสริมและพัฒนาการเมืองการปกครอง การพัฒนาการบริหารราชการส่วนภูมิภาค การปกครองท้องถิ่น การส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นและพัฒนาชุมชน การทะเบียนราษฎร ความมั่นคงภายใน กิจการสาธารณภัย และการพัฒนาเมืองและราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงมหาดไทย

๔) นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น อดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย ผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายก ผู้ว่าราชการจังหวัดสระบุรี และผู้ว่าราชการจังหวัดชัยนาท เป็นผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนในหลายจังหวัด ปัจจุบันมีภารกิจในความรับผิดชอบ คือ การส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการให้บริการสาธารณะ โดยการพัฒนาและให้คำปรึกษาแนะนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านการบริหารงานบุคคล การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การเงิน การคลัง และการบริหารจัดการ ให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๕) นายวิเชียร จันทรโณทัย ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดชัยภูมิ เป็นผู้บริหารระดับพื้นที่ที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนในหลายจังหวัด เป็นผู้รับนโยบายและคำสั่งจากนายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้ารัฐบาล คณะรัฐมนตรี กระทรวง และกรม มาปฏิบัติภารกิจให้เหมาะสมกับท้องถิ่นที่และประชาชนและเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดในบรรดาข้าราชการฝ่ายบริหารส่วนภูมิภาคในเขตจังหวัดที่รับผิดชอบ

๖) นายโจน จันได ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดเชียงใหม่ และวิทยากรพิเศษระดับประเทศ เป็นผู้ที่น่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้จนประสบผลสำเร็จ โดยการออกแบบทุนนิยมอย่างสิ้นเชิง แนวคิดพื้นฐานการดำรงชีวิตที่ใช้ปัจจัยสี่แบบไม่ก่อหนี้สิน โดยการสร้างบ้านดินของ โจน จันได คือ ดัวยดิน ฟาง วัสดุที่สามารถหาได้ง่าย ๆ ในธรรมชาติ ศึกษาและทดลองสร้างบ้านดิน สามารถสร้างบ้านดินให้กับผู้คนแบบฟรี ๆ ได้อย่างน่าสนใจ ทำให้เกิดกระแสความนิยม โดยเฉพาะชาวต่างชาติที่หมื่นเวียนมาศึกษาเรียนรู้ วิธีการสร้างบ้านดิน และวิถีการใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย

๗) นายณรงค์ สังขะโห ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดชัยนาท เป็นผู้ที่น่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้จนประสบผลสำเร็จ โดยการออกแบบเกษตรทุนนิยมมาใช้วิถีเกษตรอินทรีย์ แนวคิดพื้นฐานการดำรงชีวิตที่ใช้ปัจจัยสี่แบบไม่ก่อหนี้สิน โดยการปลูกต้นตัญยานาเพื่อเป็นทรัพย์สินเป็นมรดก เป็นผู้ให้องค์ความรู้ในการเพาะปลูกต้นตัญยานา การวิจัย

เพาะเลี้ยงเห็ดเพาะใต้ต้นยางนา และให้ความรู้ เรื่อง **Park Model** การออกแบบอุทยานสวนป่า
ทันสมัย ทำให้เกิดกระแสมความนิยมของประโยชน์จากยางนา โดยเฉพาะชาวเกษตรกรและหน่วย
ภาครัฐและเอกชนที่ได้หมุนเวียนมาศึกษาเรียนรู้วิธีการปลูกยางนาที่ศูนย์ศึกษายางนาแก่นี้แก่นจัน
อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท เป็นประจำทุกวัน

๑.๔.๒.๓ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบก จำนวน ๖ คน

๑) พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์ ที่ปรึกษากองอำนวยการรักษาความมั่นคง
ภายในราชอาณาจักร อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้สนองงานการพัฒนาพื้นที่และชุมชนในพื้นที่
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
รัชกาลที่ ๙ ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๙ จนเกษียณอายุราชการ

๒) พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒ และอดีตสมาชิก
สภาปฏิรูปประเทศ มีบทบาทในการปฏิรูปการพัฒนาประเทศตามแนวทางประชารัฐ เป็นผู้ผลักดัน
แผนงานโครงการที่สำคัญในการพัฒนาทั้งพื้นที่ตอนในและพื้นที่ชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓) พลเอก ธวัช สุบลั้ง อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒ มีบทบาทในการผลักดัน
แผนงานโครงการที่สำคัญในการพัฒนาพื้นที่ตอนในและพื้นที่ชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๔) พลโท ธารากร ธรรมวินทร แม่ทัพภาคที่ ๒ เป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน และมีบทบาทสำคัญในการผลักดันแผนแม่บทโครงการพัฒนา
เพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานีต่อสภาความมั่นคง
แห่งชาติ

๕) พลตรี ัญญา เกียรติสาร รองแม่ทัพภาคที่ ๒ เป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อจากแม่ทัพภาคที่ ๒ ในปัจจุบัน และมีบทบาทสำคัญในการประสานงาน
และจัดเวทีของการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาชน ภาคเอกชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องใน
พื้นที่ในการจัดทำแผนแม่บทโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและ
จังหวัดอุบลราชธานีเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่

๖) พลตรี ธเนศ วงศ์ชะอุ่ม ผู้บัญชาการกองพลทหารราบที่ ๖ เป็น
ผู้รับผิดชอบพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างในปัจจุบัน และมีบทบาทสำคัญในการลงพื้นที่
ประชุมคนหมู่บ้านเพื่อสืบสภาพปัญหาและรวบรวมปัญหาที่เกิดขึ้นจากภาคประชาชนและภาคเอกชน
ตลอดจนผลักดันให้เกิดการร่วมกันจัดทำแผนแม่บทโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่
รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานีกับทุกภาคส่วนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

๑.๔.๓ การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ

การยืนยันข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน
๖ ท่าน ดังนี้

๑) พระเมธาวิญญูสร, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย

๒) พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

๓) อาจารย์ศิริวิช ดโนทัย นักวิเคราะห์นโยบายและแผนเชี่ยวชาญ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

๔) รศ.ดร.ชุตินาถ ตรีวิบูลย์ รองอธิการบดี ฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

๕) พลโท ดร.ยงยุทธ สอนไม้ รองจเรกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร

๖) พันเอก ดร.อรรคเดช ประทีปอุษานนท์ รองผู้อำนวยการสำนักวิทยบริการ ความมั่นคง วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาพื้นที่ซึ่งมีปัญหการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรักและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยศาลา ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี ในพื้นที่ ๓ อำเภอ ๔ ตำบล ๒๘ หมู่บ้าน โดยจะดำเนินการศึกษาบริเวณ ช่างช้าแต หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูพานมอ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ดำเนินการศึกษาวิจัยระยะเวลา ๘ เดือน ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ๒๕๖๑ ถึงเดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ กระบวนการ (Process) หมายถึง ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลง อย่างมีระเบียบ ไปสู่ผลอย่างหนึ่ง รูปแบบหรือขั้นตอนการกระทำ ซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง ในที่นี้คือการขับเคลื่อนโดยรูปแบบหรือขั้นตอนกระบวนการการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ตามหลักพุทธสันติวิธีแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

๑.๕.๒ กระบวนการพุทธสันติวิธี หมายถึง รูปแบบหรือขั้นตอนการดำเนินการขับเคลื่อน ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนตามหลักพุทธสันติวิธีแบบมีส่วนร่วม ในที่นี้คือการขับเคลื่อนโดยรูปแบบ หรือขั้นตอนกระบวนการของมรรค ๘

๑.๕.๓ การมีส่วนร่วม (Participation) ในงานวิจัยชิ้นนี้ มีนัยที่ครอบคลุมถึง ความ เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ ความรู้สึก นึกคิดของแต่ละคนที่มีต่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม เป็นแรงกระตุ้นที่ช่วยทำให้เกิดความสำเร็จ เกิดความรับผิดชอบต่อกิจกรรมร่วมกันด้วยการเข้าไป เกี่ยวข้อง (Involvement) เข้าไปช่วยเหลือ (Contribution) และมีความรับผิดชอบ (Responsibility) ซึ่งจะเกิดขึ้นทุกระดับของสายบังคับบัญชาใน ๓ ลักษณะ คือ มีการช่วยเหลือ มีการให้อำนาจ และมีขอบเขตภาระงาน ในงานวิจัยนี้คือ การร่วมคิด/ร่วมทำแผน/ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามและตรวจสอบ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมปรับปรุงแก้ไข

๑.๕.๔ การพัฒนา (Development) หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือการทำให้เหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้นสนองความต้องการของ

ประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้นหรืออาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง การพัฒนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือการพัฒนาหมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือการทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป โดยมุ่งหมายว่าลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า แต่โดยธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหาในตัวมันเอง เพียงแต่ว่าจะมีปัญหามาก หรือปัญหาน้อย ถ้าหากตีความหมายการพัฒนาจะสามารถตีความหมายได้ ๒ นัย คือ

๑.๕.๔.๑ การพัฒนาในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

๑.๕.๔.๒ การพัฒนาในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

๑.๕.๕ กองทัพบก (Army) หมายถึง กองกำลังทหารที่ปฏิบัติการในภาคพื้นดินเป็นหลัก นอกจากจะมีภารกิจในการป้องกันประเทศแล้ว ยังมีภารกิจในการสนับสนุนการพัฒนาประเทศ ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริมส่วนราชการพลเรือนและภาคเอกชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยเฉพาะประชาชนที่ยากจนและด้อยโอกาสในพื้นที่ทุรกันดารและห่างไกลความเจริญ ให้มีภูมิคุ้มกันปัญหาและสามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างยั่งยืน รวมถึงงานการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้วย

๑.๕.๖ กองทัพภาคที่ ๒ (Army Region 2) ของกองทัพบกไทย รับผิดชอบพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด มีอำนาจปกครองบังคับบัญชาหน่วยทหารทั้งสิ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งที่เป็นส่วนกำลังรบและส่วนภูมิภาค (ตามพระราชกฤษฎีกา) ตั้งกองบัญชาการที่ค่ายสุรนารี ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

๑.๕.๗ ชุมชน (Community) หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน ในที่นี้หมายถึงชุมชนบริเวณช่องชำแต หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๑.๕.๘ สันติ (Peace) หมายถึง ความสงบ ซึ่งสงบในบริบทนี้ หมายถึง “สันติภาพ” และคำว่า “สันติภาพ” หมายถึง สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือความรุนแรงในมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วทำให้สังคมปราศจากสันติสุข อย่างไรก็ตาม สันติภาพในบริบทนี้อาจจะมีความขัดแย้งกันได้ トラบเท่าที่ความขัดแย้งมิได้นำไปสู่ความรุนแรงในมิติต่าง ๆ

๑.๕.๙ สันติวิธี (Peaceful Means) หมายถึง วิธีการในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการแห่งสันติ หรือการไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ซึ่งในงานวิจัยนี้มุ่งไปที่การใช้สันติวิธีเป็นเครื่องมือเพื่อจัดการความความขัดแย้งที่เกิดจากกลุ่มบุคคลต่อกลุ่มบุคคล หรือบุคคลต่อบุคคลเท่านั้น ไม่ได้ขยายความไปถึงสันติวิธีในรูปแบบอื่น ๆ ตามที่ปรากฏในสังคมไทย และสังคมตะวันตกหรือสังคมตะวันออก เช่น การประท้วงด้วยการอดอาหาร หรือการถือแ้วง เป็นต้น คำว่า “สันติ”

ในบริบทนี้หมายถึง “สังคมแห่งสันติ” “สันติเชิงโลกียะ” หรือ “สมมติสันติ” ซึ่งคำว่า “สังคมแห่งสันติ” นั้น บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอาจมีความขัดแย้งกันทางการกระทำ การพูด และความคิดเห็นได้ ตราบเท่าที่การคิด การพูด หรือการกระทำนั้นไม่พัฒนาตัวเองไปสู่ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม” ไม่ได้มีนัยหรือความหมายที่ครอบคลุมถึง “สันติ” ซึ่งเป็นไวพจน์ของนิพพาน

๑.๕.๑๐ พุทธสันติวิธี (Buddhist Peace) หมายถึง วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้า หรือเหล่าสาวกของพระองค์ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง หรือปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม และเป็นวิธีที่ประกอบไปด้วยความรัก ความสงสาร ความเป็นธรรม เช่น ความโปร่งใส บริสุทธิยุดิธรรม และเที่ยงธรรม เป็นต้น ในงานวิจัยได้ขับเคลื่อนด้วยหลักธรรมของอปริหานิยธรรม ๗, อริยสัจ ๔, อิทธิบาท ๔, สังคหวัตถุ ๔, สาราณียธรรม ๖ และมรรค ๘

๑.๕.๑๑ พื้นที่ (Area) หมายถึง ขนาดของผิวพื้น เช่น หาพื้นที่ อาณาบริเวณ เช่น ตรวจพื้นที่ ลักษณะของพื้นดิน เช่น พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม

๑.๕.๑๒ พื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี หมายถึง พื้นที่จังหวัดภาคอีสานตอนล่าง มีอาณาเขตติดกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ป่าภูเขาที่มีความสลับซับซ้อนทอดตัวยาวตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก มีช่องทางสำคัญที่ใช้เป็นทางสัญจรระหว่างสองประเทศ เช่น ช่องสง่า ช่องพระพลัย ช่องโดนเอวี่ ช่องตาเฒ่า ช่องชำเตและช่องอานม้า นอกจากนี้ช่องทางดังกล่าวแล้ว ยังเป็นเขตต้นน้ำลำธารของกลุ่มน้ำห้วยสำราญที่ใช้หล่อเลี้ยงประชาชนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยได้ประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรักและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยศาลา ซึ่งได้ประสบกับปัญหาการบุกรุกพื้นที่เพื่อใช้เป็นที่ทำกินของราษฎร ตลอดจนการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวม ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านความมั่นคงประกาศเป็นพื้นที่เร่งด่วนแรกในการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ครอบคลุม ๒๘ หมู่บ้าน ๔ ตำบล ๔ อำเภอ ได้แก่ ตำบลภูผามอก และตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ และตำบลโนนสำราญ และตำบลโคกสะอาด อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชนันศรี สอนคำ ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ อำเภอ บางใหญ่ จังหวัดนนทบุรีในการบริหารงานโรงเรียนคลองโยงเวทีอุบลมิ่ง^๔ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ อำเภอ บางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ในการบริหารงานโรงเรียนคลองโยงเวทีอุบลมิ่ง และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการเสนอแนะขึ้นำองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ อำเภอ บางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานโรงเรียนคลองโยงเวที

^๔ ชนันศรี สอนคำ, “การมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ อำเภอ บางใหญ่ จังหวัดนนทบุรีในการบริหารงานโรงเรียนคลองโยงเวทีอุบลมิ่ง”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยทองสุข, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

อุปถัมภ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ในด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไป โดยจำแนกตามข้อมูลส่วนตัว ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งการทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบล ประสบการณ์ในการทำงานด้านการศึกษา และประสบการณ์การทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบล การศึกษาได้ดำเนินการศึกษาเชิงสำรวจประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีอยู่จริงทั้งหมด จำนวน ๓๖ คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากมีอายุ ๓๐-๔๐ ปี มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มีตำแหน่งการทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นพนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการศึกษาไม่เคยเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีประสบการณ์ในการทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบล ๖-๑๐ ปี ตามลำดับ การมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ในการบริหารงานโรงเรียนคลองโยงเวทีอุปถัมภ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีส่วนร่วมอันดับที่หนึ่งคือ ด้านการบริหารงบประมาณ อันดับที่สองคือ ด้านการบริหารงานทั่วไป อันดับที่สามคือ ด้านการบริหารงานวิชาการ และอันดับสุดท้ายคือ ด้านการบริหารงานบุคคล ตามลำดับ

ฐิตอลีนา ใจเพียร ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเหมืองง่า อำเภอมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ภายใต้กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น^๔ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา ท้องถิ่น รวมทั้งศึกษากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น และหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเหมืองง่า อำเภอมืองลำพูน จังหวัดลำพูน โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นที่มีคุณภาพ การศึกษาเป็นการดำเนินการเชิงสำรวจกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชากร ทั้งหมด ๑๐ หมู่บ้าน การเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการคำนวณสัดส่วนของจำนวน ประชากรและทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบง่าย

ผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยรวมอยู่ในระดับน้อย กระบวนการจัดทำแผนพัฒนา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับข้อเสนอแนะ ควรมีการสร้าง กลไกหรือช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา ท้องถิ่นมากกว่าการทำเวทีประชาคม เจ้าหน้าที่ควรประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินการตามแผนให้ ประชาชนทราบความก้าวหน้าโดยตลอด ควรการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในแผนการดำเนินงาน การติดตามการตรวจสอบผลการ ดำเนินงาน การใช้งบประมาณ การ ประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกันทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

^๔ ฐิตอลีนา ใจเพียร, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเหมืองง่า อำเภอมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ภายใต้กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเนชั่น, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

ธงชัย ขมมี ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นสามปีของผู้นำชุมชน และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านพร้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก^{๑๐} มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นสามปีของผู้นำชุมชนและสมาชิกสภา องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านพร้าวอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนและตำแหน่ง

การศึกษาได้ดำเนินการศึกษาเชิงสำรวจ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือผู้นำชุมชนและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านพร้าว จำนวน ๔๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาคือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากเป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีส่วนร่วมอันดับหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา อันดับที่สองคือ การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม อันดับที่สาม คือการมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และอันดับสุดท้ายคือ การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ตามลำดับ

พระครูสิริสุตานุยุต (สมาน จนทิส) ศึกษาวิจัย เรื่องรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักมณฑลสูตร ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน ๒) เพื่อศึกษาหลักการการพัฒนาชุมชนตามหลักมณฑลสูตร และ ๓) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักมณฑลสูตร ของบ้านปากอ ตำบลตะเคียนปม อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน^{๑๑}

จากการศึกษาวิจัยแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักธรรมนั้นคือหลักมณฑลสูตรนับว่าเป็นหลักที่มีกระบวนการชัดเจนและส่งผลให้การพัฒนาชุมชนที่มีความโดดเด่นกว่าแนวคิดทฤษฎีอื่น ดังได้แสดงให้เห็นการพัฒนาชุมชนของบ้านปากอ ตำบลตะเคียนปม อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ที่มีการพัฒนาชุมชนเชิงบูรณาการระหว่างการทำนุวิธีชีวิตภายใต้ประเพณีวัฒนธรรม มีจุดเด่นของบทบาทภาวะผู้นำของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน วิสัยทัศน์ค่านิยมของชุมชน บทบาทประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการตนเองแผนการพัฒนาของชุมชน กับหลักมณฑลสูตร นำมาพัฒนาชุมชนและเกิดประสิทธิภาพของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน และกระบวนการของมณฑลสูตรยังได้ชี้ให้เห็นถึงทางโลกียธรรมและโลกุตระธรรมและภายใต้หลักธรรมแต่ละหมวดก็ยังมีข้อปลีกย่อยหรือมีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกัน ส่งเสริม สนับสนุน เกื้อกูล ทั้งภายในด้านเดียวกันและระหว่างด้าน เป็นดังเครือข่ายแมงมุม การพัฒนาชุมชน จึงมีความจำเป็น ที่จะต้องมีการดำเนินการภายใต้หลักมณฑลสูตร

^{๑๐} ธงชัย ขมมี, “การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นสามปีของผู้นำชุมชน และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านพร้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยทองสุข, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๑๑} พระครูสิริสุตานุยุต (สมาน จนทิส), “รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักมณฑลสูตร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

เนื่องด้วยเป็นกระบวนการที่สามารถอธิบายได้อย่างครอบคลุมในด้านการพัฒนา และที่สำคัญรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักมงคลสูตร ยังมีจุดหมายที่เด่นชัดของการพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาที่มีจุดหมายในด้านจิตใจเป็นสำคัญ ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนาที่ประกอบด้วย ๘ ด้าน คือ

- ๑) การพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- ๒) การพัฒนาตนเอง
- ๓) การพัฒนาด้านครอบครัว
- ๔) การพัฒนาด้านสังคม
- ๕) การพัฒนาด้านคุณธรรมและศีลธรรม
- ๖) การพัฒนาด้านการศึกษา
- ๗) การพัฒนาด้านธรรมาปฏิบัติ
- ๘) การพัฒนาด้านประโยชน์สูงสุด

โดยการพัฒนาแต่ละด้าน มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ไม่มีหลักอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีความโดดเด่นกว่ากัน และเป็นการดำเนินกันไปอย่างบูรณาการอาศัยซึ่งกันและกัน การพัฒนาชุมชนที่สำเร็จและยั่งยืน คือการพัฒนาตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ในรูปแบบการพัฒนาชุมชน ตามหลักมงคลสูตร

วิชญ์ หยกจินดา ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน, หมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอบึงนาราง จังหวัดจันทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอบึงนาราง จังหวัดจันทบุรี^{๑๒} และเพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ กลุ่มตัวอย่าง ๓๒๒ คน โดยใช้สูตรของ Yamane ทดสอบสมมติฐานโดยใช้สถิติ t-test เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวแปรอิสระที่มี ๒ กลุ่ม และใช้สถิติ One-way ANOVA เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวแปรอิสระที่มี ๓ กลุ่มขึ้นไป และใช้ LSD ทดสอบความแตกต่างรายคู่หากพบว่ามีผลแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน, หมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอบึงนาราง จังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มีส่วนร่วมในระดับมาก เป็นอันดับแรก รองลงมาด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมีส่วนร่วมในระดับมาก ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในระดับมาก และสุดท้ายด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผลมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่าประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอบึงนาราง จังหวัดจันทบุรี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

^{๑๒} วิชญ์ หยกจินดา. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน, หมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอบึงนาราง จังหวัดจันทบุรี”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

โสภิตา ศรีนุ่น ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา^{๓๓} มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผน พัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา และเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชน จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา อายุระหว่าง ๒๐-๖๐ ปี จำนวน ๓๙๕ คน จากการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี มีสถานภาพสมรส จบการศึกษาในระดับอนุปริญญา/ปวส. ประกอบอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว และมีรายได้ระหว่าง ๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท/เดือน ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการมากที่สุด รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และน้อยที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ตามลำดับ และพบว่าประชาชนที่มีเพศ อายุ สถานภาพ และอาชีพ แตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ไม่แตกต่างกัน ส่วนประชาชนที่มีระดับการศึกษาและรายได้ แตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง จังหวัดยะลา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สุวัตรี้ ไกรสกุล ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี^{๓๔} มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ต่อแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล จำนวน ๓๗๐ คน และนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ตามวิธีการทางสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นจำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยวิเคราะห์ t-test ความแปรปรวนแบบทางเดียว และ One-way ANOVA ที่นัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ ผลจากการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ในแต่ละด้านมีภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมาก และประชาชนที่มีอายุ และอาชีพ ต่างกันมีส่วนร่วมต่อแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

^{๓๓} โสภิตา ศรีนุ่น, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา” วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

^{๓๔} สุวัตรี้ ไกรสกุล, รายงานวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี, คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๘, บทคัดย่อ.

อริคม เรียมศรีสกุล ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง^{๑๕} โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อการศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ๒) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างจากการศึกษาพบว่า

๑) สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าพื้นที่วิจัยทั้งหมดเป็นพื้นที่ของชุมชนแนวอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ประชาชนในพื้นที่ดำรงชีพโดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติภายในป่าเฉพาะบางฤดูกาล แต่ประมาณร้อยละ ๙๐ ของประชากรในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้าง ลักษณะของพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าและลำธาร มีภูมิประเทศที่สวยงาม เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีสัตว์ป่า และพันธุ์ไม้ที่หายาก มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีวัฒนธรรมชนเผ่าที่สวยงาม ปัญหาพื้นที่ป่าที่เป็นพื้นที่แนวกันชนทั้งหมดเคยเป็นพื้นที่สัมปทาน มีการบุกรุกป่าเสื่อมโทรม เพื่อขยายเป็นพื้นที่ทำกินและอยู่อาศัย

๒) การศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าประชาชนในพื้นที่ใช้หลักการมีส่วนร่วม ๔ ด้าน คือการมีส่วนร่วมคิด การมีส่วนร่วมดำเนินการ การมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ๔ ด้าน ในการสงวน อนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

๓) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติพบว่ามีแบ่งพื้นที่สงวนและพื้นที่ใช้สอยอย่างชัดเจน โดยใช้หลักศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการอนุรักษ์ขยายพันธุ์และเพิ่มจำนวนป่าไม้และสัตว์ป่าตามหลักวิชาการ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าอย่างยั่งยืนนานเพื่อการดำรงชีพอย่างมั่นคง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการทำวิจัยที่เน้นเฉพาะการมีส่วนร่วมหรือการพัฒนาชุมชนด้านใดด้านหนึ่งหรือทั้งสองด้าน แต่ยังขาดงานวิจัยที่นำหลักธรรมมาใช้ในการทำวิจัย เป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญในเรื่องนี้ จึงได้นำหลักพุทธสันติวิธีมาเป็นหลักยึดในการทำวิจัย โดยบูรณาการร่วมกับกระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนพร้อมกันทั้งสามด้านเพื่อให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

อรรถัย พระทัด ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ กรณีศึกษา ชุมชนป้อมมหากาฬ^{๑๖} มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานและ

^{๑๕} อริคม เรียมศรีสกุล, “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

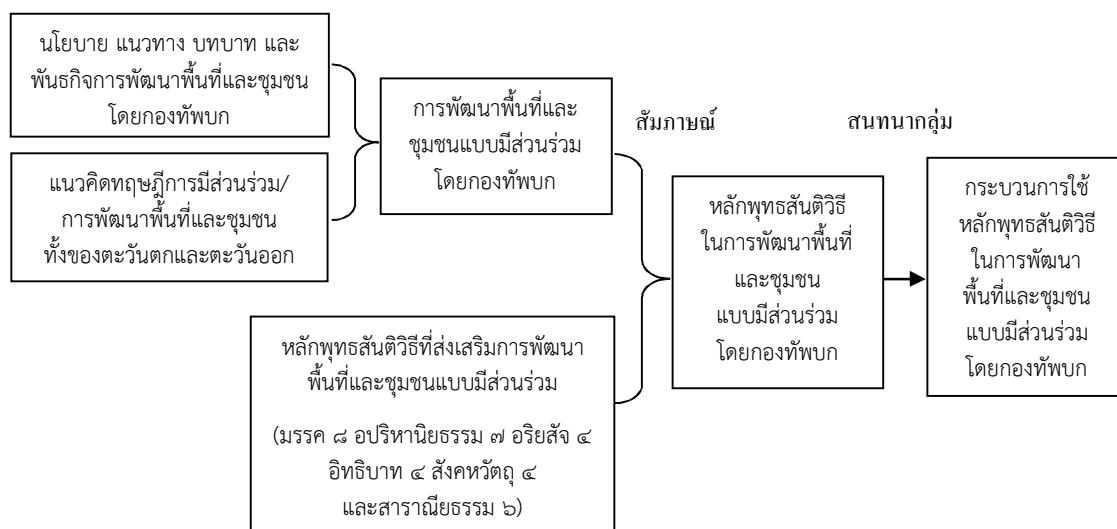
^{๑๖} อรรถัย พระทัด, “ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ กรณีศึกษา ชุมชนป้อมมหากาฬ”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารจัดการสาธารณะ) สาขาวิชาการบริหารจัดการสาธารณะ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ผ่านมา ปัญหาอุปสรรคที่ผ่านมา และการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ชุมชนป้อมมหากาฬ โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร บทความ งานวิชาการ การสังเกตแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์พูดคุยแบบ ทางการและไม่เป็นทางการ

ผลการศึกษาพบว่า ปัญหานโยบายการดำเนินโครงการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนป้อมมหากาฬส่งผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยของประชาชนในชุมชนป้อมมหากาฬ โดยการดำเนินนโยบายของทางกรุงเทพมหานครไม่มีการศึกษาผลกระทบต่อประชาชนอย่างชัดเจน จึงไม่ได้ความร่วมมือจากประชาชนอย่างเต็มที่ ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหากับทางชุมชน ควรศึกษาจากความ ต้องการของประชาชนและมีการวางแผนบริหารจัดการดำเนินการอย่างเป็นระบบ หน่วยงานภาครัฐ ควรให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดแนวทางและวางแผนในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการรับฟัง แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสดงบทบาทของชุมชน พร้อมกับตัดสินใจร่วมกันในแนวทางการวางแผนการดำเนินโครงการต่อไป

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

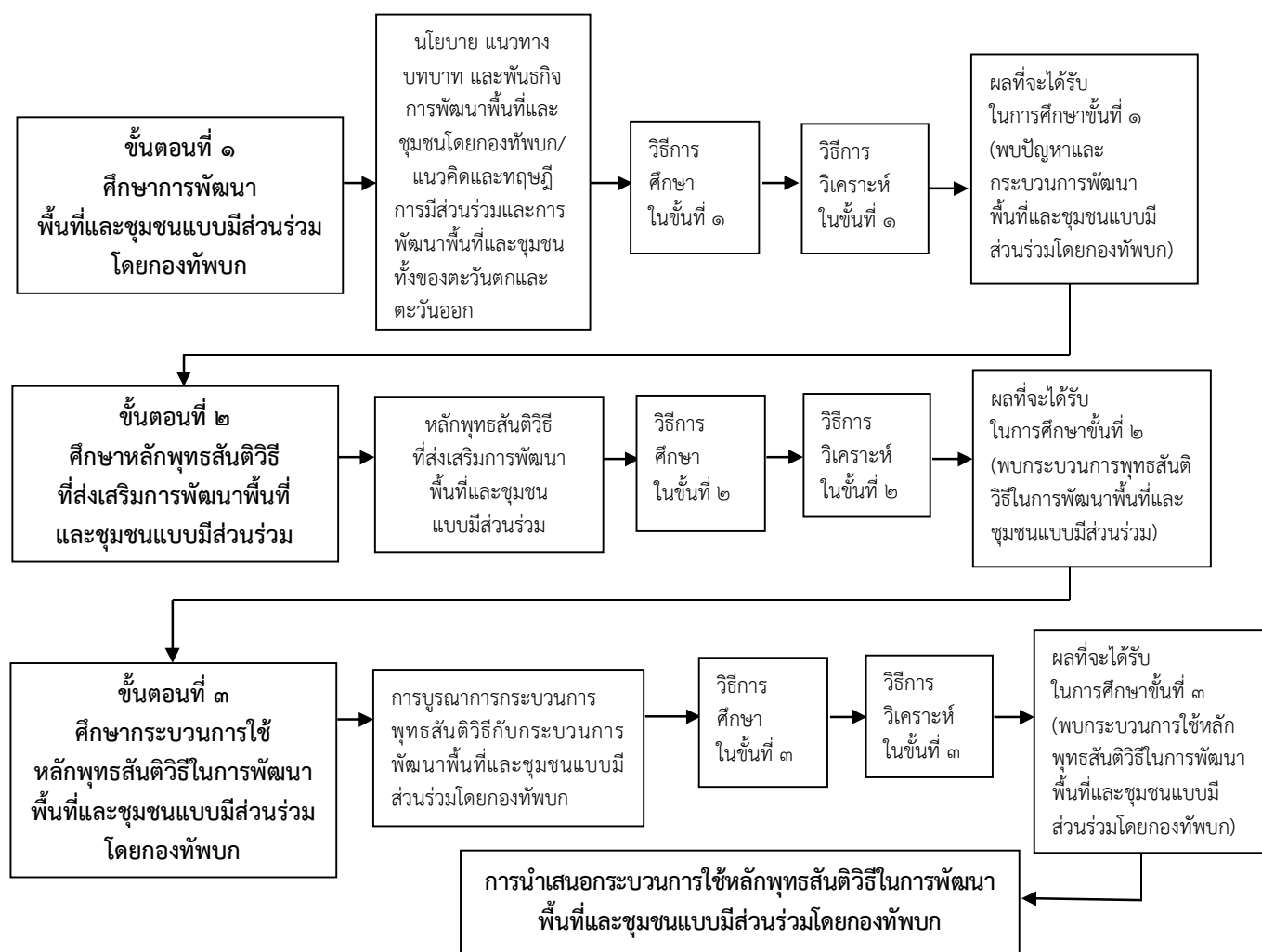
ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งการศึกษากระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก จากประเด็นปัญหา ประเด็นคำถามและขอบเขตของการวิจัยดังกล่าวข้างต้นนั้น สามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ในการตั้งฐานการวิจัยดังนี้

แผนภูมิที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการศึกษาวิจัย สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑.๒ แสดงขั้นตอนการศึกษาวิจัย

๑.๘.๑ ขั้นที่ ๑ ศึกษาการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก และแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมและการพัฒนาพื้นที่และชุมชนทั้งของตะวันตกและตะวันออกที่เกี่ยวข้อง การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษานโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจ การพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบก รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมและการพัฒนาพื้นที่และชุมชนทั้งของตะวันตกและตะวันออก

๑.๘.๑.๑ วิธีการศึกษาในขั้นที่ ๑ วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการศึกษาจากข้อมูลจากเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) นโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจ การพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก แผนพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษ แผนแม่บทโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานีของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สรุปรายงานผลการดำเนินโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานีของกองทัพภาคที่ ๒ พร้อมทั้งข่าวสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต และบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมและการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ทั้งของตะวันตกและตะวันออก งานวิจัย ข่าวสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ บทความจากหนังสือพิมพ์และ อินเทอร์เน็ตและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาเพื่อให้ผลการศึกษามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.๘.๑.๒ วิธีการวิเคราะห์ในขั้นที่ ๑ การศึกษาวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับ แนวนโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก ที่ได้ดำเนินการ มามีลักษณะอย่างไร ประกอบด้วยขั้นตอนกระบวนการในการดำเนินการอย่างไร ใช้เครื่องมือและ วิธีการดำเนินการอย่างไร ผลการดำเนินงานที่ประสบผลสัมฤทธิ์และไม่ประสบผลสัมฤทธิ์เพราะ อะไร รวมทั้งศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมและการพัฒนาพื้นที่และชุมชนทั้งของตะวันตก และตะวันออก

๑.๘.๑.๓ ผลที่จะได้รับในการศึกษาขั้นที่ ๑ สิ่งที่ได้รับอย่างชัดเจนที่เกิดจากการ ศึกษาวิจัย ในขั้นที่ ๑ ก็คือ นโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจของกองทัพบกในการพัฒนาพื้นที่ และชุมชน ที่ผ่านมามีขั้นตอนการดำเนินงานเป็นอย่างไร เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรค ทำให้ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมีอะไรบ้าง รวมทั้งได้กระบวนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบกเป็นอย่างไร และใช้ เครื่องมือและ วิธีการดำเนินการอย่างไร

๑.๘.๒ ขั้นที่ ๒ ศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมี ส่วนร่วมเพื่อนำไปบูรณาการกับกระบวนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

๑.๘.๒.๑ วิธีการศึกษาในขั้นที่ ๒ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการศึกษาจากข้อมูลจาก เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎกและจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) พร้อมทั้งเอกสาร หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต บทความต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๘.๒.๒ วิธีการวิเคราะห์ในขั้นที่ ๒ การศึกษาวิเคราะห์ในขั้นของการบูรณาการ แนวคิดและทฤษฎีนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ วิเคราะห์ ตีความ อธิบาย และขยายนัยจากข้อมูลที่เกี่ยวกับ หลักธรรมพุทธสันติวิธี จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎกและจากเอกสาร ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือส่วนที่เป็นอรรถกถา ฎีกา พร้อมทั้งเอกสาร หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต บทความต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๘.๒.๓ ผลที่จะได้รับในการศึกษาขั้นที่ ๒ สิ่งที่ได้รับอย่างชัดเจนที่เกิดจากการ ศึกษาวิจัย ในขั้นที่ ๒ ก็คือ การทำให้เราทราบและได้กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และ ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

๑.๘.๓ ขั้นที่ ๓ กระบวนการใช้หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมี ส่วนร่วมโดยกองทัพบก สำหรับขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้บูรณาการกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนา พื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก เข้าด้วยกัน และนำรูปแบบ “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม

โดยกองทัพบก” ที่ได้จากการบูรณาการไปสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมมาสนับสนุนกระบวนการดังกล่าว พร้อมทั้งนำมายืนยันข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) และนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาโวหารว่าแนวคิดนี้เมื่อมีการประยุกต์ใช้สนับสนุนการปฏิบัติงานของกองทัพบก จะได้ผลหรือไม่ อย่างไร เพื่อที่จะได้ทราบถึงข้อเด่นและข้อด้อยของแนวคิดทฤษฎีและการปฏิบัติการ อันจะก่อให้เกิดการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และเหมาะสมกับสภาพปัญหาในพื้นที่และชุมชนที่กองทัพบกดำเนินการต่อไป

๑.๘.๓.๑ วิธีการศึกษาในขั้นที่ ๓ ผู้วิจัยได้รูปแบบกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก” อันเป็นรูปแบบที่เกิดจากการบูรณาการเข้าด้วยกันระหว่างกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการในการสังเคราะห์ วิเคราะห์ อธิบายและวิพากษ์ เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลเหล่านั้นว่ามีความสอดคล้องและแตกต่างกันอย่างไร และนำมายืนยันข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีว่าใช้ได้หรือไม่ อย่างไร

๑.๘.๓.๒ วิธีการวิเคราะห์ในขั้นที่ ๓ ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ซึ่งจะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกวิดีโอและบันทึกเสียง โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อจัดทำและนำเสนอเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ในโอกาสต่อไป

๑.๘.๓.๓ ผลที่จะได้รับจากขั้นที่ ๓ ในการศึกษาวิจัยทำให้ได้ “กระบวนการใช้หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก” ซึ่งจะได้มีการประยุกต์นำไปสู่การใช้ในการปฏิบัติงานโดยกองทัพบก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำตอบที่เราจะได้จากการนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ หรือมิติอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และชุมชนอื่น ๆ ว่าได้ผลหรือไม่ อย่างไร

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว การศึกษาวิจัยตามขั้นตอนทั้ง ๓ ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในเบื้องต้นนั้น นอกจากจะทำให้ได้ “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก” แล้ว งานวิจัยเรื่องนี้จะได้นำเสนอของกองทัพบกเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ รวมไปถึงการประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในมิติอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในโอกาสต่อไป

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบนโยบาย แนวทาง บทบาทและพันธกิจของกองทัพบกในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่ผ่านมามีลักษณะการดำเนินงานอย่างไร เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคทำให้ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพคืออะไร

๑.๙.๒ ทำให้ได้แนวทางและองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก” ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวทางและองค์ความรู้ใหม่ที่กองทัพบกสามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการว่าคืออะไร ประกอบไปด้วยแนวคิดและวิธีการอย่างไร

๑.๙.๓ กองทัพบกสามารถนำกระบวนการพุทธสันติวิธีไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภูมิภาคอื่น ๆ ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาพื้นที่และชุมชนมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งส่งผลให้การพัฒนาพื้นที่และชุมชนของประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตามเจตนารมณ์ของกองทัพบกได้ในอนาคต

บทที่ ๒

การพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

การพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก เป็นการศึกษานโยบาย แนวทาง บทบาทและพันธกิจของกองทัพบกในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่ผ่านมา ว่ามีลักษณะการดำเนินงานอย่างไร มีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง ที่ทำให้ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพคืออะไร รวมทั้งศึกษาแนวความคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดกระบวนการพัฒนาชุมชน ตลอดจนการบริหารงานด้วยวงจรคุณภาพ แนวทางและแผนงานที่เกี่ยวข้องนำมาบูรณาการกับกระบวนการทำงานแบบเดิมเพื่อให้ได้กระบวนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบกขึ้นใหม่ว่าควรดำเนินการในลักษณะอย่างไร ใช้เครื่องมือและวิธีการดำเนินการอย่างไร

๒.๑ นโยบาย แนวทาง บทบาทและพันธกิจของกองทัพบก

จากพระราชบัญญัติการจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ.๒๕๐๓ มาตรา ๑๔ ความว่า “กองทัพบก มีหน้าที่เตรียมกำลังกองทัพบกและป้องกันราชอาณาจักร มีผู้บัญชาการทหารบกเป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ”^๑ กองทัพบกจึงได้จัดทำยุทธศาสตร์กองทัพบก พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ ตามกระบวนการจัดทำยุทธศาสตร์ ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ (End), วิธีการ (Ways) และเครื่องมือ (Means) และใช้ Balanced Scorecard เป็นเครื่องมือช่วยในการเชื่อมต่อระหว่างวัตถุประสงค์กับวิธีการและเครื่องมือ โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการตามลำดับ ดังนี้ ๑) การทบทวนสภาพแวดล้อมในระยะ ๒๐ ปี (สถานการณ์และภัยคุกคาม) ๒) การตรวจสอบแผน/นโยบายของหน่วยเหนือที่สำคัญ ได้แก่ กรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) (ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง), ยุทธศาสตร์ป้องกันประเทศกระทรวงกลาโหม พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ และยุทธศาสตร์ทหารกองทัพไทย ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) เป็นต้น ๓) การวิเคราะห์/ทบทวนข้อมูลของ ทบ. ได้แก่ การกิจตามกฎหมาย เจตนารมณ์/นโยบายผู้บังคับบัญชาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและความพร้อมของกองทัพบก รวมทั้งการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรคและความท้าทาย (SWOC) การระบุพันธกิจใหม่ ตลอดจนการทบทวนวิสัยทัศน์ ๔) การกำหนดวัตถุประสงค์มูลฐานของกองทัพบก ประเด็นยุทธศาสตร์ วัตถุประสงค์เฉพาะ ตัวชี้วัด ค่าเป้าหมายกลยุทธ์ และแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมสำคัญ ๕) การกำหนดแนวทางการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ

^๑ สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง แต่งตั้งสมาชิกสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ เล่ม ๑๓๒ ตอน ๒๓๙ ง พิเศษ, ๒๕๕๘, หน้า ๓.

๒.๑.๑ การประเมินสภาพแวดล้อมในระยะ ๒๐ ปี สรุปลักษณะภูมิประเทศที่ประเทศไทย อาจต้องเผชิญในระยะ ๒๐ ปี ข้างหน้าได้ดังนี้

๒.๑.๑.๑ ภัยคุกคามทางทหาร : ในห้วง ๒๐ ปี ข้างหน้า การเมืองโลกจะประกอบด้วยหลาย ขั้วอำนาจ การกระทบกระทั่งกันระหว่างรัฐต่อรัฐหรือภัยคุกคามทางทหาร ยังคงเป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญของโลกต่อไป โดยเฉพาะรัฐที่มีอาวุธที่มีอำนาจการทำลายล้างสูงในครอบครอง สำหรับรูปแบบของสงครามที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต จะมีลักษณะเป็นสงครามแบบผสมผสานระหว่างสงครามตามแบบกับสงครามนอกแบบหรือสงครามกองโจรมากขึ้นการก่อการร้ายจะยังเป็นภัยคุกคามของโลกที่สามารถขยายเครือข่ายที่เข้มแข็ง ครอบคลุมในภูมิภาคทั่วโลก

๒.๑.๑.๒ ภัยคุกคามที่ไม่ใช่ทางทหาร : ปัญหาที่จะต้องเผชิญในระยะ ๒๐ ปีต่อไป ได้แก่ ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ความแตกแยกทางความคิด การล่องละเมิดสถาบันพระมหากษัตริย์ อาชญากรรมข้ามชาติ การลักลอบเข้าเมืองและการค้ามนุษย์ อาชญากรรมไซเบอร์ ปัญหายาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ภัยพิบัติธรรมชาติ การแพร่ระบาดของโรคติดต่อร้ายแรง ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาสังคมผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ แผน/นโยบายของหน่วยเหนือที่สำคัญตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙ ให้ความสำคัญในการกำหนดแนวทางพัฒนาความมั่นคงของประเทศใน ๘ เรื่อง ดังนี้ ๑) เสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ๒) ปฏิรูปกลไกการบริหารประเทศทั้งระบบ ทั้งด้านความมั่นคง การเมือง ขจัดคอร์รัปชันสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ ๓) ป้องกันและแก้ไขปัญหาการก่อความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ เน้นการเสริมสร้างกระบวนการสันติสุขและแนวทางสันติวิธี ระบบงานยุติธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชน ๔) พัฒนาระบบการบริหารจัดการความมั่นคง ทั้งการบริหารจัดการความมั่นคงตามแนวชายแดนทางบกและทางทะเลให้มีประสิทธิภาพ เร่งรัดการจัดทำหลักเขตแดนและแก้ไขปัญหาพื้นที่อ้างสิทธิทับซ้อนทางทะเล ๕) พัฒนาระบบ กลไก มาตรการ และความร่วมมือระหว่างประเทศทุกระดับ รักษาคุณภาพของความสัมพันธ์กับประเทศอำนาจ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติ ๖) พัฒนาเสริมสร้างศักยภาพการป้องกันประเทศ พัฒนาโครงสร้างกำลังและยุทธโธปกรณ์ที่เหมาะสมแก่การป้องกันประเทศ การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ พัฒนาระบบงานข่าวกรองให้มีประสิทธิภาพ ๗) พัฒนาระบบการเตรียมพร้อมแห่งชาติและระบบการบริหารจัดการภัยพิบัติและความมั่นคงรูปแบบใหม่ รักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการปกป้องรักษาผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล รวมทั้งเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร พลังงาน และน้ำ ๘) ปรับกระบวนการทำงานของกลไกที่เกี่ยวข้องจากแนวดิ่งสู่แนวราบมากขึ้น

ยุทธศาสตร์ป้องกันประเทศกระทรวงกลาโหม พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ จำนวน ๖ ประเด็น และวัตถุประสงค์เฉพาะในแต่ละประเด็น ดังนี้ ๑) การสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงกับต่างประเทศ กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ ได้แก่ มีความสัมพันธ์และความร่วมมือทางทหารในระดับที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศสมาชิกอาเซียน มิตรประเทศ ประเทศมหาอำนาจ และองค์การระหว่างประเทศ รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในประชาคมอาเซียนและการปฏิบัติการเพื่อสันติภาพภายใต้กรอบสหประชาชาติ ๒) การพิทักษ์รักษาและเทิดทูนสถาบัน

พระมหากษัตริย์ กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ คือ สถาบันพระมหากษัตริย์มีความปลอดภัยสูงสุดและได้รับการเทิดทูนอย่างสมพระเกียรติ ๓) การรักษาความมั่นคงของรัฐ กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ ได้แก่ แนวโน้มที่ดีขึ้นของเหตุรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ความแตกแยกในสังคมไทย การก่อการร้าย การแพร่ระบาดของยาเสพติด การโยกย้ายถิ่นฐานข้ามประเทศแบบไม่ปกติ และการกระทำผิดกฎหมายและกระทบต่อความมั่นคงตามแนวชายแดนทางบกและในทางทะเล และการแพร่ของโรคระบาดและโรคติดต่อ เป็นต้น ๔) การพัฒนาประเทศและช่วยเหลือประชาชน กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ คือประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่พื้นฐานที่ดีขึ้น และปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสี่ยงจากสารพิษอยู่ในระดับที่ควบคุมได้ ๕) การสร้างความเข้มแข็งภาคประชาชน กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ ได้แก่ การมีเครือข่ายกำลังภาคประชาชนในการสนับสนุนภารกิจการป้องกันภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติครอบคลุมพื้นที่ที่มีปัญหาวิกฤติด้านความมั่นคง ๖) การปฏิบัติการทางทหารเพื่อรักษาอธิปไตย และผลประโยชน์แห่งชาติ กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ ได้แก่ ประเทศมีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยคุกคามทางทหารที่อาจเกิดจากความขัดแย้งอันเนื่องมาจากปัญหาเขตแดนและพื้นที่อ้างสิทธิทับซ้อนทางทะเล

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOC) ของกองทัพบก^๒ จากการวิเคราะห์ด้านความมั่นคงและข้อมูลของกองทัพบก สรุปประเด็นที่มีความสำคัญใน ๓ ลำดับแรก และตำแหน่งยุทธศาสตร์ของกองทัพบก (Strategic Position) ได้ดังนี้ ๑) จุดแข็ง (Strength) ได้แก่ (๑) บุคลากรส่วนใหญ่ของกองทัพบกมีความชำนาญในงานในหน้าที่ ทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยรวดเร็ว (๒) กองทัพบกมีการจัดโครงสร้างของหน่วยงานที่ดีมีระบบสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม (๓) กำลังพลของกองทัพบกมีความภาคภูมิใจในเกียรติยศและศักดิ์ศรีขององค์การ ๒) จุดอ่อน (Weakness) ได้แก่ (๑) นโยบายไม่ต่อเนื่องเปลี่ยนแปลงตามผู้บังคับบัญชา (๒) ระบบอุปถัมภ์ทำให้การบริหารจัดการกำลังพลไม่มีประสิทธิภาพ (๓) ปริมาณงานมีมาก ไม่สมดุลกับปริมาณคน ๓) โอกาส (Opportunity) ได้แก่ (๑) การช่วยเหลือประชาชนด้านบรรเทาสาธารณภัยและการปฏิบัติการกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้กองทัพบกได้รับการยอมรับจากภาคเอกชนและประชาชน (๒) การวางตัวเป็นกลาง ดำรงไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทำให้กองทัพบกเป็นที่ยอมรับของประชาชน (๓) รัฐบาลไว้วางใจให้กองทัพบกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านความมั่นคง การพัฒนาประเทศและการช่วยเหลือประชาชน ๔) ความท้าทาย (Challenge) ได้แก่ (๑) ภัยคุกคามในรูปแบบใหม่มีมากขึ้น ทำให้กองทัพบกต้องเพิ่มภาระงานมากยิ่งขึ้น (๒) ความไม่แน่นอนทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองบ่อยครั้งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากองทัพบก (๓) ปัญหาความไม่ชัดเจนของเส้นเขตแดนและผลประโยชน์ตามแนวชายแดน อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในระดับไม่รุนแรงไปจนถึงระดับรุนแรงได้

^๒ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOC) ของกองทัพบก, แผนปฏิบัติราชการประจำปี ๒๕๖๐, กองทัพอากาศที่ ๒, หน้า ๑๐.

จากผลการประเมินสภาพแวดล้อมข้างต้นสามารถกำหนดตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ของ กองทัพบก (Strategic Position) ได้ กล่าวคือ กองทัพบกมีจุดแข็งและโอกาสอยู่ในระดับสูงสามารถ นำไปกำหนดเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกได้ จุดอ่อนของกองทัพบก อยู่ในระดับต่ำ จึงไม่น่าเป็นกังวลมากนัก อย่างไรก็ตามกองทัพบก มีความท้าทายในระดับมากที่สุด ดังนั้น จึงสมควรจัดการหรือจัดทำแผน รองรับความท้าทายเหล่านั้นอย่างรอบคอบ โดยสามารถใช้ทั้งยุทธศาสตร์การป้องกัน รักษา หรือการ ทบสวน ชะลอ หรือยกเลิกกิจกรรมบางอย่างออกไป

วิสัยทัศน์กองทัพบก ๒๕๗๙ ที่กำหนดให้ “เป็นกองทัพบกที่มีศักยภาพ ทันสมัย เป็นที่ เชื่อมั่นของประชาชน และเป็นหนึ่งในกองทัพบกชั้นนำของภูมิภาค” และพันธกิจ ๑) การเตรียมกำลัง ได้แก่ ด้านโครงสร้างกำลัง ความพร้อมรบ ความต่อเนื่องในการรบ และความทันสมัย ๒) การใช้กำลัง ได้แก่ การป้องกันประเทศ การรักษาความมั่นคงภายใน การรักษาความสงบเรียบร้อย ภายในประเทศ การพัฒนาประเทศและช่วยเหลือประชาชน การปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือจาก สงครามการพิทักษ์และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ และการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความ ร่วมมือกับมิตรประเทศ และวัตถุประสงค์มูลฐานของกองทัพบก ๖ ประการ คือ ๑) เพื่อพิทักษ์รักษา สถาบันพระมหากษัตริย์ให้มีความปลอดภัยสูงสุด ๒) เพื่อเตรียมกำลังกองทัพบกให้มีความพร้อมใน การเผชิญกับภัยคุกคามทางทหาร ๓) เพื่อรักษาความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ ๔) เพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนและเพื่อช่วยเหลือและ บรรเทาผลกระทบจากสาธารณภัยต่าง ๆ ๕) เพื่อดำรงและส่งเสริมเกียรติและศักดิ์ศรีของประเทศไทย ในประชาคมระหว่างประเทศ ๖) เพื่อสร้างความไว้วางใจ เชื่อมั่นจากประชาชนและหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนในการปฏิบัติงานของกองทัพบกมากำหนดเป็นประเด็นยุทธศาสตร์ของกองทัพบก จำนวน ๖ ประเด็น สอดคล้องกับวัตถุประสงค์มูลฐาน โดยมีเป้าหมายของการดำเนินการได้แบ่งออก ได้เป็น ๔ ระยะ ระยะละ ๕ ปี ได้แก่ ระยะที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ระยะที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๖๕-๒๕๖๙) ระยะที่ ๓ (พ.ศ.๒๕๗๐-๒๕๗๔) และระยะที่ ๔ (พ.ศ.๒๕๗๕-๒๕๗๙) มีประเด็นยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพิทักษ์รักษาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การเสริมสร้าง ศักยภาพและความพร้อมของกองทัพเพื่อการป้องกันประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสนับสนุนการปฏิบัติ การกิจการรักษาความมั่นคงภายใน ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การสนับสนุนการพัฒนาประเทศและช่วยเหลือ ประชาชน ยุทธศาสตร์ที่ ๕ การเสริมสร้างความร่วมมือด้านการทหารกับต่างประเทศ และยุทธศาสตร์ ที่ ๖ การพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรในการป้องกันประเทศ โดยเฉพาะประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๔ การสนับสนุนการพัฒนาประเทศและช่วยเหลือประชาชน ประกอบด้วยงานใน ๒ ส่วน คือ ๑) การ สนับสนุนการพัฒนาประเทศ มีความมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริมส่วนราชการพลเรือน และภาคเอกชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยเฉพาะประชาชน ที่ยากจนและด้อยโอกาสในพื้นที่ทุรกันดารและห่างไกลความเจริญ ให้มีภูมิคุ้มกันปัญหาและสามารถ พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน รวมถึงการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (การพัฒนา ตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นได้บรรจุไว้ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพิทักษ์รักษา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์) และการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงที่มุ่งขจัดและแก้ไขปัญหา ความมั่นคงในพื้นที่ หรือพื้นที่ที่อาจก่อให้เกิดปัญหาความมั่นคงได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ ภัย คุกคามและสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ โดยน้อมนำยุทธศาสตร์การพัฒนา “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาต่าง ๆ ต่อไป ๒) การช่วยเหลือประชาชน มีความมุ่งหมายเพื่อใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งกำลังพลและเครื่องมือยุทธวิธีประกอบเข้าให้การช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริมฝ่ายพลเรือนในการช่วยเหลือประชาชนให้พ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ ทั้งในขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการ (ขั้นการปฏิบัติเมื่อเกิดภัยพิบัติ) และขั้นการฟื้นฟูบูรณะ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลทั้งในยามปกติและยามวิกฤต

กลุ่มเป้าหมายหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญในประเด็นยุทธศาสตร์นี้ ได้แก่ รัฐบาล ซึ่งมีความต้องการให้กองทัพบก สนับสนุนการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศ, กลุ่มประชาชนทั่วไป ซึ่งต้องการการมีคุณภาพชีวิต ทั้งด้านความเป็นอยู่และระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ดีขึ้น ทั้งในส่วนของบุคคล ชุมชน และพื้นที่ในภาพรวม, กลุ่มประชาชนผู้ประสบภัย ที่ต้องการได้รับการช่วยเหลืออย่างทันท่วงทีในห้วงเวลาวิกฤต ในการป้องกันและบรรเทาความเดือดร้อนจากภัยพิบัติต่าง ๆ และส่วนราชการอื่น ๆ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป ซึ่งกองทัพบกต้องการการสนับสนุนตามแนวความคิดยุทธศาสตร์การฝึกกำลังเมื่อมีการปฏิบัติการทางทหาร และการเผชิญกับภัยคุกคามอื่น ๆ ในภาวะปกติ กองทัพบกจึงได้กำหนดแนวความคิดในการปฏิบัติไว้ ๒ แนวทาง คือ ๑) การสนับสนุนการพัฒนาประเทศ : วัตถุประสงค์เฉพาะ ประชาชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความพร้อมเผชิญปัญหา และภัยคุกคามความมั่นคงได้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทความมั่นคงเฉพาะพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน กลยุทธ์ ได้แก่ ช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมการพัฒนาคน ชุมชน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วม สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน และชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สนับสนุนการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการและเป็นระบบ ปรับปรุงโครงสร้างการจัดหน่วยพัฒนาประเทศให้มีประสิทธิภาพและทันสมัยมากยิ่งขึ้น และพัฒนาเพื่อความมั่นคงในพื้นที่หมู่บ้านตามแนวชายแดน และหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดน เป็นต้น ๒) การช่วยเหลือประชาชน : วัตถุประสงค์เฉพาะ การช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริมส่วนราชการพลเรือนและภาคเอกชน ในการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยพิบัติ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทันเวลา และทันต่อสถานการณ์ กลยุทธ์ ได้แก่ บูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วนทั้งในประเทศและต่างประเทศ, ปรับปรุงแผนบรรเทาสาธารณภัยกองทัพบกให้มีความทันสมัย, พัฒนาการจัดโครงสร้างหน่วย กลไกการบริหารจัดการสาธารณภัย กระบวนการวางแผนและสนับสนุนให้ได้มาตรฐานตามหลักสากล, การช่วยเหลือและบรรเทาภัยพิบัติที่เกิดขึ้น, พัฒนาและระบบฐานข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศด้านทรัพยากรในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติของประเทศ, แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ระหว่างหน่วยงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน ท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นต้น

๒.๑.๒ สรุปพันธกิจการพัฒนาประเทศของกองทัพบก

นอกจากการป้องกันประเทศแล้ว การพัฒนาประเทศของกองทัพบกนั้นนับว่าเป็นงานหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้งานป้องกันประเทศโดยการใช้กำลังทหาร ซึ่งถ้าหากจะพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่าในยุทธศาสตร์ของการป้องกันประเทศไทยนั้นเราใช้ยุทธศาสตร์ป้องกันเขตหน้า ซึ่งต้องอาศัยกำลังทุกประเภทเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่ตามแนวชายแดน การที่จะใช้

กำลังหลักหรือกำลังประจำถิ่นมาวางกำลังป้องกันประเทศคงเป็นไปได้ ดังนั้นกำลังประชาชนก็นับได้ว่ามีความสำคัญไม่แพ้กำลังประเภทอื่น ๆ แต่การที่จะใช้กำลังประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ต้องอาศัยระบบการต่อสู้เบ็ดเสร็จเข้ามาดำเนินการ และองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ยุทธศาสตร์พัฒนาซึ่งเป็นการพัฒนาคนและพื้นที่ในพื้นที่ยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งถือได้ว่ากองทัพจะต้องเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และการพัฒนานี้เป็นการพัฒนาเพื่อการป้องกันประเทศ นอกจากนั้นแล้วเมื่อประชาชนได้รับความเดือดร้อนกองทัพต้องเข้าไปมีส่วนช่วยเหลือด้วย

ในการพัฒนาของกองทัพนั้นสามารถกระทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งทางตรงนั้น อาจจะเป็นแผนงานหรือโครงการที่บรรจุไว้ในแผนงานของรัฐบาลหรือ การปฏิบัติโดยอ้อมอาจเป็นการให้การศึกษาแก่ทหารและประชาชนในพื้นที่ที่หน่วยทหารตั้งอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม นักพัฒนาของกองทัพต้องคำนึงถึงบทบาทและหลักการรวมทั้งแนวทางต่าง ๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสมเพื่อเป็นการลดปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือการพัฒนาของ กองทัพจะเกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อที่จะได้นึกกำลังทั้งหมดใช้ในการป้องกันประเทศได้อย่างแท้จริง เมื่อจะกล่าวถึงทหารกับการพัฒนาประเทศ กองทัพไทยนั้นได้มีบทบาทในการพัฒนาประเทศในหลาย ๆ ด้าน ดังนี้

๒.๑.๒.๑ กองทัพกับการพัฒนาทางด้านการเมือง กองทัพได้จัดให้มีการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตย โดยให้ความรู้ ความเข้าใจ และสนับสนุนกำลังพลให้ใช้สิทธิทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง โดยเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองสามารถใช้พื้นที่และสื่อของกองทัพประชาสัมพันธ์ อุดมการณ์ของพรรคได้อย่างเท่าเทียมกัน และจัดทำโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน โดยให้เป็นหมู่บ้านตามแผนยุทธศาสตร์การต่อสู้เบ็ดเสร็จ เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเอง ในการป้องกันความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอันจะช่วยให้เกิดความมั่นคงตาม แนวชายแดนทุกด้านของประเทศ เป็นต้น

๒.๑.๒.๒ กองทัพกับการพัฒนาด้านสังคมและจิตวิทยามีการดำเนินกิจกรรมด้านนี้ อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมส่งเสริมสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ทางสังคม บทบาทที่ชัดเจนของกองทัพคือ การรวมพลังของสังคมที่แสดงออก ซึ่งความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นประจำ อีกทั้งยังมีความสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน โดยจัดกิจกรรมในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกัน และกันระหว่างส่วนราชการ ภาคเอกชน กับประชาชนทั่วไป อาทิ การจัดอบรมวิชาชีพให้ประชาชนที่สนใจ การแลกเปลี่ยนกำลังพล เข้าอบรมหลักสูตรในหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชน ให้สามารถประสานการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การอำนวยความสะดวก ประสานงานและดำเนินการเป็นโครงการร่วมระหว่างภาครัฐกับเอกชนเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่ประชาชน และพิทักษ์รักษา ทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของประเทศไว้ การจัดกำลังทหารสนับสนุนการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า และการจัดกิจกรรมปลูกป่าการอนุรักษ์พันธุ์ไม้และพันธุ์สัตว์ป่า ร่วมกับประชาชนในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น

๒.๑.๒.๓ การช่วยเหลือประชาชนที่ประสบสาธารณภัยกองทัพได้ทำการช่วยเหลือประชาชนในภาวะที่เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น น้ำท่วม ภัยแล้ง ไฟป่า หรืออุทกภัย โดยการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบในรูปของ “ศูนย์บรรเทาสาธารณภัยกระทรวงกลาโหม” และศูนย์บรรเทาสาธารณภัยของแต่ละเหล่าทัพ

๒.๑.๒.๔ กองทัพกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจนโยบายหลักของภารกิจด้านนี้คือการสนับสนุนโครงการพระราชดำริทุกโครงการ โดยเฉพาะตามแนวชายแดน ในเขตที่หน่วยราชการอื่นเข้าไปไม่ถึง หน่วยทหารจึงได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือ ปกป้องคุ้มครองแก่ราษฎรในชนบททางไกลความเจริญ อันเป็นการสนองตอบต่อพระราชประสงค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่ทรงห่วงใยราษฎรในพื้นที่ดังกล่าว และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโครงการพระราชดำริให้ดำเนินการในพื้นที่เหล่านั้น โดยมีพระบรมราชวินิจฉัย “ถ้ามีการบุกรุกเข้ามาด้วยอาวุธเราต้องรบ ถ้ารุกเข้ามาด้วยการแทรกซึม เราต้องทำให้บ้านเมืองมั่นคงด้วยการพัฒนาให้ประชาชนทั่วไปอยู่ดีกินดี มีความมั่นคง” และด้วยความเข้าพระทัยในงานของทหารอย่างลึกซึ้ง จึงมีพระราชดำรัสให้สังคมเข้าใจอย่างชัดเจนถึงภาระหน้าที่อันแท้จริงของทหารว่า “อันความมั่นคงของชาตินั้น มิใช่ก่อกำเนิดหรือกำเนิดขึ้นได้ด้วยพลังทางการทหารในการป้องกันประเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการที่จะต้องสร้างสรรค์ให้พี่น้องประชาชนมีความอยู่ดีกินดี มีความสุขสมบูรณ์ เขาจึงจะเกิดความรักแผ่นดินนี้ และนั่นคือความมั่นคงที่แท้จริงและถาวร”

นอกจากการป้องกัน ประเทศแล้ว กองทัพบกยังต้องดูแลความผาสุกของประชาชนในประเทศ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชาติ ทั้งในด้านความมั่นคง ความเป็นอยู่ของประชาชน ทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนพัฒนาประเทศของกองทัพบก นอกจากการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบคมนาคม ระบบน้ำอุปโภคบริโภค ระบบน้ำเพื่อการเกษตร ท่อประปา อ่างเก็บน้ำ ระบบไฟฟ้าแล้ว ยังส่งเสริมโครงการตามแนวพระราชดำริอีกด้วย ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ความแตกต่างทางกายภาพของแต่ละภาค ส่งผลให้เกิดความแตกต่างทางด้านอาชีพ และข้อจำกัดต่าง ๆ งานการพัฒนาประเทศของกองทัพบกจึงต้องกำหนดนโยบายการพัฒนาในแต่ละภาคให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ในรูปของโครงการที่แตกต่างกันไปของแต่ละกองทัพบก

สรุปการพัฒนาหากเกิดความไม่สมดุลของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ และส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน เนื่องจากปัญหาความขาดแคลนของทรัพยากร ปัญหาที่ตามมาคือสภาวะการแออัดในพื้นที่ และขยายวงไปสู่ปัญหาทางสังคมตามมา ในที่สุด ส่งผลให้การพัฒนาประเทศเกิดการหยุดชะงัก รวมทั้งปัญหาทางด้านจิตใจการขาดจิตสำนึกจากการดิ้นรนแออัดเพื่อเอาตัวรอดก่อน ตามสภาพเช่นนี้ ประชาชนจะไม่สามารถอยู่อย่างผาสุก ความมั่นคงที่แท้จริงที่เกิดจากการวางกำลังป้องกันของทหารและกำลังประจำถิ่นร่วมมือกับประชาชนในพื้นที่จะไม่มีทางเกิดขึ้นได้เลย ดังนั้น เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ที่จะกล่าวว่า ทหารมีหน้าที่ป้องกันการประเทศ การช่วยพัฒนาประเทศ และปกป้องทรัพยากรอันสำคัญของชาติอีกด้วย

๒.๒ บทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยกองทัพบก

จากแนวทางในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศของกองทัพบกนั้น เราจะพบว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมนั้น จะมีการปฏิบัติทั้งที่เป็นความร่วมมือโดยตรงและโดยอ้อม แต่อย่างไรก็ตาม สิ่ง

สำคัญ ๆ ประการหนึ่งก็คือ การกำหนดบทบาทว่าทหารนั้นควรจะมีส่วนร่วมในลักษณะใดได้บ้างนั้น เราก็พอที่จะสรุปเป็นบทบาทสำคัญ ๆ ได้ ๓ ประการ คือ

๒.๒.๑ เป็นตัวเชื่อมโยง (Link) บทบาทของตัวเชื่อมโยงคือการเชื่อมโยงระหว่างประชาชนในพื้นที่กับแหล่งวิชาการที่จะไปสนับสนุนงานพัฒนา ดังนั้นในบทบาทตัวเชื่อมโยงจึงจำแนกออกเป็นบทบาทเพื่อหน้าที่ย่อยได้ ๓ ประการคือ

๒.๒.๑.๑ บทบาทในการนำ คือ การนำเอาบริการของรัฐลงไปสู่ประชาชน และนำประชาชนมาพบ กับบริการของรัฐ ดังนั้นในบทบาทนี้นักพัฒนาของกองทัพอจะต้องนำวิชาการต่าง ๆ เข้าไปเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่เป้าหมายและในขณะเดียวกันก็ต้องนำประชาชนในพื้นที่เข้ามาสู่เจ้าหน้าที่วิชาการเพื่อที่จะได้รับความรู้ในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการ นี่คือน้ำที่ในการเชื่อมโยง

๒.๒.๑.๒ บทบาทในการติดตามงาน คือ การกำหนดบทบาทของนักพัฒนาของกองทัพอในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทางฝ่ายวิชาการเพื่อให้ทราบถึงแนวทางของงานที่จะนำไปปรับปรุงในพื้นที่และร่วมวางแผนงานร่วมวิชาการต่าง ๆ เพื่อเป็นการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่วิชาการทั้งมวลกับงานพัฒนาซึ่งถือได้ว่าเป็นบทบาทตัวเชื่อมโยงกับเจ้าหน้าที่

๒.๒.๑.๓ บทบาทในการติดตามงาน เป็นบทบาทที่นักพัฒนาของกองทัพอจะต้องทำหน้าที่ติดตามโครงการต่าง ๆ ที่ได้รับเริ่มทำขึ้นร่วมกับประชาชนในพื้นที่เพื่อจะได้ทราบปัญหาข้อขัดข้องที่เป็นอยู่เพื่อที่จะได้หาแนวทางในการแก้ไขให้โครงการลุล่วงต่อไป

๒.๒.๒ เป็นตัวร่วมปฏิบัติการ (Catalyst) บทบาทของการปฏิบัติงานนั้น นักพัฒนาของกองทัพอจำเป็นต้องเป็นผู้คิดผู้วางแผนการทำงานร่วมกันชาวบ้าน ดังนั้นในการจะทำหน้าที่นี้เราพอที่จะแยกบทบาทหรือหน้าที่ย่อยได้ ๓ ประเภท คือ

๒.๒.๒.๑ บทบาทผู้วางแผนงาน เป็นบทบาทที่นักพัฒนาของกองทัพอจะต้องลงไปร่วมวางแผนกับประชาชนในพื้นที่ก่อนที่นักพัฒนาของกองทัพอจะเริ่มวางแผนจำเป็นต้องสำรวจข้อมูล

๒.๒.๒.๒ บทบาทในการจัดตั้งกลุ่ม (Organizer) การที่นักพัฒนาของกองทัพอเข้าไปปฏิบัติงานร่วมกับประชาชนแต่ละคนหรือแต่ละครอบครัวนั้นทำได้ยาก ดังนั้นนักพัฒนาของกองทัพอต้องเป็น Organizer คือการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นในพื้นที่ เช่น กลุ่มยุทธจักร กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ฯลฯ เพื่อให้กลุ่มเหล่านั้นเข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหาในสิ่งที่เขาต้องการ

๒.๒.๒.๓ บทบาทเป็นผู้ร่วมปฏิบัติการ เป็นบทบาทที่นักพัฒนาของกองทัพอจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในเชิงวิชาการต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินการตามโครงการเป็นไปได้อย่างเหมาะสมโดยที่นักพัฒนาของกองทัพอจะต้องให้คำแนะนำช่วยเหลือหรือหากเกินขีดความสามารถก็ต้องประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนได้อย่างถูกต้องต่อไป

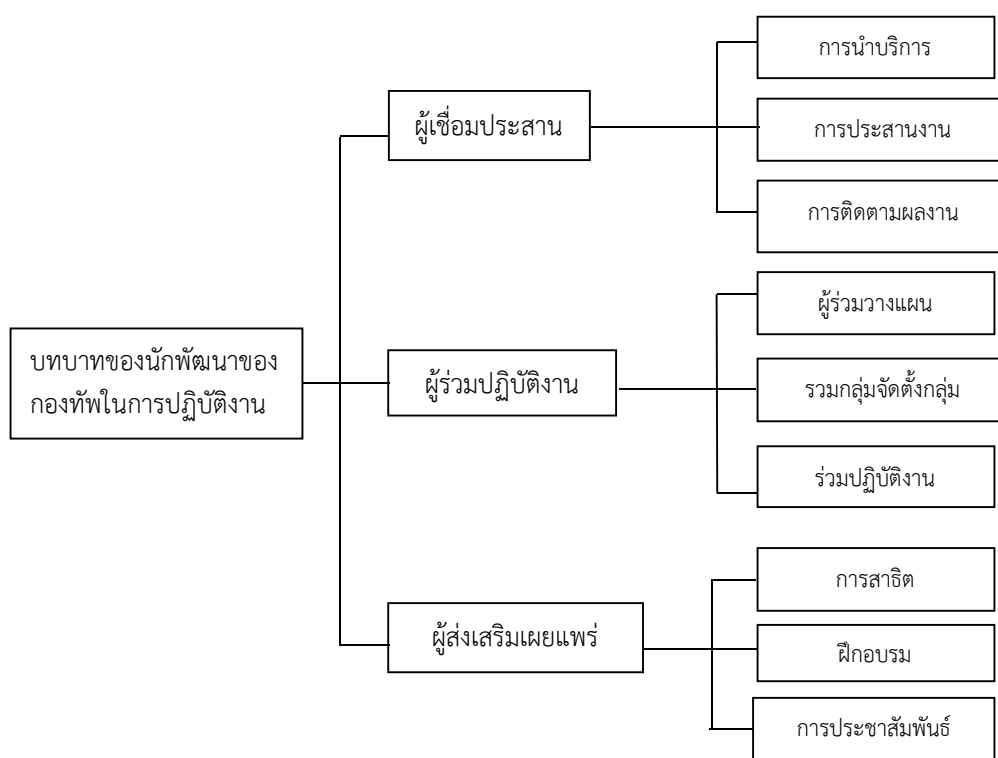
๒.๒.๓ บทบาทเป็นผู้ส่งเสริม (Extension Worker) ในบทบาทนี้จะมีการปฏิบัติคล้าย ๆ กับพนักงานส่งเสริม เรามีคำว่าพนักงานส่งเสริมการเกษตร พนักงานส่งเสริมอนามัย ส่วนนักพัฒนาที่เป็นพนักงานส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน (Extension Community Development Worker) เพราะฉะนั้นการเป็นพนักงานส่งเสริมนี้มีบทบาทย่อย ๆ อยู่ ๓ ประการคือ

๒.๒.๓.๑ บทบาทในการฝึกอบรม ในบทบาทนี้จะเป็นบทบาทที่นักพัฒนาของ กองทัพจะเป็นตัวเชื่อมประสานให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะในการ ประกอบอาชีพต่าง ๆ โดยอาศัยจากแหล่งข้อมูลวิชาการต่าง ๆ ในพื้นที่และการฝึกอบรมไม่จำเป็นต้อง เป็นโครงการใหญ่โตทำวันเดียวก็ได้ สามวันก็ได้ ห้าวันก็ได้ สุดแต่ความจำเป็นที่เกิดขึ้น

๒.๒.๓.๒ บทบาทในการสาธิต (Demonstration) เป็นบทบาทที่มีความสำคัญ อย่างยิ่งก่อนที่นักพัฒนาของกองทัพจะส่งเสริมในการพัฒนาใด ๆ ก็ตามจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการ สาธิตให้ดูก่อน เช่นจะส่งเสริมในการปลูกพืชแบบผสมผสานหรือแนวคิดทฤษฎีใหม่ กองทัพควรจัดให้ มีการสาธิตให้เป็นอย่างแก่ประชาชนในพื้นที่ก่อน การสาธิตไม่จำเป็นต้องทำเป็นแบบแผนเสมอไป อาจจัดให้มีการสาธิตเป็นการไม่เน้นทางการก็ได้ เช่น การจัดงานวันเกษตร งานวันส่งเสริมฝีมือ แรงงาน เป็นต้น

๒.๒.๓.๓ บทบาทในการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) เป็นบทบาท ที่นักพัฒนาของกองทัพจะต้องทำการประชาสัมพันธ์การทำงานของตนให้บุคคลและกลุ่มบุคคลได้ ทราบว่า ขณะนี้ได้ดำเนินการอะไร ทำที่ไหน อย่างไร เพื่อเป็นการดึงดูดความสนใจของบุคคลและ กลุ่มคนให้เข้าร่วม เท่ากับว่าเป็นการประชาสัมพันธ์งานพัฒนาของกองทัพไปในตัว นอกจากนั้นยังเป็ นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกองทัพกับประชาชนในพื้นที่อีกด้วย

๒.๓ สรุปบทบาทการพัฒนาโดยกองทัพ

แผนภูมิที่ ๒.๑ บทบาทของนักพัฒนาโดยกองทัพในการปฏิบัติงาน

เมื่อกล่าวถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของนักพัฒนาของกองทัพแล้วควรจะมีบทบาทอย่างไรบ้างจึงจะเหมาะสม ซึ่งกำหนดเป็นบทบาทหลัก ๆ ได้ ๓ ประการ คือ บทบาทเป็นผู้เชื่อมประสาน บทบาทผู้ร่วมปฏิบัติงาน และบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมเผยแพร่ ซึ่งบทบาททั้ง ๓ นี้จะดำเนินการไปได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ จำเป็นต้องยึดหลักการในการปฏิบัติงานเพื่อให้การดำเนินงานของการพัฒนาดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายวิธีการพัฒนาซึ่งหลักการในการปฏิบัติได้ยึดหลัก ๔ ประการ

๒.๓.๑ หลักการปฏิบัติงานพัฒนา ๔ ประการ

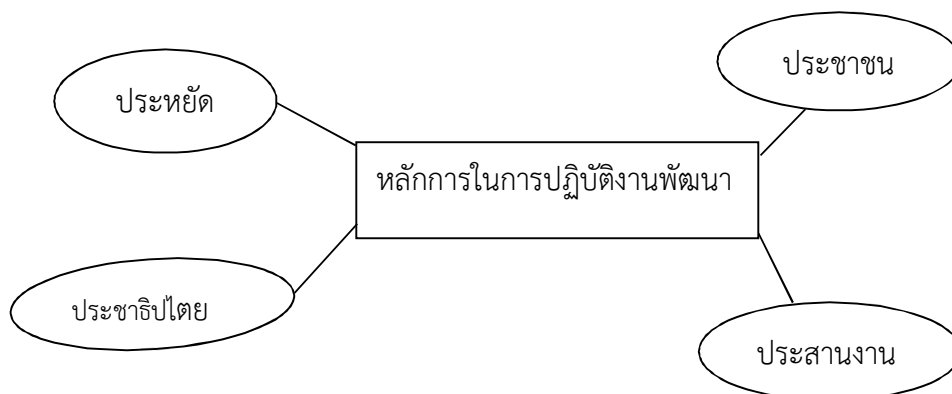
๒.๓.๑.๑ ประชาชน การทำงานจะต้องยึดประชาชนเป็นหลักโดยเฉพาะ นักพัฒนาของกองทัพจะต้องทำงานใกล้ชิดกับประชาชนและเพื่อการพัฒนาคนมิใช่การพัฒนาทางด้านวัตถุจะต้องเข้าถึงประชาชนศึกษาให้เข้าใจว่าเขามีปัญหาอะไรมีความต้องการอะไร จะต้องคอยสอดส่องแก้ไขความเดือดร้อนเฉพาะหน้าของประชาชนแก้ไขความเดือดร้อนดังกล่าว จะต้องใช้ความช่วยเหลือจากภายนอกคือหน่วยราชการหรือองค์กรเอกชนอื่น ๆ เข้าช่วยเหลือตามความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักพัฒนาของกองทัพจะต้องเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยราชการและองค์กรต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้หมดไปเท่าที่จะทำได้

๒.๓.๑.๒ ประชาธิปไตย งานการพัฒนาเป็นการสร้างพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน ฉะนั้น ในการทำงานจึงยึดหลักการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อสอนให้ประชาชนได้มีความรู้เรื่องประชาธิปไตยโดยวิธีการให้รู้จักคิดริเริ่ม คิดแก้ไขปัญหา ปรึกษาหารือกัน ในสมาชิกกลุ่มในการทำงานแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เท่ากับเป็นการสอนประชาชนให้เรียนรู้ และฝึกคิดวิธีการตามแบบประชาธิปไตยไปในตัวด้วย

๒.๓.๑.๓ ประสานงาน เนื่องจากงานพัฒนาเป็นงานที่ครอบคลุมความต้องการหลาย ๆ ด้านของประชาชนและเกี่ยวกับหน่วยราชการต่าง ๆ ดังนั้นในการปฏิบัติงานของนักพัฒนาของกองทัพจึงต้องยึดหลักการประสานงานเพื่อดึงเอาบริการของรัฐที่มีอยู่ลงไปถึงมือประชาชน ขณะเดียวกันก็เป็นผู้นำเอาความต้องการและความเดือดร้อนของประชาชนมาเสนอหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง นอกจากจะประสานกับหน่วยราชการดังนั้นแล้วยังต้องประสานกับองค์กรเอกชน มูลนิธิ สมาคมต่าง ๆ เพื่อให้เข้าไปมีบทบาทในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่พัฒนานั้น ๆ ด้วย

๒.๓.๑.๔ ประหยัด หน่วยงานพัฒนาของกองทัพต้องเน้นให้นักพัฒนาของกองทัพทุกคนเข้าทำงานด้วยความประหยัด โดยการดำเนินงานทุกชนิดจะต้องได้รับการพัฒนา กำหนดขั้นตอนการดำเนินงานด้วยความประหยัดคือ

- ๑) ประหยัดเงิน หมายถึง งบประมาณหรืองบที่ใช้ในการดำเนินงาน
- ๒) ประหยัด หมายถึง การใช้หน่วยต่าง ๆ อย่างเหมาะสม
- ๓) ประหยัดกำลังคน เลือกลงเวลาจากการประกอบอาชีพของประชาชนให้เหมาะสมใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ที่สุด

แผนภูมิที่ ๒.๒ หลักการในการปฏิบัติงานพัฒนา

จากหลักการในการทำงานพัฒนาและบทบาทการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของกองทัพพอที่จะสรุปเป็นบทบาทหลักเกี่ยวกับการใช้กองทัพร่วมพัฒนาประเทศโดยที่ พลตรี จารุภัทร เรืองสุวรรณ ได้กล่าวไว้ดังนี้ “การใช้กองทัพร่วมพัฒนาประเทศ หมายถึง การใช้กำลังคน องค์กร เครื่องมือ เครื่องใช้ ความรู้ เทคโนโลยี ความชำนาญงานในทางทหาร เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และนโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน โดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อภารกิจหลักของทหาร”

๒.๔ วงรอบการบริหารจัดการคุณภาพของเดมมิ่ง PDCA

การบริหารงานด้วยวงจรคุณภาพ (PDAC) ตามแนวคิดของเดมมิ่ง จัดเป็นกระบวนการสากลที่ทราบกันอย่างกว้างขวาง และถือเป็นเครื่องมือหลักและเป็นแกนร่วมของการบริหารที่หลากหลายบนพื้นฐานเดียวกัน ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดของเดมมิ่งได้กล่าวถึงวงจรคุณภาพ (PDCA) ไว้ ดังนี้

เดมมิ่ง (Deming in Mycoted, 2004) กล่าวว่า การจัดการอย่างมีคุณภาพเป็นกระบวนการที่ดำเนินการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลผลิตและบริการที่มีคุณภาพขึ้น โดยหลักการที่เรียกว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) หรือวงจรเดมมิ่ง ซึ่งประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบ และการปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

- **Plan** คือ กำหนดสาเหตุของปัญหา จากนั้นวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือทดสอบเพื่อการปรับปรุงให้ดีขึ้น

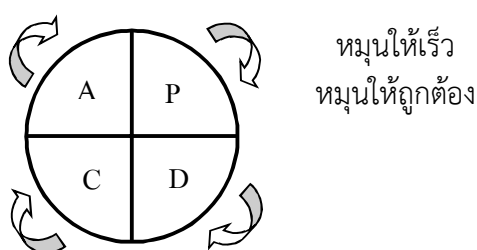
- **Do** คือ การปฏิบัติตามแผนหรือทดลองปฏิบัติเป็นการนำร่องในส่วนย่อย

- **Check** คือ ตรวจสอบเพื่อทราบว่าบรรลุผลตามแผนหรือหากมีสิ่งใดที่ทำผิดพลาดหรือได้เรียนรู้อะไรมาบ้าง

- **Act** คือ ยอมรับการเปลี่ยนแปลง หากบรรลุผลเป็นที่น่าพอใจหรือหากผลการปฏิบัติไม่เป็นไปตามแผน ให้ทำซ้ำวงจรโดยใช้การเรียนรู้จากการกระทำในวงจรที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว

แม้ว่าวงจรคุณภาพจะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องแต่สามารถเริ่มต้นจากขั้นตอนใดก็ได้ ขึ้นอยู่กับปัญหาและขั้นตอนการทำงานหรือจะเริ่มจากการตรวจสอบสภาพความต้องการเปรียบเทียบกับสภาพที่เป็นจริงจะทำให้ได้ข้อสรุปว่าจะต้องดำเนินการอย่างไรในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปตามเป้าหมายที่วางไว้

ปรีทรรศน์ พันธบุรุษย์ กล่าวว่า วงจรคุณภาพ (PDCA : plan do check act) คือ องค์ประกอบหลักของวงจรการจัดการ

แผนภูมิที่ ๒.๓ วงจรการจัดการ

คำว่า หมุนให้เร็ว หมุนให้ถูกต้อง ที่อยู่ทางด้านขวาของวงจรการจัดการนั้น คือ การหมุนวงจรอย่างถูกต้องตามขั้นตอน ๑ รอบ จะส่งผลให้เกิดการปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาได้ ๑ ระดับ การหมุนให้เร็วจะทำให้เกิดการปรับปรุงอย่างรวดเร็ว

P (Plan) คือ จะเริ่มนับจากการแสวงหาจุดที่เป็นปัญหา ระหว่างระดับความแตกต่างจุดที่มุ่งหวังและสภาพที่เป็นจริง เมื่อจับจุดที่เป็นปัญหาได้แล้ว จัดทำแผนมาตรการในการแก้ไข แล้วจึงเข้าสู่ขั้น D หรือ do ต่อไป

D (Do) คือ การปฏิบัติตามแผนมาตรการแก้ไขแผนใหม่ล่าสุด เพราะแผนคือสิ่งที่ปรับปรุงแก้ไขได้อยู่เสมอ ต้องแน่ใจว่าแผนที่จะลงมือปฏิบัตินั้นเป็นแผนที่ใหม่ล่าสุดจริง ๆ

C (Check) คือ การเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์กับค่าเป้าหมายเสมอ

A (Act) คือ การปฏิบัติหลังการตรวจสอบ ซึ่งเป็นไปได้หลายประการ ดังนี้

๑) ในกรณีที่ผลลัพธ์ต่ำกว่าเป้าหมายจะต้องมีการทบทวนแผนของมาตรการแก้ไขแล้วดูว่าสิ่งที่ยังคงเป็นปัญหายู่นั้นมีสิ่งใดที่ปฏิบัติได้ทันทีให้ลงมือปฏิบัติเลย ส่วนสิ่งที่ปฏิบัติไม่ได้ทันทีให้สะท้อนสู่แผนการแก้ไขปัญหารอบต่อไป

๒) ในกรณีที่ผลลัพธ์ดีกว่าเป้าหมาย จะต้องมีการทบทวนการกำหนดเป้าหมายว่าต่ำเกินไปหรือไม่ ควรมีการปรับเป้าหมายให้ดีกว่าเดิมหรือไม่ ผลลัพธ์เหนือกว่าความคาดหวังโดยปัจจัยภายนอกอื่น ๆ หรือไม่

๓) ในกรณีที่ผลลัพธ์ได้ตรงตามเป้าหมายให้ทบทวนว่าได้มีการปฏิบัติตามแผนมาตรการแก้ไขครบถ้วนหรือไม่ ถ้าใช่แสดงว่าแผนนี้ถูกต้องและควรกำหนดเป็นวิธีการปฏิบัติงานมาตรฐานเพื่อรักษาให้ผลลัพธ์คงอยู่ในระดับที่ต้องการต่อไป^๓

^๓ ปรีทรรศน์ พันธบุรุษย์, วงจรคุณภาพ (PDCA: plan do check act), ๒๕๕๕, หน้า ๕๓-๕๔.

๒.๕ แนวคิดการมีส่วนร่วม

๒.๕.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมทางสังคมเป็นกรอบคิดของตะวันตก ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่กับความเชื่อในระบบประชาธิปไตยที่เชื่อเรื่องสิทธิและความเสมอภาคระหว่างประชาชน นอกจากนั้นความเชื่อเรื่อง “การมีส่วนร่วม” มีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับความเชื่อในเรื่อง “ความเป็นปัจเจก” (Individualism) ที่มีความสามารถและศักยภาพที่คิดเองเป็น ในการแสดงความคิดเห็นของตนในชุมชนที่สังกัด ปัจเจกมีความตระหนักว่าพวกเขาจำเป็นต้องมารวมกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของทุก ๆ คนภายใต้กติกาที่ร่วมกัน^๔

พจนานุกรมอังกฤษฉบับ Oxford (Oxford English Dictionary : OED) ได้ให้คำนิยามคำว่า “การมีส่วนร่วม (Participation)” ไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” ซึ่งจะมีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” หากอธิบายความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ในทางวิชาการ จะหมายถึง ความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคนที่มีต่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม เป็นแรงกระตุ้นที่ช่วยทำให้เกิดความสำเร็จ เกิดความรับผิดชอบต่อกิจกรรมร่วมกันด้วยการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) เข้าไปช่วยเหลือ (Contribution) และมีความรับผิดชอบ (Responsibility) ซึ่งจะเกิดขึ้นทุกระดับของสายบังคับบัญชาใน ๓ ลักษณะ คือ มีการช่วยเหลือ มีการให้อำนาจ และมีขอบเขตภาระงาน^๕

สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วม นักวิชาการต่างประเทศ และในประเทศไทยได้ให้นิยามความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม (Participation)” ไว้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับการรับรู้และการให้คุณค่าแนวคิดที่แตกต่างกัน ในที่นี้ขอรวบรวมความหมายที่มีผู้ให้นิยามไว้แบ่งออกเป็น ๔ มิติ ดังนี้

๒.๕.๒ ความหมายของการมีส่วนร่วม : มิติเชิงกระบวนการ (Process)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายเรื่อง การมีส่วนร่วม คือ การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ได้เสียสละทรัพยากรส่วนตน เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน เงินทุน วัสดุ เป็นต้น เข้าไปมีบทบาทในขั้นตอนต่าง ๆ ของกิจกรรมด้านการจัดการควบคุม การใช้และการกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน^๖

^๔ จามรี เชียงทอง, สังคมวิทยาการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๓.

^๕ Oxford University, **The Oxford English Dictionary**, London: Oxford University Press, 1993.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

Cohen and Uphoff ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทออกเป็น ๔ แบบ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ซึ่งประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ กำหนดนโยบายจากความต้องการ และการตัดสินใจปฏิบัติการ อาจจะเป็นการตัดสินใจในช่วงระยะเวลาเริ่มแรก การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม หรือการตัดสินใจในช่วงการดำเนินกิจกรรม

๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการโดยให้การสนับสนุนด้านการบริหาร การประสานความร่วมมือ รวมทั้งการลงมือปฏิบัติการด้วยแรงงาน แรงเงิน และการสนับสนุนทรัพยากรอื่น ๆ

๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการร่วมกันที่จะรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น หรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในทุก ๆ ด้าน

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการร่วมกันควบคุมตรวจสอบผลการดำเนินงานตลอดจนเข้าไปแก้ปัญหที่เกิดขึ้น^๗

ไพรินทร์ เตชะรินทร์ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ดังนี้

๑) ร่วมทำการศึกษา ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน

๒) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ รวมทั้งวิธีการพัฒนาและแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

๓) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา รวมทั้งสนองความตั้งการของชุมชน

๔) ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๖) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน

๗) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย

๘) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ โดยเอกชนและรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ได้ตลอดไป^๘

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า คือการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือเคยเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมได้มากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผิน แต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้น และการมีส่วนร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ และได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่เน้นกระบวนการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งรูป

^๗ Cohen and Uphoff, ธรรมชาติของท้องถิ่น: ว่าด้วยการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส, (กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก๊อปปี้, ๒๕๕๓), หน้า ๕๕.

^๘ ไพรินทร์ เตชะรินทร์, การบริหารการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

ส่วนบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือหลายกิจกรรม โดยจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจไม่ใช่มาร่วมเพราะหวังสิ่งตอบแทน และที่สำคัญการมีส่วนร่วมจะต้องสอดคล้องกับความจำเป็นความต้องการและวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ด้วย และการมีส่วนร่วมมี ๔ ลักษณะ ได้แก่

๑) การมีส่วนร่วม เป็นการเข้าไปได้รับอำนาจที่จะคิดทำมากขึ้นไม่ว่าในเรื่องการเมืองหรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินการใด ๆ

๒) การมีส่วนร่วม เป็นการร่วมกันอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มีความเท่าเทียมกันและมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง (Active) มิใช่มีส่วนร่วมอย่างเฉื่อยชา (Passive)

๓) การมีส่วนร่วม จะต้องได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นแรกของกระบวนการไปจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

๔) การมีส่วนร่วม มักเป็นเรื่องที่ผู้ด้อยโอกาสขอแบ่งอำนาจจากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า เพื่อปรับปรุงชีวิตของตนให้ดีขึ้น^๙

นเรศ สงเคราะห์สุข ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผลตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น^{๑๐}

เสนห์ จามริก ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้นำทุกอย่าง ซึ่งไม่ใช่การกำหนดภายนอกแล้วให้ประชาชนเข้าร่วมต้องเป็นเรื่องที่ประชาชนคิดเอง โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น ๕ ขั้นตอน คือ

๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหา

๒) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกันในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่มาของปัญหา

๓) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการ และวางแผนร่วมกันในการแก้ปัญหา

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค และปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดผลสำเร็จ หมายถึง การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม จัดทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น และปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจ^{๑๑}

^๙ นรินทร์ ชัยพัฒน์พงศา, แนวทางการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๘), หน้า ๒.

^{๑๐} นเรศ สงเคราะห์สุข, การเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวเผ่าปาเกะญอ ในด้านการผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ ในมิติความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ศีลภาครณิ: ชุมชนห้วยไม้ดำ ตำบลห้วยบุลึง อำเภอมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน, รายงานการวิจัยโครงการฝึกอบรมวิจัยด้านสตรีศึกษา, ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๑๐.

^{๑๑} เสนห์ จามริก, การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐.

เจมส์ คีตส์ ปันทอง^{๑๒} ได้มีความหมายสอดคล้องกับ **อคิน รพีพัฒน์**^{๑๓} กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา คือ

- ๑) การมีส่วนร่วมในการพัฒนา ค้นปัญหา และสาเหตุของปัญหา
- ๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน
- ๓) การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน
- ๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามงานและประเมินผล

สุรัสวดี หุ่นพยนต์ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการที่กลุ่มคน ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา เป็นผู้ที่อยู่นอกหรือกลุ่มคนยากจนส่วนใหญ่ได้มีทั้งสิทธิและโอกาส ในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่าง ๆ ในสังคมรวมถึงได้เข้าจัดการการใช้ปัจจัยการผลิตและทรัพยากร ที่อยู่ด้วยตนเองโดยไม่มีผู้กำหนดให้^{๑๔}

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การให้นิยามความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะแรก มีความเชื่อว่า การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการ (Process) และขั้นตอนที่เน้นเกี่ยวกับการส่งเสริมการชักนำ และการเปิดโอกาสให้บุคคล กลุ่ม องค์กร ได้เข้ามามีโอกาสและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง หรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่จะมีการดำเนินการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ

เจมส์ แอล เครตัน (James L. Creighton) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการซึ่งสาธารณชนมีความห่วงกังวล มีความต้องการ และมีทักษะที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการตัดสินใจ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน

จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามว่า “เพราะเหตุไร จึงต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม” เจมส์ แอล เครตัน (James L. Creighton) ได้ตอบในประเด็นนี้ว่า (๑) เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความรู้สึกละเลยอำนาจ (๒) เป็นช่องทางที่จะนำประชาชนมารวมกัน เพื่อแก้ปัญหาของส่วนร่วม โดยสร้างความรู้สึกร่วมว่า “นี่เป็นปัญหาของเรา” (๓) เป็นช่องทางที่จะสร้างให้เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มในชุมชนเพื่อที่เขาจะได้มาทำความเข้าใจถึงความต้องการของแต่ละกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น การกระทำที่ถูกต้อง (๔) เป็นช่องทางอีกทางหนึ่งในการสร้างชุมชนชนิดต่าง ๆ สิ่งแรกคือ ฝึกอบรมผู้ที่จะเป็นผู้นำในอนาคต ในขณะที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการเขาจะได้เรียนรู้วิธีที่จะมีอิทธิพลเหนือคนอื่นได้อย่างไร และร่วมกันสร้างความร่วมมือได้อย่างไร (๕) สามารถสร้างให้เห็นสถานภาพของชุมชนว่าเป็นอย่างไร มันยังบ่งชี้ถึงการเป็นชุมชนที่สร้างสรรค์จากการทำงานร่วมกัน

^{๑๒} เจมส์ คีตส์ ปันทอง, การบริหารการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๐.

^{๑๓} อคิน รพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๔.

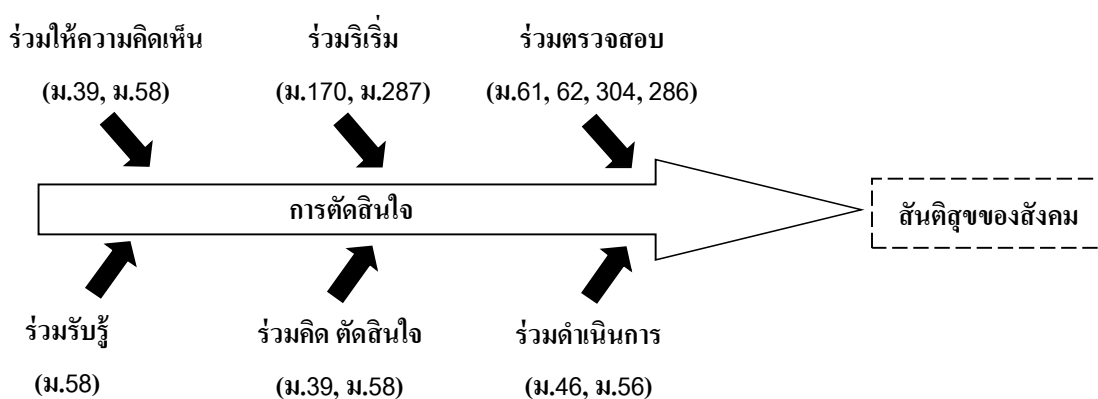
^{๑๔} สุรัสวดี หุ่นพยนต์. “ปัจจัยที่มีผลต่อการไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนของประชาชนยากจน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านเขาดิน ตำบลวังน้ำลัด อำเภอน้ำโพธิ์ จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาชุมชน, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๒๘.

เพื่อที่จะแก้ปัญหา^{๑๕} มันบอกถึงความเป็นชุมชนที่เปิดเผยมุมมองจากการตัดสินใจอย่างโปร่งใส บอกถึงความเป็นชุมชนที่ไว้วางใจกัน^{๑๖}

วันชัย วัฒนศัพท์ ชี้ว่า “กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่น้อยที่สุด คือ การได้รับทราบข้อมูลข่าวสารว่ารัฐจะทำอะไรหลังจากได้ตัดสินใจเรียบร้อยแล้วแจ้งให้ประชาชนทราบ ถัดขึ้นมาคือ การที่รัฐรับฟังความคิดเห็นของประชาชน หลังจากได้ข้อมูลไปแล้วก่อนตัดสินใจคือประชาพิจารณ์ สูงขึ้นมาอีกคือประชาชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องหรือในโครงการนั้นเพื่อให้เกิดข้อยุติโดยฉันทามติ และสูงที่สุด คือ การสามารถลงมติแต่ละคนทีละคนว่า “เอาหรือไม่เอา” ในกระบวนการประชาคม

วันชัย วัฒนศัพท์ ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในประเด็นเดียวกันนี้ว่า “**กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม เป็นหลักการและเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติ**” ถึงกระนั้น บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ก็ได้ย้ำในประเด็นนี้ว่า “ตัวกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมอาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงได้” หาก (๑) เทคนิค และวิธีการไม่ชัดเจน และรัดกุมเพียงพอ (๒) ทักษะของประชาชนและรัฐต่อประเด็นนี้เป็นไปในเชิงลบ (๓) ความเข้มแข็งขององค์กรภาคประชาสังคมไม่มีพลังขับเคลื่อนเพียงพอ (๔) เกิดภาวะไร้ความสมดุลในการกำหนดเป้าหมาย (๕) ขาดทักษะในการเข้าไปจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี^{๑๖}

อย่างไรก็ตาม ท่านก็มองว่า กระบวนการของการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากการออกแบบรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนจากรูปแบบของ “ประชาธิปไตยแบบตัวแทน” (Representative Democracy) ไปสู่การสร้าง “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Democracy) ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๒.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ
ตามรัฐธรรมนูญ

^{๑๕} เจมส์แอลเคอร์ตัน, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

^{๑๖} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๐), หน้า ๓๕.

จะเห็นว่า ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในยุคปัจจุบันพยายามที่จะออกแบบขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในหลายมิติด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการร่วมริเริ่ม ร่วมให้ความเห็น ร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมตรวจสอบ และร่วมตัดสินใจ เห็นได้จากการดำเนินนโยบายสาธารณะที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑ กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)

การริเริ่มนโยบาย (Policy Formation)	ร่วมริเริ่ม, ร่วมรับรู้
การกำหนดนโยบาย (Policy Formulation)	ร่วมคิด, ร่วมตัดสินใจ
การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation)	ร่วมทำ
การประเมินนโยบาย (Policy Evaluation)	ร่วมตรวจสอบ
การยกเลิกนโยบาย (Policy Termination)	ร่วมในการยกเลิก
การเปลี่ยนนโยบาย (Policy Succession)	ปรับเปลี่ยน
การธำรงไว้ซึ่งนโยบาย (Policy Maintenance)	หรือให้คงไว้

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิละดี บุรีกุล จึงสรุปว่า “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมือง และการบริหารมีการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ และการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ในระหว่างประชาชนให้เท่าเทียมกัน การดำเนินการดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน มีความยืดหยุ่นได้ กล่าวคือ มีโครงสร้างการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส และคำนึงถึงความต้องการทรัพยากรของผู้มีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมของประชาชน มีทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ^{๑๗}”

๒.๕.๓ ความหมายของการมีส่วนร่วม : มิติเชิงผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ (Decision - maker)

Wertheim ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการที่ประชาชนเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางด้านการบริหาร การเมือง เพื่อที่จะกำหนดความต้องการของตนเองในชุมชนได้ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา^{๑๘}

^{๑๗} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิละดี บุรีกุล, พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย กับ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม, (๒๕๕๒), ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy), (พิมพ์ครั้งที่ ๔), (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท เอ.พี.กราฟิกส์ดีไซน์ และการพิมพ์).

^{๑๘} Wertheim W.F., อ้างใน โกวิทช์ พวงงาม, ธรรมชาติของท้องถิ่น: ว่าด้วยการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส, (กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก๊อปปี้, ๒๕๕๓), หน้า ๓-๕.

United Nations Research Institute for Social Development ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นความพยายามของประชาชนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางด้านการบริหารจัดการโดยวิธีต่าง ๆ เพื่อที่จะกำหนดความต้องการในชุมชนของตนเอง ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความสามารถในการจัดการและควบคุมทรัพยากรและสถาบันในสังคม^{๑๙}

ปาริชาติ วลัยเสถียร เสนอแนวความคิดการมีส่วนร่วมตามความหมายกว้างๆ ว่าการที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้ จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจกำหนดชีวิตด้วยตนเอง ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ (Means) และเป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน^{๒๐}

ทศพล กฤตยพิสิฐ ปัจเจกบุคคล กลุ่ม และชุมชน มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามความประสงค์ของตนจนมาสู่การตัดสินใจทำการ เพื่อให้บรรลุถึงความประสงค์นั้น ๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดการพัฒนาความรู้และสติปัญญาอีกทางหนึ่ง^{๒๑}

เสรี พงศ์พิศ ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมความหมายที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชน คน ทุนของชุมชน^{๒๒}

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ทั้งนี้ หลักการเบื้องต้นของการมีส่วนร่วม คือ ถ้าการตัดสินใจใดก็ตาม ส่งผลกระทบบถึงบุคคลต่าง ๆ บุคคลเหล่านั้นควรจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น หมายความว่า หลักการนี้ตั้งอยู่บนความคิดที่ว่าบุคคลแต่ละบุคคลย่อมทราบดีว่าตนต้องการอะไร เพราะฉะนั้นการที่เหตุการณ์ใดก็ตามจะส่งผลกระทบบถึงบุคคลหนึ่ง บุคคลนั้นย่อมจะทราบว่าเขาต้องการหรือไม่ ต้องการอะไรบ้างที่จะเกิดขึ้นกับตัวเอง

^{๑๙} United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๖.

^{๒๐} ปาริชาติ วลัยเสถียร, **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๕.

^{๒๑} ทศพล กฤตยพิสิฐ, การมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เขตหนองจอก ที่มีต่อโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง บรม และ บวร เพื่อสร้างสรค์อุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอก. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘, หน้า ๑๐.

^{๒๒} เสรี พงศ์พิศ, **ร้อยคำที่ควรรู้: ให้เท่าทันตามสถานการณ์เปลี่ยนแปลง**, (กรุงเทพมหานคร: พลังทางปัญญา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

ดังนั้น เพื่อความยุติธรรมบุคคลนั้นควรที่จะต้องมีสิทธิ์ในการกำหนดให้เหตุการณ์นั้นเป็นไปอย่างที่เขาต้องการ เพื่อให้ผลที่จะตามมาเป็นไปตามที่เขาต้องการแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสาระสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมหรือในด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นในระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับชุมชนก็ดีมีใช้ของใหม่ แต่เป็นเรื่องที่พยายามทำกันมาหลายทศวรรษแล้ว^{๒๓}

ยุพาพร รูปงาม ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม (Participation) คือเป็นผลมาจากการให้เห็นพ้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และความเห็นพ้องต้องการจะมีการเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้นของการที่มีคนรวมตัวกันที่ใดควรจะต้องมีการตระหนักความปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมดที่ทำโดยกลุ่มหรือนามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์กร (Organization) ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้^{๒๔}

สุจินต์ ดาววิระกุล ให้ความหมายเรื่อง การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนเองโดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองและมีส่วนดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งประสงค์ ดังที่ปรารถนาทั้งนี้ต้องมีใช่เป็นการกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอก^{๒๕}

โกวิท พวงงาม ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการที่ผู้นำสามารถนำมาปรับใช้ในการจูงใจและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากร เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น มีลักษณะเป็นกระบวนการที่จะทำให้พนักงานมีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับงานของตน บุคลากรที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอาจมีความผูกพันในการทำงานยิ่งกว่าการเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นการเข้าไปมีส่วนร่วมจะทำให้บุคลากรเกิดทัศนคติต่อกัน บริหารงานขององค์กรดีขึ้น ส่งผลให้บุคคลเกิดความพอใจในการทำงานและมีแรงใจที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จในชีวิตการทำงาน ตลอดจนทำให้เขาได้รับการยอมรับ (Recognition) มีความรับผิดชอบ (Responsibility) และเกิดความนับถือตนเองมากขึ้น (Self-esteem) นอกจากนี้ยังพบว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลส่งผลให้เขามีความชัดเจนในความคาดหวังมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ การมีส่วนร่วมในการ

^{๒๓} ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๗.

^{๒๔} ยุพาพร รูปงาม, **การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ**, ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕, หน้า ๕.

^{๒๕} สุจินต์ ดาววิระกุล, “ปัจจัยที่มีผลต่อส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณี หมู่บ้านชนนเลศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๑.

ตัดสินใจจะทำให้บุคลากรเกิดความเข้าใจการทำงาน และการบริหารงานในองค์กรได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งจะเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจในการทำงานกับระบบรางวัลได้ดีขึ้น^{๒๖}

มัทนา ไชยจิตต์ สรุปการมีส่วนร่วมว่าหมายถึง กระบวนการหรือการกระทำที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาร่วมกันแสดงความคิดเห็น การวางแผนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ การกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของตนเอง ของกลุ่ม องค์กร หรือชุมชน ตลอดจนการร่วมกันรับผิดชอบแก้ไขปัญหาและรับผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการให้ประชาชนมีการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจของการพัฒนาทั้งการพัฒนาตนเองและพัฒนาท้องถิ่นและสังคม ทั้งนี้การมีส่วนร่วมจะได้ผลดีอย่างแท้จริงนั้นประชาชนจะต้องมีโอกาสอย่างอิสระปราศจากการแทรกแซง ครอบงำ บังคับ ปืบคั้น กฎเกณฑ์ ผืนใจหรือถูกขอร้อง เพราะอาจจะบรรลุเพียงผลสำเร็จของงานเท่านั้นแต่จะไม่ก่อให้เกิดความผูกพันรับผิดชอบตามมา และการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ จะไม่มีความยั่งยืนมั่นคง ไม่ต่อเนื่องในที่สุดก็อาจจะล้มเลิกไปในที่สุด^{๒๗} จะเห็นได้ว่า การให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในมิติของผู้มีอำนาจ ในการตัดสินใจของนักวิชาการกลุ่มนี้ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับอำนาจบุคคล กลุ่ม และองค์กรในการตัดสินใจในการดำเนินอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตนเอง ทั้งอำนาจตัดสินใจในการกำหนดการพัฒนา อำนาจตัดสินใจในการบริหารและการจัดการในการพัฒนา เพื่อผลการพัฒนานั้นจะได้สอดคล้องกับความต้องการของตนเองและชุมชนได้

๒.๕.๔ ความหมายของการมีส่วนร่วม : มิติเชิงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

อรพินท์ สฟโซคชัย สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในชุมชนที่ได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการพัฒนาของภาครัฐหรือหมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนาของรัฐหรือกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ประชาชนยินดีมาร่วม ซึ่งเป็นการร่วมรับผลประโยชน์และร่วมลงทุนลงแรง ซึ่งเป็นความหมายของการมีส่วนร่วมเชิงพัฒนาชุมชน^{๒๘}

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการบริหารไว้ว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลจะก่อให้เกิดการมีส่วนเกี่ยวข้องและการมีส่วนเกี่ยวข้องจะส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อหน่วยงานและภารกิจที่ตนเองมีส่วนร่วม^{๒๙}

^{๒๖} โกวิทย์ พวงงาม, **คู่มือ มิติใหม่องค์กรปกครองท้องถิ่น: ผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สมธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

^{๒๗} มัทนา ไชยจิตต์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้า อำเภอลำดวน จังหวัดพิษณุโลก”, **วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาส่งเสริมการเกษตร, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๘.

^{๒๘} อรพินท์ สฟโซคชัย, **การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน**, เอกสารรายงานการประชุมวิชาการ มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ณ จังหวัดชลบุรี, ๒๕๓๘, หน้า ๒.

^{๒๙} เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, หน่วยที่ ๗ ปัญหาและแนวโน้มเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษา, ใน **ประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาปัญหาและแนวโน้มทางการบริหารการศึกษา**, (นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๔๗.

ตะติยา กาฬสุวรรณณี ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การที่ปัจเจกชนบุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมชั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับ เพราะประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญาและการรับรู้ สามารถคิด วิเคราะห์ และการตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง^{๓๐}

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม การที่ปัจเจกบุคคลก็ดี กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินโครงการ การแบ่งปันผลประโยชน์และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจโดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอกและเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งมีอำนาจอิสระในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจและผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วย^{๓๑}

ถวิลวดี บุรีกุล ได้ให้รายละเอียดของหลักการต่าง ๆ ที่รวบรวมเป็นธรรมาภิบาลไว้ว่า หลักการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติรวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วม หากการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นเพียงใดก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหาร และทำให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการป้องกันนักการเมืองที่ไม่เหมาะสมกับสังคมนั้น ๆ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเสียงของประชาชนจะมีคนรับฟัง อีกทั้งความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนก็จะได้รับการตอบสนอง^{๓๒}

๒.๕.๕ ความหมายของการมีส่วนร่วม : มิติอื่นๆ

ถวิลวดี บุรีกุล ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในหลายมิติ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในมิติความรู้สึก หมายถึง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ โดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่าง ๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติ แต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการ

^{๓๐} ตะติยา กาฬสุวรรณณี, ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอนวมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖, หน้า ๒๖.

^{๓๑} เสาวนิตย์ ชัยมุสิก, **การบริหารโรงเรียนเป็นฐานเพื่อประกันคุณภาพการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บุคพอยท์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

^{๓๒} ถวิลวดี บุรีกุล, **คู่มือประกอบการจัดประชาชนเสวนาหาทางออก**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕), หน้า ๓๔.

๒) การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัว เพื่อที่จะทราบถึงการได้รับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนไทยในท้องถิ่น

๓) ในเรื่องของการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วม คือการให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้น ๆ ด้วย

๔) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น อาจเข้าใจอย่างกว้างขวาง คือ การที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา

๕) การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของเขา การระดมทรัพยากรในท้องถิ่นและเสนอแนวทางแก้ปัญหาใหม่ ๆ

๖) การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน หมายถึงว่าบุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นได้เป็นผู้มีความริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายาม ตลอดจนความเป็นส่วนตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความริเริ่มนั้น

๗) การมีส่วนร่วม คือ ตามที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่าง ๆ ในสภาพสังคมนั้นๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการและความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่าง ๆ^{๓๓}

จากนิยามความหมายที่นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ สามารถกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วม นั้น เป็นอำนาจในการตัดสินใจของบุคคล กลุ่ม องค์กร ในการเข้าร่วมกระบวนการทำงานหนึ่งที่อาศัยความร่วมมือเพียงกัน เพื่อสร้างพื้นที่ทั้งด้านการทำงานและด้านจิตใจ ที่จะมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพความคิด ระบบความเชื่อ และความยึดมั่นถือมั่นภายในตัวตนของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กร อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับกาลเวลาแต่ละยุคแต่ละสมัยอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วม เป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา เพราะการมีส่วนร่วม ทำให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วมทั้งหมดสามารถเข้าใจสถานการณ์โดยรวมทั้งหมด โดยเฉพาะการ ทำให้รู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร ที่อยู่ในกระบวนการคิดริเริ่มตัดสินใจ วางแผนงาน ดำเนินการ ติดตามและตรวจสอบ รับประโยชน์ และปรับปรุงแก้ไข จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือหุ้นส่วนและเกิดการอุทิศตนในการปฏิบัติงานนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

๒.๕.๖ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

จากการทบทวนเอกสารพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมไว้ ซึ่งผู้วิจัยศึกษาได้แบ่งออกเป็นของตะวันตก ของตะวันออก เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา ดังนี้

^{๓๓} ฤวิลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๒.

๒.๕.๖.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมตะวันตก

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ ได้แบ่งชนิดการมีส่วนร่วมเป็น ๔ แบบ คือ

- ๑) การมีส่วนร่วมตัดสินใจประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
- ๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารและการประสานความร่วมมือ
- ๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ในด้านวัตถุ ผลประโยชน์ด้านสังคมและผลประโยชน์ส่วนบุคคล
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการเริ่มตั้งแต่ขั้นวางแผน ระบุปัญหาและความต้องการ ขั้นปฏิบัติการการประเมินผลและบำรุงรักษา สรุปเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมได้ คือ ร่วมในการตัดสินใจร่วมการบิรจากร่วมการปฏิบัติการ และร่วมผลประโยชน์^{๓๔}

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่าสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เจมส์ แอล เครตัน (James L. Creighton) ได้ตอบในประเด็นนี้ว่า

- ๑) เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความรู้สึกสูญเสียอำนาจ
- ๒) เป็นช่องทางที่จะนำประชาชนมาร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาของส่วนรวมโดยสร้างความรู้สึกที่ว่า “นี่เป็นปัญหาของเรา”
- ๓) เป็นช่องทางที่จะสร้างให้เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มในชุมชนเพื่อที่เขาจะได้มาทำความเข้าใจถึงความต้องการของแต่ละกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีจะยับยั้งการกระทำที่สุดโต่าง
- ๔) เป็นช่องทางอีกทางหนึ่งในการสร้างชุมชนชนิดต่าง ๆ สิ่งแรกคือฝึกอบรมผู้ที่จะเป็นผู้นำในอนาคตในขณะที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการเขาจะได้เรียนรู้วิธีจะมีอิทธิพลเหนือคนอื่นได้อย่างไรและร่วมกันสร้างความร่วมมือได้อย่างไร
- ๕) สามารถสร้างให้เห็นสถานภาพของชุมชนว่าเป็นอย่างไรยังบ่งชี้ถึงการเป็นชุมชนที่สร้างสรรค์จากการทำงานร่วมกันเพื่อที่จะแก้ปัญหานี้ บอกถึงความเป็นชุมชนที่เปิดเผยจากการตัดสินใจอย่างโปร่งใส และบอกถึงความเป็นชุมชนที่ไว้วางใจกัน^{๓๕}

๒.๕.๖.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมตะวันออก

เนตินา โพธิ์ประสระ ได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมออกดังนี้

- ๑) การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

^{๓๔} John M. Cohen, & Norman T. Uphoff, “การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดของไวยาวัจกร: วัดในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕), หน้า ๑๔.

^{๓๕} เจมส์ แอล เครตัน, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

(๑) การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ (Formal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกต้องตามระบบขององค์กรซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมตามหน้าที่ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมตามขอบเขตที่องค์กรได้วางไว้

(๒) การมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการร่วมตกลงกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ระหว่างพนักงานในบรรยากาศของความเป็นส่วนตัวมากกว่าลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ

๒) การมีส่วนร่วมทางตรงและทางอ้อม

(๑) การมีส่วนร่วมทางตรง (Direct Participation) เป็นการมีส่วนร่วมกันโดยตรงที่สมาชิกหรือพนักงานในองค์กรได้มีส่วนร่วมโดยตรงแบบทันที พนักงานแต่ละคนมีสิทธิและโอกาสที่จะแสดงการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้อง

(๒) การมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) เป็นการมีส่วนร่วมของพนักงานโดยผ่านทางตัวแทนพนักงาน^{๓๖}

อำนาจ อนันตชัย ได้อธิบายการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมแบบนี้จะช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานให้ดีขึ้น และยังได้กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วมสามารถสรุปได้ดังนี้

๑) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) เป็นวิธีการที่ใช้แก้ไขปัญหาการขัดแย้งในการปฏิบัติงาน โดยผู้เกลี้ยกล่อม โดยเฉพาะความรู้ขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น การเกลี้ยกล่อมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชน

๒) ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมใดใดจำเป็นต้องให้ประชาชนในชุมชน และผู้ปฏิบัติภารกิจที่มีชีวิตที่ต้องพยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไม่เอารัดเอาเปรียบ

๓) ทฤษฎีการสร้างความรู้สึกชาตินิยม (Nationalizing) เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญนำไปสู่การมีส่วนร่วมเป็นความรู้สึกที่จะอุทิศหรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ของชาติ มีความพอใจในชาติ มีความพอใจในชาติตนพอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดีผูกพันต่อท้องถิ่น

๔) ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการรวบรวมกลุ่มจูงใจไปยังเป้าประสงค์ผลของการสร้างผู้นำ ทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญกำลังใจ งานมีคุณภาพมีความคิดริเริ่มในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง^{๓๗}

ดิณ ปรัชญพฤทธิ ได้จำแนกทฤษฎีการมีส่วนร่วมเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ

๑) ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative) ที่สื่อนี้เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำและถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งหรือถอดถอนผู้นำ เป็นเครื่องหมายของการที่จะให้

^{๓๖} เนตินา โพธิ์ประเสริฐ, “การมีส่วนร่วมของพนักงาน”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

^{๓๗} อำนาจ อนันตชัย, การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๘.

หลักประกันกับการบริหารงานที่ดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ เน้นเฉพาะการวางโครงสร้างสถาบันเพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริง ผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ ได้แก่ บรรดาผู้นำต่าง ๆ ที่เสนอตัวเข้ามาสมัครรับเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น

๒) ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ทฤษฎีนี้ การมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแค่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้ง หรือถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ยิ่งกว่านั้นทฤษฎีนี้ยังมองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษาและพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบ^{๓๘}

อคิน รพีพัฒน์ ได้กล่าวถึงแนวการพิจารณารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาใน ๒ ลักษณะ ประกอบด้วย

๑) รูปแบบของการมีส่วนร่วม อาทิ เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมเพราะเกรงใจใคร หรือถูกบังคับเข้ามาทำงาน เพราะมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้า เช่น ถ้ามาช่วยขุดดินสร้างเขื่อนจะได้รับของแจก เช่น ปลาสดคนละกระป๋อง หรือเข้ามามีส่วนร่วมโดยเข้าใจ ถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น และอยากเข้าร่วมทำเพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่จะก่อประโยชน์ระยะยาวให้กับตนเอง

๒) ช่วงจังหวะที่คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ในงานที่รัฐบาลจัดขึ้น เช่น โครงการสร้างงานในชนบทที่เคยทำด้วยกัน สามารถแบ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นการค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางการแก้ไข การตัดสินใจเลือกแนวทางการวางแผนพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนาตามแผนการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนาการลงทุนในกิจกรรม โครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงานที่ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลได้ให้ใช้ประโยชน์ตลอดปี^{๓๙}

วรทัต ลัยนันท์ ได้กล่าว ถึงวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลว่าประชาชนสามารถมีวิธีการเข้ามีส่วนร่วมได้ ๓ ฐานะ ได้แก่

๑) ฐานะผู้ส่งเสริม

(๑) การมีส่วนร่วมโดยวิธีการเลือกตั้ง กล่าวคือ มีความเอาใจใส่เข้าร่วมกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต.) สม่าเสมอ หรือหากมีความสามารถและมีคุณสมบัติเหมาะสมก็สามารถมีส่วนร่วมโดยวิธีการสมัครเป็นสมาชิก อ.บ.ต.

(๒) การมีส่วนร่วมในวิธีการทางกฎหมาย กล่าวคือ ปฏิบัติตามกฎหมายและเสียภาษีตามระเบียบข้อบังคับ

^{๓๘} ติน ปรัชญพฤทธิ, *ภาวะผู้นำและมีส่วนร่วมพฤติกรรมในองค์การหน่วยที่ ๒*, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๖๔๒.

^{๓๙} อคิน รพีพัฒน์, *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๐๑.

(๓) การมีส่วนร่วมในวิธีการให้ด้านความร่วมมือ กล่าวคือ สละแรงงานพัฒนาท้องถิ่นร่วมกิจกรรม อ.บ.ต. ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ช่วยเผยแพร่ข่าวสารและแสดงความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนหรือไม่สนับสนุนโครงการ

๒) ฐานะผู้รับบริการ

(๑) การมีส่วนร่วมโดยวิธีการแจ้งปัญหา หรือความเดือดร้อนสะท้อนภาพการบริการให้ผู้บริหาร อ.บ.ต. รับรู้

(๒) การมีส่วนร่วมโดยวิธีการร่วมกันออกข้อบังคับท้องถิ่นหรือข้อบัญญัติท้องถิ่น

(๓) มีส่วนร่วมโดยวิธีการร่วมเป็นคณะกรรมการจัดซื้อจัดจ้างโดยวิธีสอบราคาประกวดราคา

๓) ฐานะผู้ตรวจสอบ

(๑) การมีส่วนร่วมโดยวิธีการเป็นผู้ตรวจสอบที่กรมสมาชิกสภา

(๒) การมีส่วนร่วมโดยวิธีการตรวจสอบแผนพัฒนา อ.บ.ต.

(๓) การมีส่วนร่วมโดยวิธีการตรวจสอบจัดทำข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายประจำปีว่าตรงกับแผนพัฒนาตำบลหรือไม่ ตรวจสอบการก่อสร้างโครงการและค่าใช้จ่ายงบประมาณว่ามีความโปร่งใสหรือไม่

(๔) การมีส่วนร่วมโดยวิธีการเข้าฟังการประชุมสภาอย่างสม่ำเสมอ

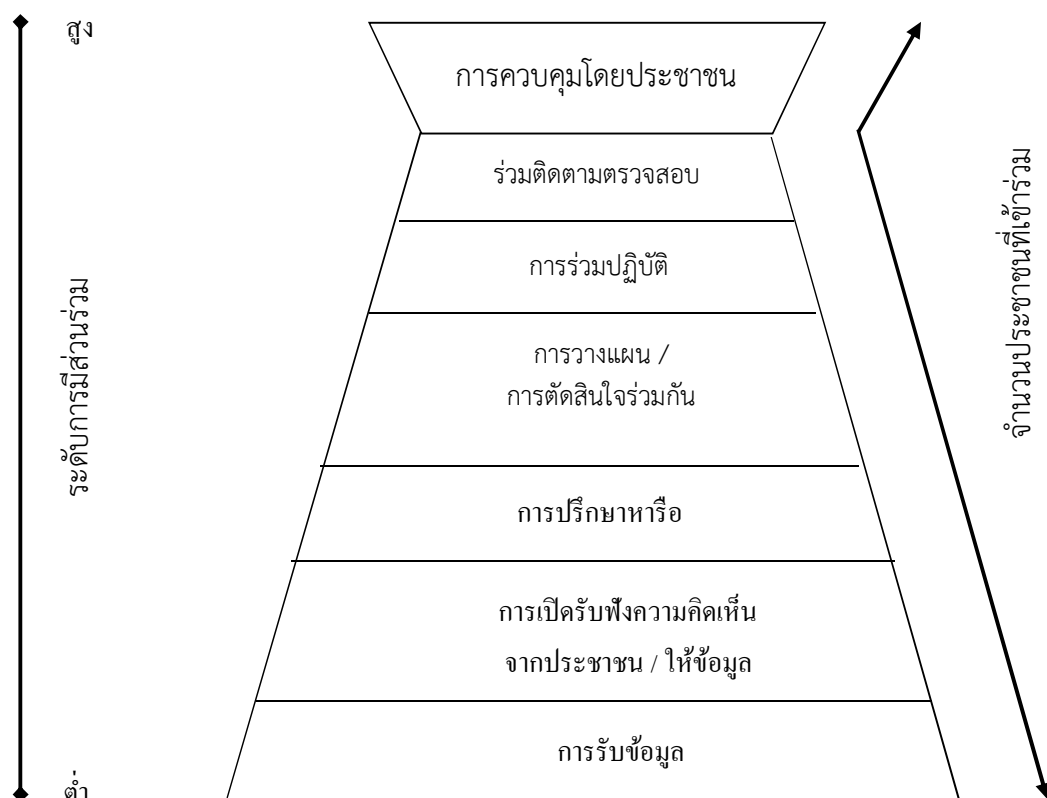
(๕) การมีส่วนร่วมโดยวิธีการขอรับทราบข้อมูลหากเห็นว่าการทำงานของ อ.บ.ต. ไม่โปร่งใส

(๖) การมีส่วนร่วมโดยวิธีการคัดค้านข้อบังคับหรือมติของ อ.บ.ต. ที่ทำให้ประชาชนเกิดความเดือดร้อน

(๗) การมีส่วนร่วมโดยวิธีการตรวจสอบการทำงานของ อ.บ.ต. เมื่อเห็นว่าไม่ถูกต้อง ไม่โปร่งใส ประชาชนในฐานะผู้ตรวจสอบต้องดำเนินการโดยการแจ้งประธานสภา อ.บ.ต. หรือสมาชิกเพื่อคัดค้าน หากพบว่าผู้รับผิดชอบในสภาฯ เพิกเฉยจะต้องแจ้งในอำเภอเพื่อศาล หากคณะกรรมการบริหาร อ.บ.ต. หรือสมาชิกทำความเสียหายให้กับประชาชนและรวบรวมประชาชนที่มีสิทธิครึ่งหนึ่งของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เข้าชื่อร้องต่อผู้ว่าราชการจังหวัดให้มีการลงคะแนนเสียง หากคะแนนไม่น้อยกว่า ๓ ใน ๔ ของผู้มีสิทธิลงคะแนนก็จะมีมติให้ถอดถอน คณะกรรมการบริหารหรือสมาชิก อ.บ.ต. ได้^{๔๐}

^{๔๐} วรทัต ลีพันธ์, การมีส่วนร่วมการปกครองส่วนท้องถิ่น อ.บ.ต. (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๓๖), หน้า ๔๔-๔๕.

ถวิลวดี บุรีกุล ได้แบ่ง **ระดับการมีส่วนร่วม**^{๔๑} ไว้อย่างน่าสนใจ โดยได้แบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า จำนวนประชาชนที่มีส่วนร่วมในแต่ละระดับ จะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลง ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๒.๕ แสดงระดับการมีส่วนร่วม

๑) ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับที่ต่ำสุดที่สุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการดำเนินการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นการให้ข้อมูลกับประชาชนเพื่อประกอบการตัดสินใจ แต่ไม่ได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นสะท้อนกลับมา แนวทางในระดับนี้มีหลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การนิทรรศการ เป็นต้น

๒) ระดับเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ มีการเริ่มรับข้อมูลสะท้อนกลับจากประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาแสดงความคิดเห็นแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการสำรวจความคิดเห็น และการบรรยายให้ความรู้โดยมีการซักถามได้ในประเด็นที่มีความสงสัย

^{๔๑} ถวิลวดี บุรีกุล, (บรรณาธิการ), **ทศธรรม: ตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

๓) ระดับของการให้คำปรึกษาหารือ เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น เป็นการเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และการเจรจาเป็นทางการ เพื่อประเมินความก้าวหน้าและระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่าง ๆ สำหรับแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ เช่น การจัดประชุมการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

๔) ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้นจากระดับของการให้คำปรึกษาหารือ ซึ่งมีขอบเขตไปถึงการร่วมกันวางแผนการดำเนินการ และการรับผิดชอบผลการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งจะพบว่ามีประเด็นความซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมากมาย สำหรับแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งร่วมกัน เป็นต้น

๕) ระดับการร่วมปฏิบัติเป็นระดับที่สูงกว่าระดับการวางแผนร่วมกันกล่าวคือ เป็นระดับที่ผู้ดำเนินการกับประชาชนได้ร่วมกันดำเนินโครงการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๖) ระดับการร่วมติดตามตรวจสอบ ประเมินผล เป็นระดับที่มีประชาชนเข้าร่วมน้อย แต่มีประโยชน์ต่อการดำเนินงานเป็นอย่างมาก แนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ คือ การจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลที่มาจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๗) ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น

๒.๕.๗ สรุป

จากการศึกษาของผู้วิจัย เป็นการศึกษาถึงแนวคิดและหลักการมีส่วนร่วม สามารถสรุปได้เป็น ๒ แนวคิดคือ

๒.๕.๗.๑ หลักการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของตะวันตก โดยสรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลในสังคมเป็น ๔ ประการ คือ การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ซึ่งทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง นั้นต่างมีจุดประสงค์ของตนเองเป็นสำคัญบางกลุ่มมาเพื่อต้องการเป็นผู้นำ บางกลุ่มต้องการมาร่วมกิจกรรม บางกลุ่มมาเพื่อต้องการชื่อเสียงหน้าตาในสังคมหรือแม้กระทั่งผลตอบแทน แต่สุดท้ายการที่ประชาชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการเริ่มตั้งแต่ขึ้นวางแผนระบุปัญหาและความต้องการ ขึ้นปฏิบัติการประเมินผลและบำรุงรักษา สรุปเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมได้ คือ ร่วมในการตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมในการประเมินผล

๒.๕.๗.๒ หลักการมีส่วนร่วมตามแนวคิดตะวันออก โดยสรุปกล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนใน ๒ ลักษณะคือ ๑. สร้างรูปแบบของกิจกรรมแล้วให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ๒. ประเมินผลจากการร่วมกิจกรรมของประชาชน จากรูปแบบการมีส่วนร่วมทั้ง ๒. ลักษณะดังกล่าว เป็นเพียงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้เท่านั้น การเข้าร่วมกิจกรรม อาจเป็นเพราะความเกรงใจใคร่หรือถูกบังคับเข้ามาร่วมกิจกรรมหรือพร้อมมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้า จึงส่งผลให้เกิดความอึดอัดขัดเคืองของผู้มาร่วมกิจกรรมมีความเห็นไม่ตรงกัน อาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้ในที่สุด จะทำอย่างไรให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น และอยากเข้ามาร่วมทำไม่ว่าเป็นการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหา การตัดสินใจเรื่องแนวทางการ

พัฒนา ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษา เพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ได้รับผลประโยชน์ในระยะยาวให้กับตนเอง

๒.๖ แนวคิดการพัฒนาชุมชน

วิธีการพัฒนาชุมชนนอกจากการให้การศึกษาแก่ชุมชนและการจัดระเบียบชุมชนการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นกระบวนการ ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน กระบวนการพัฒนาชุมชน หมายถึง ขั้นตอนที่น่าสนใจในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามลำดับ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องดำเนินการตามลำดับ ของขั้นตอนดังกล่าวด้วย ซึ่งโดยทั่วไปกระบวนการพัฒนาชุมชนมี ๗ ขั้นตอน ดังนี้

- ๑) การศึกษาชุมชน หรือชุมชนศึกษา
- ๒) การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
- ๓) การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน
- ๔) การวางแผนและโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน
- ๕) การดำเนินงานพัฒนาชุมชน
- ๖) การประเมินผลงาน
- ๗) การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

๒.๖.๑ ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาชุมชน หรือชุมชนศึกษา

การศึกษาชุมชน (Community Study) หมายถึง การสำรวจและศึกษาวิเคราะห์ความจริงในข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป

๒.๖.๑.๑ ประเภทของการศึกษาชุมชน การศึกษาชุมชนอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) การศึกษาเฉพาะด้าน (Topical Community Study) เป็นการศึกษาชุมชนในด้านใดด้านหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น เช่น สุขภาพอนามัย การศึกษา การเกษตร ศาสนา ระบบเครือญาติ เป็นต้น

๒) การศึกษาทั่ว ๆ ไป (General Community Study) เป็นการศึกษาชุมชนอย่างกว้างขวางหรือหลาย ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กัน^{๔๒}

๒.๖.๑.๒ ความมุ่งหมายของการศึกษาชุมชน การศึกษาชุมชนมีความมุ่งหมายดังต่อไปนี้

- ๑) เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ของชุมชน
- ๒) เพื่อทราบปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน
- ๓) เพื่อทราบความต้องการต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน
- ๔) เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในชุมชน และความสัมพันธ์ ระหว่างประชาชนในชุมชนกับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งในและกับภายนอกชุมชน

^{๔๒} สานิตย์ บุญชู, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, ๒๕๒๕, หน้า ๑๐๐.

๕) เพื่อทราบถึงความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน

๖) เพื่อทราบถึงศักยภาพหรือขีดความสามารถของชุมชน เช่น ผู้นำกลุ่มองค์กร สถาบันต่าง ๆ ทรัพยากรทั้งที่เป็นคนและเป็นวัตถุ เป็นต้น

๗) เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปใช้ดำเนินการพัฒนาชุมชนใน ขั้นตอนต่าง ๆ

๒.๖.๑.๓ วิธีการศึกษาชุมชน การศึกษาชุมชนมีวิธีการศึกษาหลายวิธี วิธีการซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป มีดังต่อไปนี้

๑) การสังเกต (Observation) การสังเกตเป็นการศึกษาชุมชนเพื่อทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นโดยตรงของชุมชน ด้วยการบันทึกสภาวะการณ์ที่เป็นจริงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น หรือรวบรวมเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญมาบันทึกไว้เป็นข้อมูลเบื้องต้นอีกด้วย โดยใช้วิธีการสังเกตแบบง่าย ๆ โดยผู้สังเกตไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในสภาวะการณ์ (Non-Participant Observation) หรือผู้สังเกตเข้าไปมีส่วนร่วมในสภาวะการณ์ (Participant Observation) ก็ได้ ในการสังเกตชุมชน อาจใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ช่วยในการสังเกตด้วยก็ได้ เช่น สมุดบันทึกประจำวัน ภาพถ่าย แผนที่ เป็นต้น

๒) การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์ เป็นกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล ด้วยการพบปะกับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ซึ่งอาจจะโดยการใช้คำพูด ท่าทาง สัญลักษณ์ และความรู้สึกที่แสดงออกก็ได้ เป็นวิธีการที่เหมาะสมในการศึกษาชุมชนจากเด็ก ๆ และผู้ไม่รู้หนังสือมาก โดยทั่วไปการสัมภาษณ์ มี ๓ รูปแบบ คือ การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม (Individual or Grouped Interview) การสัมภาษณ์แบบมาตรฐาน (Standardized or Structured Interview) ซึ่งกำหนดคำถามไว้อย่างแน่นอนล่วงหน้า และการสัมภาษณ์แบบไม่มีคำถามที่แน่นอน (Unstructured Interview) ในการสัมภาษณ์ที่ดีนั้น ผู้สัมภาษณ์ต้องเตรียมการล่วงหน้า ทั้งความรู้ในเรื่องที่จะถาม การเลือกและเตรียมผู้ที่จะให้สัมภาษณ์ คำถามและภาษาที่ใช้ บรรยากาศในขณะที่สัมภาษณ์ เป็นต้น ข้อจำกัดของการสัมภาษณ์ก็คือ สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย แรงงาน และเวลามาก ผู้ศึกษายุ่งยากในการเตรียมการ เกิดการอคติหรือลำเอียงได้ง่าย และถ้าใช้ผู้สัมภาษณ์หลาย ๆ คนแล้ว จะควบคุมให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกันได้ยาก

๓) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามเป็นคำถามหรือชุดของคำถาม ซึ่งสร้างขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์ เพื่อใช้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาอาจจะทำการศึกษด้วยตนเอง ให้คนอื่นไปศึกษาแทน หรือส่งแบบสอบถามไปให้ตอบก็ได้ ดังนั้น การศึกษาชุมชนโดยใช้วิธีนี้ จึงใช้ได้กับคนอ่านหนังสือออกและเขียนหนังสือได้เท่านั้น อาจเป็นแบบสอบถามแบบปลายปิด (Closed end Question) คือ ให้ตอบคำถามตามที่กำหนดคำตอบไว้ให้เลือกเท่านั้น หรืออาจจะเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open end Question) คือ เปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้ตอบคำถามเองโดยอิสระเสรีก็ได้ถ้าต้องการทราบเจตคติหรือความคิดเห็นเป็นสำคัญ ในการใช้แบบสอบถามเพื่อทำการศึกษาชุมชนนั้น ข้อที่ควรระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง คือ การสร้างแบบสอบถามซึ่งต้องให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และครอบคลุมในสิ่งที่จะศึกษาทั้งหมด เนื่องจากผู้ทำการศึกษาชุมชนอาจจะไม่มีโอกาสได้พบกับกลุ่มประชากรที่ศึกษาเลยก็ได้

๔) การศึกษาจากผู้รู้และแหล่งวิชาการต่าง ๆ ทั้งเป็นบุคคล เช่น นักวิชาการ หรือผู้ที่มีความรู้ ผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ และจากเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่หน่วยราชการต่าง ๆ ได้ศึกษาไว้แล้ว เช่น รายงานผลการศึกษาวิจัยในเรื่องนั้น ๆ ผลการสำรวจข้อมูลของหน่วยราชการต่าง ๆ เป็นต้น

๕) การสำรวจ (Surveys) เป็นการศึกษาชุมชนโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วยอย่างมีระบบ ซึ่งอาจใช้วิธีอื่น ๆ ร่วมกัน เช่น การทำแผนที่ การถ่ายรูป การสัมภาษณ์ การบันทึก การสืบประวัติ การชูดัชนีทางโบราณคดี เป็นต้น

๖) การวิจัย (Research) การวิจัยเป็นการค้นหาความรู้ ความจริงที่เชื่อถือได้ โดยใช้วิธีการที่เป็นระบบแบบแผนทางวิทยาศาสตร์ เพื่ออธิบายความรู้ ความจริงที่ทำการศึกษานั้น และนำผลที่ได้ไปสร้างกฎเกณฑ์ทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการอ้างอิง และเป็นการทำให้สามารถทำนายและควบคุมการเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ การวิจัยมีขั้นตอนดำเนินงานเป็นลำดับ คือ

- การเลือกหัวข้อปัญหา
- การศึกษาค้นคว้าทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- การให้คำจำกัดความปัญหาที่ศึกษา
- การสร้างสมมติฐานในการศึกษา
- การพิจารณาข้อเคลือบปัญหาและสมมติฐาน
- การพิจารณาแหล่งที่มาของข้อมูล
- การวางรูปแบบการวิจัย
- การสร้างเครื่องมือในการวิจัย
- การทดลองและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ
- การเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดของตัวอย่าง
- การเก็บรวบรวมข้อมูล
- การจัดกระทำข้อมูล
- การเขียนรายงานการวิจัย
- การเผยแพร่ผลการวิจัย

การจะเลือกวิธีการใดไปใช้ในการศึกษาชุมชนนั้น ต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ กลุ่มคนที่ทำการศึกษาและข้อมูลที่ต้องการ จึงไม่สามารถกำหนดได้ว่าวิธีการใดเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการศึกษาชุมชน

๒.๖.๑.๔ หลักในการศึกษาชุมชน^{๔๓} ได้เสนอหลักการพัฒนาชุมชนไว้ ๕ ประการ ดังนี้

- ๑) ต้องศึกษาต่อเนื่องกันไปตลอดเวลา
- ๒) ใช้วิธีการหลาย ๆ วิธี และทดลองทำหลาย ๆ ครั้ง

^{๔๓} ทองคุณ หงส์พันธ์, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (ม.ป.ป. : ๑๐๓).

๓) ใช้วิธีวิทยาศาสตร์ โดยเริ่มจากการตั้งจุดมุ่งหมาย การวางแผนโครงการ การลงมือกระทำและการประเมินผล ตามลำดับ

๔) ใช้หลักฐาน วัสดุ อุปกรณ์ อย่างเพียงพอ และใช้อุเบกขาในการพิจารณา

๕) สร้างความรู้สึกและความสัมพันธ์อันดีต่อผู้ที่ศึกษา เพราะมีโอกาสได้ข้อมูลที่แท้จริงได้มากขึ้น

๒.๖.๒ ขั้นตอนที่ ๒ การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

การพัฒนาชุมชนโดยแท้จริงแล้วก็คือ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั่นเอง ดังนั้น การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนจึงเป็นขั้นตอนสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องจากการศึกษาชุมชน

๒.๖.๒.๑ ประเภทของปัญหาชุมชน ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนนั้นมีมากมายหลายปัญหา แต่อาจจะจำแนกตามลักษณะของปัญหาได้ ๕ ประเภท คือ

๑) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เช่น ความยากจน ขาดเงินทุน ผลิตผลราคาต่ำ เป็นต้น

๒) ปัญหาด้านสังคม เช่น การเพิ่มของประชากรมาก ด้อยการศึกษา เป็นต้น

๓) ปัญหาด้านวัฒนธรรม เช่น วัตถุนิยม การรับวัฒนธรรมตะวันตกมากเกินไป เป็นต้น

๔) ปัญหาด้านการเมืองการปกครอง เช่น การซื้อสิทธิขายเสียง การไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น

๕) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย

๒.๖.๒.๒ ระดับของปัญหาชุมชน ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนนั้น อาจจะจัดลำดับความรุนแรงหรือความจำเป็นเร่งด่วนได้ ๓ ระดับ คือ

๑) ปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริง (Felt Needs) เป็นสิ่งที่ชาวบ้านรู้สึกว่ามีเดือดร้อนมากที่สุด ต้องขจัดให้หมดไป ควรเริ่มแก้ไขปัญหามาจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชนก่อน

๒) ปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่มีความรุนแรงน้อยลงมา (Unfelt Needs) เป็นปัญหาซึ่งเกิดจากความต้องการของชุมชนที่อาจจะรู้สึกว่าเป็นข้อขัดข้องเดือดร้อนบ้าง แต่ยังไม่เห็นถึงความจำเป็นที่จะทำการแก้ไขในทันทีทันใด ต้องให้การศึกษา แนะนำให้เห็นถึงคุณและโทษของสิ่งเหล่านั้น จนประชาชนยอมรับว่าเป็นความต้องการที่จำเป็นที่สุดก่อน ถึงจะได้รับความร่วมมือในการพัฒนาเป็นอย่างดี

๓) ปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่ประชาชนไม่รู้สึกระคายร้อน (Unaware Needs) เป็นปัญหาที่ประสบอยู่ แต่ไม่รู้ว่าเป็นปัญหาและควรแก้ไข ต้องใช้การศึกษา แนะนำอย่างมาก ต้องอดทนและใช้เวลานาน จึงจะสามารถทำให้ประชาชนยอมรับว่าเป็นปัญหาและร่วมกันขจัดให้หมดไป

๒.๖.๒.๓ ขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน^{๔๔} ในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน อาจมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ที่สำคัญ ๓ ขั้นตอน คือ การค้นหาปัญหาที่แท้จริง การค้นหาสาเหตุของปัญหา และการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา

๒.๖.๒.๔ การค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ในขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนนั้น เมื่อพบปัญหาแล้วจะต้องนำมาวิเคราะห์อย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่งว่าเป็นปัญหาที่แท้จริง ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือความไม่สะดวกสบายให้แก่ชุมชนหรือไม่ เพราะปัญหาที่แท้จริงจะต้องเป็นข้อเดือดร้อนที่ชุมชนส่วนรวมประสบอยู่จริง ๆ และมีความเห็นพ้องกันว่ามีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ไขหรือกำจัดให้หมดไปนั่นเอง การค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชน อาจดำเนินการได้ ๓ วิธี คือ

- ๑) ใช้หลักเกณฑ์ช่วยในการพิจารณา ซึ่งมี ๔ หลักเกณฑ์ คือ
 - ความร้ายแรงเร่งด่วน กล่าวคือ เป็นปัญหาที่อยู่ในสภาพหนัก มีผลเสียร้ายแรง และเป็นอันตราย ต้องแก้ไขโดยรีบด่วน
 - ผลกระทบต่อคนส่วนมาก ปัญหาที่แท้จริงจะต้องเป็นปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ไม่ใช่เพียงไม่กี่คนเท่านั้น
 - การยอมรับของชุมชน ปัญหาที่แท้จริงจะต้องเป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากว่าเป็นปัญหาของชุมชน ต่างตระหนักว่าต้องร่วมกันแก้ไขให้หมดสิ้นไป
 - ผลเสียในอนาคต ปัญหาที่แท้จริงเป็นปัญหาซึ่งถ้าปล่อยไว้โดยไม่ทำการแก้ไขแล้ว จะมีผลกระทบทำให้เกิดความเสียหายต่อชุมชนในอนาคตเป็นอย่างมาก
- ๒) ใช้ข้อมูลตัวชี้วัด เป็นการนำข้อมูลตัวเลข ซึ่งเป็นสถิติต่าง ๆ มาเปรียบเทียบสภาวะปัญหากับสภาวะปกติ ซึ่งอาจจะแสดงเป็นอัตราส่วนร้อยละ สัดส่วน หรือแสดงเป็นปริมาณตัวเลข หรืออาจใช้เกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จ.ป.ฐ.) เป็นข้อมูลชี้วัด เป็นต้น
- ๓) ยึดถือแนวทางบางประการในการพิจารณา ดังนี้
 - ต้องวิเคราะห์ด้วยความเป็นกลางและมองการณ์ไกล คือ ปราศจากการอคติและลำเอียง
 - ต้องระบุปัญหาที่จะทำการศึกษวิเคราะห์ให้ชัดเจน ไม่กว้างเกินไป เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์และวางแผนแก้ปัญหาต่อไป
 - การค้นหาและระบุปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหานั้นๆ ขึ้น และมองเห็นสาเหตุได้อย่างชัดเจน
 - การค้นหาปัจจัยที่ซ่อนเร้น เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ซึ่งจะต้องนำเอาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ เป็นต้น มาใช้เป็นแนวทางในการค้นหาปัจจัยดังกล่าว
 - การวิเคราะห์ระบบ (Systemic Analysis) ปัญหาของชุมชนมีมากมายหลายปัญหา แต่ละปัญหามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน บางปัญหาจะแก้ไขได้ต่อเมื่อได้

^{๔๔} วรณลดา กันต์โหม, การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและแนวทางการพัฒนา ศศ.ม. (พัฒนาสังคม), ๒๕๕๘, หน้า ๑๘.

แก้ปัญหานั้นก่อนแล้ว และบางปัญหาเมื่อแก้ไขแล้วอาจก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา ดังนั้น จึงต้องทำการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งระบบ ไม่ใช่วิเคราะห์เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่งเท่านั้น

๒.๖.๒.๕ การค้นหาสาเหตุของปัญหาชุมชน นอกจากการค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชนที่กล่าวมาแล้ว ในขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ต้องทำการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุของการเกิดปัญหาชุมชนเหล่านั้นอีกด้วย ซึ่งการหาสาเหตุของปัญหาชุมชน อาจจะกระทำได้นี้ ดังนี้

๑) การพิจารณาเป็นลำดับแรกว่าสิ่งที่เป็นปัญหานั้นมีสภาพอย่างไร จึงทำให้เกิดปัญหานั้น ๆ ขึ้นมา

๒) การพยายามค้นหาสาเหตุของปัญหาให้ได้ครบถ้วนทุกแง่มุม

๓) การพิจารณาเพื่อหาว่าสาเหตุต่าง ๆ ที่ค้นหามาได้นี้ อะไรเป็นสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้เกิดปัญหานั้น ๆ ขึ้นมา

๔) การสืบสาวจากผลของปัญหาที่เกิดขึ้นลงไปจนถึงต้นตอของปัญหาที่แท้จริง

๒.๖.๒.๖ การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาชุมชน เมื่อสามารถค้นพบปัญหาของชุมชน และสาเหตุของการเกิดขึ้นของปัญหาเหล่านั้นแล้ว ขั้นตอนสุดท้ายของการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนก็คือการแสวงหาแนวทางเพื่อที่จะแก้ไขปัญหานั้นให้หมดไป ซึ่งสามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

๑) การศึกษารายละเอียดต่าง ๆ ของปัญหาอย่างรอบคอบ เช่น สาเหตุอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาคือข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชน ปัจจัยที่สนับสนุนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เป็นต้น

๒) นำปัญหาที่สามารถค้นหาสาเหตุที่แท้จริงได้แล้ว มาพิจารณาแนวทางแก้ไขบางสาเหตุอาจมีวิธีการแก้ไขได้หลายแนวทาง

๓) พยายามค้นหาวิธีแก้ไขปัญหามาจากสาเหตุที่หาได้หลาย ๆ วิธี

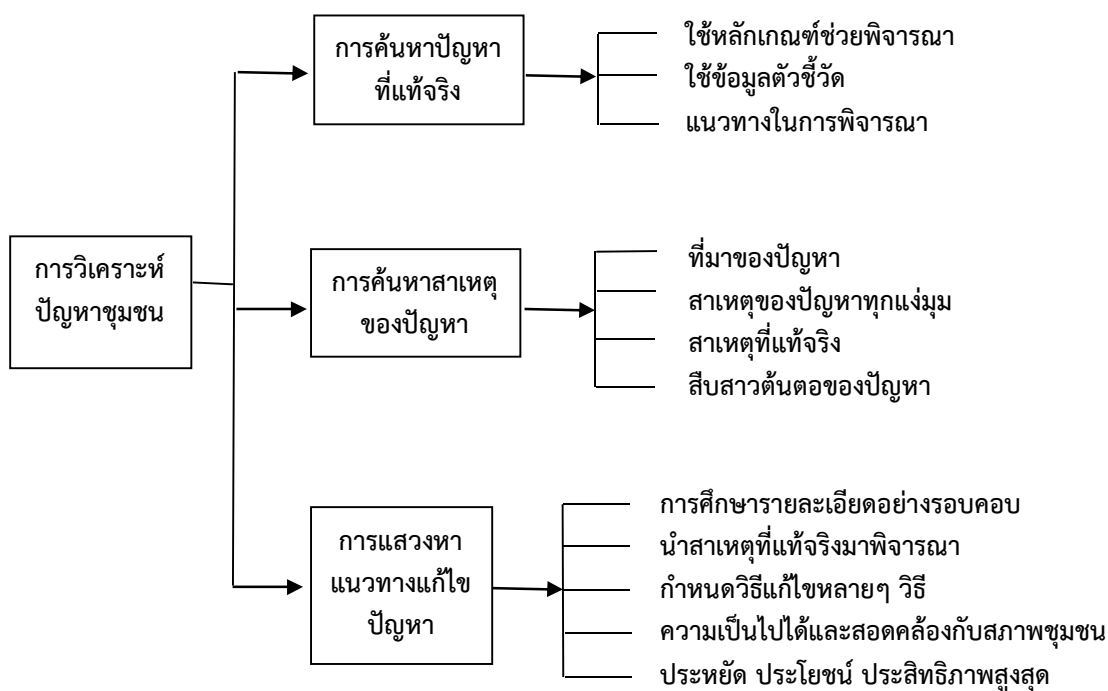
๔) มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

๕) พิจารณาคัดเลือกวิธีการแก้ไขปัญหานั้นที่ประหยัด มีประโยชน์ มีประสิทธิภาพมากที่สุด และใช้ระยะเวลาที่น้อยที่สุดจากวิธีการแก้ไขปัญหามาจาก ๓ วิธีการใหญ่ ๆ คือ

- การแก้ไขปัญหโดยประชาชนในชุมชนเอง ถ้าปัญหานั้นประชาชนมีขีดความสามารถที่จะดำเนินการแก้ไขได้เอง โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน

- การแก้ไขปัญหโดยความร่วมมือกันระหว่างประชาชนในชุมชนกับบุคคลหรือองค์กรภายนอกชุมชน โดยส่วนใดที่ประชาชนในชุมชนสามารถดำเนินการแก้ไขได้เองก็ดำเนินการไป บุคคลหรือองค์กรภายนอกจะเข้ามาดำเนินการในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชนเท่านั้น

- การแก้ไขปัญหาโดยบุคคลหรือองค์กรภายนอกชุมชน ถ้าเป็นปัญหาที่ใหญ่และยุ่งยากในการแก้ไขปัญหา ใช้งบประมาณมาก ซึ่งเกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชนที่จะแก้ไขได้ด้วยตนเอง

แผนภูมิที่ ๒.๖ ขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

๒.๖.๒.๗ ประโยชน์ของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนมีประโยชน์หลายประการ คือ

๑) เป็นแนวทางในการพิจารณาแก้ไขปัญหาแต่ละปัญหา ตามขีดความสามารถของชุมชน

๒) ทำให้ทราบว่าปัญหาใดแก้ไขได้ง่าย ปัญหาใดแก้ไขได้ยาก สามารถเลือกดำเนินการได้ก่อนหลังตามลำดับ หรือปัญหาใดสามารถแก้ไขพร้อม ๆ กันได้ก็ดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน

๓) เป็นการเตรียมการสำหรับการแก้ไขปัญหาไว้ล่วงหน้า ทำให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๔) เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง เพราะการวิเคราะห์ปัญหานั้น เป็นการเชื่อมโยงปัญหาทั้งหมดเอาไว้ในทุกแง่มุม

๒.๖.๒.๘ เทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การศึกษาชุมชนและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเป็นขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชนที่มีลำดับต่อเนื่องกัน จึงสามารถนำเทคนิควิธีการมาใช้ร่วมกันได้ เทคนิควิธีดังกล่าวมีหลายเทคนิควิธีแต่ที่จะกล่าวถึงในบทนี้เพียง ๔ เทคนิควิธี คือ

๑) การประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal หรือ PRA) การประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วม เป็นเทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่เกิดจากแนวความคิดที่ว่า การศึกษาชุมชน คือ สิ่งที่ชุมชนควรกระทำเอง เพราะยังมีเรื่อง ที่คนในชุมชนไม่รู้ ไม่เข้าใจและไม่ตระหนักถึงอีกหลายประการ ทำให้ไม่สามารถหาแนวทางป้องกันแก้ไข ปัญหาเหล่านั้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาแล้ว

ลักษณะสำคัญของการประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วม การประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

(๑) เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่คนในชุมชนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ และกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสเข้าร่วมในรูปแบบของกระบวนการเสวนากลุ่ม ซึ่งบรรยากาศเรียบง่ายเป็นกันเอง สะดวกสบายในการเสวนา

(๒) นักพัฒนาชุมชน ต้องไม่เป็นประธานหรือผู้นำ แต่มีบทบาท เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในกระบวนการเสวนาเรียนรู้ (Facilitator) กระตุ้นให้คนในชุมชนที่มี คุณสมบัติเหมาะสมเข้าร่วมกระบวนการ ต้องอยู่ร่วมตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการสร้างความเชื่อมั่นใน เรื่องการไม่มีเจตนาแอบแฝงที่จะแสวงหาผลประโยชน์จากชุมชน

(๓) มีวัตถุประสงค์เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนและให้บุคคลที่เข้า ร่วมในกระบวนการมีโอกาสในการวิเคราะห์ การตัดสินใจ และศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ได้มากยิ่งขึ้น ไม่มอบอำนาจหน้าที่ให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงคนเดียว

(๔) เริ่มต้นจากสิ่งที่คนในชุมชนรู้ คิด รู้สึกและเชื่อเช่นนั้น แล้ว ค่อย ๆ จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองขึ้น ไม่ใช่เริ่มต้นจากความรู้ในสาขาใดสาขาหนึ่ง ซึ่งคนในชุมชนไม่มีความรู้และประสบการณ์เพียงพอ

(๕) กลุ่มร่วมกันกำหนดขอบเขตของปัญหาที่จะศึกษาวิเคราะห์ และวิธีการที่จะใช้ในการศึกษาให้เหมาะสมกับสถานะของชุมชน และมอบหมายหน้าที่ให้แก่แต่ละบุคคล ไปดำเนินการ

(๖) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการที่กำหนดร่วมกัน

(๗) วิเคราะห์ผลการศึกษาร่วมกัน และนำเสนอข้อมูลต่อคนใน ชุมชนด้วยวิธีการง่าย ๆ แต่มีประสิทธิภาพ เช่น ใช้แผนภูมิ การจัดประชุม การใช้เสียงตามสาย เป็นต้น แล้วให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

(๘) นำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะมาร่วมกันสรุปและกำหนด แนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

(๙) เป็นวิธีการที่ใช้ตัวของนักพัฒนาชุมชนและคนในชุมชน เป็น เครื่องมือที่สำคัญที่สุด นักพัฒนาชุมชนจึงต้องมีความรู้ความสามารถในการจินตนาการ มีทักษะในการ ใช้เครื่องมือและสื่อการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ การดำเนินการประชุมสัมมนาและทักษะในการวางแผน ร่วมกัน เพื่อให้บุคคลเข้าร่วมในกระบวนการให้มากที่สุด

(๑๐) ต้องมีการจัดเตรียมความพร้อมของคนในชุมชน สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ การให้แต่ละคนเตรียมข้อมูลที่จะศึกษาวิเคราะห์ร่วมกันไว้ล่วงหน้า

เทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน โดยการประเมินสมภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วมนี้มีข้อดี คือ เป็นการส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกและกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยการร่วมกันศึกษา รวบรวม แลกเปลี่ยน และวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดความคิดริเริ่มใหม่ ๆ หรือเปิดโลกทัศน์ของคนในชุมชนอันเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของคนและชุมชนแนวทางหนึ่ง

๒) การวิจัยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research หรือ PAR)^{๔๕} การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นเทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่เน้นให้คนในชุมชนสามารถรวมตัวกันในรูปแบบขององค์กรประชาชนที่มีประสิทธิภาพ โดยเพิ่มศักยภาพของคนในชุมชนด้วยระบบข้อมูล ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของข้อมูล เพราะข้อมูลจะช่วยให้คนในชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและดำเนินการพัฒนาชุมชนต่อไปได้ จึงต้องฝึกอบรมเพื่อสร้างทีมงานวิจัยของชุมชนขึ้น

ลักษณะที่สำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีลักษณะสำคัญดังนี้

(๑) ผู้ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนต้องไปใช้ชีวิตร่วมกับคนในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและถูกต้อง

(๒) เน้นการจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วมในรูปแบบของการรวมตัวเป็นองค์กรของคนในชุมชน นักพัฒนาชุมชนหรือผู้ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนทำหน้าที่เป็นนักจัดองค์กรช่วยฝึกอบรมเสริมสร้างความรู้และทักษะของการวิจัยให้เท่านั้น

(๓) ให้คนในชุมชนคิดและตัดสินใจโดยตนเอง โดยไม่มีการครอบงำและมีบทบาทในทุกขั้นตอน นักพัฒนาชุมชนเพียงช่วยประสานงาน ให้ความรู้ทางวิชาการและเทคนิคต่าง ๆ เท่านั้น

(๔) เป็นการผสมผสานแนวความคิดของการจัดการชุมชน (Community Organization) เป็นการเรียนรู้ของชุมชนเข้าด้วยกัน (Problem Base Learning)

(๕) มีขั้นตอนในการดำเนินงาน ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ก) ระยะก่อนทำการศึกษาวิจัย มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

- การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน
- การบูรณาการนักวิจัยเข้ากับชุมชน
- การศึกษาสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน
- การเผยแพร่แนวความคิดแก่ชุมชน

ข) ระยะดำเนินการวิจัย มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

- การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน
- การฝึกอบรมทีมวิจัยของชุมชน

^{๔๕} ผศ.เอนก ชิตเกสร, ผศ.พรรณนุช ไชยปิ่นชนะ, การวิจัยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, ๒๕๓๕,

- การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นและกำหนดแนว
- ทางออกด้วย
- การออกแบบการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ภาคสนาม
- การวิเคราะห์ข้อมูล
- การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชน
- ค) ระยะการจัดทำแผนงาน มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ
- การฝึกอบรมทีมงานวางแผนชุมชน
- การกำหนดโครงการหรือกิจกรรม
- การศึกษาความเป็นไปได้ของแผน
- การแสวงหางบประมาณและหน่วยงานที่สนับสนุน
- การวางแผนเพื่อติดตามและประเมินผล
- ง) ระยะการปฏิบัติงานตามแผน มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ
- การกำหนดทีมงานปฏิบัติงานในรูปของอาสาสมัคร
- การฝึกอบรมทักษะในการปฏิบัติงานให้กับทีมงาน
- จ) ระยะติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน
- การกำหนดทีมงานติดตามและประเมินผลของชุมชน
- การฝึกอบรมความรู้และเทคนิคในการติดตามและ

ประเมินผลงาน

- ติดตามการดำเนินงานของฝ่ายปฏิบัติงานทุกระยะ
- นำข้อมูลเสนอต่อที่ประชุมของชุมชนเพื่อรับทราบและ

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ซึ่งจะทำให้เป็นผลงานที่เกิดจากความพยายามร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยคนในชุมชนทุกกลุ่มทุกฝ่าย

เทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน^{๔๖} โดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม^{๔๗} มีข้อดี คือ เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่จะนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาด้วยคนในชุมชน โดยการจัดตั้งองค์กรของชุมชนขึ้น จึงต้องฝึกอบรมให้คนในชุมชนมีความรู้ มีทักษะในด้านการวิจัย การจัดทำแผนและโครงการ การบริหารและจัดการชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุก ๆ ขั้นตอน

๓) การศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบท (Rural System Analysis หรือ RSA) การศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบท เป็นเทคนิคการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาชุมชนอย่างหนึ่งที่ใช้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลและกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาและการพัฒนาชุมชนที่กำหนดได้

^{๔๖} วรณลดา กันต์โหมล, การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและแนวทางการพัฒนา ศศ.ม. (พัฒนาสังคม), ๒๕๕๘, หน้า ๑๙.

ลักษณะสำคัญของการศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบท การศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบท มีลักษณะที่สำคัญดังนี้

(๑) วัตถุประสงค์เพื่อการเข้าใจสภาพของชุมชนโดยทั่วไปและศึกษาวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของเกษตรกรรายย่อยเป็นสำคัญ

(๒) กรอบสำหรับการวิเคราะห์เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลระดับชุมชน โดยเน้นถึงความสัมพันธ์ของคนในแต่ละกลุ่มฐานะกับทรัพยากรทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งครอบคลุมระบบชลประทาน บ่อน้ำ โรงเรียน วัด กลุ่ม ผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้านสาขาต่าง ๆ เป็นต้น เพราะสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ และการได้มาการเข้าถึงการมีโอกาสควบคุมทรัพยากรต่าง ๆ นั้น เกิดจากพื้นฐานปัจจัยทางด้านสังคมประเภทใด เกิดโดยความร่วมมือ การแข่งขันหรือความขัดแย้ง

(๓) เป็นการวิเคราะห์ระบบชนบทโดยการสำรวจชุมชนและเกษตรกรเป้าหมายโดยเริ่มจากระดับชุมชนไปสู่ระดับครอบครัว

(๔) การศึกษาโดยใช้ประโยชน์จากข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งสามารถนำแผนที่และตารางวิเคราะห์ต่าง ๆ มาใช้ประกอบได้

(๕) กำหนดระยะเวลาในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนเป็นระยะเวลาสั้น ๆ และศึกษาเพียงครั้งเดียว

(๖) มีขั้นตอนในการดำเนินงาน ๘ ขั้นตอน ดังนี้

- ทบทวน ทำความเข้าใจในกรอบแนวคิด วัตถุประสงค์ตลอดจนประเด็นที่จะศึกษาตามกระบวนการและเทคนิคการวิเคราะห์ชนบท^{๔๗}

- นำข้อมูลทุติยภูมิมาศึกษาและสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

- ตรวจสอบและนำข้อมูลที่ได้จากข้อมูลทุติยภูมิไปบันทึกตามกรอบการศึกษาที่กำหนดไว้

- สัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำ ผู้นำอาวุโสในชุมชน

- จัดประชุมแบบเป็นทางการกับคนในชุมชน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชน

- จัดทำแผนที่ของชุมชนเพื่อเตรียมการเก็บรวบรวมข้อมูล

- เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นรายครัวเรือน

- นำข้อมูลทั้งระดับชุมชนและระดับครัวเรือนมารวบรวมและวิเคราะห์

เทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนโดยการศึกษาระบบชนบทนี้เน้นการศึกษาในระบบย่อยของชุมชน เพื่อให้ นักพัฒนาชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจองค์ประกอบย่อยต่าง ๆ ของชุมชน เข้าใจสภาพปัญหาการพัฒนาของชุมชน โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนทรัพยากรต่าง ๆ กลุ่มผู้นำ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมี

^{๔๗} ถวิล อินทรโม, ชุมชนศึกษาและแนวทางพัฒนา, ๒๕๕๗, หน้า ๑๒๐.

ข้อดี คือ ทำให้คนในชุมชนเข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ ของชุมชน เกิดความตระหนักในปัญหาและมีความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหาชุมชน สามารถวิเคราะห์วางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ และเกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งของคนในชุมชนและนักพัฒนาชุมชน

๔) การวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน (Self System Analysis หรือ SSA)^{๔๔} การวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน เป็นเทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่ยึดถือปรัชญาของการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ เป็นพื้นฐานสำคัญ

ลักษณะสำคัญของการวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน การวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน มีลักษณะสำคัญดังนี้

(๑) เป็นเทคนิควิธีการที่เชื่อว่าการพัฒนาชุมชนต้องเริ่มต้นหรือแก้ไขปัญหาจากสิ่งที่คนในชุมชนต้องการอย่างแท้จริง โดยคนที่อยู่นอกชุมชนต้องเคารพในความคิดของคนในชุมชนยอมรับในศักดิ์ศรีศรัทธาในศักยภาพหรือพลังความสามารถของชุมชน

(๒) เป็นเทคนิควิธีการที่นักพัฒนาชุมชนหรือคนภายนอกชุมชนต้องเข้าใจสภาพของชุมชนอย่างลึกซึ้ง จึงจะสามารถร่วมคิดร่วมทำและเอื้อประโยชน์ให้ชุมชนในการพึ่งพาตนเองได้

(๓) นักพัฒนาชุมชนที่ทำการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนที่เป็นอยู่จริง ร่วมกับคนในชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน เพื่อผลการวิเคราะห์ที่ถูกต้องเป็นที่ยอมรับและสามารถ ดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนได้โดยตรงตามความต้องการ

(๔) เน้นความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่เกิดขึ้นให้แก่คนในชุมชนเป็นสำคัญ

(๕) มีขั้นตอนในการดำเนินงาน ๘ ขั้นตอนดังนี้

- การหาปัญหาในสถานการณ์ที่เป็นจริง ด้วยการเข้าถึงชุมชนพูดคุยซักถามและเรียนรู้ถึงสถานการณ์ความเป็นอยู่ของชุมชนทางระบบ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยการเคารพความคิดเห็นของกันและกัน

- การรู้สถานการณ์ที่เป็นจริง ด้วยการค้นหาคำตอบจากขั้นตอนแรกกว่าประชาชนเห็นด้วยและพึงพอใจกับสภาพปัญหาที่ได้หรือไม่ แล้วนำมาอภิปรายในรายละเอียดทำความเข้าใจด้วยเหตุผลและหามติในสถานการณ์ที่เป็นจริงที่อยู่ในขณะนั้น

- การสร้างภาพที่พึงประสงค์หรือการวาดภาพโดยจินตนาการคาดหวัง สิ่งที่ชุมชนควรจะเป็นด้วยการอภิปรายวิพากษ์ วิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อหาคำตอบว่าคนในชุมชนต้องการเปลี่ยนสถานการณ์จริงหรือสภาพปัญหาที่เผชิญอยู่อย่างไรและเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการนั้น

- การหาช่องว่างหรือแนวทางในการดำเนินงานเพื่อการบรรลุภาพที่ชุมชนพึงประสงค์

^{๔๔} ครรชิต พุทธิโกษา, คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้, ๒๕๔๗, หน้า ๒๑.

- การหาข้อตกลงร่วมกันเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ตาม
โครงการหรือกิจกรรม

- การวางแผนร่วมกัน เพื่อกำหนดว่าจะทำอะไร เพื่อใคร
เมื่อไร ที่ไหน ใครเป็นผู้ทำ และจะอย่างไร (What, Why, When, Where, Who, How) ซึ่งเป็น
หลักการเบื้องต้นของการวางแผนและโครงการ

- การปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดไว้
- การประเมินผลว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่
มีผลกระทบอย่างไร คนในชุมชนพึงพอใจหรือไม่ เป็นต้น

เทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนโดยการวิเคราะห์ชุมชน
ด้วยความละเอียดอ่อนเป็นกระบวนการที่เสริมสร้างและนำศักยภาพและขีดความสามารถในการ
พัฒนาของชุมชนให้สูงขึ้น เป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเองได้ร่วมคิด
ร่วมทำ ร่วมพัฒนาในทิศทางและความเปลี่ยนแปลงตามที่คนในชุมชนต้องการ

๒.๖.๓ ขั้นตอนที่ ๓ การจัดอันดับปัญหาและความต้องการของชุมชน

เมื่อทำการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเรียบร้อยแล้ว ก็นำปัญหาที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญเพื่อ
ใช้เป็นแนวทางในการลงมือแก้ไขต่อไป

๒.๖.๓.๑ แนวทางในการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน การ
จัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน มีแนวทางในการดำเนินการดังนี้

๑) ปัญหาที่ชุมชนส่วนรวมได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด ถ้าปล่อยทิ้งไว้
จะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ติดตามมา ควรเป็นปัญหาที่มีความสำคัญมาก

๒) ปัญหาที่เมื่อแก้ไขแล้วนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ได้ง่ายขึ้น ควรเป็น
ปัญหาที่มีความสำคัญมาก

๓) ปัญหาที่อยู่ในขีดความสามารถของประชาชนที่จะแก้ไขได้ ควรเป็น
ปัญหาที่มีความสำคัญมาก

๒.๖.๓.๒ ประโยชน์ของการจัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน การ
จัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน มีประโยชน์ดังต่อไปนี้

๑) ทำให้ทราบว่ามีปัญหาใดชุมชนเดือดร้อนมากที่สุด และต้องรีบแก้ไข
ก่อนปัญหาอื่น ๆ

๒) ในชุมชนจะประสบปัญหามากมายหลายปัญหา จนไม่อาจจะทำ
การแก้ไขไปพร้อม ๆ กันได้ การจัดลำดับก่อนหลังจะเป็นแนวทางในการแก้ไขได้เป็นอย่างดี

๓) ทำให้ทราบถึงความเกี่ยวพันกันของแต่ละปัญหา ถ้านำไปแก้ไขพร้อม ๆ
กันได้ ก็จะไม่เสียเวลา

๔) เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งหมดของชุมชนได้
เป็นอย่างดี

๒.๖.๔ ขั้นตอนที่ ๔ การวางแผนและโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน

การวางแผนและโครงการพัฒนาชุมชน เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาชุมชน ที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องจากการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน เป็นขั้นตอนของการเตรียมการเพื่อจะแก้ไขปัญหาหรือดำเนินการพัฒนาชุมชนต่อไป

๒.๖.๔.๑ ความหมายของการวางแผนและโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน

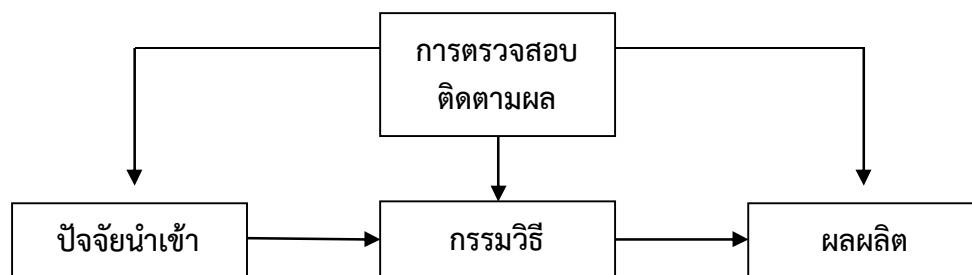
แผน (Plan) เป็นกลุ่มของงานหรือโครงการ ตั้งแต่สองโครงการขึ้นไป มีลักษณะ คล้ายคลึงกัน ประสานสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี และมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน โครงการจึงเป็นส่วนประกอบของแผน ซึ่งอาจจะแยกเป็นโครงการย่อย (Project) ออกไปอีกก็ได้ การวางแผนและการกำหนดโครงการจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องและประสานสัมพันธ์กัน

การวางแผนและการวางแผนโครงการในงานพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการ เกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินการบริหาร และกำหนดวิธีทางสำหรับปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มีการลำดับความคิดในการดำเนินงานที่จะต้องปฏิบัติร่วมกันว่าควรจะทำอะไร เมื่อไร ใครเป็นผู้ทำ ทำที่ไหน ทำอย่างไรจึงเลือกวิธีดำเนินงานเช่นนั้น ตลอดจนการฝึกอบรมให้ประชาชนได้เข้าใจวิธีการจัดสรรมอบหมายงานให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ทราบบทบาท และหน้าที่ของแต่ละคนแต่ละกลุ่ม ทั้งยังเป็นการคาดการณ์ว่าในอนาคตควรจะทำนายนอย่างไรได้อีกด้วย อันเป็นการเตรียมการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาชุมชนไว้ล่วงหน้านั่นเอง

๒.๖.๔.๒ ลักษณะของการวางแผนและโครงการในการพัฒนาชุมชน

ลักษณะของการวางแผนและโครงการในการพัฒนาชุมชน โดยทั่วไปการวางแผนและโครงการในการพัฒนาชุมชน มีลักษณะดังนี้

๑) มีลักษณะเป็นระบบ ประกอบด้วยปัจจัยที่นำเข้าไป (Input) เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินงานกรรมวิธี เช่น วิธีการจัดการ การบริหาร กิจกรรมต่าง ๆ ที่นำมาใช้ผลิต (Output) ซึ่งอาจจะเป็นรูปใดรูปหนึ่ง เช่น มีความรู้เพิ่มขึ้น การทำลายทรัพยากรธรรมชาติลดลง การมีส่วนร่วมหรือข้อดีของการดำเนินงาน ซึ่งอาจกระทำในทุกขั้นตอน ซึ่งอาจสรุปได้ดังรูป

แผนภูมิที่ ๒.๗ ลักษณะของการวางแผนและโครงการในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ

๒) ต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยไม่ขัดแย้งกับนโยบายของรัฐบาล

๓) มีการวางกรอบงานในอนาคต เป็นการคาดการณ์เหตุการณ์ไว้ล่วงหน้าว่าจะมีกิจกรรมอะไรบ้าง จะดำเนินการพัฒนาได้อย่างไร

๔) มีระยะเวลาในการเริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการที่แน่นอน

๕) เป็นงานที่ริเริ่มหรืองานพัฒนา ไม่ใช่งานประจำที่ต้องทำตามปกติ

๒.๖.๔.๓ หลักในการวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน^{๔๔}

सानิตย์ บุญชู เสนอว่า การวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

๑) การวางแผนและโครงการเป็นผลจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อเท็จจริงของสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ และปัญหาของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ

๒) ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยการดำเนินงานต้องเป็นไปตามลำดับความสำคัญของปัญหาในชุมชนนั้น ๆ อีกด้วย

๓) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในชุมชน ต้องพิจารณาถึงจำนวนประชาชนผู้เกี่ยวข้อง ความสนใจ และความต้องการของบุคคลในแต่ละครอบครัว

๔) มีความสอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อ ข้อห้ามของประชาชนในชุมชน

๕) เริ่มจากสิ่งที่ประชาชนมีอยู่และสิ่งที่ประชาชนรู้อยู่แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่มีและไม่รู้

๖) วัตถุประสงค์ต้องสอดคล้องกับความสนใจ ความพึงพอใจของประชาชนในชุมชน

๗) มีแผนการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบแบบแผน

๘) เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี

๙) ต้องอาศัยความร่วมมือประสานงานการปฏิบัติร่วมกับองค์กรต่าง ๆ และผู้นำในชุมชน

๑๐) ต้องบ่งชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการประเมินผลได้เป็นอย่างดี

๒.๖.๔.๔ ขั้นตอนในการวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน

โดยทั่วไป การวางแผนและโครงการควรมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) **ขั้นการกำหนดโครงการ** เป็นขั้นตอนของการกำหนดหลักการในการจัดทำแผนและโครงการประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ คือ

(๑) การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแผนและโครงการอย่างลึกซึ้ง ชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างรัดกุมเหมาะสมและตรงจุด

(๒) การรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนและโครงการได้ง่ายและถูกต้องมากยิ่งขึ้น

^{๔๔} สานิตย์ บุญชู, หลักในการวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน, ๒๕๒๕, หน้า ๑๑๐.

(๓) การคัดเลือกปัญหาเพื่อจัดทำโครงการโดยคัดเลือกจากปัญหาที่ได้ทำการศึกษาและจัดลำดับความสำคัญไว้แล้ว

(๔) การค้นหาสาเหตุและกำหนดวิธีแก้ไขปัญหา ซึ่งอาจจะมีเพียงสาเหตุเดียวหรืออาจมีหลายสาเหตุก็ได้ ถ้ามีหลายสาเหตุต้องกำหนดวิธีแก้ไขให้หลายวิธี

(๕) การวิเคราะห์ทางเลือกที่จะแก้ไขปัญหา โดยศึกษาความเป็นไปได้ในด้านกำลังคน แรงงาน งบประมาณ เทคนิควิธีการ และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน แล้วตัดสินใจเลือกวิธีที่ดีที่สุดจะทำเป็นโครงการ

๒) ขั้นตอนการจัดทำรายละเอียดของโครงการ เป็นขั้นตอนของการร่างแผนงานและกิจกรรมที่จะดำเนินงาน โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสำรวจชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชนมาช่วยในการดำเนินการ โดยทั่วไปรายละเอียดของโครงการประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(๑) ชื่อของโครงการ ต้องชัดเจนและครอบคลุมเรื่องที่จะดำเนินการทั้งหมด เช่นโครงการสร้างสะพานข้ามทะเลสาบสงขลา โครงการฝึกอบรมผู้นำเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น

(๒) หลักการและเหตุผล เป็นการกล่าวถึงความสำคัญและความเป็นมาของการจัดทำโครงการนั้น ๆ ว่าทำไมถึงต้องจัดทำโครงการดังกล่าวขึ้น

(๓) วัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นการชี้เหตุผลว่าโครงการที่จัดทำนั้นทำไปเพื่อวัตถุประสงค์หรือมีความต้องการอย่างไรบ้าง

(๔) เป้าหมายของโครงการ เป็นการระบุว่ากลุ่มเป้าหมายที่จะร่วมในโครงการเป็นใคร สังกัดกลุ่มหรือองค์กรใด จำนวนเท่าใด รูปแบบของโครงการเป็นรูปแบบใด ใช้เวลากี่วัน และใช้สถานที่ใดดำเนินการ

(๕) วิธีดำเนินงาน เป็นการบอกขั้นตอนของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะดำเนินงานในโครงการว่าจะทำอะไร กับใคร ที่ไหน และทำอย่างไร ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นขั้นลงมือดำเนินงานในภาคปฏิบัติการนั่นเอง

(๖) ระยะเวลาในการดำเนินงาน เป็นการระบุเวลาการปฏิบัติงานว่าในแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมที่กำหนดขึ้นนั้น จะดำเนินการในระยะเวลาใด อาจจะกระทำในรูปแบบของตารางเวลาปฏิบัติงานก็ได้

(๗) งบประมาณ เป็นการระบุถึงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการปฏิบัติงานตามโครงการทั้งหมด อาจจำแนกเป็นค่าวัสดุครุภัณฑ์ ค่าใช้สอย ค่าตอบแทน และอื่น ๆ

(๘) การติดตามและการประเมินผลโครงการ เป็นการบอกถึงวิธีการประเมินผลโครงการว่าจะดำเนินการด้วยวิธีการใด ในเวลาใด และอย่างไร

(๙) ผู้รับผิดชอบโครงการ เป็นการระบุผู้ที่รับผิดชอบการดำเนินงานในโครงการที่จะจัดทำขึ้นว่ามีใครบ้าง

(๑๐) ผลที่คาดว่าจะได้รับ เป็นการคาดคะเนล่วงหน้าว่าโครงการที่ดำเนินการไปนั้น เมื่อเสร็จสิ้นตามโครงการแล้วจะได้รับผลต่อใคร ในปริมาณมากน้อยเท่าใด ผลที่คาดว่าจะได้รับนี้ต้องมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของโครงการเสมอ

๓) **ขั้นประเมินและอนุมัติโครงการ** เป็นขั้นตอนที่นำเสนอแผนและโครงการที่จัดทำรายละเอียดเสร็จเรียบร้อยแล้วผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการอนุมัติโครงการเพื่อพิจารณาเมืองว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ ควรปรับปรุงแก้ไขส่วนใด หรือยังไม่เหมาะสมที่จะนำไปใช้ดำเนินการ ซึ่งโดยปกติโครงการที่ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการได้นั้นควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) มีประโยชน์ต่อประชาชน คือ ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

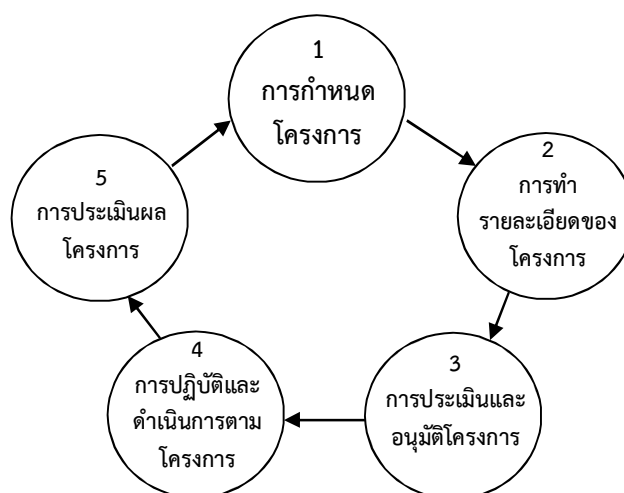
(๒) มีความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน คือ เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนและประชาชนในชุมชน

(๓) ถูกต้องตามหลักการพัฒนาชุมชน คือ หลักความร่วมมือของประชาชน การพึ่งตนเองของชุมชน การใช้ทรัพยากรในชุมชน การปฏิบัติงานเป็นกลุ่ม การค้นหาและการพัฒนาผู้นำการสมทบ การประสานงาน เป็นต้น

(๔) ถูกต้องตามหลักและวิธีการวางแผนและโครงการ คือ กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ไว้อย่างรอบคอบ มีความถูกต้องและชัดเจนเมื่อพิจารณาแล้วทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้สำเร็จ

๔) **ขั้นปฏิบัติและดำเนินการตามโครงการ** เป็นการนำแผนและโครงการที่ได้รับอนุมัติแล้วไปปฏิบัติและดำเนินงาน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ตามรายละเอียดที่กำหนดไว้ในโครงการ ในขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนที่ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบให้มากที่สุด

๕) **ขั้นประเมินผลโครงการ** เป็นการประเมินเพื่อทราบถึงความสำเร็จปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาชุมชน ซึ่งควรประเมินผลในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานและประเมินผลความสำเร็จโดยส่วนรวมของโครงการ หลังจากโครงการเสร็จสิ้นลง

แผนภูมิที่ ๒.๘ การวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน ทั้ง ๕ ขั้นตอน

๒.๖.๔.๕ ประโยชน์ของการวางแผนและโครงการการพัฒนาชุมชน

การวางแผนและโครงการมีประโยชน์ต่องานพัฒนาชุมชนหลายประการ ดังนี้

๑) ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทราบรายละเอียดของการพัฒนาชุมชน เช่น ความเป็นมาวัตถุประสงค์ เป้าหมายของเขตวิธีดำเนินงาน หรือกิจกรรมระยะเวลาดำเนินงาน งบประมาณ จะมีการประเมินผลและผู้รับผิดชอบโครงการ เป็นต้น

๒) เป็นการเตรียมการดำเนินงานพัฒนาชุมชนไว้อย่างรอบคอบกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติไว้ตามลำดับก่อนหลังทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๓) เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้กับประชาชน เพราะการวางแผนและโครงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำตั้งแต่เริ่มต้นจึงเชื่อมั่นได้ว่าการพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จบรรลุถึงปรัชญาแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชนอย่างแน่นอน

๔) การวางแผนและโครงการได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายจากปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนจึงเชื่อมั่นได้ว่าไม่มีการดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ของผู้หนึ่งผู้ใดและถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์และเป้าหมายขึ้นก็จะได้รับการทักท้วงต่อต้านจากประชาชน

๕) ทำให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่หยุดชะงัก แปลว่าจัดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลบางคนแต่แผนและโครงการไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยสามารถจัดหาบุคคลมารับผิดชอบแทนได้ทันทั่วทั้ง

๖) การวางแผนและโครงการเป็นการเตรียมการอย่างรอบคอบถูกต้องตามหลักวิชาการจึงเป็นการดำเนินงานในสิ่งที่เป็นประโยชน์ประหยัดและใช้เวลาไม่มากนักทำให้คุ้มค่ากับการดำเนินการ

๗) ช่วยในการประสานงานเพราะแผนและโครงการได้กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ไว้และเป็นที่ทราบกันในระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทำให้การประสานงานกันทำได้ง่ายขึ้น

๘) ทำให้การดำเนินการพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพและเกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในชุมชน

๒.๖.๕ ขั้นตอนที่ ๕ การดำเนินงานพัฒนาชุมชน

เมื่อพิจารณาวิธีดำเนินงานและเห็นว่ามีความถูกต้องสมดีแล้วขั้นตอนต่อมาก็คือการดำเนินงานพัฒนาชุมชนตามแผนและโครงการที่กำหนดขึ้นในขั้นตอนนี้ผู้รับผิดชอบโครงการจะต้องดำเนินการ ๒ ประการที่สำคัญ คือ การบริหารโครงการ

๒.๖.๕.๑ การบริหารโครงการ

การบริหารโครงการ และบริหารโครงการเป็นการนำวิธีการต่าง ๆ มาใช้เพื่อช่วยในการดำเนินงานตามแผนและโครงการพัฒนาเป็นไปด้วยดี มีประสิทธิภาพ

๑) **แนวทางในการบริหารโครงการ** การบริหารโครงการ ควรมีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้

(๑) การจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้น เพื่อช่วยในการตัดสินใจ

(๒) การทำงานเป็นกลุ่ม

(๓) การกำหนดและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานให้ชัดเจน

(๔) การตัดสินใจหรือการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ โดยการประชุมปรึกษาหารือกัน

(๕) การจัดบันทึกเรื่องราวหรือจัดทำและรายละเอียดต่าง ๆ ของโครงการไว้เพื่อใช้ประโยชน์

๒) ขั้นตอนของการบริหารโครงการ ในการบริหารโครงการควรมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) จัดให้มีการอำนวยการสั่งการ และแบ่งงานเป็นสัดส่วนตามแผนงานที่วางไว้

(๒) แจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับแผนและโครงการเข้าใจอย่างชัดเจนและถูกต้องตรงกัน

(๓) กำหนดวิธีการประสานงานให้ชัดเจน

(๔) กำหนดวิธีการตรวจสอบและควบคุมงานให้เหมาะสม

(๕) ตรวจสอบและประเมินผลงานเป็นระยะ ๆ เพื่อปรับปรุงส่วนที่ไม่เป็นไปตามโครงการ

๒.๖.๕.๒ การควบคุมและติดตามโครงการ

การควบคุมและติดตามโครงการ เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งของการพัฒนาชุมชน เพราะถ้าไม่มีการควบคุมและติดตามโครงการแล้ว โอกาสที่การดำเนินงานจะประสบปัญหาและไม่บรรลุเป้าหมายก็จะมีมากขึ้น

๑) วัตถุประสงค์ของการควบคุมและกิจกรรมตามโครงการ

วัตถุประสงค์ของการควบคุมและติดตามโครงการดังนี้^{๕๐}

- (๑) เพื่อตรวจสอบวิธีปฏิบัติงานว่าเหมาะสมหรือไม่เพียงใด
- (๒) เพื่อบำรุงขวัญหรือบุคคลในหน่วยงาน
- (๓) เพื่อนำผลไปปรับปรุงแก้ไขโครงการให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์

(๔) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของผู้บริหารโครงการและผู้ร่วมโครงการในการวางโครงการครั้งต่อไป

(๕) เพื่อนำข้อมูลหรือผลที่ได้จากการควบคุมและติดตามไปรายงานต่อผู้ร่วมงานผู้บังคับบัญชา แสดงผลงานของหน่วยงานที่ตนสังกัด รายงานผลต่อประชาชน

๒) ประเภทและรูปแบบสำหรับการควบคุมและติดตามโครงการ

การควบคุมและติดตามผลโครงการทำได้หลายรูปแบบ โดยทั่วไปในการควบคุมและติดตามผล ควรจะประกอบด้วยประเภทหนึ่งประเภทใดมีหรือหลาย ๆ ประเภทรวมกันดังนี้

^{๕๐} จิรพรรณ กาญจนจิตรา (๒๕๒๓ : ๓๘๓) และ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (๒๕๒๗ : ๑๒๖). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**.

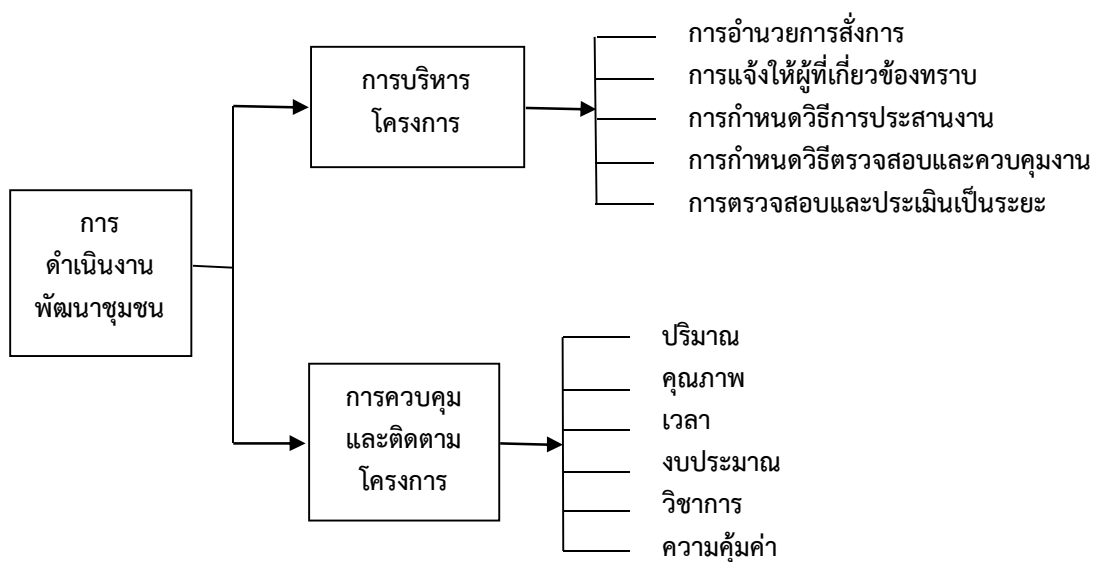
(๑) การควบคุมและติดตามผลด้านปริมาณที่กำหนดในเป้าหมายของโครงการว่าเป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่

(๒) การควบคุมและติดตามผลด้านคุณภาพเมื่อผลของโครงการมีคุณภาพในการใช้งานเป็นอย่างไร

(๓) การควบคุมและติดตามด้านเวลาว่าการดำเนินงานโครงการเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในโครงการหรือไม่ อย่างไร

(๔) การควบคุมและติดตามผลด้านงบประมาณว่าเพียงพอหรือไม่อย่างไร

(๕) การควบคุมและติดตามด้านวิชาการควบคุมการถูกต้องตามหลักวิชาการหรือไม่

แผนภูมิที่ ๒.๙ ประเภทและรูปแบบสำหรับการควบคุมและติดตามโครงการ

(๖) การควบคุมและติดตามผลในแง่ความคุ้มค่าของโครงการ เป็นการคำนึงถึงความคุ้มค่าของโครงการว่าที่ลงทุนไปนั้น ได้ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนคุ้มค่าหรือไม่^{๕๑}

๓) อุปกรณ์สำหรับการควบคุมและติดตามโครงการ ในการควบคุมและติดตามโครงการ ควรมีอุปกรณ์ดังต่อไปนี้

(๑) รายงานอาจจะเป็นการรายงานด้วยวาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษร หรือทั้ง ๒ แบบก็ได้ การรายงานช่วยให้สามารถติดตามการเคลื่อนไหวของการปฏิบัติงานตามแผนและโครงการได้

^{๕๑} รศ.ดร.สุรสิทธิ์ วชิรขจร, การควบคุมและติดตามโครงการ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕, หน้า ๒๐-๒๑.

(๒) แผนภูมิ มีหลายประเภท เช่น แผนภูมิแสดงรูปแบบการบริหาร แสดงหน้าที่รับผิดชอบแสดงสถิติต่าง ๆ แสดงผลงานเปรียบเทียบ เป็นต้น ทำให้มองเห็นภาพของงาน และองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น สามารถมองเห็นปัญหาและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้งที่สามารถคาดคะเนสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตและเตรียมการไว้รองรับได้อย่างถูกต้อง

(๓) แผนงาน เป็นการวางกรอบของการปฏิบัติงานที่แน่นอน ให้การดำเนินงานเป็นระเบียบ ประหยัดกำลังคน เงิน วัสดุ และเวลา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการควบคุม และติดตามโครงการเป็นอย่างดี

(๔) การตรวจงาน เป็นการเอาใจใส่ บำรุงขวัญ กำลังใจ สร้างแรงจูงใจ และการตระหนักถึงความรับผิดชอบให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน การตรวจงานคนดำเนินการในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อจะได้ทราบถึงสภาพของการปฏิบัติงานด้วยตนเอง

(๕) ระเบียบข้อบังคับและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน เป็นเครื่องมือในการควบคุมและติดตามโครงการโดยตรง เช่น เกี่ยวกับการเงิน พัสดุ ครุภัณฑ์ ระเบียบเกี่ยวกับบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน เป็นต้น

๔) แนวทางการสำหรับการควบคุมและติดตามโครงการ ผู้มีหน้าที่ในการควบคุมและติดตามโครงการ ควรมีแนวทางสำหรับการปฏิบัติงาน ดังนี้

(๑) ต้องรู้วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการที่ตั้งไว้เป็นอย่างดี
(๒) ต้องรู้ขั้นตอนการดำเนินงานและวิธีการดำเนินงานของโครงการเป็นอย่างดี

(๓) ต้องละเอียดของโครงการเป็นอย่างดี เช่น งบประมาณ บุคลากร เป็นต้น

(๔) ต้องมีผลของการดำเนินงานในขณะติดตามผลและผลงานต่อเนื่องกันมา

(๕) ต้องสามารถเปรียบเทียบความคุ้มค่าของโครงการลงทุนได้
(๖) ต้องรู้สาเหตุของปัญหาอย่างแท้จริง และสามารถแก้ไขได้ทันทั่วทั้งที่

(๗) ต้องรู้จักจดบันทึกเพื่อเป็นหลักฐาน ที่เสนอให้ผู้รับผิดชอบในผู้ร่วมงานรับรู้ร่วมกัน

๒.๖.๖ ขั้นตอนที่ ๖ การประเมินผลงาน

การประเมินผลงาน เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการควบคุมการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนให้สามารถดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่วางไว้ หรือเป็นวิธีการสำหรับตัดสินว่ากิจการดำเนินไปด้วยความเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใดและจะต้องดำเนินการต่อไปอีกมากน้อยเท่าไร จึงจะประสบผลสำเร็จ ดังนั้น การประเมินผลจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาที่ส่องให้ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาได้มองเห็นถึงจุดเด่นและจุดด้อยของการดำเนินงานในทุก ๆ ขั้นตอนของโครงการ และยังสามารถใช้ในการคาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อีกทางหนึ่งด้วย

๒.๖.๖.๑ ประเภทของการประเมินผลงาน

การประเมินผลงานอาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) การประเมินผลเชิงปริมาณ (Quantitative Evaluation) เป็นการประเมินผลเพื่อทราบถึงความมากน้อย หรือจำนวนของปริมาณงานที่เกิดขึ้นจากโครงการเป็นสำคัญ

๒) การประเมินผลเชิงคุณภาพ (Qualitative Evaluation) เป็นการประเมินผลเพื่อทราบถึงผลกระทบของโครงการหรืองานต่อคนและชุมชนว่าคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่

๒.๖.๖.๒ ขั้นตอนการประเมินผลงาน

ในการประเมินผลงานนั้น มีขั้นตอนที่ควรทำการประเมินผล ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑) **ขั้นการเตรียมวางโครง** การควรทำการประเมินผลในเรื่องต่อไปนี้

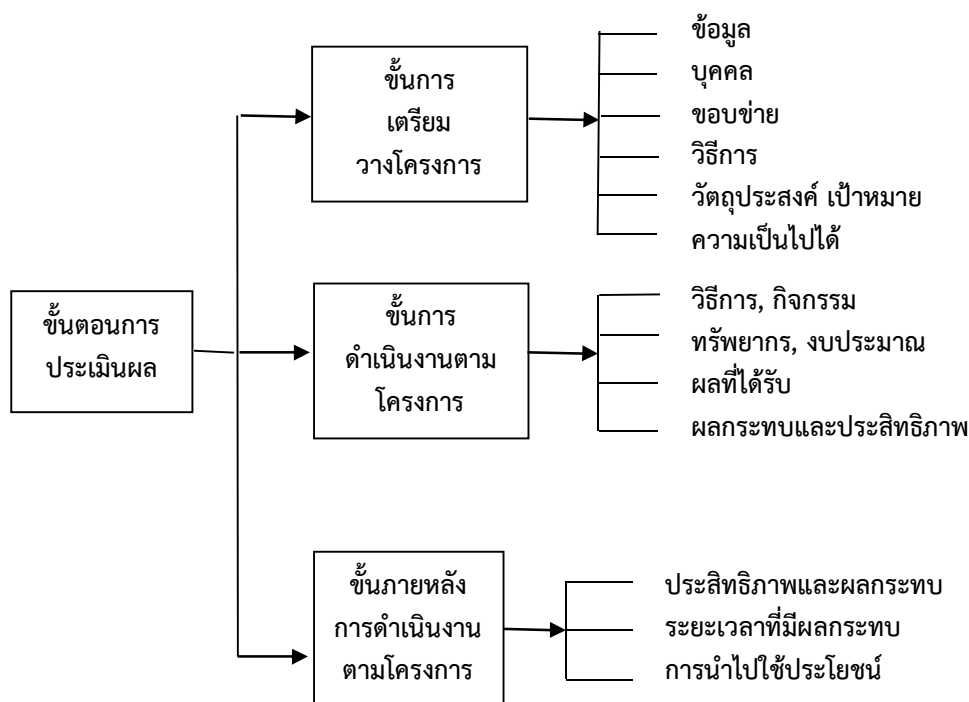
- (๑) ข้อมูลที่นำมาใช้จัดทำโครงการ
- (๒) บุคคลที่มีส่วนร่วมในโครงการ
- (๓) ขอบข่ายของโครงการ
- (๔) วิธีการจัดทำโครงการ
- (๕) วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ
- (๖) องค์ประกอบของโครงการ
- (๗) ความเป็นไปได้ของโครงการ

๒) **ขั้นตอนดำเนินงานตามโครงการ** ควรประเมินผลในเรื่องต่อไปนี้

- (๑) กิจกรรมหรือวิธีการที่ใช้
- (๒) ทรัพยากรงบประมาณ
- (๓) ผลที่ได้รับ
- (๔) ผลกระทบและประสิทธิภาพของโครงการ

๓) **ขั้นภายหลังการดำเนินงานตามโครงการ** เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ทำการประเมินผลงานในขั้นตอนนี้ สิ่งที่จะต้องทำการประเมินคือ

- (๑) ประสิทธิภาพและผลกระทบของโครงการ
- (๒) ระยะเวลาที่มีผลกระทบต่อโครงการ
- (๓) การนำไปใช้ประโยชน์

แผนภูมิที่ ๒.๑๐ ขั้นตอนการประเมินผลงาน

มีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการประเมินผลงานอยู่ประการหนึ่ง คือ มักเข้าใจกันว่าการประเมินผลงานจะดำเนินการเมื่อโครงการเสร็จสิ้นลงแล้ว ซึ่งความเป็นจริงควรดำเนินการทั้ง ๓ ขั้นตอนที่กล่าวมาแล้ว การประเมินผลงานจึงจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงขั้นตอนในการประเมินผลงาน

๒.๖.๖.๓ การจัดระบบการประเมินผล

การจัดระบบการประเมินผล ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้จัดระบบการประเมินผลในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

๑) **การจัดเก็บข้อมูล** ทั้งข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและข้อมูลของแผนและโครงการเพื่อนำมาใช้ในการประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ

๒) **การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลและวิธีการจัดเก็บข้อมูล** ถ้าเป็นการประเมินด้านประสิทธิผลควรเก็บข้อมูลจากผู้ได้ประโยชน์โดยตรงจากแผนและโครงการ แต่ถ้าประเมินเรื่องผลกระทบควรเก็บข้อมูลทางจากผู้ได้รับผลประโยชน์และไม่ได้รับผลประโยชน์

๓) **การใช้เจ้าหน้าที่ระบบหรือบุคลากร** ถ้าเป็นการประเมินเพื่อเร่งรัดควบคุม และปรับปรุงงานหรือโครงการเพียงโครงการเดียว อาจใช้ผู้ประเมินที่เกี่ยวข้องหรือผู้รับผิดชอบโครงการนั้นก็ได้ แต่ถ้าหากต้องการประเมินผลรวมของโครงการหลาย ๆ โครงการ โดยเฉพาะผลกระทบของโครงการควรใช้บุคลากรจากหลายฝ่ายมาประเมินร่วมกัน คือ ทั้งผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติงานในโครงการ

๔) **การนำประชาชนผู้รับผลประโยชน์ตามโครงการ** โดยเฉพาะผู้นำชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการประเมินผล เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของโครงการและร่วมรับผิดชอบโครงการตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนขั้นตอนสุดท้ายของโครงการ

๕) การกำหนดขั้นตอนในการประเมินผลให้เหมาะสม โดยทั่วไปมีขั้นตอนตามลำดับ คือ การสำรวจวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การวางแผนโครงการ การจัดบุคลากร การจัดซื้อจัดจ้าง การปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ จนสิ้นสุดโครงการ การประเมินผลกระทบต่อชุมชน เพื่อทราบถึงปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน

๖) การกำหนดมาตรการเครื่องชี้วัด การประเมินผลจะมีความถูกต้องแม่นยำเพียงใดขึ้นอยู่กับเครื่องชี้วัดเป็นสำคัญ จึงต้องกำหนดเครื่องชี้วัดทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมให้ชัดเจน ครอบคลุมสิ่งที่จะทำการประเมินผล และถูกต้องตามหลักวิชาการ

๗) การเขียนและเสนอรายงานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ โดยแยกเขียนเป็นเรื่อง ๆ ชี้ให้เห็นจุดดีจุดด้อยของแต่ละเรื่องอย่างชัดเจน เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๖.๖.๔ ประโยชน์ของการประเมินผลงาน

การประเมินผลงานในการพัฒนาชุมชนมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

- ๑) ทำให้ทราบสภาพต่าง ๆ ของการดำเนินงานในทุกขั้นตอน
- ๒) ทำให้ทราบข้อดีของการดำเนินงาน สามารถดำเนินงานต่อไปได้ด้วยความมั่นใจว่าจะประสบความสำเร็จ
- ๓) ทำให้ทราบข้อบกพร่องของการดำเนินงาน สามารถแก้ไขได้ตรงปัญหาและทันท่วงที
- ๔) ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นไปตามขั้นตอนวิธีการที่กำหนด และถูกต้องตามหลักวิชาการ
- ๕) ช่วยประหยัดในด้านบุคลากร งบประมาณ และเวลาในการดำเนินงาน
- ๖) ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติงานอย่างรอบคอบ รัดกุม และถูกต้องตามหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคน
- ๗) ช่วยในการขอความสนับสนุนช่วยเหลือจากบุคคลและหน่วยงานภายนอกชุมชนในเรื่องที่เกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชน เพราะการประเมินผลทำให้ได้ทราบถึงปัญหาอุปสรรค และความจำเป็นดังกล่าว
- ๘) ใช้เป็นแนวทางในการวางแผน และโครงการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ต่อไป เพราะการประเมินผลทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งเสริมให้โครงการประสบความสำเร็จ และปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาชุมชน สามารถนำไปปรับใช้กับการวางแผนและโครงการในลักษณะเดียวกันได้เป็นอย่างดี

๒.๖.๗ ขั้นตอนที่ ๗ การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค^{๕๒}

การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาชุมชน นับเป็นขั้นตอนสำคัญของการกระบวนการพัฒนาชุมชนเป็นขั้นตอนที่นำสิ่งซึ่งได้รับจากขั้นตอนก่อน ๆ โดยเฉพาะในขั้นตอนการประเมินผลงาน มาหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นให้หมดไป ทั้งในโครงการที่กำลังดำเนินการอยู่และโครงการที่จะดำเนินการต่อไป การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค มีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

๒.๖.๗.๑ การดำเนินการแก้ไขทันทีที่พบว่าได้เกิดปัญหาและอุปสรรคขึ้น อย่าปล่อยทิ้งไว้ เพราะปัญหาจะลุกลามขยายขึ้นจนอาจจะไม่สามารถแก้ไขได้ ทำให้การดำเนินงานพัฒนาหยุดชะงักงันหรือล้มเลิกก็ได้

๒.๖.๗.๒ จัดปัญหาและอุปสรรคไม่เป็นหมวดหมู่ตามลักษณะที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากร ปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณ ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน ปัญหาเกี่ยวกับการบริหาร ปัญหาเกี่ยวกับการประสานงาน ปัญหาการไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน เป็นต้น การแก้ไขปัญหามิใช่เรื่องหนึ่งเรื่องใด จึงสามารถดำเนินการได้ครอบคลุมขอบเขตของปัญหาทั้งหมด

๒.๖.๗.๓ จำแนกลำดับขั้นตอนของการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในแต่ละปัญหา โดยยึดถือความรุนแรงที่เกิดขึ้น การเกี่ยวข้องกับปัญหาอื่น ๆ และขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหามาเป็นลำดับ

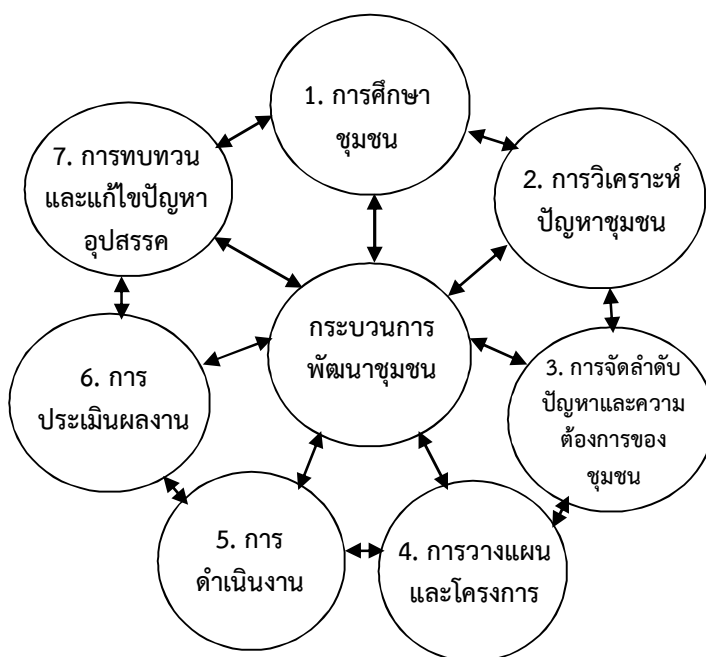
๒.๖.๗.๔ ทำความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ว่าการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการปรับปรุงงานให้ดีขึ้น และเพื่อความสำเร็จของงาน ไม่ใช่เพื่อการหาข้อบกพร่องหรือความผิดพลาดของผู้ใดผู้หนึ่ง เพราะอาจทำให้เกิดความรู้สึกเสียหน้ากับผู้นั้นปฏิบัติงานบางคน

๒.๖.๗.๕ เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ร่วมกันวางแผนโครงการเพื่อหาแนวทางแก้ไขและลงมือแก้ไขปัญหามากที่สุด เพื่อสร้างความรู้และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหามาแก่ประชาชนโดยตรง

๒.๖.๗.๖ บันทึกปัญหาและอุปสรรคการเตรียมการ และการแก้ไขปัญหไว้ในรูปของรายงานหรืออื่น ๆ เพื่อเก็บรายละเอียดต่าง ๆ ไว้เมื่อมีการจัดทำแผนและโครงการพัฒนาชุมชนในลักษณะเดียวกันนี้อีก จะได้นำข้อมูลไปใช้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาและอุปสรรคขึ้นอีก

กระบวนการพัฒนาชุมชนทั้ง ๗ ขั้นตอนที่ผ่านมาแล้วมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และต้องดำเนินการเป็นลำดับจากขั้นตอนที่ ๑ มาถึงขั้นตอนที่ ๗ ไม่ควรดำเนินการข้ามขั้นตอนเพราะจะส่งผลกระทบต่อขั้นตอนอื่น ๆ ทั้งนี้ นอกจากว่าประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนามีประสบการณ์ มีความรู้ความเข้าใจมีทักษะในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน จนสามารถดำเนินงานข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไปได้ แต่ทั้งนี้ต้องมีการปรับปรุงแผนและโครงการให้สอดคล้อง และมั่นใจได้ว่าการดำเนินงานจะไม่ประสบปัญหาและอุปสรรค และสามารถดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาชุมชน อาจสรุปได้ดังรูป

^{๕๒} อาจารย์สมพงษ์ พันธุ์รัตน์, การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค, ๒๕๓๘, หน้า ๔๖.

แผนภูมิที่ ๒.๑๑ กระบวนการพัฒนาชุมชนทั้ง ๗ ขั้นตอน

๒.๖.๘ กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการคือการมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชนเพื่อค้นหาปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนการกำหนดวัตถุประสงค์นโยบายของแผนและโครงการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการปฏิบัติงานปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยโครงการพัฒนานั้นต้องตรงกับความต้องการสอดคล้องและเหมาะสมกับวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของคนในชุมชน คนจึงเข้าร่วมด้วยความสมัครใจและประสบความสำเร็จ

๒.๖.๙ รูปแบบของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม^{๕๓}

การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมีรูปแบบที่สำคัญ ๓ รูปแบบ ดังนี้

๒.๖.๙.๑ การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียม กล่าวคือ มีฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่ามีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

^{๕๓} วิชาญ หยกจินดา, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน, หมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๗.

๒.๖.๙.๒ การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยที่ไม่รู้ความต้องการของประชาชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

๒.๖.๙.๓ การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๖.๑๐ ระดับของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา^{๕๔}

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาจแบ่งตามระดับปริมาณของการมีส่วนร่วมได้เป็น ๓ ระดับ คือ การมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำ การมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน และการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

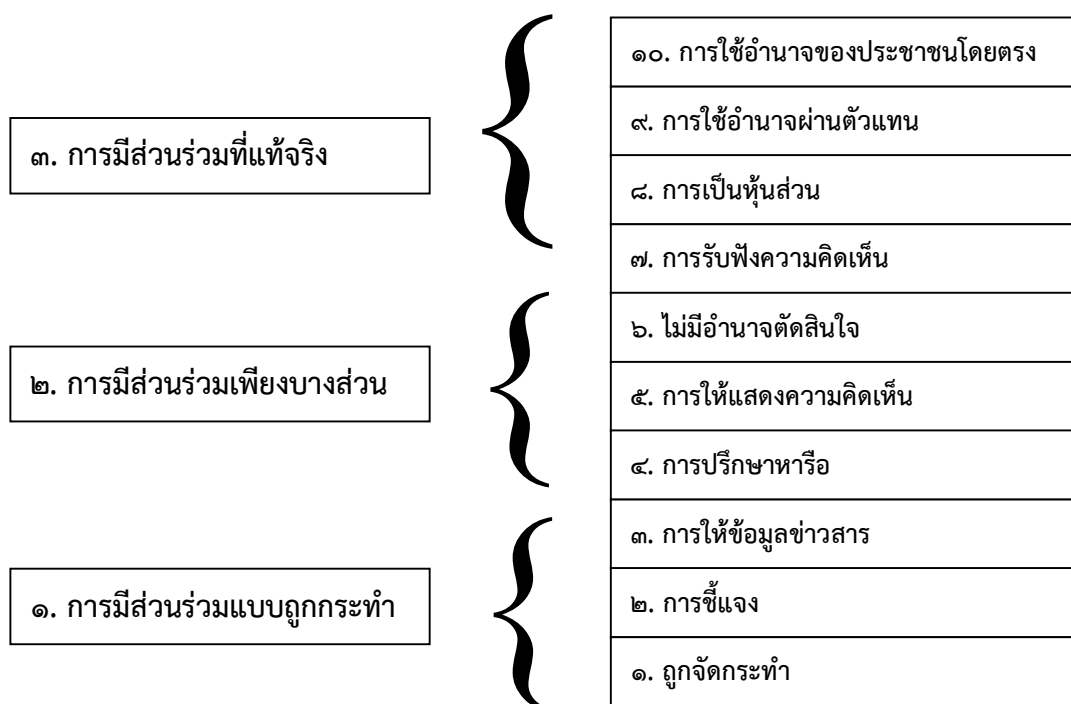
๒.๖.๑๐.๑ ระดับที่ ๑ การมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำ (Passive Participation) หรือการมีส่วนร่วมเทียม (Pseudo Participation) เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่คนในชุมชนไม่มีอำนาจใด ๆ ในการตัดสินใจแต่กระทำตามการตัดสินใจของผู้อื่น (Manipulation) เช่น หน่วยงานราชการผู้นำ เป็นต้น กิจกรรมสำคัญในการมีส่วนร่วมระดับนี้คือ การชี้แจง (Therapy) ให้เข้าใจ

๒.๖.๑๐.๒ ระดับที่ ๒ การมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน (Partial Participation) หรือการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม (Tokenism Participation) เป็นระดับการมีส่วนร่วมในส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น กิจกรรมสำคัญในระดับนี้คือการให้ข้อมูลข่าวสารแก่คนในชุมชน (Informing) การปรึกษาหารือกัน (Consultation) และการให้แสดงความคิดเห็น (Placation) แต่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ

๒.๖.๑๐.๓ ระดับที่ ๓ การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine Participation) หรือการมีส่วนร่วมที่อำนาจเป็นของประชาชน (Citizen Power) เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่รับฟังความคิดเห็นของประชาชน ให้ความสำคัญต่อประชาชนในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนของการพัฒนา ให้อำนาจในการตัดสินใจเป็นของประชาชน ซึ่งอาจจะผ่านตัวแทน (Delegated Power) หรือประชาชนโดยตรง (Citizen Control) อันเป็นการมีส่วนร่วมในระดับสูงสุด และมีความสำคัญอย่างมากต่อการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและดำเนินงานพัฒนาชุมชน

^{๕๔} ระดับของการมีส่วนร่วม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/> [๓๐ ก.ย. ๒๕๖๑].

ตารางที่ ๒.๒ ระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้ง ๓ ระดับ^{๕๕} สรุปได้ดังรูป

๒.๖.๑๑ หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา^{๕๖}

การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนามีหลักการที่สำคัญดังนี้

๒.๖.๑๑.๑ การจัดความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน เป็นการกำหนดความสัมพันธ์ด้านบทบาทระหว่างนักพัฒนาและชุมชนที่เท่าเทียมกัน โดยชุมชนควรตระหนักในความเป็นเจ้าของชุมชนคิดเองทำเอง กำหนดสิ่งต่าง ๆ หรือกระบวนการตัดสินใจเอง ส่วนนักพัฒนาจะมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้น เอื้ออำนวย เป็นที่ปรึกษา เป็นพันธมิตร ร่วมคิด ร่วมให้ข้อมูลและร่วมดำเนินงานกับประชาชน

๒.๖.๑๑.๒ การมีอิสระไม่ครอบงำ เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีอิสรภาพในการคิดการแสดงออก โดยไม่มีอคติ ไม่นำความคิด ความเชื่อของตนมาวัดหรือตีคุณค่าหรือชักจูงครอบงำให้เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะความเชื่อมั่นในศักยภาพ ฐานความรู้ ภูมิปัญญาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่เป็นพื้นฐานพลังสำคัญในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองต่อไป โดยนักพัฒนาต้องมีวิสัยทัศน์ที่เปิดกว้างพร้อมที่จะยอมรับความแตกต่างเคารพในความเป็นมนุษย์ของทุกคน

^{๕๕} อรพินทร์ สฟโชคชัย, การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน, เอกสารรายงานการประชุมวิชาการ มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ณ จังหวัดชลบุรี, ๒๕๓๘, หน้า ๑๒.

^{๕๖} หลักการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/> [๒๖ ก.ย. ๒๕๖๑].

๒.๖.๑๑.๓ การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มในชุมชน ต้องเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทุกคนทุกภาคส่วน ได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกทางความคิด ศักยภาพ ความรู้และร่วมกันมีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไม่กระจุกตัวอยู่ที่บุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ส่งผลกระทบกระจายไปสู่คนทุกส่วนในชุมชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

๒.๖.๑๑.๔ การมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการทุกขั้นตอน การดำเนินงานพัฒนาชุมชนในแต่ละโครงการจะมีลักษณะเป็นกระบวนการคือมีขั้นตอนที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน ควรให้คนในชุมชน องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน กำหนดเป้าหมาย การตัดสินใจ การปฏิบัติ การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล การสรุปบทเรียน การแก้ไขปรับปรุง การขยายผลและเผยแพร่ผลสู่สาธารณะ

๒.๖.๑๒ แนวทางในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามีแนวทางในการส่งเสริมได้หลายแนวทางที่สำคัญคือการจัดกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาผู้นำเครือข่ายและการกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของผู้แทนประชาชนจากกลุ่มต่าง ๆ

๒.๖.๑๒.๑ การจัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) สามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น

๑) จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

๒) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

๓) ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ ให้แก่คนในชุมชน

๔) การให้ร่วมกันปฏิบัติงานจริง

๕) การถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม

๒.๖.๑๒.๒ การพัฒนาผู้นำชุมชน เพื่อให้ผู้นำมีความมั่นใจในความรู้และความสามารถที่มีอยู่ซึ่งจะช่วยให้ผู้นำสามารถริเริ่มกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนได้ เช่น

๑) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

๒) สนับสนุนให้มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

๓) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องซึ่งจะทำให้เกิดกระบวนการและการจัดองค์กรร่วมกัน

๒.๖.๑๒.๓ การกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของผู้แทนประชาชนจากกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งอาจดำเนินการได้ดังนี้

๑) ให้ร่วมคิดร่วมทำเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาใกล้ตัว และใช้แนวทางการพัฒนาที่ไม่ยากนักก่อน

๒) จัดกิจกรรมที่ให้ร่วมคิดร่วมทำในการแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหา ยาเสพติด การรณรงค์ให้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง การจัดทำแผนแม่บทชุมชน เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะเป็นการวางแผนแบบล่างขึ้นบน (Bottom up)

๓) การสร้างบรรยากาศให้เปิดรับฟังปัญหาชาวบ้าน ไม่ใช่ตัดสินใจเพียงลำพังคนเดียว

๔) ถ้าชาวบ้านขาดพลังในการแก้ไขปัญหาของชุมชนในบางปัญหา ควรชี้แนะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น อย่าชักนำชาวบ้านเป็นอันขาด

๕) ให้ร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมจากง่ายไปยากที่ค่อยๆ ประสบความสำเร็จ เพราะจะนำไปสู่การเรียนรู้ ความมั่นใจและชุมชนที่เข้มแข็ง ยั่งยืนในอนาคต

๖) การใช้สิ่งจูงใจกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม เช่น การจัดสรรงบประมาณ สนับสนุน การประชาสัมพันธ์ผลของการพัฒนาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน การประกวด การให้รางวัล การใช้นักพัฒนากระตุ้น เป็นต้น

๒.๖.๑๓ ความสำคัญของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม^{๕๗}

การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและการพัฒนาชุมชนหลายประการ ดังนี้

๒.๖.๑๓.๑ เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ และเป็นสิทธิมนุษยชนที่ประชาชนมีโอกาสดำเนินการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกระดับ

๒.๖.๑๓.๒ สอดคล้องกับปรัชญา แนวความคิดและหลักการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนที่เห็นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ ซึ่งนำไปใช้และประสบความสำเร็จในการพัฒนามาแล้ว

๒.๖.๑๓.๓ เป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จนโยบายของรัฐบาล ในเรื่องการกระจายอำนาจในการพัฒนาและการกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครองไปสู่ประชาชนและท้องถิ่น

๒.๖.๑๓.๔ นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน เพราะกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ร่วมกันเรียนรู้ปัญหา วิเคราะห์ปัญหา การติดตามผลการดำเนินงานโดยไม่ต้องพึ่งพาคนภายนอกชุมชน

๒.๖.๑๓.๕ ทำให้ดำเนินการพัฒนาชุมชนได้ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนและชุมชน เพราะข้อมูลได้มาจากการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ของคนในชุมชนจึงถูกต้อง ตรงประเด็นและเหมาะสมกับสภาพของชุมชน

^{๕๗} อคิน รพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๗, หน้า ๓๕.

๒.๖.๑๓.๖ เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล กลุ่มและองค์กรในชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีพลังต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ และเป็นที่ยอมรับของภาคราชการ

๒.๖.๑๓.๗ เป็นการสร้างความพึงพอใจร่วมกัน ทำให้การพัฒนาที่มีความชอบธรรมเป็นที่ยอมรับร่วมกันภายในกลุ่ม องค์กรและชุมชน ไม่สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในชุมชน

๒.๖.๑๓.๘ ทำให้เกิดความรักหวงแหน รับผิดชอบและเป็นเจ้าของชุมชน เพราะการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นเจ้าของชุมชนพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ

๒.๖.๑๓.๙ เป็นกระบวนการสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนให้ประสบความสำเร็จ เพราะการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นการรวมพลังของคนในชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกับการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

๒.๖.๑๓.๑๐ ช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาล เพราะการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นการพัฒนาของคนในชุมชน โดยคนในชุมชนและเพื่อคนในชุมชนอย่างแท้จริง รัฐบาลเป็นเพียงผู้สนับสนุนในบางส่วนเท่านั้น

บทสรุป การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมที่มีขั้นตอนเป็นลำดับก่อนหลัง การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน คือ การศึกษาชุมชน เพื่อค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน การนำข้อมูลมาวิเคราะห์ปัญหา การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน การเตรียมการแก้ไขปัญหาในลักษณะของแผนและโครงการ การนำแผนและโครงการไปดำเนินงาน การประเมินผลงานและการทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นตามลำดับในแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และส่งผลกระทบต่อกันและกัน ดังนั้น การดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ จึงต้องมีความรอบคอบถูกต้องตามหลักวิชาการ มีการควบคุมติดตามโครงการการตรวจสอบประเมินผลงานเพื่อให้การดำเนินการพัฒนาชุมชนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด นอกจากนี้กระบวนการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชนอยู่ตลอดเวลา จึงต้องนำเทคนิคทางด้านการบริหารงานและการประสานงานมาใช้ อีกทางหนึ่งด้วย นับได้ว่ากระบวนการพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่ต้องนำทั้งศาสตร์และศิลป์มาใช้ในการดำเนินการจึงประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

๒.๗ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาประเทศไทยในอดีตได้ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเชื่อว่าหากเศรษฐกิจมีการขยายตัวสูง ระดับรายได้ของคนในประเทศก็จะเพิ่มมากขึ้น และมาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนก็จะสูงตามไปด้วย ทั้งนี้ การขยายตัวทางเศรษฐกิจในเชิงปริมาณดังกล่าวเกิดจากการขยายตัวทางการผลิตอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการ ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอันได้แก่ ดิน น้ำ ป่า ทะเลและชายฝั่ง รวมทั้งแร่ธาตุต่าง ๆ เป็นปัจจัยหลักอย่างปราศจากการวางแผนการใช้ประโยชน์อย่างรอบคอบและป้องกันความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการสะสมของปัญหาต่อทุนธรรมชาติตามระดับของการผลิตโดยรวมที่เพิ่มสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมโทรมและร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ หรือปัญหามลพิษต่าง ๆ ซึ่งได้

นำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมอันเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากร และเชื่อมโยงไปถึงความไม่เท่าเทียมกัน ในการครอบครองทรัพยากรระหว่างคนในสังคม นอกจากนี้ พฤติกรรมการผลิตและบริโภคที่ไม่เหมาะสมของคนในสังคม ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตขาดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่า ทั้งทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนทั้งในปัจจุบันและรุ่นต่อไปในอนาคต ซึ่งได้นำไปสู่ข้อสรุปผลการพัฒนาที่ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่มีคุณภาพและไม่ยั่งยืน” สถานการณ์การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนของสังคมไทย ดังกล่าว มีลักษณะเช่นเดียวกับความไม่ยั่งยืนของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก เป็นเหตุให้ประเทศสมาชิก องค์การสหประชาชาติได้ให้ความสนใจต่อผลการพัฒนาเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาวะเลวร้ายที่โลกกำลังเผชิญอยู่ทั้งความยากจน ความอดอยากหิวโหย ความเจ็บป่วย การไม่รู้หนังสือและความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศซึ่งมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพา จึงได้เห็นพ้อง ร่วมกันว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจไม่อาจดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ หากมนุษย์ไม่คำนึงถึงปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงตลอดระยะเวลายาวนานที่ผ่านมา และหนทางเดียวที่จะนำไปสู่อนาคตที่ปลอดภัยและมั่นคงก็คือ การบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่สมดุล โดยใช้ทรัพยากรของโลกอย่างเหมาะสมและมีเหตุผลเพื่อตอบสนองความจำเป็น ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ พร้อมทั้งจัดการและคุ้มครองระบบนิเวศให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

๒.๗.๑ กระแสโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๕ เริ่มตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของ มนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ทั่วโลกได้คำนึงถึง ผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกิดขีดจำกัดของทรัพยากรโลก ผลจากการประชุม ดังกล่าวทำให้ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมกันอย่างกว้างขวาง ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๒๖ สหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development หรือเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า Brundtland Commission) เพื่อทำการศึกษารายงานเรื่องการสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา ซึ่งได้เผยแพร่เอกสาร ชื่อ Our Common Future ที่ได้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและ เปลี่ยนวิถีทางในการพัฒนาเสียใหม่ ในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและให้สอดคล้องกับข้อจำกัด ของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้เสนอว่ามนุษยชาติสามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นมาได้ การพัฒนาที่ยั่งยืนได้รับความสำคัญมากยิ่งขึ้น เมื่อสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับ โลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development : UNCED) หรือการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ผลการประชุมนี้ ผู้แทนของ ๑๗๘ ประเทศรวมทั้งประเทศไทย ได้ร่วมลงนามรับรอง แผนปฏิบัติการ ๒๑ (Agenda ๒๑) ซึ่งถือเป็นแผนแม่บทของโลกที่ประเทศสมาชิกต้องตระหนักถึง ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างการพัฒนาที่ ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในโลก โดยกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล พร้อมทั้งกระตุ้นให้รัฐบาลประเทศต่าง ๆ สร้างกลยุทธ์การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม ในขณะเดียวกันก็ให้การคุ้มครองฐานทรัพยากร

และสิ่งแวดล้อม เพื่อผลประโยชน์ของคนในรุ่นต่อไป ทั้งนี้ ควรเปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางที่สุด ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันต่อไปได้ ต่อมาสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (World Summit on Sustainable Development : WSSD) ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ที่นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ระหว่างวันที่ ๒๖ สิงหาคม – ๔ กันยายน ๒๕๔๕ ซึ่งได้นำไปสู่พันธกรณีของประเทศสมาชิกประมาณ ๑๘๐ ประเทศ รวมทั้งประเทศไทยที่จะต้องสานต่อแผนปฏิบัติการ ๒๑ เพื่อดำเนินงานการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กว้างขวางและมีผลในทางปฏิบัติมากยิ่งขึ้น ที่สำคัญ คือกำหนดให้ประเทศสมาชิกจะต้องบรรลุข้อตกลงในการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals : MDGs) ร่วมกันให้สำเร็จภายในปี พ.ศ.๒๕๕๘ เพื่อผลของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและขจัดปัญหาความยากจนของคนในประเทศ ประเทศสมาชิกควรมุ่งส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ (Human Capacity Building) ซึ่งรวมถึงการพัฒนาทางการศึกษาและการจัดหาบริการด้านสุขภาพอนามัยให้ประชาชนอย่างทั่วถึงเสริมสร้างจิตสำนึกเพื่อกระตุ้นให้ประชากรทั่วโลกตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมของแต่ละประเทศ ต้องร่วมกันเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนา และร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ทั้งนี้ ความเคลื่อนไหวในกระแสโลกดังกล่าว ถือเป็นความพยายามที่ท้าทายของมวลมนุษยชาติ ในอันที่จะบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนให้ได้ภายในศตวรรษที่ ๒๑ โดยจะต้องพยายามหาแนวทางความร่วมมือระหว่างกันให้มากขึ้น รวมทั้งเชื่อมโยงผลประโยชน์ในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศเข้าด้วยกัน เพื่อลดช่องว่างระหว่างประเทศร่ำรวยและประเทศยากจน อันจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนรุ่นต่อไปในอนาคต

๒.๗.๒ ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

นับเป็นเวลากว่าสองทศวรรษแล้วที่คำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)” ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง เพื่ออธิบายความหมายเกี่ยวกับอนาคตของสังคมมนุษย์และโลกที่มนุษย์อาศัยอยู่ แต่ก็ไม่มีเป็นที่กระจ่างชัดนักว่าความหมายของคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” นั้นคืออะไร และจะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมได้อย่างไร สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง อาจเป็นเพราะผู้นำหรือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจในสังคมไม่สามารถผลักดันแนวคิดดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติให้ได้ผล หรือกำหนดดัชนีชี้วัดมาวัดผลการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างชัดเจน ทำให้ไม่สามารถติดตามตรวจสอบได้ว่ากิจกรรมใดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และกิจกรรมใดเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนในสังคมโลกมีผู้ให้ความหมายของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ไว้หลายนิยาม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมายใกล้เคียงกันทั้งสิ้น แต่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ก็คือ คำนิยามของ World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland (๒๕๒๖) ที่ได้ให้ไว้ในรายงาน “Our Common Future” ซึ่งได้เสนอแนะว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง (Sustainable Development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs)” กล่าวคือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่น

ปัจจุบัน จะต้องไม่ใช่ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง แต่ควรเป็นการใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนา ให้เต็มศักยภาพอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อม ๆ กัน สำหรับประเทศไทย ได้มีนักวิชาการหลายท่าน พยายามอธิบายความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ที่สำคัญคือ แนวคิดของพระธรรมปิฎก ได้อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกัน ครอบคลุม และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้ กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ” นั่น ก็คือ การกำหนดแนวทางการพัฒนา จะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์ โดยให้คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและ สังคม รวมทั้งการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้นตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก จึงสามารถสรุปได้ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ กล่าวคือ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือเป้าหมาย ของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดีกินดี และมีความสุข ทั้งคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อ ๆ ไป”

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน จะมีแนวคิดมาจาก ๓ แนวทางใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

๒.๔.๒.๑ แนวทางด้านนิเวศวิทยา การพัฒนาที่ยั่งยืนให้ความสำคัญลำดับสูงกับ คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเน้นเรื่องความยั่งยืนของการทำงานและประสิทธิภาพของระบบ นิเวศ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนทางนิเวศในระยะยาว ทั้งนี้ เพื่อส่งมอบทุนทางธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ และทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ปัจจัยการผลิตและสินค้าต่าง ๆ ให้คนรุ่น อนาคตได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

๒.๔.๒.๒ แนวทางสังคมการพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องสามารถตอบสนองความ ต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคมและกลุ่มชนระดับ ต่าง ๆ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่สำคัญ คือ การรักษาคุณภาพชีวิตของประชากรให้มีระดับสูง ขึ้นอย่าง ยาวนาน

๒.๔.๒.๓ แนวทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การขยายตัวทาง เศรษฐกิจอย่างยั่งยืนยาวนาน บนพื้นฐานการสงวนรักษาทุนธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์สำหรับคนรุ่น ปัจจุบันและรุ่นอนาคต ทั้งนี้จำเป็นต้องปรับปรุงโครงสร้างการผลิตและการบริโภค และการพัฒนา เทคโนโลยีที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น หากยึดแนวทางการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น สังคม โลกก็จะดำเนินไปด้วยกันได้ระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องรอบตัวมนุษย์ได้อย่างยั่งยืนและ ยาวนาน

๒.๘ หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

ภารกิจหลักประการหนึ่งของสำนักงาน ก.พ.ร. คือการส่งเสริมให้ระบบราชการไทยนำ **หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี** มาใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อประโยชน์สุขของ ประเทศชาติและประชาชน ตามเจตนารมณ์ของมาตรา ๓/๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหาร ราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๔๕ และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการ บ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖

๒.๘.๑ หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ประกอบด้วย ๑๐ หลัก ได้แก่ หลักการตอบสนอง (Responsiveness) หลักประสิทธิผล (Effectiveness) หลัก ประสิทธิภาพ/คุ้มค่า (Efficiency/ Value for money) หลักความเสมอภาค (Equity) หลักมุ่งเน้น ฉันทามติ (Consensus Oriented) หลักการตรวจสอบได้/มีภาระรับผิดชอบ (Accountability) หลักเปิดเผย/โปร่งใส (Transparency) หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) หลักการมี ส่วนร่วม (Participation) และ หลักนิติธรรม (Rule of Law) อย่างไรก็ตาม อ.ก.พ.ร. เกี่ยวกับการ ส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ในการประชุมครั้งที่ ๓/๒๕๕๔ เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๔ ได้มีข้อสังเกตว่าหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ๑๐ หลักดังกล่าว เป็นหลักที่จำ ยาก จึงควรจัดกลุ่มใหม่ (Regroup) โดยรวมเรื่องที่เกี่ยวข้องไว้ด้วยกันเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้เป็น หลักการที่ง่ายต่อความเข้าใจและการนำไปปฏิบัติ และให้นำเสนอต่อ ก.พ.ร. และ คณะรัฐมนตรี เพื่อ ประกาศใช้ต่อไป

๒.๘.๒ หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (GG Framework) ดังนี้

๒.๘.๒.๑ การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New.Public.Management) ประกอบด้วย หลักประสิทธิภาพ (Efficiency) หลักประสิทธิผล (Effective) และหลักการตอบสนอง (Responsive)

๒.๘.๒.๒ ค่านิยมประชาธิปไตย (Democratic Value) ประกอบด้วยหลักภาระ รับผิดชอบ/สามารถตรวจสอบได้ (Accountability) หลักความเปิดเผย/โปร่งใส (Transparency) หลักนิติธรรม (Rule of Law) และหลักความเสมอภาค (Equity)

๒.๘.๒.๓ ประชาธิปไตย (Participatory State) ประกอบด้วยหลักการกระจาย อำนาจ (Decentralization) และหลักการมีส่วนร่วม/การมุ่งเน้นฉันทามติ (Participation/Consensus Oriented)

๒.๘.๒.๔ ความรับผิดชอบทางการบริหาร (Administrative Responsibility) ประกอบด้วยหลักคุณธรรม/จริยธรรม (Morality/Ethics)

ต่อมา อ.ก.พ.ร. เกี่ยวกับการส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ในการประชุมครั้งที่ ๔/๒๕๕๔ เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ ได้พิจารณาเห็นชอบกับข้อเสนอแผนการส่งเสริมและ พัฒนาธรรมาภิบาลในภาคราชการเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีอย่างยั่งยืน และเห็นชอบหลัก ธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (GG Framework) ซึ่งประกอบด้วย ๔ หลักการ สำคัญ และ ๑๐ หลักการย่อยดังกล่าวข้างต้น และโดยที่ในบริบทของประเทศไทยอาจไม่สามารถใช้ แนวทางฉันทามติกับทุกเรื่องได้ จึงเป็นควรรวมหลักนี้ไว้กับหลักการมีส่วนร่วม และปรับถ้อยคำเป็น

หลักการมีส่วนร่วม/การพยายามแสวงหาฉันทามติ (Participation/ Consensus Oriented) แสดงหลักการธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (GG Framework) และ ก.พ.ร. ในการประชุมครั้งที่ ๗/๒๕๕๔ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ ได้มีมติเห็นชอบข้อเสนอแผนการส่งเสริมและพัฒนาธรรมาภิบาลในภาคราชการเพื่อ การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีอย่างยั่งยืน และให้นำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป โดยหลักการธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (GG Framework) เป็นส่วนหนึ่งในข้อเสนอแผนการส่งเสริมฯ ดังกล่าว ซึ่งคณะรัฐมนตรีในการประชุมเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๕ ได้มีมติเห็นชอบกับข้อเสนอแผนการส่งเสริมและพัฒนาธรรมาภิบาลในภาคราชการ เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีอย่างยั่งยืน ตามที่ สำนักงาน ก.พ.ร. เสนอ โดยที่หลักการธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (GG Framework) เป็นส่วนหนึ่งในข้อเสนอแผนการส่งเสริมฯ ที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแล้ว สำหรับความหมายของหลักการธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (GG Framework) ทั้ง ๔ หลักการสำคัญ และ ๑๐ หลักการย่อยมีดังนี้

๑) การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management)

ประกอบด้วย **ประสิทธิภาพ (Efficiency)** หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด เกิดผลิตภาพที่คุ้มค่าต่อการลงทุนและบังเกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม ทั้งนี้ ต้องมีการลดขั้นตอนและระยะเวลาในการปฏิบัติงานเพื่ออำนวยความสะดวก และลดภาระค่าใช้จ่าย ตลอดจนยกเลิกภารกิจที่ล้าสมัยและไม่มีความจำเป็น

(๑) **ประสิทธิผล (Effectiveness)** หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องมีวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนและผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียทุกฝ่าย ปฏิบัติหน้าที่ตามพันธกิจให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ มีการวางแผนเป้าหมายการปฏิบัติงานที่ชัดเจนและอยู่ในระดับที่ตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชน สร้างกระบวนการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน มีการจัดการความเสี่ยงและมุ่งเน้นผลการปฏิบัติงานเป็นเลิศ รวมถึงมีการติดตามประเมินผลและพัฒนาปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

(๒) **การตอบสนอง (Responsiveness)** หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องสามารถให้บริการได้อย่างมีคุณภาพ สามารถดำเนินการแล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด สร้างความเชื่อมั่นไว้วางใจ รวมถึงตอบสนองตามความคาดหวัง/ความต้องการของประชาชน ผู้รับบริการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความหลากหลายและมีความแตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม

๒) ค่านิยมประชาธิปไตย (Democratic Value) ประกอบด้วย

(๑) ภาระรับผิดชอบ/สามารถตรวจสอบได้ (Accountability)

หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องสามารถตอบคำถามและชี้แจงได้เมื่อมีข้อสงสัย รวมทั้งต้องมีการจัดวางระบบการรายงานความก้าวหน้าและผลสัมฤทธิ์ตามเป้า หมาย ที่กำหนดไว้ต่อสาธารณะเพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบและการให้ทุน ให้โทษ ตลอดจนมีการจัดเตรียมระบบการแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาและผลกระทบใด ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น

(๒) **เปิดเผย/โปร่งใส (Transparency)** หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ตรงไปตรงมา รวมทั้งต้องมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่

จำเป็นและเชื่อถือได้ให้ประชาชนได้รับทราบอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนวางระบบให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารดังกล่าวเป็นไปโดยง่าย

(๓) หลักนิติธรรม (Rule of Law) หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องใช้อำนาจของกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับในการปฏิบัติงานอย่างเคร่งครัด ด้วยความเป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียฝ่ายต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งแยกด้านชายหญิง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม และอื่น ๆ อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงโอกาสความเท่าเทียมกันของการเข้าถึงบริการสาธารณะของ กลุ่มบุคคลผู้ด้อยโอกาสในสังคมด้วย

๓) ประชาธิปไตย (Participatory State) ประกอบด้วย **การมีส่วนร่วม/การพยายามแสวงหาฉันทามติ (Participation/Consensus Oriented)** หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชน รวมทั้งเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องร่วมคิดแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินงานและร่วมตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ ต้องมีความพยายามในการแสวงหาฉันทามติหรือข้อตกลงร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจะต้องไม่มีข้อคัดค้านที่หาข้อยุติไม่ได้ในประเด็นที่สำคัญ

- การกระจายอำนาจ (Decentralization) หมายถึง ในการปฏิบัติราชการควรมีการมอบอำนาจและกระจายความรับผิดชอบในการตัดสินใจและ การดำเนินการให้แก่ผู้ปฏิบัติงานในระดับต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการโอนถ่ายบทบาทและภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคม

๔) ความรับผิดชอบทางการบริหาร (Administrative Responsibility) ประกอบด้วย คุณธรรม/จริยธรรม (Morality/Ethics) หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องมีจิตสำนึก ความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปอย่างมีศีลธรรม คุณธรรม และตรงตามความคาดหวังของสังคม รวมทั้งยึดมั่นในค่านิยมหลักของมาตรฐานจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน และจรรยาบรรณวิชาชีพ ตลอดจนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของระบบราชการไทย ๘ ประการ (I AM READY) ได้แก่ I - Integrity ซื่อสัตย์และกล้ายืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง A - Activeness ทำงานเชิงรุก คิดเชิงบวกและมีจิตบริการ M - Morality มีศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม R - Responsiveness คำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง E - Efficiency มุ่งเน้นประสิทธิภาพ A - Accountability ตรวจสอบได้ D - Democracy ยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย Y - Yield มุ่งผลสัมฤทธิ์

สรุปการดำเนินการของภาครัฐต่อเรื่องนี้คือ ภาครัฐจะต้องนำหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี มาเป็นแนวทางในการดำเนินงานในทุกๆเรื่อง รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบกเองก็เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขของประเทศชาติและประชาชนอย่างแท้จริง

๒.๙ ทฤษฎีการแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ

๒.๙.๑ ขั้นตอนแรกในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ คือ ขั้นตอนของการกำหนดพันธกิจ (Mission)

พันธกิจ หมายถึง กรอบ หรือขอบเขตการดำเนินงานของหน่วยงาน การกำหนดพันธกิจสามารถทำได้โดยนำภารกิจ (หรือหน้าที่ความรับผิดชอบ) แต่ละข้อที่หน่วยงานได้รับมอบหมายตั้งแต่มารับก่อตั้งมาเป็นแนวทาง ทั้งนี้ ผู้จัดทำต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าพันธกิจแต่ละข้อ มีความหมายครอบคลุมขอบเขตแค่ไหน และแต่ละข้อมีความแตกต่างกันอย่างไร เพื่อให้การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในขั้นตอนต่อไปเป็นไปอย่างสะดวกและถูกต้อง

๒.๙.๒ ขั้นตอนที่สอง ขั้นตอนของการกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) ให้กับหน่วยงาน

วิสัยทัศน์ หมายถึง สิ่งที่เราต้องการให้หน่วยงานเป็น ภายในกรอบระยะเวลาหนึ่ง ๆ โดยการจัดทำวิสัยทัศน์ของหน่วยงาน ควรกระทำเมื่อเราได้กำหนดพันธกิจของหน่วยงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นจึงนำพันธกิจทั้งหมดมาพิจารณาในภาพรวม ว่าหน่วยงานจำเป็นต้องดำเนินการในเรื่องใดบ้างและเพื่อให้หน่วยงานสามารถบรรลุพันธกิจได้ครบถ้วนทุกข้อ หน่วยงานต้องมีความเป็นเลิศในด้านใดหรือควรมุ่งเน้นไปในทิศทางใด

๒.๙.๓ ขั้นตอนที่สาม การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategy issue)

ประเด็นยุทธศาสตร์ หมายถึง ประเด็นหลักที่ต้องคำนึงถึงต้องพัฒนา ต้องมุ่งเน้นประเด็นยุทธศาสตร์นี้ สามารถทำได้โดยนำพันธกิจแต่ละข้อมาพิจารณาว่าในพันธกิจแต่ละข้อนั้น หน่วยงานต้องการดำเนินการในประเด็นใดเป็นพิเศษ และหลังจากได้ดำเนินการดังกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ต้องการให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงในทิศทางใด ทั้งนี้ ในการจัดทำประเด็นยุทธศาสตร์ของแต่ละหน่วยงานนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำแผนบริหารราชการแผ่นดิน ของกระทรวงต้นสังกัดมาเป็นหลักประกอบการพิจารณาด้วย

๒.๙.๔ ขั้นตอนที่สี่ คือ การกำหนดเป้าประสงค์ (Goal) ของแผนยุทธศาสตร์

เป้าประสงค์ หมายถึง สิ่งที่หน่วยงานปรารถนาจะบรรลุ โดยต้องนำประเด็นยุทธศาสตร์มาพิจารณาว่า หากสามารถดำเนินการจนประสบความสำเร็จตามประเด็นยุทธศาสตร์แต่ละข้อแล้ว ใครเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ และได้รับประโยชน์อย่างไร ยกตัวอย่างเช่น เป้าประสงค์ของกรมสรรพากรประการหนึ่งคือ รัฐมีรายได้จากการจัดเก็บภาษีเพียงพอในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ จากตัวอย่างนี้ ผู้ได้รับประโยชน์คือภาครัฐ โดยได้ประโยชน์คือสามารถจัดเก็บภาษีได้มากพอที่จะนำไปพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ได้ นั่นเอง

๒.๙.๕ ขั้นตอนที่ห้า ขั้นตอนของการสร้างตัวชี้วัด (Key Performance Identification)

ตัวชี้วัด หมายถึง สิ่งที่จะเป็นตัวบ่งชี้ว่าหน่วยงานสามารถปฏิบัติงานบรรลุเป้าประสงค์ที่วางไว้ได้หรือไม่ ขั้นตอนนี้เราจะต้องพิจารณาหาปัจจัยที่เป็นตัวบ่งชี้ดังกล่าว และต้องใช้ถ้อยคำที่ชัดเจนทั้งในแง่ของคำจำกัดความและการระบุขอบเขต เช่น “จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการในหนึ่งเดือน” เป็นต้น โดยตัวชี้วัดนี้จะถูกนำมาเป็นหลักในการกำหนดค่าเป้าหมายในลำดับต่อไป

๒.๙.๖ ขั้นตอนที่หก ขั้นตอนของการกำหนดค่าเป้าหมาย (Target)

ค่าเป้าหมาย หมายถึง ตัวเลข หรือค่าของตัวชี้วัดความสำเร็จที่หน่วยงานต้องการบรรลุ ขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนของการกำหนด หรือระบุไว้ในแผนงานนั้น ๆ หน่วยงานต้องการทำอะไรให้ได้ เป็นจำนวนเท่าไร และภายในกรอบระยะเวลาเท่าใดจึงจะถือว่าบรรลุเป้าหมาย เช่น ต้องผลิตนักสังคมสงเคราะห์เพิ่มเป็นจำนวน ๑,๒๕๐ คน ภายในระยะเวลา ๕ ปี เป็นต้น

๒.๙.๗ ขั้นตอนที่เจ็ด ขั้นตอนสุดท้าย คือขั้นตอนของการกำหนดกลยุทธ์ (Strategy)

กลยุทธ์ หมายถึง สิ่งที่หน่วยงานจะดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ โดยกลยุทธ์นี้จะกำหนดขึ้นจากการพิจารณาปัจจัยแห่งความสำเร็จ (critical success factors) เป็นสำคัญ กล่าวคือ ต้องพิจารณาว่าในการที่จะบรรลุเป้าประสงค์ข้อหนึ่ง ๆ นั้น มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จ และเราจำเป็นต้องทำอย่างไรจึงจะไปสู่จุดนั้นได้

๒.๙.๘ การเขียนแผนที่ยุทธศาสตร์ (Strategy Map)

การเขียนแผนที่ยุทธศาสตร์นั้น เป็นการนำเอาแนวความคิดเรื่อง Balance Scorecard หรือการบริหารงานเพื่อให้เกิดผลสำเร็จอย่างรอบด้าน และเป็นเหตุเป็นผลต่อกันมาเขียนเป็นแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของมิติต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยแผนที่ยุทธศาสตร์จะเป็นเสมือนแผนที่ที่จะคอยนำทางหน่วยงานให้สามารถปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมายยุทธศาสตร์ที่วางไว้ได้

ส่วนการบริหารงานในภาครัฐซึ่งเป็นหน่วยงานหรือองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมิใช่เพื่อจุดประสงค์ในการแสวงหาผลกำไร ก็จะมีมิติที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญแตกต่างกันไป โดยการบริหารงานของภาครัฐจะมุ่งเน้นความสำเร็จในด้านต่าง ๆ คือ

- ๑) ด้านประสิทธิภาพ
- ๒) ด้านคุณภาพการบริการ
- ๓) ด้านประสิทธิภาพ
- ๔) ด้านการพัฒนาองค์กร

๒.๙.๘.๑ มิติทางด้านประสิทธิภาพ ในมิติของประสิทธิภาพนั้น หน่วยงานต้องพิจารณาว่า หากหน่วยงานได้ดำเนินการตามประเด็นยุทธศาสตร์ใดประเด็นหนึ่งจนเป็นผลสำเร็จแล้ว จะก่อให้เกิดผลดีต่อประเทศชาติและสังคมส่วนรวมอย่างไรบ้าง

๒.๙.๘.๒ มิติทางด้านคุณภาพการบริการ ในส่วนของมิติทางด้านคุณภาพการบริการนั้น ต้องพึงระลึกว่าการจัดทำบริการสาธารณะของภาครัฐนั้น มีกลุ่มเป้าหมายหลักที่ต้องคำนึงถึงอยู่ด้วยกัน ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รับบริการ (หรือประชาชน) และกลุ่มของภาคี การกำหนดคุณภาพการบริการนั้น จะเป็นการระบุว่าการที่จะส่งเสริมผลักดันให้ประสิทธิภาพที่เราตั้งไว้นั้น ประสบความสำเร็จได้ ผู้รับบริการจะต้องได้รับประโยชน์ด้านใดจากหน่วยงาน เช่น ได้รับโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ได้รับรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นต้น ตลอดจนการระบุถึงบทบาทของภาคี ว่าภาคีจะต้องให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของเราอย่างไรในด้านใดบ้าง

๒.๙.๘.๓ มิติทางด้านประสิทธิภาพ ในมิตินี้จะคำนึงถึงปัจจัยหรือทรัพยากรนำเข้า (Input) ในเชิงเปรียบเทียบกับผลผลิตที่ได้ (Output) กล่าวคือ หากหน่วยงานสามารถทำงานใด ๆ ให้อัตราส่วนระหว่างทรัพยากรนำเข้ากับผลผลิตมีค่าน้อยได้เท่าใด ก็หมายถึงความมีประสิทธิภาพ

ในการทำงานของหน่วยงานนั้น ๆ มีมากเท่านั้น ฐานคิดในการกำหนดประสิทธิภาพของงานนั้น ต้องเริ่มต้นที่ขอบเขตอำนาจของหน่วยงาน โดยให้ผู้เขียนแผนที่ยุทธศาสตร์ทำการระบุ หน่วยงาน กอง สำนัก ที่มีขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นยุทธศาสตร์นั้น ๆ ลงไปในแผนที่ฯ แล้วทำการพิจารณาต่อไปว่า หน่วยงานนั้น ๆ ต้องรับผิดชอบดำเนินการอย่างไรบ้าง เพื่อให้ผู้รับบริการได้รับประโยชน์ต่าง ๆ และต้องดำเนินการอย่างไรเพื่อให้ภาคีให้ความร่วมมือกับหน่วยงาน ตามที่กำหนดไว้ในมิติด้านคุณภาพการบริการ

๒.๙.๘.๔ มิติด้านการพัฒนาองค์กร ในส่วนนี้ หน่วยงานต้องหันกลับมาพิจารณาบทบาทศักยภาพของตนเอง เพื่อให้ทราบว่าต้องมีการพัฒนาทักษะของบุคลากรในสังกัดในด้านใดบ้าง รวมถึงต้องมีการพัฒนาขีดความสามารถในด้านเทคโนโลยีขององค์กรอย่างไรบ้าง จึงจะทำให้หน่วยงานสามารถปฏิบัติงานจนก่อให้เกิดประสิทธิภาพตามที่กำหนดไว้ได้ ในการเขียนแผนที่ยุทธศาสตร์นั้น นอกจากจะมีการเขียนแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยในมิติต่าง ๆ แล้ว ยังมีการกำหนดตัวชี้วัด (KPI) ค่าเป้าหมาย และโครงการริเริ่มสร้างสรรค์ลงไปอีกด้วย ในการเขียนแผนที่ยุทธศาสตร์นี้จะต้องมีการทำลูกศร เพื่อแสดงถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของมิติและขั้นตอนต่าง ๆ โดยลูกศรจะลากจากปัจจัยที่เป็นเหตุไปยังปัจจัยที่เป็นผล และจะสร้างลูกศรเฉพาะในส่วนที่ปัจจัยเหล่านั้นมีความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลกันโดยตรงเท่านั้น การกำหนดตัวชี้วัดในแผนที่ยุทธศาสตร์นั้น ต้องมีการกำหนดทั้งในส่วนของตัวชี้วัดเหตุและตัวชี้วัดผล โดยมักจะกำหนดตัวชี้วัดเริ่มจากมิติด้านประสิทธิผลเรื่อยไปจนถึงมิติด้านการพัฒนาองค์กรตามลำดับ

๒.๑๐ การพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบกในห้วงที่ผ่านมา

จากการพัฒนาที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า ยังไม่สามารถแก้ไขสาเหตุของปัญหาได้รวดเร็วเท่าควรจะเป็น ซึ่งอาจเกิดจากแผนการพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ ขาดการบูรณาการเชิงพื้นที่เข้าด้วยกัน (Area Management) โดยเฉพาะภาครัฐสับสนในการจัดทำแผนงาน/โครงการ และการเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ตลอดจนหลายหน่วยงานไม่ได้กำหนดความสำคัญเร่งด่วนของพื้นที่เป้าหมายให้สอดคล้องกันจึงทำให้การดำเนินงาน ไม่เกิดประสิทธิภาพและรวดเร็วทันต่อการแก้ไขปัญหาของประชาชนเท่าที่ควร ส่งผลให้ประเทศชาติติดอยู่ภายใต้สภาวะวิกฤตได้โดยง่าย และไม่มี ความมั่นคง ทั้งยังขาดการขยายผล ผลสัมฤทธิ์ของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ^{๕๘}ไปสู่การนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม ถึงแม้กองทัพบกได้มอบความรับผิดชอบให้หน่วยระดับกองพัน กรม มณฑลทหารบก และจังหวัดทหารบก จัดกำลังพลเข้าปฏิบัติงานในศูนย์/โครงการฯ ต่าง ๆ จนสามารถปฏิบัติงานได้ผลระดับหนึ่ง ขณะเดียวกันได้สะท้อนให้เห็นปัญหาและข้อจำกัดในการดำเนินงาน ทั้งยังมีความเสี่ยงที่อาจทำให้แนวโน้มการได้รับความสนใจน้อยลง ส่งผลให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน ซึ่งพบว่าหน่วยงานต่าง ๆ ยังขาดความเข้าใจในการดำเนินการขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน มีความยุ่งยาก ขาดการบูรณาการทุกภาคส่วนในพื้นที่ โดยเฉพาะภาครัฐ

^{๕๘} โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ราชกิจจานุเบกษา, กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๕๘ เล่ม ๑๓๒ ตอนที่ ๘๗ ก ๒๕๕๘.

สนับสนุนในการจัดทำแผนงาน/โครงการ และการเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณ การประสานงานจึงทำให้ไม่เกิดประสิทธิภาพและรวดเร็วทันต่อการแก้ไขปัญหาของประชาชนเท่าที่ควร ส่งผลให้ประเทศชาติตกอยู่ภายใต้สภาวะวิกฤตได้โดยง่าย ซึ่งปัญหายุคคอมมิวนิสต์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคง และเป็นปัญหาเร่งด่วนของกองทัพบกประกอบด้วย

๒.๑๐.๑ ปัญหายุคคอมมิวนิสต์รูปแบบเก่า

๒.๑๐.๑.๑ ผลกระทบจากปัญหาเส้นเขตแดนไม่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถกำหนดจุดผ่านแดน หรือการท่องเที่ยวที่เหมาะสม จนเกิดความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน นำไปสู่ข้อพิพาทหรือการเผชิญหน้า จนถึงขั้นการสู้รบตามแนวชายแดน

๒.๑๐.๑.๒ ผลกระทบจากปัญหาการสู้รบตามแนวชายแดน เกิดจากความไม่ชัดเจนของเส้นเขตแดน เมื่อเกิดการสู้รบตามแนวชายแดน นอกจากบ้านเรือนของประชาชนจะถูกทำลายแล้ว บางส่วนต้องอพยพหนีภัยสงคราม ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ การค้าขายหรือเศรษฐกิจต้องหยุดชะงัก ส่งผลความเป็นอยู่ของประชาชน

๒.๑๐.๒ ปัญหายุคคอมมิวนิสต์รูปแบบใหม่

๒.๑๐.๒.๑ ผลกระทบจากปัญหาการลักลอบบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติ เริ่มจากการพื้นที่ป่าไม้ลดลง ไม้หวงห้ามมีจำนวนลดลง สัตว์ป่าสูญพันธุ์ เกิดการพังทลายของหน้าดิน น้ำป่าไหลหลากเกิดอุทกภัย วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลง ขาดแคลนอาหาร ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง เกิดสภาวะโลกร้อน

๒.๑๐.๒.๒ ผลกระทบจากปัญหายาเสพติด เกิดจากยาเสพติดเป็นต้นเหตุสำคัญของการบ่อนทำลายชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการพัฒนาความเป็นอยู่และยกระดับคุณภาพชีวิต เพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดจึงเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นการแก้ไขที่ต้นเหตุอย่างแท้จริง

๒.๑๐.๒.๓ ผลกระทบจากปัญหาแรงงานต่างด้าวและการหลบหนีเข้าเมือง การลักลอบเข้าเมืองของราษฎรลาวและกัมพูชาเพื่อเข้ามาขายแรงงานในพื้นที่ชายแดนและตอนใน มีผลกระทบต่อปัญหายุคคอมมิวนิสต์เพราะเกี่ยวข้องกับ การลักลอบนำยาเสพติดเข้าประเทศ การแพร่ระบาดของโรคติดต่อ ตลอดจนอาชญากรรมข้ามชาติ เป็นต้น

๒.๑๐.๒.๔ ผลกระทบจากปัญหาการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังมวลชน ทั้งการเคลื่อนไหวทางการเมือง หรือการเคลื่อนไหวจากความเดือดร้อนเรื่องต่าง ๆ จะก่อให้เกิดผลกระทบในทุกด้าน เช่น นักธุรกิจทั้งไทยและต่างประเทศ ขาดความมั่นใจในการลงทุนนักท่องเที่ยวเกิดความไม่ปลอดภัยที่จะเดินทางมาประเทศไทย สุขภาพจิตของประชาชนถดถอย การพัฒนาประเทศหยุดชะงัก เสถียรภาพของรัฐบาลไม่มั่นคง เมื่อรัฐบาลมุ่งเน้นแก้ไขปัญหาการเคลื่อนไหวของมวลชนจะทำให้ปัญหายุคคอมมิวนิสต์อื่น ๆ กลับมีความรุนแรงมากขึ้น

๒.๑๐.๒.๕ ผลกระทบจากการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติ รวมถึงปัญหาการลักลอบค้าสินค้าหนีภาษีและการโจรกรรมข้ามแดนทำให้รัฐบาลขาดแคลนงบประมาณ

สำหรับพัฒนาประเทศ ระบบเศรษฐกิจเสียหาย (เจ้าของยานพาหนะขาดเครื่องมือประกอบอาชีพ ก่อหนี้สิน) เกิดการแพร่ระบาดของโรคพืช หรือสัตว์ที่ไม่ผ่านการกักกันโรค

๒.๑๐.๓ กรอบการดำเนินงานแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงของชาติของกองทัพบก

การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ หมายความว่า การพัฒนาที่มุ่งขจัดและแก้ไขปัญหาในพื้นที่ที่มีปัญหาความมั่นคง หรือพื้นที่ที่มีเงื่อนไขของปัญหาความมั่นคง หรือพื้นที่ที่อาจก่อให้เกิดปัญหาความมั่นคง โดยใช้กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และการป้องกันประเทศ รวมทั้งยุทธศาสตร์/แผนหลักที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนและเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการสร้างความมั่นคงปลอดภัยและให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้

๒.๑๐.๓.๑ วิสัยทัศน์ “คน ชุมชน และพื้นที่เป้าหมายมีการพัฒนามีจิตสำนึกความมั่นคงมีภูมิคุ้มกันสามัคคีปรองดอง สามารถพัฒนาร่วมกับประเทศรอบบ้าน เพื่อความมั่นคงปลอดภัย และประโยชน์สุขของประชาชน”

๒.๑๐.๓.๒ เป้าประสงค์ การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงของชาติเป็นการดำเนินงานในเชิงพื้นที่ประสานเชื่อมโยงกับการดำเนินงานระดับกระทรวง/กรม มุ่งป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาภัยคุกคามสภาพพื้นที่และบริบทความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ จึงกำหนดเป้าหมายดำเนินงานดังนี้

๑) พื้นที่พัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงได้น้อมนำศาสตร์พระราชาและแนวพระราชดำริมาเป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงขยายผลโครงการพระราชดำริสู่ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตสืบสานเรียนรู้และขยายผลศาสตร์พระราชาและหลักการทรงงานสู่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ พร้อมไปกับสร้างแหล่ง/ศูนย์เรียนรู้ในลักษณะพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิตตามภูมิสังคม

๒) คน ชุมชนในพื้นที่เป้าหมายมีจิตสำนึกด้านความมั่นคง ได้รับการพัฒนาความเป็นอยู่ให้พออยู่พอกิน มีโอกาสในการเข้าถึงบริการพื้นฐานและองค์ความรู้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต พึ่งตนเองได้และมีภูมิคุ้มกัน มีการจัดระเบียบและพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมตามแนวทางพระราชรั

๓) พื้นที่ชายแดน ชายฝั่งทะเล เกาะแก่ง และพื้นที่สูง มีการจัดระบบการป้องกันและพัฒนาเพื่อจัดระเบียบ ดังนี้

(๑) พื้นที่ชายแดน ที่มีเงื่อนไขหรือแนวโน้มปัญหาความมั่นคงได้รับการจัดระเบียบในลักษณะการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ มีการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริในการเสริมสร้างความมั่นคงตามแนวชายแดน จัดระบบและระเบียบประชากรและชุมชนเสริมสร้างระบบป้องกันตนเองและพัฒนาประสิทธิภาพระบบการสัญจรข้ามแดน และเร่งรัดการพัฒนาหมู่บ้านเป้าหมาย โดยใช้การบูรณาการจากทุกภาคส่วน

(๒) พื้นที่ชายฝั่งทะเลและเกาะแก่ง มีการจัดระเบียบพื้นที่ เพื่อคุ้มครอง ป้องกันและรักษาผลประโยชน์ของชาติทางทะเล โดยใช้การบูรณาการจากทุกภาคส่วน ระบบ กลไกการช่วยเหลือบรรเทา สาธารณภัยในทะเล และการสัญจรข้ามแดนมีการพัฒนาที่มี

ประสิทธิภาพยิ่งขึ้นทุกภาคส่วนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในการใช้ประโยชน์ทางทะเลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

(๓) พื้นที่สูง มีการจัดระเบียบ พัฒนาคมนาคมชนบทพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริบุคคลบนพื้นที่สูงได้รับการสำรวจ ตรวจสอบ และพิจารณาให้สัญชาติไทยเร็วยิ่งขึ้น เกิดความรู้ความเข้าใจมีความรักและหวงแหนแผ่นดินไทย รวมทั้งมีการจัดระเบียบการจัดตั้งถิ่นฐานเพื่อให้คนบนพื้นที่สูงได้รับการพัฒนาความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

(๔) หน่วยงานของรัฐและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีองค์ความรู้และความเข้าใจด้านการพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคง สามารถนำนวัตกรรมมาใช้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งสามารถใช้แนวทางสันติวิธี กระบวนการยุติธรรมชุมชนมาจัดการความขัดแย้ง สนับสนุนการดำเนินงานเพื่อเสริมความมั่นคงการป้องกันและแก้ไขปัญหาคือที่กระทบต่อความมั่นคง

(๕) คน ชุมชนในพื้นที่เป้าหมายมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามแนวพระราชดำริมีการจัดตั้งถิ่นฐานตามแนวทางการอยู่ร่วมกันของคนและป่า มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน พร้อมไปกับการป้องกันแก้ไขปัญหาทรัพยากรดินเสื่อมโทรม และกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์อย่างชัดเจน รวมทั้งมีการป้องกันรักษาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล

(๖) จังหวัดชายแดนไทยกับจังหวัดชายแดนประเทศรอบบ้าน ทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่นมีความสัมพันธ์และความร่วมมือที่เข้มแข็ง ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาท และบูรณาการการทำงานร่วมกันในการส่งเสริม ประสานความร่วมมือ และสร้างความสัมพันธ์กับประเทศรอบบ้านบนพื้นฐานของกระบวนการคิดในฐานะการเป็นพลเมืองโลก

(๗) การบริหารจัดการดำเนินงานพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติมีเอกภาพและประสิทธิภาพ บุคลากรในพื้นที่การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงเกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนในยุทธศาสตร์และแผนที่เกี่ยวข้อง มีทักษะการบริหาร การวางแผน การแลกเปลี่ยนข้อมูลและมีตัวชี้วัดร่วมที่ชัดเจนในการดำเนินงานทุกระดับ เกิดการบูรณาการและพัฒนาในพื้นที่เป้าหมายได้อย่างแท้จริง

๒.๑๐.๓.๓ การจัดลำดับความสำคัญพื้นที่เป้าหมาย

๑) พื้นที่สำคัญลำดับแรก

(๑) จังหวัดชายแดน หมายถึง

- ตำบลที่มีพื้นที่ติดกับพื้นที่ชายแดน
- ตำบลซึ่งหน่วยงานของจังหวัด ตำรวจ และหน่วยทหาร

ในจังหวัดร่วมกันพิจารณา หรือ คณะอนุกรรมการจัดทำแผนงานด้านความมั่นคงจังหวัด พิจารณาโดยใช้เกณฑ์ระดับความรุนแรงของสถานการณ์และ ระดับผลกระทบต่อนความมั่นคงในพื้นที่

(๒) จังหวัดชั้นใน หมายถึง

- ตำบลซึ่งหน่วยงานของจังหวัด ตำรวจ และหน่วยทหาร

ในจังหวัดร่วมกันพิจารณา

- ตำบลซึ่งคณะอนุกรรมการจัดทำแผนงานด้านความมั่นคงจังหวัด พิจารณาโดยใช้เกณฑ์ระดับความรุนแรงของสถานการณ์และ ระดับผลกระทบต่อความมั่นคงในพื้นที่

๒) พื้นที่สำคัญลำดับรอง

(๑) จังหวัดชายแดน หมายถึงตำบลถัดจากตำบลที่ติดชายแดนหรือพื้นที่ซึ่งมี อาณาเขตเชื่อมต่อกับพื้นที่สำคัญลำดับแรก

(๒) จังหวัดชั้นใน หมายถึง ตำบลซึ่งหน่วยงานของจังหวัด ตำรวจ และหน่วยทหารในจังหวัดร่วมกันพิจารณา หรือคณะอนุกรรมการจัดทำแผนงานด้านความมั่นคงจังหวัด พิจารณาโดยใช้เกณฑ์ระดับความรุนแรงของสถานการณ์ และระดับผลกระทบต่อความมั่นคงในพื้นที่น้อยกว่าพื้นที่สำคัญลำดับแรก

๒.๑๐.๓.๔ ระยะเวลาดำเนินการ เพื่อให้การดำเนินงานของแผนแม่บทการพัฒนาเพื่อความมั่นคง เกิดความต่อเนื่องสามารถพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมายสำคัญลำดับแรกได้อย่างเป็นรูปธรรมจึงกำหนดระยะเวลาดำเนินการไว้ ๕ ปี

๒.๑๐.๓.๕ เป้าหมายการพัฒนา

๑) เป้าหมาย “พื้นที่ชายแดน” มีระบบการเฝ้าตรวจและป้องกันชายแดนให้มีความพร้อมในการเผชิญภัยคุกคามทุกรูปแบบและมีประสิทธิภาพ มีการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนให้มีความมั่นคงทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การทหารเทคโนโลยีและการสื่อสาร มีสภาพแวดล้อมที่ดีในความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านด้วยการส่งเสริมให้มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีชีวิตของคนในชุมชนชายแดนของประเทศเพื่อนบ้านโดยไทยเป็นศูนย์กลางความร่วมมือ

๒) เป้าหมาย “หมู่บ้านที่หน่วยงานความมั่นคงของจังหวัดคัดเลือก” หมู่บ้านชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาความปลอดภัยท้องถิ่น มีจิตสำนึกเป็นไทยเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ตลอดจนให้ความร่วมมือกับทางราชการในการแจ้งข่าวสาร ประชาชนในพื้นที่มีการดำรงชีพตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีส่วนร่วมในการพัฒนาและป้องกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีสุขภาพอนามัยดีขึ้นได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้บุตรได้รับการกำหนดสถานะบุคคลและระบบโครงสร้างพื้นฐานได้รับการพัฒนา

แผนการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงในระดับพื้นที่ของกองทัพบกนี้ มุ่งแปลงนโยบายความมั่นคงของชาติ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ และนโยบายรัฐบาลด้านความมั่นคงแห่งรัฐลงสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่เป้าหมายซึ่งมีปัญหาด้านภัยคุกคาม โดยบูรณาการกิจกรรมตามนโยบายพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตเข้ากับกิจกรรมตามนโยบายการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคง และมาตรการบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรมภายใต้หลักการพระราชทาน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางพระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ เป็นทิศทางและมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

(๑) **ขั้นที่ ๑** การพิจารณาผลกระทบของปัญหาภัยคุกคามในพื้นที่ของหน่วยงานในแต่ละจังหวัด หากผลการประชุมพิจารณาร่วมกันแล้วเห็นว่า ผลกระทบจากปัญหาภัยคุกคามดังกล่าวเกินกว่าความสามารถของหน่วยงานที่รับผิดชอบหลักจะดำเนินการแก้ไขเพียงลำพังให้สำเร็จแล้ว

(๒) **ขั้นที่ ๒** การร่วมกันกำหนดลำดับความสำคัญของพื้นที่เป้าหมายโดยระบุชัดเจนว่าพื้นที่ (ตำบล)ใด มีปัญหาด้านภัยคุกคามลำดับแรก

(๓) **ขั้นที่ ๓** การร่วมกัน พิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหาระยะเวลาแก้ไข ผลลัพธ์ที่ต้องการรายปี และที่สำคัญ หน่วยงานที่รับผิดชอบ ทั้งภาครัฐ (กรม จังหวัด อบต.) และเอกชน (กลุ่มธุรกิจ สมาคมต่าง ๆ) ซึ่งจะอยู่ในรูปของแผนยุทธศาสตร์ (ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด (ค่าเป้าหมาย) กลยุทธ์ และแผนงาน)

(๔) **ขั้นที่ ๔** การเสนอแผนการพัฒนาดังกล่าวให้ ครม. เห็นชอบ

(๕) **ขั้นที่ ๕** เมื่อ ครม.เห็นชอบ แผนการพัฒนาดังกล่าว จึงจัดทำ แผนงาน/โครงการ และงบประมาณ ที่มาจากหน่วยงานซึ่งรับผิดชอบ ตามแผนพัฒนาฯ

๒.๑๐.๔ ประเด็นยุทธศาสตร์

๒.๑๐.๔.๑ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๑ ยุทธศาสตร์การสืบสานเรียนรู้และขยายผลการพัฒนาด้วยศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๑๐.๔.๒ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๒ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพและภูมิคุ้มกันของคนชุมชน และพื้นที่เป้าหมาย

๒.๑๐.๔.๓ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๓ ยุทธศาสตร์การพัฒนาและป้องกันเพื่อจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน พื้นที่ชายฝั่งทะเลเกาะแก่ง และชุมชนพื้นที่สูง

๒.๑๐.๔.๔ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๔ ยุทธศาสตร์การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคง

๒.๑๐.๔.๕ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๕ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความมั่นคงด้วยมิติวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการโดยสันติวิธี

๒.๑๐.๔.๖ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๖ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างฐานความมั่นคงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อความสมดุลมั่นคง

๒.๑๐.๔.๗ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๗ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงและการพัฒนากับประเทศรอบบ้าน

๒.๑๐.๔.๘ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๘ ยุทธศาสตร์การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ

๒.๑๐.๕ พันธกิจ

แผนภูมิที่ ๒.๑๒ โครงสร้างการจัดกลไกการบริหารยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงแห่งชาติ

๒.๑๐.๕.๑ ให้มีคณะกรรมการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพภาคที่ ๒ เรียกโดยย่อว่า “พมพ.ทท.๒” โดยมีองค์ประกอบตามที่กำหนดในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ พ.ศ.๒๕๕๘ ซึ่งกำหนดให้คณะกรรมการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพภาคที่ ๒ ประกอบด้วย

๑) แม่ทัพภาคที่ ๒ เป็นประธานกรรมการ
๒) รองแม่ทัพภาคที่ ๒ ซึ่งแม่ทัพภาคที่ ๒ มอบหมาย เป็นรองประธานกรรมการคนหนึ่ง

๓) เสนาธิการกองทัพอากาศที่ ๒ เป็นรองประธานกรรมการ คนที่สอง
๔) กรรมการโดยตำแหน่ง ได้แก่ ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้แทนกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒ ผู้แทนกรมกิจการชายแดนทหาร ผู้บัญชาการกองกำลังสุรศักดิ์มนตรี ผู้บัญชาการกองกำลังสุรนารี ผู้บัญชาการหน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำแม่น้ำโขง ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาภาค ๒ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาภาค ๕ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา รองเสนาธิการกองทัพอากาศที่ ๒ ซึ่งเสนาธิการกองทัพอากาศที่ ๒ มอบหมาย ผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น

ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา ผู้ว่าราชการจังหวัดบึงกาฬ ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม ผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหาร ผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ผู้ว่าราชการจังหวัดหนองคาย ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม ผู้ว่าราชการจังหวัดหนองบัวลำภู ผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ ผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี และผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี

๕) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งประธานกรรมการแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์เป็นที่ประจักษ์ในด้านความมั่นคง การบริหารการปกครองการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการต่างประเทศ จำนวนไม่เกินห้าคน เป็นกรรมการให้ผู้อำนวยการกองเสนาธิการกองทัพอากาศที่ ๒ ซึ่งประธานกรรมการแต่งตั้งเป็นกรรมการและเลขานุการ และเจ้าหน้าที่กองทัพอากาศที่ ๒ ซึ่งประธานกรรมการแต่งตั้ง จำนวนสองคนเป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒.๑๐.๕.๒ กำหนดให้ พมพ.ทก.๒ มีอำนาจหน้าที่ภายในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบดังต่อไปนี้

๑) กำหนดมาตรการและแนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติให้สอดคล้องกับแผนป้องกันประเทศ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ และยุทธศาสตร์ความมั่นคงที่เกี่ยวข้อง

๒) ดำเนินการจัดทำแผนกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ ในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพอากาศที่ ๒ ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ กรอบนโยบายการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของกองทัพบกในพื้นที่ชายแดน และแผนป้องกันประเทศ

๓) ร่วมกับจังหวัด กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัด ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณากำหนดแผนการดำเนินงานในการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ

๔) ให้ความเห็นชอบแผนงานหรือโครงการการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติโดยพิจารณาจากลำดับความสำคัญเร่งด่วน พื้นที่เป้าหมาย และความสอดคล้องกับแผนป้องกันประเทศและยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ เพื่อเสริมการพัฒนาจังหวัดให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๕) อำนวยการ ประสานงาน ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานหรือโครงการการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติให้ดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๖) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อพิจารณาหรือปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่ พมพ.ทก.๒ มอบหมาย

๗) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่ นพช. มอบหมาย

๒.๑๐.๕.๓ กำหนดให้มีสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพภาคที่ ๒ เรียกโดยย่อว่า “สล.พมพ.ทภ.๒” เป็นหน่วยงานภายในกองทัพภาค ๒ ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของ พมพ.ทภ.๒ และมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑) สนับสนุนและประสานส่วนราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติในเขตกองทัพภาคที่ ๒ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบนี้และมติของ พมพ.ทภ.๒

๒) รับผิดชอบในการปฏิบัติงานธุรการ งานวิชาการ งานประชุม และงานเลขานุการของพมพ.ทภ.๒ รวมทั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงานซึ่ง พมพ.ทภ.๒ แต่งตั้ง

๓) ติดต่อประสานงานกับส่วนราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอคำชี้แจงเกี่ยวกับข้อเท็จจริง รายงาน สถิติ และข้อมูลต่าง ๆ ประกอบการพิจารณาของ พมพ.ทภ.๒ รวมทั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงานซึ่ง พมพ.ทภ.๒ แต่งตั้งได้ตามความจำเป็น

๔) ขอรับการสนับสนุนบุคลากร เครื่องมือ หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ จากส่วนราชการหรือหน่วยงานของรัฐเพื่อปฏิบัติงานหรือใช้ประโยชน์ตามระเบียบนี้

๕) ปฏิบัติงานหรือดำเนินการอื่นใดตามที่ พมพ.ทภ.๒ หรือประธานพมพ.ทภ.๒ มอบหมาย

ให้เสนาธิการกองทัพภาคที่ ๒ เป็นหัวหน้า สล.พมพ.ทภ.๒ มีหน้าที่บริหารงานของสล.พมพ.ทภ.๒ ให้เป็นไปตามระเบียบนี้ อำนาจหน้าที่ของ สล.พมพ.ทภ.๒ นโยบายและมติของพมพ.ทภ.๒ ตลอดทั้งเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการ ลูกจ้าง และผู้ปฏิบัติงานใน สล.พมพ.ทภ.๒^{๕๔}

๒.๑๐.๕.๔ สรุปประเด็นยุทธศาสตร์

๑) ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อความมั่นคงในเขตพื้นที่ กองทัพภาคที่ ๒ เพื่อให้ครอบคลุมสาเหตุของปัญหาภัยคุกคามและตอบสนองการแก้ไขปัญหาตลอดจนเป็นกรอบของการจัดทำแผนงานหรือโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในเขตพื้นที่ กองทัพภาคที่ ๒ จึงกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อความมั่นคงในเขตพื้นที่ กองทัพภาคที่ ๒ รวม ๘ ยุทธศาสตร์ สรุปดังนี้

(๑) ยุทธศาสตร์การสืบสานเรียนรู้และขยายผลพัฒนาด้วยศาสตร์พระราชา เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

(๒) ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพและภูมิคุ้มกันของชุมชน และพื้นที่เป้าหมาย

(๓) ยุทธศาสตร์การพัฒนาและป้องกันเพื่อจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน พื้นที่ชายฝั่งทะเล และเกาะแก่ง และชุมชนพื้นที่สูง

(๔) ยุทธศาสตร์การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคง

^{๕๔} สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการพัฒนาเพื่อความมั่นคง ในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพภาคที่ ๒, แผนกลยุทธ์การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงของชาติในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพภาคที่ ๒, พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๔, หน้า ๑๕.

(๕) ยุทธศาสตร์เสริมสร้างความมั่นคงด้วยมิติวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการโดยสันติวิธี

(๖) ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างฐานความมั่นคงของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อความสมดุลมั่นคง

(๗) ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงและ การพัฒนากับประเทศรอบบ้าน

(๘) ยุทธศาสตร์การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ

๒) ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ในการ พิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหาภัยคุกคาม ซึ่งมีความซับซ้อนเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน ครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัด หากไม่ได้รับการแก้ไขโดยเร็วอาจส่งผลกระทบอย่างกว้างขวาง การแก้ไข จำเป็นต้องระดมสรรพกำลังการพัฒนาของทุกหน่วยงาน เข้าดำเนินการอย่างบูรณาการโดยพร้อมเพียง และสอดคล้องกัน ดังนั้นจึงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันเสนอให้จัดทำเป็นแผนแม่บทการพัฒนา เพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ต่อไป

๒.๑๑ แผนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนบริเวณพื้นที่ช่องชำเต หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบล ภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

พื้นที่ภาคอีสานตอนล่างหรือพื้นที่อีสานใต้ นั้น มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา ประชาธิปไตยตลอดแนว ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ป่าภูเขาที่มีความสลับซับซ้อนทอดตัวยาว ตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก ผ่านเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์และบุรีรัมย์ เข้าสู่เขตภายในประเทศไทยตามแนวเทือกเขาบรรทัดทอดตัวเข้าสู่ใจกลางประเทศจรดเขตเขาใหญ่ อันเป็นรอยต่อจังหวัดนครราชสีมา สระบุรี นครนายกและจังหวัดปราจีนบุรี

ตามลักษณะภูมิประเทศอีสานใต้ดังกล่าว ทำให้พื้นที่มีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์ทั้งใน ด้านความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีความสำคัญตลอดกาล ดังจะเห็นได้จาก ห้วงที่มีการต่อสู้ กับลัทธิคอมมิวนิสต์ ในยุคสงครามเย็นระหว่าง พ.ศ.๒๕๑๐ – ๒๕๒๖ พื้นที่นี้มีผลกระทบต่อราษฎร บริเวณชายแดนค่อนข้างรุนแรงกว่าพื้นที่อื่น ๆ ในยุคต่อมาแม้จะสิ้นสุดการต่อสู้ในสงครามเย็นแล้ว ก็ตาม ในห้วง พ.ศ.๒๕๒๗ – ๒๕๓๒ ได้มีการล่องละเมิดอธิปไตยจากภายนอกประเทศบ่อยครั้ง เกิดการต่อสู้ใหญ่ในบางพื้นที่ ราษฎรบาดเจ็บล้มตายและต้องอพยพหลบหนีจากภัยการสู้รบอยู่เสมอ

พื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษตลอดแนว รวมทั้งพื้นที่รอยต่อจังหวัดอุบลราชธานีมีอาณาเขต ชายแดนด้านใต้สุดติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย มีลักษณะเป็นภูเขาสูงป่าที่มีความสลับ ซับซ้อนมากกว่าพื้นที่ชายแดนจังหวัดอื่น ๆ บริเวณสันปันน้ำอันเป็นหลักสากลของการปักปันเขตแดน ระหว่างประเทศนั้น เป็นหน้าผาสูงชัน มีช่องทางสำคัญขึ้นมาจากประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนใช้เป็นเส้นทางสัญจรติดต่อค้าขายกันมาแต่โบราณได้เพียงบางช่องทางเช่น ช่องสะง่า ช่องพระพะลัย ช่องโดนเอวี่ เขาพระวิหาร ช่องตาเฒ่า ช่องทางพื้นที่ชำเตและช่องอานม้า บริเวณ รอยต่อจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

พื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ นอกจากมีภูมิประเทศสำคัญอันเป็นภูเขาสูงและช่องทางต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เขตป่าเขาที่สลับซับซ้อนและมีความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าว ยังเป็นเขตต้นน้ำลำธารของกลุ่มน้ำห้วยสำราญที่ไหลเข้าประเทศและหล่อเลี้ยงประชาชนจังหวัดศรีสะเกษทั้งจังหวัด จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณชายแดนไว้ให้ได้อย่างถาวร

๒.๑๑.๑ สภาพปัญหาและสาเหตุ นอกเหนือจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมแล้ว พื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ยังมีปัญหาถาวรกับประเทศเพื่อนบ้านคือ ปัญหาเส้นเขตแดนบริเวณที่ตั้งของปราสาทพระวิหาร ได้เกิดความขัดแย้งกับประเทศเพื่อนบ้านบ่อยครั้ง บางครั้งถึงขั้นปะทะกันด้วยอาวุธ มีการบาดเจ็บล้มตาย ทรัพย์สินราษฎรบริเวณชายแดนเสียหายจนต้องอพยพหลบหนีภัย การสู้รบเป็นบางครั้ง กรณีพิพาทเรื่องเส้นเขตแดนที่ยังไม่เคยมีการปักปันกันมาก่อนนี้ได้กลายเป็นข้อพิพาทถาวรระหว่างประเทศ อยู่ระหว่างการพิจารณาตัดสินของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศตราบถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ประชาชนในพื้นที่ยังมีการประกอบอาชีพในพื้นที่ใกล้แนวชายแดนซึ่งมีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานทางด้านด้านยุทธการตลอดจนประชาชนอาจได้รับอันตรายจากกบฏระเบิด/ทุ่นระเบิดตามแนวชายแดนและขยายตัวของชุมชนทำให้เกิดการบุกรุกใหม่เข้าไปในเขตอนุรักษ์ใหม่หลายพื้นที่ การบุกรุกใหม่ดังกล่าว นอกเหนือจากเป็นการทำลายต้นน้ำอย่างถาวรแล้วยังอาจเป็นชนวนความขัดแย้งเรื่องเส้นเขตแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นชนวนเหตุเพิ่มขึ้นได้จึงมีความจำเป็นต้องจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนและมีการพัฒนาให้เกิดความมั่นคงในพื้นที่

จากเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว กองกำลังสุรนารี กองทัพภาคที่ ๒ จึงได้ริเริ่มเสนอแนวความคิดในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษอย่างถาวร เริ่มดำเนินการต่อเนื่องตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.๒๕๒๒ ได้แก่การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนโดยการจัดตั้งหมู่บ้าน การจัดสรรที่ทำกินให้ราษฎรในพื้นที่ปลอดภัยสามารถควบคุมได้ และการก่อสร้างแหล่งน้ำหมายแนวพรมแดนช่วยการเพาะปลูกของราษฎร การส่งเสริมการพัฒนาอาชีพให้ราษฎรพึ่งพาตนเองได้ การก่อสร้างสาธารณะประโยชน์ที่ราษฎรจำเป็นต้องใช้สอย การพัฒนาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตช่วยเหลือราษฎรบริเวณชายแดนเป็นกรณีพิเศษ การพัฒนาร่างกายจิตใจและการจัดระบบรักษาความปลอดภัยให้ราษฎรปกป้องคุ้มครองตนเองและหมู่คณะได้ เป็นต้น ตามความจำเป็นต้องเร่งรัดแก้ไขต้นเหตุดังกล่าว กองกำลังสุรนารีและกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒ ส่วนแยก ๒ จึงได้เสนอโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี บริเวณช่องชำแดต หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นพื้นที่เป้าหมาย เพื่อใช้วิธีการทางเศรษฐกิจและสังคมเข้ามาดำเนินการควบคู่กับแผนยุทธการ ดำเนินการระหว่างปี พ.ศ.๒๕๖๑ - ๒๕๖๔^{๖๐}

^{๖๐} แผนแม่บทโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ.๒๕๕๗-๒๕๖๑, กองกำลังสุรนารีและกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒ ส่วนแยก ๒.

เริ่มจากมีผู้บุกเบิกเดินทางมาบุกเบิกพื้นที่เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๕ โดยมีรายชื่อผู้บุกเบิกดังต่อไปนี้คือ ๑. พ่อใหญ่ลี ๒. พ่อใหญ่บุญ ๓. พ่อใหญ่เคน ๔. พ่อใหญ่กรม ๕. พ่อใหญ่ช่าง ๖. พ่อใหญ่น้อย ซึ่งทั้ง ๖ ท่าน แต่เดิมมีภูมิลำเนาอยู่บ้านเพ็ก สาเหตุที่ต้องโยกย้ายมาหาที่ทำกินใหม่เพื่อให้เพียงพอ โดยทั้งหมดเป็นผู้ชายล้วนที่เดินทางมา จากนั้นต่อมาไม่นานก็มีผู้เดินทางมาตั้งถิ่นฐานด้วยตามมาเรื่อย ๆ และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านโคกขามป้อม” สาเหตุที่ได้ชื่อว่าบ้านโคกขามป้อม เพราะว่าสมัยก่อนนั้นมีน้ำไหลมาจากภูเขาพนมดงรัก ไหลมาเขาชะเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นแอ่งน้ำ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “โคก” และเป็นที่น่าแปลกใจที่มีต้นมะขามป้อมเกิดตามริมโคกทั้งสองข้างและยาวเป็นแนวหลายต้น โดยที่ไม่มีผู้ใดไปปลูกไว้เลย เมื่อตั้งเป็นหมู่บ้านแล้วต่อมาก็มีการตัดถนนลูกรัง โดยส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติมาสร้างถนนให้ ซึ่งแต่เดิมนั้นบ้านโคกขามป้อมอยู่ในตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ต่อมาปี พ.ศ.๒๕๓๐ ได้แยกตำบลและเปลี่ยนมาอยู่ตำบลเสาธงชัย ในปี พ.ศ.๒๕๓๕ เปลี่ยนมาอยู่กับ ตำบลภูผาหมอก จนถึงปัจจุบัน ซึ่งตั้งแต่ได้ก่อตั้งหมู่บ้านมาก็เกิดเหตุการณ์ไม่สงบวุ่นวายต่าง ๆ มากมาย เช่น เหตุการณ์ที่ทหารไทยและทหารกัมพูชาปะทะกันอยู่ตลอดเวลา ทำให้มีลูกปืนหลายลูกตกใส่ภายในหมู่บ้าน ผลกระทบที่ตามมาก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินและชีวิตมาตลอด รวมทั้งสมัยก่อนนั้นมีพวกคอมมิวนิสต์เข้ามาก่อความวุ่นวาย เช่น เข้ามาชักชวนให้ทหารและชาวบ้านเป็นพวกจับตัวชาวบ้านไป ซึ่งเป็นเหตุให้บางคนเสียชีวิตไม่ได้กลับมาประมาณ พ.ศ.๒๕๑๙ โจรคอมมิวนิสต์ได้ดักปล้นรถโดยสาร โดยคนขับรถและผู้โดยสารเสียชีวิตไป ๗ ศพ และเหตุการณ์ที่รุนแรงที่สุดเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๒๑ พวกคอมมิวนิสต์เข้ามาโจมตีฐานปฏิบัติการของทหารไทยที่ตั้งอยู่ในวัด โดยพวกคอมมิวนิสต์มีอาวุธครบมือ ปฏิบัติการถล่มฐานทัพไทย โดยเหตุการณ์นั้นทำให้ชาวบ้านแตกตื่นและหวาดกลัวมาก เป็นผลให้ทหารไทยเสียชีวิตไป ๒ ศพ ส่วนฝ่ายคอมมิวนิสต์ตายไม่น้อยกว่า ๒๐ ศพ

แต่เดิมวัดบ้านโคกขามป้อมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน และเป็นที่ตั้งของหน่วยปฏิบัติการทหารไทย เมื่อถูกโจมตีอย่างหนักจนวัดแตกก็ได้ย้ายมาตั้งวัดใหม่อยู่ด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน เนื่องจากเนื้อที่ภายในวัดคับแคบ จึงได้ย้ายไปยังยังลานมันของหมู่บ้าน ซึ่งคือวัดบ้านโคกขามป้อมในปัจจุบัน เหตุที่วัดยังคงอยู่ได้ในปัจจุบัน เพราะวัดเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านและเป็นสถานที่ที่ใช้ศึกษาหาความรู้ โดยใช้วัดเป็นสถานที่เรียน เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๓ ชื่อโรงเรียนวัดบ้านโคกขามป้อม ต่อมาก็ได้ย้ายโรงเรียนไปตั้งอยู่ที่แห่งใหม่ ซึ่งเป็นโรงเรียนบ้านโคกขามป้อมในปัจจุบัน ต่อมา พ.ศ.๒๕๑๘ เกิดเหตุการณ์วุ่นวายต่าง ๆ มากมาย ทำให้บ้านโคกขามป้อมแตก ชาวบ้านอพยพไปอยู่ที่อื่นกันเกือบหมดเหลืออยู่ประมาณ ๗ หลังคาเรือน เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๑ เหตุการณ์ได้สงบลง ชาวบ้านจึงย้ายเข้ามาอยู่ใหม่และดำเนินชีวิตด้วยความหวาดกลัวและระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา และในปัจจุบันเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้สงบลงแล้ว และทุกคนดำเนินชีวิตอยู่อย่างปกติสุขและมีความสุข

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นพื้นที่ราบสูง โดยรอบ ๆ หมู่บ้านมีห้วยจวบเรือและห้วยเค้ง เป็นห้วยไหลล้อมรอบหมู่บ้านจนไหลมาบรรจบกันพอดี

ทิศเหนือ ติดกับบ้านโนนสำเริง ตำบลโนนสำราญ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้ ติดกับชายแดนกัมพูชา ซึ่งห่างจากชายแดนกัมพูชาประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร

ทิศตะวันออก ติดกับเขื่อนห้วยขนุน

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านหนองตีก ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

มีพื้นที่ ประมาณ ๖๐๐ ไร่

วัด มี ๒ แห่ง คือ วัดป่ากัจจเรญธรรมยุท และวัดบ้านโคกขามป้อม

ปัจจุบันมีจำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด ๒๒๙ หลังคาเรือน มีประชากร จำนวน ๘๓๙ คน

อาชีพ ในสมัยก่อน ส่วนใหญ่ ปลูกปอและมันสำปะหลัง แต่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ทำนา ทำไร่ และทำสวน ยางพารา เลี้ยงวัว

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่รอยต่อ จังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี บริเวณช่องชำแต หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าประชาชนยังมีการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติเขต อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม สาเหตุเนื่องมาจากการขยายตัวของ ชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมทำให้พื้นที่ในการประกอบอาชีพไม่เพียงพอ โดยพื้นที่ดังกล่าวเป็น พื้นที่ติดแนวชายแดนซึ่งมีผลกระทบต่อการปกป้องอธิปไตย ซึ่งประชาชนอาจได้รับอันตรายจากกับ ระเบิด/ทุ่นระเบิดที่ยังตกค้างตามแนวชายแดน นอกเหนือจากเป็นการทำลายต้นน้ำอย่างถาวรแล้วยัง อาจพัฒนาเป็นชนวนความขัดแย้งเรื่องเส้นเขตแดนกับประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มขึ้นได้ ตลอดจนเกิดการ ลักลอบกระทำความผิดกฎหมายอาจส่งผลกระทบต่อเงื่อนไขชายแดน จึงมีความจำเป็นต้องจัดระเบียบ พื้นที่ชายแดนและมีการพัฒนาให้เกิดความมั่นคงในพื้นที่ รวมถึงปัญหาความยากจนและการขาด คุณภาพชีวิตที่ดี เนื่องจากประชาชนในพื้นที่มีรายได้น้อย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร ขาด โอกาสทางการศึกษา ทำให้คุณภาพชีวิตของชุมชนอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ดังนั้นจึงเป็นพื้นที่ที่ กองทัพบกได้จัดให้มีความสำคัญเร่งด่วนที่จะต้องเร่งรีบเข้าไปดำเนินการแก้ไข และในการประชุมสภา ความมั่นคงแห่งชาติครั้งที่ ๑/๒๕๖๑ เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๑ ที่ผ่านมา พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ในฐานะประธานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ได้กรุณานุมัติแผนยุทธศาสตร์ การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๔ รวมทั้งได้อนุมัติแผนแม่บท โครงการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงเฉพาะพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้ได้มีบัญชาให้ส่วนที่เกี่ยวข้องได้ขับเคลื่อนแผนดังกล่าวให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ กองทัพบก โดยกองทัพบก ภาคที่ ๒ จึงได้จัดการประชุมคณะกรรมการพัฒนาเพื่อความมั่นคงขึ้น เพื่อบูรณาการในการขับเคลื่อน เพื่อให้บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยจะต้องนำแผนแม่บทโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะ พื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้นำมาจัดทำ เป็นแผนงาน/โครงการในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนบริเวณช่องชำแต หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผา หมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเสริมความมั่นคงต่อไปแนวทางดำเนินงานในพื้นที่ มุ่งเน้นให้ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนให้เป็นระบบ สามารถพึ่งพาตนเองได้จนนำไปสู่ความมั่นคงตามแนวชายแดนมีเป้าประสงค์และประเด็นยุทธศาสตร์ ที่สำคัญในการดำเนินการดังนี้

๒.๑๑.๒ เป้าประสงค์ เป็นการดำเนินงานในเชิงพื้นที่ประสานเชื่อมโยงกับการดำเนินงาน ระดับกระทรวง/กรม มุ่งป้องกันและแก้ไขปัญหที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงให้เหมาะสมและ สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาภัยคุกคาม สภาพพื้นที่และบริบทความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ จึงกำหนด เป้าหมายในการดำเนินงานดังนี้

๒.๑๑.๒.๑ การพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม ได้น้อมนำศาสตร์พระราชา และแนวพระราชดำริมาเป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงขยายผลโครงการพระราชดำริ

สู่ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตสืบสานเรียนรู้และขยายผลศาสตร์พระราชและหลักการทรงงานสู่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ พร้อมไปกับสร้างแหล่ง/ศูนย์เรียนรู้ในลักษณะพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิตตามภูมิสังคม

๒.๑๑.๒.๒ คน ชุมชนในพื้นที่เป้าหมายมีจิตสำนึกด้านความมั่นคง ได้รับการพัฒนาความเป็นอยู่ให้พออยู่พอกิน มีโอกาสในการเข้าถึงบริการพื้นฐานและองค์ความรู้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต พึ่งตนเองได้และมีภูมิคุ้มกัน มีการจัดระเบียบและพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมตามแนวทางพระราชรัฏฐ^{๖๑}

๒.๑๑.๓ ประเด็นยุทธศาสตร์

๒.๑๑.๓.๑ ยุทธศาสตร์การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน

๑) กลยุทธ์ : การจัดระบบป้องกันเพื่อจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน:

เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนให้เห็นความสำคัญในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนควบคู่กับการออกแบบพื้นที่เพื่อจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนให้สามารถใช้พื้นที่ได้อย่างเป็นระบบสอดคล้องประสานกันในทุกมิติ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพัฒนาที่มีความสมดุลในทุก ๆ ด้าน

(๑) กระทรวงมหาดไทย : มีหน้าที่เสริมสร้างจิตสำนึกด้านความมั่นคงของประชาชน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของนายอำเภอในพื้นที่ ให้มีความพร้อมประสานงาน บูรณาการกับผู้นำท้องถิ่น กลุ่มพลังมวลชน และผู้นำองค์กรชุมชนในพื้นที่เป้าหมายให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมเผชิญปัญหาความมั่นคง อาทิ ผู้นำหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.), ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.), คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เป็นต้น มีหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อกระทรวง ดังนี้

(๒) กระทรวงกลาโหม : ส่วนดำเนินการ คือ กองกำลังสุรนารี/กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒ ส่วนแยก ๒ มีหน้าที่ ดังนี้

- พัฒนาระบบป้องกันและแจ้งเตือนของหมู่บ้านในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ โดยการเสริมสร้างเครือข่ายหมู่บ้านในพื้นที่เป้าหมาย

- จัดระเบียบการสัญจร ผ่านเข้า – ออก ช่องทางที่กำหนด เพื่อป้องกันปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงโดยเฉพาะความมั่นคงรูปแบบใหม่ และสนับสนุนการพัฒนาการค้าด้านการเกษตร

- พัฒนาหมู่บ้านต้นแบบ ที่มีความพร้อมดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาความมั่นคงในชุมชนหมู่บ้าน และเสริมสร้างเครือข่ายหมู่บ้านต้นแบบ ให้มีความพร้อมสนับสนุนภาครัฐในการรักษาความมั่นคงของประเทศ

(๓) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : มีหน้าที่ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนงาน/โครงการ เช่น โครงการเฝ้าระวังการตัดไม้ในพื้นที่, โครงการอบรม

^{๖๑} แผนแม่บทโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ.๒๕๕๗-๒๕๖๑, กองกำลังสุรนารีและกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒ ส่วนแยก ๒.

ขยายเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ป่า, โครงการจัดทำป้ายเตือนในการกระทำผิดกฎหมาย พ.ร.บ.ป่าไม้ เป็นต้น

๒.๑๑.๓.๒ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพและภูมิคุ้มกันของคน ชุมชน และพื้นที่เป้าหมาย

๑) กลยุทธ์ที่ ๑ : การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการส่งเสริมการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : เป็นการส่งเสริมอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการให้ความรู้ความเข้าใจต่อการดำเนินกิจกรรมภาคเกษตรในพื้นที่ให้มีคุณภาพ การใช้ทรัพยากรตามความจำเป็น เป็นการใช้ด้วยความระมัดระวังและเกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ใช่ทรัพยากรโดยสิ้นเปลืองและไม่เป็นการทำลายระบบนิเวศน์ให้เสียสมดุล ส่งผลให้สามารถใช้ได้ตลอดไปไม่มีวันหมดและเกิดความยั่งยืนในที่สุด

๒) กลยุทธ์ที่ ๒ : การบูรณาการร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนเพื่อเสริมความมั่นคง : เป็นการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภค อ่างเก็บน้ำของชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตร และสามารถใช้เป็นสิ่งกีดขวางการเคลื่อนที่การรุกหลักของฝ่ายตรงข้ามเมื่ออยู่ในสภาวะสงคราม เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในพื้นที่ควบคู่กับการพัฒนาพื้นที่ไปในขณะเดียวกัน

(๑) กระทรวงมหาดไทย : มีหน้าที่ฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการหมู่บ้าน รวมทั้งฝึกอบรม/ฝึกทบทวนการจัดตั้งชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านเพื่อเสริมสร้างให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง และจัดให้มีระบบการจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ โดยจัดแบ่งพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกินและพื้นที่ป่าให้เป็นสัดส่วน และประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรเข้าใจถึงผลกระทบกับการบุกรุกและทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(๒) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ : มีหน้าที่ฝึกอบรมให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนอนุรักษ์และเห็นความสำคัญของป่า ดิน และน้ำ จัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ สนับสนุนการปรับปรุงบำรุงดินด้วยการใช้ปุ๋ย พืชสด ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ผลิตและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกอย่างถูกวิธี

(๓) กระทรวงสาธารณสุข : มีหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาระบบงานสาธารณสุข ภายใต้กรอบแผนแม่บทการแก้ไขปัญาและพัฒนาสาธารณสุข โดยเน้นการพัฒนาทางด้านสาธารณสุข เพื่อให้คนและชุมชนสามารถเข้าถึงการบริการสุขภาพขั้นพื้นฐานได้อย่างทั่วถึง

(๔) กระทรวงกลาโหม : ส่วนดำเนินการ คือ กองกำลังสุรศักดิ์มนตรี และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒ ส่วนแยก ๑ มีหน้าที่ป้องกัน พื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร การปลูกป่าทดแทนการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อความชุ่มชื้นของผืนป่า

(๕) กระทรวงศึกษาธิการ : มีหน้าที่ พัฒนาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ให้มีจิตสำนึกด้านความมั่นคง โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในแต่ละพื้นที่

(๖) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : มีหน้าที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและประชาสัมพันธ์แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำฟื้นฟูและป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งปลูกจิตสำนึกให้หวงแหนพื้นที่ป่าในชุมชนของตนเอง

(๗) กระทรวงพาณิชย์ : มีหน้าที่พัฒนาเศรษฐกิจภายในหมู่บ้าน โดยการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น, แปรรูปผลผลิตทางการเกษตร, ผลิตสินค้าทางการเกษตรให้ได้มาตรฐาน และส่งเสริมกิจกรรมการตลาดในหมู่บ้าน/ชุมชน^{๖๒}

๒.๑๒ การพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

จากการศึกษานโยบาย แนวทาง บทบาทและพันธกิจของกองทัพบกในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่ผ่านมา ว่ามีลักษณะการดำเนินงานอย่างไร มีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง และจากการศึกษาแนวความคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดกระบวนการพัฒนาชุมชน ตลอดจนการบริหารงานด้วยวงจรคุณภาพ แนวทาง และแผนงานที่เกี่ยวข้องนำมาบูรณาการกับกระบวนการทำงานแบบเดิม ทำให้ได้กระบวนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบกขึ้นใหม่ดังนี้

๒.๑๒.๑ ประเด็นปัญหาสำคัญที่ยังดำรงอยู่บริเวณช่องชำแต หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบล ภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

การพัฒนาพื้นที่และชุมชนหมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ มีเป้าประสงค์เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน และได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นสมดุลในทุกมิติ และในขณะเดียวกันก็สามารถร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่และชุมชนได้อย่างแท้จริง แต่จากการดำเนินการที่ผ่านมาถึงแม้จะสามารถแก้ไขปัญหาทางด้านกายภาพได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่สามารถยกระดับไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ เนื่องจากปัญหาสำคัญดังนี้

๒.๑๒.๑.๑ ปัญหาด้านกายภาพ

๑) ประชาชนยังมีการบุกรุกเข้าทำกินบริเวณพื้นที่ตามแนวชายแดน เพื่อต้องการที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นพื้นที่หวงห้ามทางทหารและมีผลกระทบต่อการทำงานด้านยุทธการตามภารกิจการป้องกันประเทศของทางทหาร ซึ่งประชาชนตามแนวชายแดนยังได้รับอันตรายจากวัฏธนะเปิดหรือกักประเปิดที่ยังหลงเหลืออยู่ในพื้นที่การรบในอดีตตามแนวชายแดน สาเหตุจากการบุกรุกเข้าไปในพื้นที่หวงห้าม ตลอดจนการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากการขยายตัวของชุมชน

^{๖๒} แผนกลยุทธ์การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงของชาติในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพภาคที่ ๒ พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๔ (ฉบับปรับปรุงปีงบประมาณ ๒๕๖๒), สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพภาคที่ ๒.

ทำให้เกิดการบุกรุกเข้าไปในเขตอุทยานและเขตอนุรักษ์ใหม่หลายพื้นที่เพื่อต้องการที่ทำกินเป็นของตนเอง การบุกรุกใหม่นี้ดังกล่าวนอกจากเป็นการทำลายต้นน้ำอย่างถาวรแล้ว ยังอาจเป็นฉนวนความขัดแย้งเรื่องเส้นเขตแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน และเป็นสาเหตุที่ทำให้แหล่งน้ำทางธรรมชาติลดลง เกิดปัญหาภัยแล้งฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลหรือทิ้งช่วง ทำให้การทำการเกษตรไม่ได้ผลหรือได้ผลน้อย

๒) ปัญหาเรื่องความยากจนและคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี สาเหตุจากประชาชนในพื้นที่ยังมีรายได้ไม่เพียงพอ การลักลอบตัดไม้พะยุงซึ่งเป็นไม้หวงห้ามที่มีราคาแพงและมีความต้องการมากในปัจจุบันเพื่อต้องการรายได้เพิ่มขึ้น ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งซึ่งนำมาซึ่งการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นนอกเหนือจากการบุกรุกเพื่อต้องการที่ทำกิน และการขาดโอกาสทางการศึกษาเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่มีความรู้ความเข้าใจต่อการใช้พื้นที่เป็นระบบ ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เหมาะสมกับการเกษตรส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์เสียสมดุล และส่งผลให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น

๓) ปัญหาการบริหารจัดการที่ยังไม่มีเอกภาพและการขาดการมีส่วนร่วมที่ไม่ครบถ้วนทุกขั้นตอน ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในพื้นที่และชุมชน

๒.๑๒.๑.๒ ปัญหาด้านจิตใจ

๑) ประชาชนในพื้นที่ยังขาดจิตสำนึกและยังไม่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน โดยประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้ความเข้าใจและไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐได้ครบทุกขั้นตอน ในขั้นร่วมคิดร่วมปรึกษาหารือร่วมตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน ประชาชนสามารถให้ความร่วมมือและให้ข้อมูลต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นอย่างดี แต่เมื่อเข้าสู่ขั้นของการร่วมกันทำ ร่วมกันตรวจสอบประเมินผล ร่วมรับผลประโยชน์ ตลอดจนร่วมแก้ไขปรับปรุง จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมจะค่อย ๆ ลดลงตามลำดับหรือไม่มีส่วนร่วมเลย

๒) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ยังไม่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมเท่าที่ควร โดยเฉพาะผู้บริหารจะไม่ค่อยมีเวลาและขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนที่สำคัญ โดยเฉพาะในขั้นตอนร่วมกันจัดทำแผน และขั้นตอนการร่วมตรวจสอบประเมินผล แต่จะให้ความสำคัญอีกทีเมื่อผลการดำเนินการไม่ตรงตามเป้าหมาย และอาจจะเข้ามามีส่วนร่วมอีกครั้งในขั้นตอนการแก้ไขปรับปรุง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่ยังขาดการมีส่วนร่วมไม่ครบถ้วนทุกขั้นตอนส่งผลให้ขาดประสิทธิภาพต่อการดำเนินการ

๒.๑๒.๑.๓ แนวทางการแก้ไขสาเหตุของปัญหาด้านกายภาพ

๑) การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่และชุมชนมีความมั่นคงปลอดภัยอย่างเป็นระบบและสามารถใช้พื้นที่ได้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การขยายปรับปรุงเครือข่ายเส้นทาง การสร้างแหล่งกักเก็บน้ำและระบบส่งน้ำในพื้นที่การเกษตรให้กับประชาชนและเื้อื่อต่องานด้านความมั่นคง ตลอดจนการจัดระบบหมู่บ้านให้มีระบบการสื่อสารที่เชื่อมโยงกัน ระบบแจ้งเตือนภัย การข่าวกรองให้มีความปลอดภัย

๒) การพัฒนาคุณภาพชีวิต ควรส่งเสริมอาชีพของประชาชนให้มีความกินดีอยู่ดี เพื่อช่วยกันสอดส่องดูแลชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่

ทำลายให้เสียสมดุลของระบบนิเวศน์ ส่งเสริมโอกาสทางการศึกษา ให้เด็กและประชาชนในพื้นที่มีการศึกษาที่สูงขึ้น การให้บริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐาน ตลอดจนการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับประชาชน

๓) การบูรณาการการบริหารงานอย่างมีเอกภาพ เป็นการบูรณาการหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เข้ามาแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยให้มีหน่วยงานรับผิดชอบหลักจัดทำเป็นแผนงาน/โครงการเพื่อให้การขับเคลื่อนเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเกิดการมีส่วนร่วมครบถ้วนในทุกขั้นตอน

๒.๑๒.๑.๔ แนวทางการแก้ไขสาเหตุของปัญหาด้านจิตใจ

๑) ควรฝึกอบรมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้กับประชาชนรักและหวงแหนถิ่นฐาน ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในพื้นที่เพื่อสร้างสมดุลให้กับระบบนิเวศน์ ตลอดจนการใช้หลักธรรมตามแนวพุทธสันติวิธี สร้างเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งภาคประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนและมีความต่อเนื่องยั่งยืน

๒) ควรใช้หลักธรรมตามแนวพุทธสันติวิธี เข้ามาช่วยในการเตือนสติของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ให้ตระหนักถึงความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะส่งผลให้การดำเนินงานในทุก ๆ ด้านประสบความสำเร็จในขณะเดียวกันก็จะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างดำเนินงาน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลมีความต่อเนื่องยั่งยืน

๒.๑๒.๑.๕ ปัจจัยและเงื่อนไขแห่งความสำเร็จ

๑) กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เอกชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเพราะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนาพื้นที่และชุมชนตามแผนงาน/โครงการที่จัดทำขึ้น

๒) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต้องมุ่งมั่นทุ่มเทด้วยความจริงจังและจริงใจ เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่และชุมชนเกิดการพัฒนาที่สมดุลและนำไปสู่ความมั่นคงต่อเนื่องและยั่งยืน

๓) เสถียรภาพทางด้านการเมือง การทหาร เศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการพัฒนา

๔) สถานการณ์ตามแนวชายแดนถือว่าเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาพื้นที่ การดำรงความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้านให้ไม่มีความขัดแย้งตามแนวชายแดน จะนำมาซึ่งการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

๕) หน่วยงานรับผิดชอบหลักในการขับเคลื่อนแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ควรจัดทำรายงานผลการดำเนินงานรายงานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบเป็นประจำ ตลอดจนประชาสัมพันธ์ให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ทราบโดยต่อเนื่อง เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจซึ่งจะช่วยลดปัญหาความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่ได้

๒.๑๒.๒ กระบวนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

๒.๑๒.๒.๑ ชั้นการจัดทำแผน (Plan) แบ่งเป็นขั้นตอนย่อยดังนี้

๑) การสืบสภาพปัญหา (Cause Problems) เป็นขั้นการสืบสภาพปัญหาในพื้นที่บริเวณช่องชำแต หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ว่ามีปัญหาอะไรบ้างที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่คือ ปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการขาดแหล่งเก็บกักน้ำในการเกษตรและอุปโภคบริโภค และปัญหาความยากจน ทำให้คุณภาพชีวิตของราษฎรอยู่ในระดับที่ต่ำ

๒) การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา (Cause Problems) สาเหตุเนื่องมาจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ต่อการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์เพื่อต้องการพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง การทำการเกษตรที่พึ่งพาระบบน้ำฝนตามฤดูกาลเมื่อฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลหรือภาวะน้ำแล้งก็ไม่สามารถทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำที่ดินไปจำนองเพื่อนำเงินมาทำการเกษตรและขาดทุนไม่มีเงินไปชำระหนี้จึงถูกยึดหรือจำเป็นต้องขายเพื่อใช้หนี้ เป็นต้น

๓) การกำหนดเป้าประสงค์/ยุทธศาสตร์ (Objective/Strategy) เป็นการกำหนดเป้าประสงค์ในการดำเนินงาน เพื่อกำหนดทิศทางให้สามารถแก้ไขสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการขับเคลื่อนแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งได้กำหนดใน ๓ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการส่งเสริมการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการบูรณาร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงในพื้นที่

๔) การกำหนดแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม (Programs/Projects/Activities) เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรและเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัดเข้าดำเนินการแก้ไขสาเหตุของปัญหาและเปลี่ยนแปลงไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้น ซึ่งได้ร่วมกันจัดทำข้อเสนอใน ๓ แผนงาน ๖๑ โครงการ

ตารางที่ ๒.๓ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ๓ แผนงาน ๖๑ โครงการ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่และชุมชน	หน่วยงานรับผิดชอบ (โครงการ)	ปี ๒๕๖๑	ปี ๒๕๖๒	ปี ๒๕๖๓	ปี ๒๕๖๔	รวม
ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน	- ทส. จำนวน ๑ โครงการ - มท. จำนวน ๑๒ โครงการ - กษ. จำนวน ๖ โครงการ - กท. จำนวน ๘ โครงการ	๑๖	๘	๒	๑	๒๗ โครงการ งบประมาณ ๒๗๑,๔๒๐,๓๒๕ บาท
ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการส่งเสริมการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	- มท. จำนวน ๘ โครงการ - กษ. จำนวน ๑๔ โครงการ - กท. จำนวน ๓ โครงการ	๙	๔	๕	๘	๒๖ โครงการ งบประมาณ ๙๒,๘๔๖,๙๙๐ บาท
ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การบูรณาการร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงในพื้นที่	- กอ.รมน. จำนวน ๑ โครงการ - นร. จำนวน ๑ โครงการ	๒	๒	๒	๒	๘ โครงการ งบประมาณ ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท
รวมโครงการ/รายปี		๒๗	๑๔	๙	๑๑	๖๑ โครงการ งบประมาณ ๓๑๓,๒๖๗,๓๑๕ บาท
รวมจำนวนเงิน		๑๙๖,๐๖๘,๓๐๐	๗๑,๐๔๗,๐๑๕	๓๘,๐๔๘,๐๐๐	๘,๑๐๔,๐๐๐	๓๑๓,๒๖๗,๓๑๕

๒.๑๒.๒.๒ การดำเนินการ (Do)

๑) การวางแผนระดับปฏิบัติการ (Action Plan) เป็นขั้นตอนการวางแผนเข้าพื้นที่ดำเนินการตามขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการ หลังจากได้รับอนุมัติงบประมาณให้ดำเนินการ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

๒) การฝึกซ้อม/สาธิต/การประสานการปฏิบัติ (Rehearsed Demo) โครงการบางโครงการเกี่ยวข้องกันหลายหน่วยงานที่ร่วมกันทำ จึงมีความจำเป็นต้องมีการเตรียมการล่วงหน้าทั้งในเรื่องอุปกรณ์และผู้ปฏิบัติ ซึ่งอาจจะยังไม่มี ความชำนาญ จึงต้องมีการฝึก ทบสวนและซักซ้อมการปฏิบัติ และอาจต้องจัดให้มีการสาธิตให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าใจในขั้นตอนการ ดำเนินงานในพื้นที่ รวมทั้งต้องมีการประสานแผนการปฏิบัติระหว่างหน่วยงานให้เกิดความเข้าใจและ ไม่มีปัญหาหรือเกิดความล่าช้าระหว่างดำเนินการหรือเป็นอันตรายต่อผู้ปฏิบัติเอง เช่น การก่อสร้าง อ่างเก็บน้ำในพื้นที่ที่มีความลาดชันหรือพื้นที่ก่อสร้างที่เข้าไปดำเนินการได้ค่อนข้างลำบาก เป็นต้น

๓) การดำเนินโครงการ/กิจกรรม (Project/Activity) เป็นการ ดำเนินการตามขั้นตอนการปฏิบัติในพื้นที่ หลังจากได้เตรียมการล่วงหน้าไว้เรียบร้อยแล้ว

๔) การส่งมอบงานและประชาสัมพันธ์ (Delivery & Public Relation) เป็นการสรุปผลการดำเนินงานว่าบรรลุวัตถุประสงค์ได้มากน้อยเพียงใด มีปัญหาหรือ อุปสรรคอะไรที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการเพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขในวงรอบต่อไป

รวมทั้งดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องตลอดจนประชาชนในพื้นที่ได้รับรู้รับทราบผลการดำเนินการดังกล่าว

๒.๑๒.๒.๓ การตรวจสอบ/ประเมิน (Check)

๑) การพัฒนาแผนการติดตามประเมินผล/ทบทวนตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายตัวชี้วัด (Evaluation Plan) ขั้นตอนนี้เป็นการดำเนินการตามหลักวิชาการ ด้วยทบทวนหลักเกณฑ์การประเมินผล เพื่อกำกับคุณภาพมาตรฐานของผลผลิตในโครงการ ให้เกิดความมั่นใจกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องว่าผลการดำเนินการได้มาตรฐาน และมีความมั่นคงปลอดภัยต่อผู้ใช้ในพื้นที่

๒) การฝึกอบรม/สาธิตการปฏิบัติ/ทดสอบการประเมินผลให้กับเจ้าหน้าที่ประเมิน (Training Evaluation Tests) ลักษณะเช่นเดียวกันกับการฝึกซ้อม/สาธิต/การประสานการปฏิบัติ (Rehearsed Demo) ก่อนดำเนินโครงการ ให้เกิดความเข้าใจและไม่มีปัญหาหรือเกิดความล่าช้าระหว่างดำเนินการ

๓) การดำเนินการประเมินผล (Conducted Evaluation) เป็นการดำเนินการตามขั้นตอนการปฏิบัติในพื้นที่ หลังจากได้เตรียมการล่วงหน้าไว้เรียบร้อยแล้ว

๔) การวิเคราะห์และรายงานผลการดำเนินงาน (Data & Report) เป็นการสรุปผลการดำเนินงานว่ามีคุณภาพมาตรฐานของผลผลิตตามหลักเกณฑ์ของโครงการหรือไม่ มีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการที่ทำให้ไม่เป็นไปตามมาตรฐานตามหลักเกณฑ์ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขในวงรอบต่อไป

๒.๑๒.๒.๔ การแก้ไข ปรับปรุง (Act)

๑) การทบทวนประเด็นปัญหาการดำเนินงาน (Review Problems) เป็นขั้นตอนที่ต้องการทราบประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำอีก หรือเพื่อยกระดับมาตรฐานการผลิตในวงรอบต่อไป

๒) การวิเคราะห์สาเหตุประเด็นปัญหาและแก้ไขปรับปรุง (Analysis and Improvement) เป็นการวิเคราะห์หาสาเหตุของการเกิดปัญหาระหว่างการดำเนินการหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดความล่าช้า มาปรับปรุงแก้ไขไม่ให้เกิดขึ้นต่อการดำเนินการในวงรอบถัดไป

๓) การปรับปรุงแผน (Plan & Updated) เป็นการนำสาเหตุของการเกิดปัญหา หรือสาเหตุที่ทำให้เกิดความล่าช้ามาแก้ไขปรับปรุงแผนให้มีความชัดเจนและนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีขึ้น

๔) การนำเสนอแผนที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงในวงรอบต่อไป (Presented Corrections and Updates) เป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแผนแล้ว ก็จะนำเสนอผู้มีอำนาจตกลงใจเพื่อขออนุมัติ และให้ผู้ที่เกี่ยวข้องใช้เป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติในวงรอบต่อไป

บทที่ ๓

หลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ และชุมชนแบบมีส่วนร่วม

หลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม เป็นการศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎกและจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) พร้อมทั้งเอกสาร หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต บทความต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้สังเคราะห์ วิเคราะห์ ตีความ อธิบาย และขยายนัยจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมพุทธสันติวิธี เพื่อให้ได้ทราบถึงหลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม

๓.๑ แนวคิดพุทธสันติวิธีเพื่อการพัฒนาชุมชน

สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหามากมาย หากความสงบมีได้ ทั้งที่เป็นแดนแห่งพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่า มูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคม เป็นเพราะการขาดคุณธรรมประจำใจ ดังนั้นการแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุด คือการทำให้คนในสังคม มีศีลธรรมประจำใจ การปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้ดังนั้นจำเป็นต้องมีปัจจัยอยู่หลายประการข้อสำคัญที่สุดก็คือ “การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม” การมีแบบอย่างที่ดีของสังคมหมายถึง คุณความดีที่คนไทยทุกคนสมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ทั้งหมด มีอยู่แล้วใน “หลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา”^๑

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2543) ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนา เป็นหลักนำทางในการพัฒนา^๒ ไว้ที่น่าสนใจว่า ปัจจุบันนี้ ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า การที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุลดจุดหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้นไม่เพียงพอประสบการณ์ในการพัฒนา ตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมา ได้สอนให้เป็นตระหนักว่า การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียว นั้น แม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากมาย ก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่ง รุ่งเรืองและสันติสุขที่แท้จริงได้ตามวัตถุประสงค์ กลับสร้างปัญหาอย่างมากมาย เช่น

๑) ปัญหาความยากจน ปรากฏว่ามีคนยากจนแร้นแค้นแผ่ขยายทั่วไปทั้งในเมืองและชนบท การกระจายรายได้ของประชากรไม่ดำเนินไปด้วยดีฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลับห่างไกลกันมากขึ้น

^๑ ธีรยุทธ พิงเทียร, พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑, หน้า ๔๖.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, ๒๕๔๓, หน้า ๑๖.

๒) ปัญหาด้านสุขภาพ ประชากรขาดแคลนแม้กระทั่งสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เกิดโรคระบาดที่ร้ายแรง นอกจากสุขภาพทางกายไม่ดีแล้ว สุขภาพทางจิตก็เสื่อมโทรมลง ชีวิตคนในถิ่นที่เรียกว่าเจริญมีลักษณะสับสนวุ่นวาย คนมีทุกข์ใจมากขึ้น เป็นโรคจิตโรคประสาทมากขึ้น

๓) ปัญหาด้านการศึกษา ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาก็ยังอยู่ในภาวะสัมฤทธิ์ผลได้ยาก เกิดความล้มเหลวในการจัดการศึกษา ก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคม เช่น ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ความไม่ซื่อตรง เป็นต้น

๔) ปัญหาทางการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ไม่มากกว่าถอยหลัง

๕) ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรม ผู้คนไม่มีระเบียบวินัย เช่น ระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนน อุบัติเหตุมีสถิติสูงอย่างน่ากลัวยิ่ง เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จนทำให้คนส่วนมากเกิดความหวาดกลัว อาชญากรรมยังแพร่หลาย คดีปล้น ฆ่า ช่มชู้ ที่ร้ายแรงปรากฏขึ้นบ่อย เป็นต้น

๖) ปัญหาด้านวัฒนธรรม มีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรม มีค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ค่านิยมบริโภคและความนิยมฟุ้งเฟ้อแผ่กระจายทั่วไป

๗) ปัญหาทางเพศและอบายมุข มีปัญหาทางเพศเพิ่มสูง มีอัตราคนถูกข่มขืนสูง อัตราการหย่าร้างสูงขึ้น อบายมุขระบาดทั่วไป ทั้งในกรุงและชนบทประชากรฝากความหวังไว้กับการพนันในรูปแบบต่าง ๆ และหมกมุ่นจนยากที่จะแก้ไขเยาวชนมากมายทำลายอนาคตของตนเองและก่อปัญหาแก่สังคมโดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดยาเสพติด

๘) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทวีสูงขึ้น ป่าไม้ถูกทำลายไปมาก ต้นน้ำลำธารร่อยหรอลง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แผ่นดินแห้งแล้ง ทำให้ทำการเกษตรยากลำบากมากขึ้น ส่งผลต่อความยากจนแร้นแค้นยิ่งขึ้นไปอีก ประสบปัญหาทางการตลาด มีการเอารัดเอาเปรียบกันมาก เกิดมลภาวะทั้งในดิน ในน้ำ และท้องฟ้า คุกคามต่อชีวิตและสุขภาพของประชากรทั่วทุกคน บทเรียนจากการพัฒนาสอนให้รู้ว่า การพัฒนาจะต้องดำเนินไปอย่างรอบด้านและอย่างทั่วถึง ไม่ใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงด้านวัตถุอย่างเดียว

โดยเฉพาะตัวคนซึ่งเป็นผู้ร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรง จะต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดี และในการพัฒนาคนนั้นส่วนสำคัญที่สุดก็คือ จิตใจ ดังนั้นในยุคปัจจุบัน งานพัฒนาจึงหันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้น การพัฒนาจิตใจนั้น รวมถึงการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสุขภาพจิตโดยทั่วไป การพัฒนาจิตใจ ตลอดจนการพัฒนาคนนั้นเป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอด

โดยเฉพาะในอดีตและแม้ปัจจุบัน ในชนบทหลายแห่งพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการพัฒนา และวัดได้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ และปัญญาของชุมชน และวัดก็เป็นศูนย์กลางของชุมชน เริ่มแต่บทบาทสำคัญที่สุด คือ เป็นศูนย์กลางการศึกษาของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นครู-อาจารย์ ศิลปวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ พัฒนาขึ้นในวัด หรือออกไปจากวัด เมื่อไปอยู่ในชุมชนก็ใช้ความรู้วิชาการอื่น ๆ ที่ได้ศึกษาจากวัดนั้น เป็นเครื่องนำครอบครัวและชุมชน ในการ

ดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานให้เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุข
ควรแก่ความประพฤติปฏิบัติ

ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกแพร่หลายเข้ามา และ
ระบบการต่าง ๆ แบบตะวันตกได้รับการยอมรับ และแนวทางการพัฒนาก็เปลี่ยนแปลงไป วัดก็
เห็นห่างออกไปจากกระบวนการพัฒนาตามลำดับ โดยเฉพาะเมื่อการพัฒนามุ่งเน้นด้านวัตถุ บทบาท
ของวัด พระสงฆ์และพระพุทธรูปศาสนาก็ยิ่งถดถอยลง เหลือแต่บทบาทในด้านการเอื้อต่องานพัฒนา
เช่น อำนวยสถานที่และอุปกรณ์ของวัด การให้กำลังใจและคำกล่าวสอนสนับสนุนในคราวชุมนุม
อย่างมีพิธีกรรม เป็นต้น

ครั้นมาถึงปัจจุบัน เมื่อแนวโน้มของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอีก โดยหันมาเน้นการ
พัฒนาจิตใจและการพัฒนาด้านคนมากขึ้น ก็เป็นโอกาสที่วัดและพระสงฆ์หรือพระพุทธรูปศาสนาทั้งหมด
จะได้รื้อฟื้นบทบาทในการพัฒนาและบทบาทของผู้นำในการพัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยปรับตัวปรับวิธีการ
และปรับบทบาทนั้นให้เข้ากับสภาพปัจจุบันการที่จะนำทางพัฒนาและรับบทบาทต่าง ๆ ในการพัฒนา
ให้ได้ผลดี จะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทที่เหมาะสม และขอบเขตของการดำเนิน
บทบาทของวัดและพระสงฆ์แล้ว สิ่งสำคัญก็คือ จะต้องมียุทธศาสตร์นำทาง สำหรับชี้แนวทางของการ
พัฒนาอย่างชัดเจน ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาได้แก่ ภาวนา ๔^๓ คือ

๑) **กายภาวนา** แปลว่า พัฒนากาย ได้แก่ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง ไร้โรค มีสุขภาพดี
และที่สำคัญก็คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เริ่มแต่ปัจจัย ๔ เป็นต้นไป
อย่างถูกต้องดีงาม ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ เช่น สัมพันธ์กับอาหาร โดยการกินเพื่อช่วยให้ร่างกายมี
กำลัง มีสุขภาพดี ไม่ใช่เพื่อมุ่งความอร่อย อวดโก้ แสดงฐานะ สัมพันธ์กับโทรทัศน์ โดยดูเพื่อติดตาม
ข่าวสาร แสวงหาความรู้ ส่งเสริมปัญญา มิใช่เพื่อหมกมุ่นในความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเอาเป็น
เครื่องมือเล่นการพนัน เป็นต้น

๒) **ศีลภาวนา** แปลว่า พัฒนาศีล หมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทาง
สังคมให้เป็นไปด้วยดี เริ่มแต่ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคม ประพฤติใน
สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นต่อสังคม มีระเบียบวินัย ประกอบสัมมาชีพด้วยความซื่อสัตย์
ฝึกฝนอบรมกายวาจาของตนให้ประณีต ปราศจากโทษ ก่อคุณประโยชน์และเป็นเครื่องสนับสนุนการ
ฝึกอบรมจิตใจยิ่งขึ้นไป

๓) **จิตภาวนา** แปลว่า พัฒนาจิต คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติงามพร้อม ซึ่งอาจแบ่ง
ออกเป็น ๒ ด้าน ดังนี้ คือ

(๑) **คุณภาพจิต** คือให้มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เป็นผู้ที่มีจิตใจสูง
ละเอียดอ่อน เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์
ของผู้อื่น มีจาคะ คือมีน้ำใจสูง ละเอียดอ่อน เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยาก
ช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือมีน้ำใจเผื่อแผ่ มีคารวะ มีความกตัญญู เป็นต้น

^๓ อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๒๑.

(๒) สมรรถภาพจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติ มีวิริยะ คือ ความเพียร มีขันติ คือความอดทน มีสมาธิ คือจิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะ คือ ความจริงจัง มีอธิฐาน คือ ความเด็ดเดี่ยวแน่อนต่อจุดมุ่งหมาย เป็นจิตใจที่พร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือ การคิดพิจารณาให้เห็นความจริงแจ่มแจ้งชัดเจน

๔) **ปัญญาภาวนา** แปลว่า พัฒนาปัญญา คือ พัฒนาความรู้ความเข้าใจ ให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง และใช้ความรู้แก้ปัญหา ทำให้เกิดสุขได้ เริ่มแต่รู้ เข้าใจศิลปวิทยา เรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยอคติ (ความลำเอียง) คติวินิจัยใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ รู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง รู้จักแก้ไขปัญหาและทำการให้สำเร็จตามแนวทางของเหตุปัจจัย ตลอดจนรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร ถึงขั้นที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์โดยสิ้นเชิง

นอกจากกระบวนการพัฒนาจิตใจหรือพัฒนาคนดังที่กล่าวมาแล้ว ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์และวัด โดยสังเขป คือ

๑) สงฆ์ต้องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยไว้เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน มีการพบปะกันเป็นประจำ ไม่ปลีกตัวอยู่ผู้เดียว มีความเอื้ออาทรต่อกันมีวิีพุดจาปฏิบัติต่อกันที่ยังความเป็นปึกแผ่นของหมู่คณะ วัตถุประสงค์ของการบวช คือ เพื่อการเรียนรู้ ฉะนั้นสงฆ์คือชุมชนแห่งการเรียนรู้หรือการศึกษา (สิกขา) นั่นก็ทรงวางไว้เป็นหลักแล้วว่า ประกอบด้วย ศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา ซึ่งสงฆ์ควรปฏิบัติให้ครบถ้วนในสิกขาทั้ง ๓

นอกจากนั้น ในสังคมปัจจุบัน การเรียนรู้ของสงฆ์ควรจะเรียนรู้ใน ๓ เรื่องใหญ่ คือ

(๑) เรียนรู้พุทธธรรม ให้ลึกซึ้งที่สุดทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ

(๒) เรียนรู้สังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน

(๓) เรียนรู้การติดต่อสื่อสาร ให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้จับใจผู้คน ให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่ามีอนุสาสนีปาฏิหาริย์นั่นเอง ในข้อนี้รวมทั้งการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

๒) การศึกษาของพระสงฆ์ การศึกษาของพระสงฆ์เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ซึ่งควรที่จะเป็นเรื่องที่อยู่ในนโยบายของรัฐบาล ในแผนการศึกษาแห่งชาติ มีการคิดหลักสูตรสำหรับการศึกษาของคณะสงฆ์

๓) การทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ความสำคัญสูงสุดของวัดคือ การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพราะถ้าเป็นดังนี้ ก็เท่ากับวัดเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งความสำคัญที่สุดต่อการบังเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมดังกล่าวแล้ว พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้นำชุมชนด้วยการปรึกษาหารือ การสั่งสอนและที่สำคัญก็คือสั่งสอนให้ประชาชนเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ถูกต้อง ซึ่งการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นจะต้องอาศัยสมาชิกในชุมชน เช่น พระ ครู ผู้นำชาวบ้าน หมออนามัย เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล เป็นต้น ร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเมื่อชุมชนเข้มแข็งก็ย่อมแก้ปัญหาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองพร้อมกันไป

๔) วัดกับการจัดการศึกษา การศึกษาโดยทั่วไปของไทยยังไม่เป็นการศึกษาที่ผลิตคนที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาและทางศีลธรรม โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ความสุขกับผู้เรียน การศึกษากำลังรอการปฏิรูปให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาคนให้เต็มศักยภาพของความเป็นมนุษย์ วัดบางวัดที่มีความพร้อมโดยมีพระสงฆ์ที่สนใจและมีความสามารถควรจัดให้มีโรงเรียน โดยพยายามคิดหลักสูตรที่ดีที่สุดควรเป็นอย่างไร แสวงหาคำตอบต่อคำถามนี้ ปรับปรุงให้ดีขึ้น ๆ อย่างต่อเนื่อง วัดก็สามารถทำประโยชน์ที่สำคัญต่อสังคมอย่างยิ่ง

๕) พระสงฆ์กับการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ขณะนี้ความรุนแรงกำลังเป็นปัญหาใหญ่ทั่วโลก พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจถึงความหมายของความรุนแรง ขอบเขต ประเภท สาเหตุ วิธีการป้องกันและแก้ไข จะแก้ไขด้วยวิธีใดที่ได้ผลและจะพัฒนาวิธีป้องกันและแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้นได้อย่างไร เป็นต้น ดังนั้นพระสงฆ์จะต้อง “การจัดการการแก้ความขัดแย้ง” ที่จะเป็นผู้เข้าไปช่วยไกล่เกลี่ยเข้าใจสถานการณ์ตามที่เป็นจริง เข้าไปอยู่ในใจและเข้าใจความรู้สึกและความคิดของแต่ละฝ่าย สามารถชักจูงให้มีการเจรจากันได้ เหล่านี้ต้องการความรู้และต้องการการฝึกอบรมให้มีความชำนาญ จึงจะสามารถแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธีได้

๖) วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วิถีการดำรงชีวิตสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ กระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกระแสใหญ่ของโลกและจะใหญ่มากขึ้นจะใหญ่จนถึงปรัชญา ศาสนา วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเข้ามาเชื่อมโยง จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ศาสนาจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ที่ดีที่สุดคือพระสงฆ์พยายามศึกษาให้เข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิธีแก้ไข และในด้านปฏิบัติที่ใกล้ตัวที่สุดคือภายในบริเวณวัดต้องมีสิ่งแวดล้อมที่สงบ สะอาด ร่มเย็น เป็นต้น นอกจากนี้พระสงฆ์และวัดยังอาจหนุนช่วยขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ที่กำลังมีกิจกรรมต่าง ๆ ในทางที่เหมาะสมแก่สมณสาธูป

๗) การบริหารจัดการวัด พระสงฆ์จะต้องบริหารจัดการวัด โดยให้ก่อประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาโดยความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน เป็นต้น

๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้อธิบายว่าการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับคือในการดำเนินโครงการหรือนโยบายไปสู่การปฏิบัตินั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพึงพาอาศัยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ทุกกลุ่มเหตุผลที่จะต้องพึงพาอาศัยก็เพราะว่า

๑) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาจจะได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบายทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ฉะนั้นกลุ่มเหล่านี้จะพยายามปกป้องผลประโยชน์ที่ตัวเองจะต้องสูญเสียและพึงมีจึงพยายามแสวงหาวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตัวเองต้องการโดยไม่คำนึงถึงฝ่ายอื่นว่าจะได้หรือเสียและโครงการดำเนินต่อไปได้หรือไม่

๒) ถ้าการดำเนินนโยบายจะเกิดขึ้นจากการดำริของกลุ่มคนกลุ่มเดียว ก็อาจจะทำให้เกิดช่องว่างต่อการดำเนินโครงการหรือนโยบายจนนำไปสู่ความผิดพลาดบกพร่องได้ ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามี ส่วนช่วยในการดำเนินโครงการเพื่อให้โครงการมีความสมบูรณ์และรัดกุมมากยิ่งขึ้น

ฉะนั้นแนวทางที่สำคัญก็คือการดึงกลุ่มคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันมิใช่การพยายามที่จะผลักดันกลุ่มคนที่จะทำให้โครงการเกิดความล่าช้าหรือผลประโยชน์ที่กลุ่มตนจะพึงมีพึงได้ออกไป

ด้วยเหตุนี้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม จึงหมายถึง การเริ่มต้นจากการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อมได้มีส่วนร่วมดังนี้ (๑) ริเริ่ม (๒) ร่วมให้ความคิดเห็น (๓) ร่วมรับรู้ (๔) ร่วมตัดสินใจ (๕) ร่วมดำเนินการ (๖) ร่วมรับผิดชอบ (๗) ร่วมตรวจสอบและ (๘) ร่วมรับผลประโยชน์^๔

พระมหาดรชชา ธมมหาโส ได้ให้แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมสัมฤทธิ์ผล และทุกคนได้รับประโยชน์ร่วมกันบนฐานของ “มัชฌิมาปฏิปทา” นั้น ควรจะต้องประกอบไปด้วยแนวทางดังต่อไปนี้^๕

๑) การมีส่วนร่วมแบบร่วมมือ ความสามัคคีของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในองค์กรหรือสังคมนั้นเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้การมีส่วนร่วมสามารถจัดการความขัดแย้งได้สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าความร่วมมือจะทำให้กลุ่มหรือบุคคลต่าง ๆ พยายามที่จะผ่อนคลายจุดยืนของตัวเองหรือผลประโยชน์ที่กลุ่มจะพึงได้รับแล้วร่วมกันคิดรับผิดชอบและตรวจสอบประเด็นต่าง ๆ อย่างโปร่งใสซึ่งรูปแบบที่แสดงออกถึงความร่วมมือเช่นการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันหรือการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันตรวจสอบและเสนอความคิดเห็นเพื่อให้นโยบายหรือโครงการมีความสมบูรณ์และสามารถปฏิบัติร่วมกันได้ทุกฝ่าย

๒) การมีส่วนร่วมแบบแบ่งปัน การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการร่วมกันแบ่งปัน

(๑) ปัจจัย ๔ ซึ่งได้แก่เครื่องนุ่งห่มอาหารที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค

(๒) แบ่งปันปัญญาโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์และข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และรับรู้ร่วมกันในทุกภาคส่วน

(๓) การแบ่งปันความรักและความรู้สึกที่ดีต่อกันโดยมุ่งหวังที่จะทำให้มีส่วนร่วมของแต่ละฝ่ายก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินโครงการหรือนโยบายร่วมกัน

๓) การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือหรือการมีส่วนร่วมแบบสนทนาประชาชน การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการเปิดโอกาสหรือสร้างเวทีให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงและโดยอ้อมได้ร่วมกันคิดริเริ่มและปรึกษาหารือเกี่ยวกับจุดเด่นและจุดด้อยเกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือนโยบายต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มโครงการไปจนถึงสิ้นสุดโครงการหรือหลังจากโครงการที่ได้ดำเนินการเรียบร้อยแล้วเพื่อที่จะร่วมกันแสวงหาช่องทางในการตรวจสอบระบบหรือการดำเนินการทุก ๆ ขั้นตอน

^๔ พระมหาดรชชา ธมมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์ กรณีกลุ่มแม่น้ำแม่ตาซัง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๗๘-๓๗๙.

^๕ พระมหาดรชชา ธมมหาโส, พุทธสันติวิธี: บูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๗๐-๓๗๑.

๔) การมีส่วนร่วมแบบประชาพิจารณ์ การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้เป็นการมีส่วนร่วมที่มุ่งเน้นไปที่กระบวนการของ “การฟัง” มากกว่า “การพูด” เช่น รัฐ หรือผู้มีอำนาจมากกว่าอาจจะต้องฟังประชาชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจน้อยกว่าซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบ หรือห่วงใยต่อการดำเนินนโยบายของโครงการ แทนที่รัฐ หรือผู้มีอำนาจมากกว่าจะต้องเป็นฝ่ายพูด หรือกระทำด้วยวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้กลุ่มที่มีอำนาจน้อยกว่ายอมรับในสิ่งที่รัฐ หรือผู้มีอำนาจพยายามที่จะหยิบยื่นให้

สรุป หลักการมีส่วนร่วมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แสดงถึงหลักการที่มุ่งเน้นการสร้างสามัคคีและสันติภาพ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของสมาชิกในสังคมอันมีบทบาทของมรรค ๘ ต่อกระบวนการในการสร้างการมีส่วนร่วม โดยกลยุทธ์ที่ทำให้สัมฤทธิ์ผล ๔ แนวทางด้วยกันคือ ๑. การมีส่วนร่วมแบบร่วมมือ ๒. การมีส่วนร่วมแบบแบ่งปัน ๓. การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือหรือการมีส่วนร่วมแบบสนทนาประชาชน ๔. การมีส่วนร่วมแบบประชาพิจารณ์

จากแนวคิดและหลักการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า แนวคิดของตะวันตกและแนวคิดของตะวันออกมีส่วนที่เห็นชอบของการ คือ หลักการมีส่วนร่วมนั้นควรที่จะให้ประชาชนได้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของโครงการ มองเห็นเป้าหมายที่ได้จากโครงการในทิศทางเดียวกัน และมีส่วนร่วมในประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำโครงการ โดยที่ทำให้ทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมตั้งแต่เริ่มโครงการ ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมแก้ไขปัญหาเลือกแนวทางการพัฒนา ร่วมติดตามประเมินผล

ส่วนหลักการตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้ามุ่งเน้นให้เริ่มสร้างการมีส่วนร่วมมาจากพื้นฐานของตนเองก่อน แล้วพัฒนาไปสู่การปกครองของคนในสังคม จึงทำให้เกิดแนวความคิดในการวิจัยว่า จะนำหลักการมีส่วนร่วมทั้งศาสตร์ตะวันตกและตะวันออก มาปรับประยุกต์เข้ากับหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างไร เพื่อให้ได้แนวคิดและหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดน้อยนางหงษ์ จังหวัดสิงห์บุรี อันจะนำไปเป็นต้นแบบแนวทางนำหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธไปใช้แก้ไขปัญหาสถานการณ์ความขัดแย้งในภาคสังคมที่ใหญ่ขึ้นในอนาคต ดังจะได้เสนอในบทต่อไป

การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นและประสบความสำเร็จด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนเพียงกระบวนการเดียว แต่มีกระบวนการหลายกระบวนการที่สนับสนุนส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนประสบความสำเร็จโดยกระบวนการเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง เชื่อมโยงสัมพันธ์และสนับสนุนเกื้อกูลกันและกันรวมกันเป็นพลังขับเคลื่อนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนไปสู่ความสำเร็จกระบวนการที่สำคัญ ได้แก่ กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ กระบวนการเรียนรู้ด้วยการได้ปฏิบัติจริงและกระบวนการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม^๖

^๖ พระสมุห์อเนก ปุณณวุฑฒโท, “การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดของไวยาวัจกร: วัดในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒.

๓.๓ แนวคิดด้านสันติวิธีและการจัดการความขัดแย้ง

คำว่า “สันติวิธี” มักจะได้รับความสนใจ และกล่าวถึงอยู่เสมอ ซึ่งสถานการณ์และบรรยากาศของการกล่าวถึงนั้น มักจะดำรงอยู่ในมิติของ “ความขัดแย้ง” หรือเกิดกรณี “พิพาท” ระหว่างบุคคลต่อกลุ่มบุคคล หรือระหว่างรัฐต่อรัฐ ถึงกระนั้น สันติวิธีอาจไม่ได้เป็นแนวทาง หรือวิธีการที่จะสามารถกล่าวอ้างได้ว่า “ใหม่” ต่อมวลมนุษยชาติแต่ประการใด เพราะอย่างน้อยที่สุด วิธีการเหล่านี้ ศาสดาของทุก ๆ ศาสนาล้วนเคยนำมาเป็น “คู่มือ” และ “เครื่องมือ” สำคัญในการจัดการความขัดแย้ง และสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่เหล่าศาสนิกชนของท่าน

ด้วยเหตุนี้ นักการเมือง นักการศึกษา และนักวิชาการด้านสันติภาพในสังคมไทยได้นำเสนอคำว่า “สันติวิธี” ในสังคมหลายมิติ และหลายสถานการณ์ด้วยกัน เช่น ประเวศ วะสี ได้แนะนำรัฐบาลเกี่ยวกับสถานการณ์ภาคใต้ว่า “รัฐบาลควรถอนกำลังทหารออกมา โดยปรับแนวทางแก้ปัญหาด้วยการใช้ “สันติวิธี”^๗ หรือ กรณีที่ นพ.เสม พริ้งพวงแก้ว ได้กล่าวถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพว่า “อยากให้โอฬารกรรมกันและพยายามเจรจาด้วย “สันติวิธี” และควรจะปรึกษาหารือกันด้วย “สันติวิธี” ฉะนั้น คำถามในประเด็นนี้คือ สันติวิธีในบริบทนี้สะท้อนแง่มุมและความหมายในประเด็นใดบ้าง

๓.๓.๑ สันติวิธีในความหมายทั่วไป ดังที่กล่าวไปในเบื้องต้นว่า นักคิดและนักปฏิบัติการด้านต่าง ๆ เช่น นักสังคมศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ หรือแม้กระทั่งนักการเมือง การปกครอง และนักการทหาร รวมถึงบุคคลทั่วไป มักจะตั้งคำถามต่อสันติวิธีทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งการตั้งข้อสังเกตดังกล่าวมิได้มีผลในเชิงความคิดเท่านั้น หากแต่ส่งผลในเชิงปฏิบัติในหลาย ๆ มิติด้วยกัน

เมื่อวิเคราะห์จากมุมมองของกลุ่มคนที่ไม่ได้ศึกษาสันติวิธีอย่างเข้าใจและลึกซึ้ง อาจจะมองและตีความสันติวิธีออกเป็นแง่มุมต่าง ๆ บนพื้นฐานของความเข้าใจ อาชีพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

๓.๓.๑.๑ สันติวิธี คือการไม่ใช้กำลัง หรืออำนาจ ในกระแสของการจัดการความขัดแย้งในประวัติศาสตร์ของมนุษยชนนั้น เรามักจะใช้ “อำนาจ” เข้าไปจัดการ ซึ่งอำนาจที่เรามักจะนำไปใช้เป็นเครื่องมือที่แทนที่จะใช้ “อำนาจร่วม” (Power with) แต่เรากลับใช้ “อำนาจเหนือ” (Power over) ซึ่งอำนาจเหนือมักจะเดินเคียงคู่กับ “กระบวนการใช้ความรุนแรง” ในการแก้ไขปัญหา ถึงกระนั้น จะพบว่าในหลายสถานการณ์ที่รัฐ หรือเราเองมักจะแก้ปัญหา “ความรุนแรง” ด้วยการ “ใช้ความรุนแรง” ตอบโต้ ดังนักคิดคนสำคัญของโลกที่ใช้การวิธีจับคู่ระหว่าง “สงครามกับสันติภาพ” ซึ่งการจับคู่ในลักษณะนี้ทำให้มองว่า “สันติภาพจะเกิดขึ้นได้ หากเราใช้สงครามเข้าไปจัดการแก้ไข” ซึ่งคล้ายคลึงกับคำกล่าวที่ว่า “แม้หวังตั้งสงบ จงเตรียมรบให้พร้อมสรรพ (if you want peace prepare for war)” แต่จากประสบการณ์ “สงครามอ่าว” หรือ “สงครามระหว่างอเมริกากับอิรัก” ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมาได้กลายเป็นบทเรียนชิ้นสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นว่า

^๗ ประเวศ วะสี, สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

“ความรุนแรง” ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทุกครั้งแต่ประการใด และที่ยิ่งไปกว่านั้น คำตอบที่สำคัญประการหนึ่งที่เราได้รับก็คือ “สงครามเต็มรูปแบบ” อาจะยุติไปแล้ว แต่สิ่งที่เกิดขึ้นมาแทนที่ก็คือ “สงครามไม่เต็มรูปแบบ หรือไม่เป็นทางการ” กำลังเกิดขึ้น และได้ขยายตัวลุกลามไปทั่วทุกมุมของโลก

๓.๓.๑.๒ สันติวิธีคือการเชื่อฟัง การให้คำนิยามของสันติวิธีในลักษณะนี้มักจะเกิดจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มี “อำนาจมากกว่า” ไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการทหาร ที่มุ่งหวังให้กลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยกว่า “เคารพและเชื่อฟัง” อุปมาเช่นเดียวกับ เด็กควรเคารพผู้ใหญ่ ฉะนั้น ภาษาต่างๆ ไป คือ “อย่าหือ” เช่น ไม่ควรโต้เถียง ถกเถียง และวิพากษ์วิจารณ์ แม้บางครั้งจะเป็นการแสดงความคิดเห็น หรือแสดงออกบนฐานของ “เหตุและผล” ก็ตาม

๓.๓.๑.๓ สันติวิธีคือการไม่ก่อความวุ่นวาย ส่วนใหญ่กลุ่มบุคคลที่มักจะนิยามสันติวิธีในลักษณะนี้เนื่อง ๆ คือ “รัฐ” หรืออาจจะเป็นกลุ่มคนที่ได้รับ ผลประโยชน์จากอำนาจรัฐ อย่างไรก็ตาม “การสร้างความวุ่นวาย” ในลักษณะนี้ “การดื้อแพ่ง” (Civil Disobedience) กลุ่มคนที่ใช้สันติวิธีชนิด “ก่อความวุ่นวาย” มักจะได้รับการตั้งข้อสังเกตว่า เป็นกลุ่มประชาชนที่เรียกร้อง “ความเท่าเทียม และเที่ยงธรรม” เกี่ยวกับผลประโยชน์และความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจการเข้าถึงทรัพยากร และอำนาจทางการเมือง การที่จะทำให้ข้อเรียกร้องของกลุ่มได้ความสนใจจากกลุ่มคนทั่วไปในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน” เพื่อให้รัฐได้พิจารณาประเด็นข้อเรียกร้องของกลุ่มตนอย่างรอบคอบด้านมากยิ่งขึ้นจนนำข้อเรียกร้องดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติ หรือกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะ

๓.๓.๑.๔ สันติวิธีคือการทำตามกฎหมาย กลุ่มคนที่มองสันติวิธีในความหมายนี้ ส่วนใหญ่มักจะเป็น “รัฐ” เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ อาจจะรวมถึงกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบทางตรงและทางอ้อมจากการใช้สันติวิธีที่ดื้อแพ่งต่อกฎหมาย ประเด็นปัญหานี้เกิดจากการที่ประชาชนบางกลุ่มเห็นว่า กลุ่มตนไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม หรือไม่ได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์และความต้องการอย่างเท่าเทียม จึงนำเสนอข้อเรียกร้องดังกล่าวผ่านกิจกรรม “การประท้วง” เป้าหมายการประท้วงคือการแสดงออกหรือทำให้ “รัฐ” หรือคนทั่วไปได้ยินสิ่งที่คนเหล่านี้พยายามจะพูดหรือสื่อความ ฉะนั้นเมื่อจำเป็นต้องแสดงออกทางการกระทำ หรือการพูดเพื่อสื่อความมากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นที่กลุ่มเหล่านี้ต้อง “ดื้อแพ่งต่อกฎหมาย” บางข้อ เช่น กฎหมายจราจรและกฎหมายว่าด้วยการใช้เสียง รวมถึงการบุกรุกสถานที่ราชการซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ เมื่อกล่าวโดยสรุป สันติวิธีในความหมายทั่วไปแสดงนัยถึงการตีความของกลุ่มคนสองกลุ่ม คือ “รัฐ” และ “ประชาชน” ที่ขัดแย้งกัน เกี่ยวกับผลประโยชน์ ความต้องการ ความสัมพันธ์ ข้อมูล ค่านิยม และโครงสร้าง โดยพยายามที่จะแสดงให้เห็นแต่ละฝ่ายมีท่าทีที่พึงประสงค์ต่อการแสดงออก จะเห็นว่าในความหมายที่หนึ่งนั้นเป็นข้อเรียกร้องจากประชาชนที่ไม่ต้องการให้รัฐใช้ “กำลัง” หรือแก้ปัญหาด้วยการใช้อำนาจหรือความรุนแรง ในขณะที่ตัวเองก็มีมุมมองว่า “รัฐจะสนใจต่อข้อเรียกร้องในกรณีที่ประชาชนที่เรียกร้องเชื่อฟังรัฐ ไม่ก่อความวุ่นวาย และปฏิบัติตามกฎหมาย” อย่างไรก็ตามประชาชนบางกลุ่มมีความเห็นที่ต่างกันว่า “รัฐควรเชื่อและฟังข้อเท็จจริงของประชาชนเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่รอบด้าน” แต่การที่ “รัฐไม่ฟัง” ทำให้ประชาชนต้องรวมตัวกันประท้วงทั้งในรูปของการก่อความวุ่นวาย และไม่ปฏิบัติตามกฎหมายบางประการ

๓.๓.๒ เหตุผลและที่มาของการใช้สันติวิธี หลังจากบรรยากาศของสงครามเย็นสิ้นสุดลง พร้อมกับ “ความพ่ายแพ้” ของฝ่ายคอมมิวนิสต์ เสรีนิยมประชาธิปไตยประหนึ่งว่าจะกลายเป็นเป้าหมายแห่งการพัฒนาของประชาคมโลกทั้งมวล พร้อมกันนั้นอุดมการณ์และวิถีทางที่ประชาคมโลกหันมาให้ความสำคัญและพยายามจะนำมาปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมควบคู่ไปกับ “ประชาธิปไตย” คือ “สิทธิมนุษยชน” และ “สันติวิธี”

“สันติวิธี” เป็นทฤษฎี และวิธีปฏิบัติการที่มักจะถูกนำเสนออยู่เสมอ ในขณะที่ยังคงมีบุคคล ชุมชน หรือสังคม เกิดความขัดแย้งขึ้น สาเหตุสำคัญที่ทำให้ “สันติวิธี” ถูกกล่าวถึงก็เพราะว่า แนวคิดและการปฏิบัติการของสันติวิธีกลายเป็นทางเลือกที่สำคัญประการหนึ่งในการหาทางออกต่อประเด็นของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยหวังว่ากลุ่มปัจเจกบุคคล หรือสังคมนั้นจะอุดมไปด้วยสันติภาพ และสันติสุข ด้วยเหตุดังที่ได้กล่าวแล้วนั้น จึงทำให้นักวิชาการบางท่านให้ความหมายของ “สันติวิธี” ว่า หมายถึง “การไม่ใช้ความรุนแรง” ซึ่งวิธีการไม่ใช้ความรุนแรงที่กลุ่มบุคคลหรือมวลชนใช้ต่อสู้เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนาในบางอย่างหรือเพื่อให้รัฐหรือผู้มีอำนาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น การจัดชุมนุม หยุดประท้วง หรือดื้อแพ่ง เป็นต้น” ซึ่งคำนี้มีต้นเค้ามาจากภาษาอังกฤษว่า “Non-violence” ในขณะเดียวกัน นักวิชาการบางท่านก็ชี้ให้เห็นว่า “สันติวิธี” น่าจะมีความหมายที่มุ่งไปที่ “วิธีการหรือเครื่องมือในการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วย” หรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Conflict Resolution, Conflict Management Conflict Transformation” แต่นักวิชาการบางท่านก็ชี้ให้เห็นว่า “หมายถึง วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง หรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่รุนแรงในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิต” จากการตั้งข้อสังเกตเช่นนี้ ทำให้เห็นว่า นอกจากจะมีนัยที่มุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหโดยปราศจากความรุนแรงแล้ว ยังมีนัยที่สะท้อนให้เห็นการดำรงอยู่โดยไม่เบียดเบียน สิ่งแวดล้อม และสัตว์ต่าง ๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม การให้คำนิยาม และตีความคำว่า “สันติวิธี” มักจะเกิดปัญหาและเมื่อตีความต่างกันอยู่เสมอ การใช้ “สันติวิธี” แม้ในเชิงปฏิบัติการก็มีความแตกต่างกัน เช่นเดียวกัน สิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือ “รัฐ” มองสันติวิธีในมิติหนึ่ง กลุ่มคนที่ประท้วง หรือชุมนุมเพื่อเรียกร้องความต้องการบางอย่างก็มักจะตีความสันติวิธีอีกรูปแบบหนึ่ง “สันติวิธี” ก็คือ หากการดำเนินนโยบายของรัฐสร้างความไม่พอใจต่อประชาชนบางกลุ่ม หรือบางองค์กร “ไม่สมควร” ที่กลุ่มซึ่งไม่พอใจจะ “ชุมนุม” เพื่อ “กดดัน” รัฐ เพื่อให้เปลี่ยนแปลงคำสั่ง หรือการใช้อำนาจของรัฐ ซึ่งการ “ชุมนุม” เพื่อ “กดดัน” รัฐไม่ถือว่าเป็น “สันติวิธี” เพราะหากเป็นสันติวิธีจะต้องคุยกันอย่างสันติ ในขณะที่กลุ่มประชาชนมองว่าพยายามที่จะคุยและแสดงความคิดเห็นแล้วแต่รัฐอาจจะ “ไม่ได้ยิน” “ไม่ฟัง” หรือ “ฟังแล้วแต่ตั้งใจที่จะไม่ได้ยิน” เมื่อประชาชนจำนวนน้อยนำเสนอแล้ว “รัฐไม่ใส่ใจ” จึงทำให้ประชาชนรวมตัวกันเพื่อทำให้เสียงของประชาชน “ดังมากยิ่งขึ้น” ด้วยเหตุดังกล่าว ประชาชนจึงต้องรวมตัวกัน “ชุมนุม” และ “ประท้วง” เพื่อแสดงว่า “ไม่เห็นด้วย” “ไม่ต้องการ” หรือ “ไม่ทำตาม” ในสิ่งที่ประชาชนมองว่า “ถูกบีบบังคับให้ทำตาม” หรือ “ถูกกระทำโดยฝ่ายรัฐ” ซึ่งการกระทำในลักษณะนี้ ประชาชนก็พยายามที่จะบอกว่า “เขาไม่ได้ใช้ความรุนแรง” และ “ชุมนุมอย่างสงบ” ซึ่งก็เป็นสันติวิธีอีกรูปแบบหนึ่ง

“สันติวิธี” ดังที่ยกมากล่าวในข้างต้นนั้น อาจจะมีปัญหาในการที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งพยายามที่จะอ้างความชอบธรรมว่าตัวเองกำลังใช้สันติวิธีในการจัดการปัญหา แล้วตีความให้สอดคล้องกับวิธีการและเป้าประสงค์ของกลุ่มตนเอง

๓.๓.๓ ความหมายและสำนักของสันติวิธี ประเด็นที่น่าสนใจในสถานการณ์ปัจจุบันนี้คือนักคิดและนักปฏิบัติการด้านสันติวิธี ได้ตีความสันติวิธี และการปฏิบัติบนฐานของสันติวิธีในแง่มุมที่หลากหลาย ด้วยเหตุนี้ จึงก่อให้เกิดคำถามที่นำไปสู่การแสวงหาคำตอบที่สำคัญว่า สันติวิธีในสังคมไทยปัจจุบันนี้ “เปรียบประดุจทาง สามแพร่ง” เพราะเป็น “สามแพร่ง” ที่มีแง่มุมในการตีความและการปฏิบัติที่มีลักษณะเหมือนกัน และแตกต่างกันในบางประเด็น และบางครั้งดูประหนึ่งว่า “ยากที่จะบรรจบ และค้นพบทางออกร่วมกัน” การทำความเข้าใจสันติวิธีบนเส้นทางสามแพร่ง จำทำให้เราได้มองเห็นมุม หรือเหลี่ยมต่าง ๆ ของสันติวิธีที่เป็นพื้นฐานของการตีความและปฏิบัติการในบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันนี้ว่า “สันติวิธีในเส้นทางสามแพร่งนั้นมีความหมายอย่างไร และมีความเป็นมาอย่างไร วิธีคิดและแนวปฏิบัติเหมือนกัน หรือต่างกันอย่างไร มีแนวทางที่จะประสานสอดคล้องกันได้หรือไม่ อย่างไร

๓.๓.๓.๑ สันติวิธีในความหมายของสำนักสันตินิยม หมายถึง “แนวคิดหรือการกระทำที่ต่อต้านสงครามกระบวนการที่ว่าด้วยการต่อต้านสงครามนั้น เป็นการปฏิเสธรูปแบบของสงครามในทุกรูปแบบ” เหตุผลสำคัญที่ต่อต้านเพราะไม่เห็นด้วยกับการใช้สงครามเพื่อทำลายล้างเพื่อนมนุษย์ อันเป็นการผิดกับหลักทางศาสนา ฉะนั้น นักสันตินิยมได้แสดงออกว่า “ไม่เห็นด้วย” ในหลายรูปแบบ เช่น การประท้วงด้วยการไม่ไปทำสงคราม หรือไม่ไปรับการคัดเลือกด้วยวิธีการดื้อแพ่ง (Civil Disobedience) หรืออาจจะแสดงออกด้วยการประท้วง การทำสัญลักษณ์เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยและการไม่ให้ความร่วมมือ ต่อรัฐในแง่มุมต่าง ๆ ประเด็นสำคัญของวิธีการนี้ก็คือการไม่ใช้ความรุนแรงในการปฏิบัติการถึงกระนั้นนักสันตินิยมบางกลุ่มได้สนับสนุน และหาทางออกให้แก่วิธีการเหล่านี้ด้วยการใช้ยุทธวิธีในการเจรจาเพื่อที่จะหยุดยั้งสงครามเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม นักสันตินิยมบางกลุ่มก็อาจจะเห็นด้วยกับการที่จะจัดคานธีอยู่ในกลุ่มสันตินิยม เพราะใช้หลักการดื้อแพ่งอันเป็นวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง ในขณะที่นักคิดบางกลุ่มไม่เห็นด้วย เพราะการไม่ใช้ความรุนแรงของคานธีนั้น เป็นการนำไปใช้เพื่อเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ มิได้มีเป้าหมายเพื่อต่อต้านสงคราม และในขณะที่วิธีการดังกล่าวก็มีใช้วิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคานธีที่เกิดขึ้นในระหว่างประเทศต่างๆ แต่ประการใด กระบวนการสันตินิยมอาจจะไม่สอดคล้องกับแนวคิดของคานธีทั้งหมด เพราะคานธีเองมิได้ปฏิเสธรูปแบบของสงคราม เพราะเขาเห็นด้วยในกรณีที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงสงครามได้ ดังจะเห็นได้จากกรณีที่เขาพยายามสนับสนุนอังกฤษในสงครามโลกครั้งที่ ๑ โดยมุ่งหวังจะให้อังกฤษปลดปล่อยประเทศตนเองให้เป็นอิสระ ซึ่งประเด็นนี้ทำให้นักสันติวิธีกลุ่มอื่น ๆ ไม่สามารถยอมรับได้ว่าคานธีเป็นหนึ่งในบรรดานักสันตินิยม

๓.๓.๓.๒ สันติวิธีในความหมายของสำนักปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรง สิ่งที่คานธีมีความแตกต่างจากนักสันตินิยมกลุ่มอื่น ๆ ก็คือ การใช้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง หรือ อหิงสา เป็นเครื่องมือในการผลักดัน เพื่อเรียกร้องเอกราชจากประเทศอังกฤษจนประสบความสำเร็จ จะเห็นว่าอหิงสานั้นจัดได้ว่าเป็นหลักการสำคัญที่เป็นแนวคิดเอากการปฏิบัติการโดยไร้ความรุนแรง อันเป็นการแสดงออกทั้งในเชิงบวก กล่าวคือ ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อศัตรู และเชิงลบคือ การไม่ทำร้าย

ศัตรูด้วยอาวุธ ซึ่งปฏิบัติการ หรือเครื่องมือสำคัญที่คานธีนำมาใช้ก็คือ “หลักสัตยาเคราะห์” หรือ การดื้อแพ่ง (Civil Disobedience) นั่นเอง

ในขณะที่แนวคิดเรื่อง การไร้ความรุนแรง (Non-Violence) เป็นชุดของความเชื่อ พื้นฐานเบื้องต้น (สมมติฐานเบื้องต้น) เกี่ยวกับศีลธรรมอำนาจ และความขัดแย้งที่กลุ่มผู้สนับสนุนได้นำไปปฏิเสธการใช้ความรุนแรงในความพยายามเพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าหมายทางการเมืองและสังคม แนวคิดนี้ได้รับการประยุกต์ใช้เพื่อดำเนินการแก้ไขความขัดแย้ง

นักปฏิบัติการไร้ความรุนแรงตามแนวนี้อันมีชื่อเสียงคือ “ยีน ชาร์ป” ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดนี้ว่า “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ถือกำเนิดภายในกระบวนการที่ไม่มีใครยอมรับว่าความรุนแรงเป็นวิธีทางเดียว หรือวิธีทาง “สุดท้าย” ที่จะแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ได้ หากแต่ถือว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเป็นการต่อสู้แก้ไขข้อขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่งในการเผชิญหน้ากับข้อขัดแย้งทางสังคมการเมืองประเภทต่าง ๆ ได้

จะเห็นว่า การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงของเขานั้นแตกต่างจากนักสันตินิยมคนอื่น ๆ หรือการไม่ใช้ความรุนแรงของศาสนิกชนอื่น ๆ บางกลุ่มที่ไม่เพียงแต่จะชักจูงด้วยเหตุผลเท่านั้น หากแต่เป็นการกระทำบางอย่างที่ใช้วิธีการต่างกัน เช่น คนที่เคยเสียภาษีอาจจะไม่ยอมเสีย

ด้วยเหตุนี้เขาจึงเสนอวิธีปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ๓ วิธี คือ (๑) การประท้วง หรือชักจูง โดยไม่ใช้ความรุนแรง (๒) การไม่ให้ความร่วมมือ (Non-Cooperation) ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง (๓) การแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง

ประเด็นสำคัญที่ “ยีน ชาร์ป” นำเสนอนั้น อยู่ที่ “แนวคิดเรื่องอำนาจ” กล่าวคือ แนวคิด และการปฏิบัติการเหล่านั้น จะใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับอำนาจที่ผู้นำได้ใช้ไปในทางที่ไม่ถูกต้อง และไม่เป็นธรรมแก่ประชาชนในสังคม จะเห็นว่า การแสดงออกด้วยลักษณะต่าง ๆ เช่น การดื้อแพ่ง และการไม่ยอมปฏิบัติตามรัฐในมิติต่าง ๆ นั้นก็เพราะต้องการที่จะทำลายหรือลดทอนอำนาจของผู้มีอำนาจ

๓.๓.๓.๓ สันติวิธีในความหมายของสำนักจัดการความขัดแย้ง
ราชบัณฑิตยสถานให้คำจำกัดความของ “สันติวิธี” ในสำนวนนี้เอาไว้ว่า “วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ” เช่น “เจรจาสงบศึกโดยสันติวิธี” วิธีการที่ไร้ความรุนแรง มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม โดยที่ในตัวเองก็เป็นวิธีการซึ่งให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย เราอาจจะเรียกวิธีการดังกล่าวว่า “สันติวิธี” ซึ่งสอดคล้องกับ โคทม อารียา ที่นิยามว่า สันติวิธี หมายถึง วิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง โดยให้เหตุผลว่า “การใช้สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุดทั้งระยะสั้นระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง”

ประเวศ วะสี นิยามว่า “สันติวิธี คือ การป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนของสภาพการใช้ความรุนแรงและสงคราม” โดยให้เหตุผลว่า “ในการสงคราม ไม่ว่าในครั้งโบราณหรือในปัจจุบันจะ

๔ โคทม อารียา, การส่งเสริมสันติวิธี, จัดพิมพ์ข่าวประชาชน ๓๐ ปี ๑๔ ตุลาคม: ฉบับที่ ๓ ตุลาคม, ๒๕๔๖, หน้า ๓.

มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงโดยไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก สิทธิมนุษยชนเป็นการเคารพในศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ทุกคน ต่อเมื่อมนุษย์มีจิตสำนึกในศีลธรรมพื้นฐานนี้จึงจะสามารถสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยั่งยืนได้”^๙

ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ กล่าวว่า “สันติวิธีคือ วิธีการแก้ไขความขัดแย้ง หรือตอบโต้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อคู่กรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นการประทุษร้ายต่อร่างกายและชีวิต”^{๑๐} แต่ถึงกระนั้นก็พยายามจะอธิบายว่า “บางสำนักมองว่า สันติวิธีจะต้องมีความรักเป็นพลังผลักดันและเป็นตัวกำกับเอาไว้ด้วย จึงเป็นสันติวิธีที่แท้จริง ตามนิยามนี้ สันติวิธีจึงหมายถึง รวมถึง การเขียน การพูด การเจรจา การประชุม ตกลงแก้ไขข้อพิพาท กระบวนการทางศาลและกฎหมาย” และ “อย่างไรก็ตาม ยังมีสันติวิธีอีกประเภทหนึ่งที่เป็นพลังในการเปลี่ยนแปลง เรียกว่า เป็นอุปกรณ์สำคัญของผู้ใฝ่สันติวิธีเลยทีเดียว นั่นคือ ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” ซึ่งประเด็นหลังนี้สอดคล้องกับแนวคิดของคานธี และยีน ชาร์ป

จะเห็นว่า แม้นักวิชาการทางศาสนา และสังคมจะได้ให้คำจำกัดความสอดคล้องกับ “นักสันตินิยม” แต่การวิเคราะห์ศัพท์ว่า “สันติวิธี” ในลักษณะนี้ค่อนข้างอิงกับศัพท์อหิงสาในความหมายว่า “ไร้ความรุนแรง”

๓.๓.๓.๔ ความสัมพันธ์ของความหมายและสำนักสันติวิธี เมื่อวิเคราะห์สันติวิธีทั้งสามความหมาย กล่าวคือ สันตินิยม การปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรง และการจัดการความขัดแย้ง ผู้เขียนมองว่า การให้คำนิยามของราชบัณฑิตยสถานเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นการมุ่งเน้นที่วิธี “วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ” โดยยกตัวอย่างว่า “เจรจาสงบศึกโดยสันติวิธี” แต่ข้อสังเกตที่น่าสนใจก็คือ คำว่า “ความสงบ” ในมิติของราชบัณฑิตยสถานน่าจะมีความหมายมากกว่าคำว่า “ไร้ความรุนแรง” เพราะคำนี้แปลความออกมาจากคำว่า “สันติ” ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงคำว่า สันติ ซึ่งหมายถึง สงบนั้น จึงไม่ใช่สภาวะที่สงบเพราะไร้ความขัดแย้งแต่เพียงประการเดียว หากแต่แฝงเร้นนัยอื่นไว้อีกมากมาย

อย่างไรก็ตาม แม้สันติจะมีความหมายกว้าง แต่ผู้เขียนมองว่านักคิดเหล่านี้พยายามตีกรอบของคำว่า สันติให้จำกัดตัวอยู่ในคำว่า “ไร้ความรุนแรง” แต่เพียงประการเดียว ฉะนั้น หากกล่าวถึงคำว่า สันติวิธีจึงเป็นวิธีหรือชุดของวิธีในการจัดการความขัดแย้งโดยไร้ความรุนแรง หรือไม่ใช้ความรุนแรงในการจัดการ หรือแก้ไขปัญหาคือต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ หรือหากวิเคราะห์ตามนัยของราชบัณฑิตยสถานจะพบว่า “วิธีใดก็ได้ที่นำมาใช้แล้วก่อให้เกิดความสงบแก่บุคคล สังคม และโลก” ซึ่งความสงบในมิติของราชบัณฑิตยสถานอาจจะไม่ได้หมายถึงแค่ “ไร้ความรุนแรง” แต่หมายถึงต้องเป็นวิธีที่ชอบธรรม โปร่งใส ให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน ยุติธรรมกับทุกฝ่ายด้วย

จะเห็นว่า การนิยามความหมายของ “อหิงสา” หรือ “สันตินิยม” หรือ “การไร้ความรุนแรง” ดังกล่าวแล้วนั้น คำว่า “สันติวิธี” สอดคล้องกับการให้ความหมายของคำทั้ง ๓ ในบางแง่มุม

^๙ ประเวศ วะสี, สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^{๑๐} พระไพศาล วิสาโล, สร้างสันติ ด้วยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง, (นครปฐม: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

เท่านั้นเอง เพราะเมื่อกล่าวถึงคำว่า “อหิงสา” กับ “สันติวิธี” ทั้งสองคำนี้อาจจะสอดคล้องกันในแง่ของการมุ่งเน้นไปที่ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน แต่ถึงกระนั้นวิธีการของอหิงสาซึ่งได้แก่สตัยาเคราะห์นั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าจะไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง หรือความขัดแย้งตามมา เพราะวิธีนี้ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องเกิดการสูญเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเนื่องมาจากการใช้วิธีการประท้วงการดื้อแพ่ง หรือวิธีการอื่น ๆ ก็ได้

ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึง “อหิงสากับสันติวิธี” ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ จึงชี้ให้เห็นว่า “ปัญหาสำคัญในการพิจารณาแนวคิดด้านสันติวิธีคือ ควรพยายามแยกแนวทางของคานธีออกจากสันติวิธีแนวอื่น” ซึ่งการตั้งข้อสังเกตดังกล่าวสอดคล้องกับ “บทบรรณานิการ” ของหนังสือ “ปฏิบัติการแห่งความรัก : ยุคสมัยแห่งความรุนแรง” ว่า “อนึ่ง คำว่า ‘อหิงสาและสันติวิธี’ ที่ใช้ปะปนกันนั้น โดยส่วนใหญ่มักใช้ในความหมายเดียวกัน แต่อาจจะอนุโลมแยกความแตกต่างได้ว่าอหิงสาจะเป็นคำที่เน้นหนักในทางศาสนธรรม และให้ความหมายที่ลึกซึ้งถึงแก่นว่า ในขณะที่สันติวิธีให้ความหมายไปในทางที่เป็นกระบวนการทางสังคม และการเมืองโดยตรง”

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งก็คือ แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่มีได้มุ่งเน้นไปที่การแก้ไขความขัดแย้งดังที่ อรุณ คานธี (Arun Gandhi) ซึ่งเป็นหลานของคานธี ได้เสนอว่า “การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงของคานธี ไม่ใช่ยุทธศาสตร์สำหรับการแก้ไขความขัดแย้ง...แต่เป็นวิถีแห่งชีวิต”^{๑๑} ซึ่งสอดคล้องกับ Encyclopedia Britannica ที่มองว่าแนวคิดคานธีมุ่งไปที่ประเด็นเรื่องของการเรียกร้องเอกราชมากกว่าที่จะเป็นเครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้ง ถึงกระนั้น ผู้เขียนมองว่าข้อปลีกย่อยของคานธีนั้นก็ยังต้องพึงพากระบวนการเจรจากับรัฐ คำถามมีว่า เพราะเหตุไร อรุณ คานธีจึงไม่ตระหนักว่า “กระบวนการในการเจรจา” นั้นเป็นวิธีหนึ่งในการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างคานธีกับรัฐบาลอังกฤษเพื่อขอสิทธิในการปกครองตนเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงกระบวนการของสันติวิธีมุ่งเน้นไปที่วิธีอะไรก็ได้ แต่วิธีนั้นต้องเป็นวิธีที่สงบ ไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมตามมา เช่น การพยายามหาทางออกด้วยการเจรจากัน หรือหาวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยใช้บุคคลที่สามเข้ามาช่วย เป็นต้น ฉะนั้น อหิงสาจึงเป็นหลักการเพื่อ “ต่อสู้” อย่างสันติ แต่ “สันติวิธี” เป็นวิธี “การจัดการความขัดแย้ง” อย่างสันติ ประเด็นที่ผู้เขียนมองว่าสอดคล้องกับแนวคิดทั้งสองคือ การใช้หลักสันติวิธีเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตของผู้ที่ปฏิบัติการสันติวิธีด้วย

ในขณะที่ “สันตินิยม” กับ “สันติวิธี” มีบางแง่มุมที่สอดคล้อง และแตกต่างกัน เช่น สันตินิยมอาจจะยอมรับได้กับวิธีการในการใช้ความดื้อแพ่งการประท้วง เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยต่อการใช้สงครามเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง สันตินิยมบางกลุ่มก็เห็นด้วยกับการที่รัฐใช้ความรุนแรงในประเทศของตนเอง ในขณะที่สันติวิธีตามความหมายของราชบัณฑิตยสถานมองว่า ต้องใช้วิธีการที่ก่อให้เกิดความสงบ แต่การประท้วง หรือการเดินขบวน แม้จะเป็นการปฏิบัติการแบบไร้ความรุนแรงแต่เป็นวิธีที่ถือว่าก่อความไม่สงบแก่ผู้ประท้วงและสังคม เพราะคนในสังคมอาจจะมองว่าเป็นความ

^{๑๑} “Gandhi's nonviolence is not a strategy for conflict resolution... It is a way of life” ดูเพิ่มเติมใน Arun Gandhi, The Meaning of Nonviolence: Questions from Prisoners with Answers by Arun Gandhi, (Tuesday, August 24, 2004).

วุ่นวายก็ได้ แต่ถึงกระนั้นนักคิดบางกลุ่มที่ตีความและนำเสนอสันติวิธีในความหมายของ “การไม่ใช้ความรุนแรง” เพราะหากตีความหมายในลักษณะนี้ การประท้วงการดื้อแพ่งต่อรัฐก็ย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะ “กระทำได้” เนื่องจากนักคิดหรือนักปฏิบัติการกลุ่มนี้อ้างว่า “การประท้วง หรือการดื้อแพ่ง” นั้น กลุ่มของตนเองมีได้กระทำ หรือแสดงออกด้วยความรุนแรง เช่น การใช้อาวุธต่าง ๆ เข้ามาเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ

อย่างไรก็ดี สังคมบางส่วน หรือรัฐได้ตั้งข้อสังเกตว่า การด่า หรือ การกล่าวหาด้วยถ้อยคำที่รุนแรงอันเป็นการยั่วยุฝ่ายตรงข้าม หรือการปิดถนนอันสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนเป็นการแสดงออกด้วยการไม่ใช้ความรุนแรงทางตรงเพราะไม่ใช่ “อาวุธ” แต่คำถามก็คือ การกระทำดังกล่าวเป็นการแสดงออกด้วยการใช้ความรุนแรงทางอื่น ๆ หรือไม่ ซึ่งประเด็นนี้เป็นความเข้าใจ “คนละประเด็น” เกี่ยวกับ “สันติวิธี” ระหว่างรัฐและสังคมบางส่วน

เมื่อกล่าวถึง “การไร้ความรุนแรง” (Non-Violence) กับ “สันติวิธี” ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาอีก แม้จุดเหมือนของแนวคิดนี้มุ่งไปที่ “การไร้ความรุนแรง” เพื่อจัดการกับความขัดแย้ง แต่แนวคิดและการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมุ่งเน้นไปที่การประท้วง การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคมทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง และการแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง สำหรับสันติวิธีบางกลุ่มกลับเป็นวิธีการหาทางในการเจรจาโดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อสถานการณ์ต่าง ๆ

สันติวิธีกับวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น มีอยู่ประเด็นหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นประเด็นสำคัญ และสอดคล้องกันเป็นอย่างดีก็คือ ในสันติวิธีของนักคิดแต่ละท่านนั้นมีแง่มุมที่เกี่ยวกับการจัดการ การแก้ไข หรือการแปรความขัดแย้งโดยไร้ความรุนแรง โดยใช้วิธีการในการจัดการความขัดแย้งในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเจรจา และการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ซึ่งวิธีการเหล่านี้เป็นจุดร่วมที่สำคัญของสันติวิธีกับวิธีการอื่น ๆ ที่น่าจะสอดคล้องและลงตัวมากที่สุด

โดยสรุปจะเห็นว่า เมื่อจัดกลุ่มของแนวคิด วิธีการ และปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรงซึ่งอาจจะใช้คำกลาง ๆ เพื่อสื่อถึงแนวคิด และการปฏิบัติการเกี่ยวกับ “สันติวิธี” นั้น ผู้เขียนมองว่าสามารถแยกหลักการที่สำคัญออกเป็น ๓ ประการด้วยกัน คือ (๑) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามนัยของกลุ่มสันตินิยมบางกลุ่ม (๒) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการตามนัยของสันตินิยมบางกลุ่ม คานธี และยีน ชาร์ป และ (๓) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง ตามนัยของนักสันติวิธีทุกกลุ่ม

อย่างไรก็ตาม ทั้ง ๓ กลุ่ม ดังกล่าวนี้ มีเป้าหมายเดียวกันคือ “ต้องการสันติภาพ” และการได้มาซึ่งสันติภาพนั้น ทั้ง ๓ กลุ่มมองว่าต้องใช้ “สันติวิธี” ฉะนั้น สิ่งที่ทั้ง ๓ กลุ่มมุ่งหวังก็คือ “สังคมจะสันติ” ต้องใช้ “วิธีการที่สันติ” หรือ “วิธีการที่ไม่รุนแรง” เท่านั้น อย่างไรก็ตาม “สันติภาพ” และ “สันติวิธี” หากมองในมิติหนึ่งก็มีใช้คนละสิ่ง อาจจะมองสันติภาพว่าอยู่ในฐานะที่เป็นเป้าหมายและมองสันติวิธีในฐานะที่เป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง

ประชาชนบางกลุ่ม และอาจจะกลุ่มใหญ่ในสังคมปรารถนาจะเห็นสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง คือการมุ่งเน้นกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นมาระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่มบุคคล

กลุ่มบุคคลต่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคลต่อกันบุคคล นักคิดกลุ่มนี้ จึงมุ่งเน้นว่า “การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี”

คำถามในประเด็นนี้ก็คือ “การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีคืออะไร” และ “มีความเป็นมาอย่างไร” เมื่อกล่าวถึงการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี (Peaceful Conflict Management) วันชัย วัฒนศัพท์ มองว่า “หมายถึง กระบวนการจัดการ (Management) หรือแก้ (Resolution) ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ” โดยขยายความว่า “เมื่อเกิดความขัดแย้ง หรือข้อพิพาทแล้วจะหาทางออกในการจัดการ หรือแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรงได้อย่างไร^{๑๒}

ในขณะที่ มาร์ค ตามไท ชี้ว่า “หมายถึง การแปรสภาพสถานการณ์ให้เข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ในกรณีที่เกิดปัญหาได้ก็มองว่าเป็นการจัดการความขัดแย้งแบบหนึ่ง” โดยยกกรณีศึกษามารองรับแนวคิดที่ว่า “การแปรรูปความขัดแย้งอาจจะทำได้ในหลายลักษณะ เช่น อาจแปรรูปความขัดแย้งเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนเป็นเรื่องอื่น คือ เรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคม เขื่อนจึงกลายเป็นเรื่องหนึ่งเท่านั้น” แต่กระนั้น ท่านก็มองว่าประชาชนบางกลุ่มเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับประเด็นนี้ “บางคนที่ศึกษาเรื่องนี้เข้าใจการจัดการความขัดแย้งแคบมาก” เหตุผลคือ “การจัดการตามนัยของกลุ่มนี้คือการดูแลไม่ให้เกิดความรุนแรง แต่ไม่มีอะไรคลี่คลาย คือมองแบบจัดการแบบจัดจรง ๆ เช่น ควบคุมไม่ให้มีการยิงกัน”^{๑๓}

จะเห็นว่า การมอง “การจัดการความขัดแย้ง” (Conflict Management) ในประเด็นนี้ เกี่ยวข้องกับการแก้ไขความขัดแย้ง (Conflict Resolution) และการเปลี่ยนรูปความขัดแย้งไปเป็นรูปแบบอื่น (Transformation) ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนเรื่องนี้ที่ให้คำจำกัดความ “การจัดการความขัดแย้ง หมายถึง การแก้ไข การป้องกัน และการเปลี่ยนรูปความขัดแย้งด้วย”

๑) กรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐต่อรัฐ หรือประเทศต่อประเทศเกี่ยวกับดินแดน หรือทรัพยากรนั้น ตามแนวคิดเดิมคู่กรณีใช้สงคราม หรือความรุนแรงเข้าไปจัดการ หรือแก้ไขความขัดแย้ง ซึ่งวิธีการนี้ได้ก่อให้เกิดผลเสียต่อชีวิต และทรัพย์สินของคู่กรณีเป็นจำนวนมาก ฉะนั้น นักสันตินิยมบางกลุ่ม จึงมีการนำเสนอ “ทางเลือกใหม่” (New Alternative) อันเป็นทางเลือกที่ว่าด้วยการ ไม่ใช้ความรุนแรง ดังจะปรากฏในกฎบัตรสหประชาชาติเกี่ยวกับ “หลักการระงับกรณีพิพาทระหว่างประเทศโดยสันติวิธี” (Peaceful Settlement of International disputes)

๒) กรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกันบุคคล กลุ่มบุคคลต่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคลต่อกันบุคคล เช่น การที่คู่กรณีมีความขัดแย้งเกี่ยวกับที่ดิน หรือมรดก หรือกรณีที่ประชาชนบางกลุ่มไม่เห็นด้วยกับนโยบายสาธารณะของรัฐบางอย่าง เช่น การสร้างเขื่อน ค่าจ้างขั้นต่ำ และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น แทนที่จะนำความดังกล่าวขึ้นสู่ศาลเพื่อพิจารณาตัดสิน หรือแทนที่จะหาทางออกด้วยการประท้วง หรือดื้อแพ่ง (Civil Disobedience) ฉะนั้น กลุ่มนี้หาทาง

^{๑๒} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

^{๑๓} มาร์ค ตามไท, “การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี” ในสันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๗๘.

ออกด้วยการจัดการ หรือแก้ไขความขัดแย้งด้วยการเจรจาตนเอง หรือเจรจาไกล่เกลี่ยบนพื้นฐานของอำนาจทางข้อมูล และกฎหมายที่เท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า “สันติวิธี” ตามนัยนี้ เคยปรากฏในสังคมพุทธตั้งแต่ที่นักวิชาการบางท่านตั้งข้อสังเกตว่า “สันติวิธีมีต้นกำเนิดมาอย่างช้านานอาจจะไล่เลี่ยกับการใช้ความรุนแรง” จะเห็นว่า “สันติวิธีมิใช่ความคิดที่ใหม่ แต่เป็นแนวคิดที่เก่าแก่ พอ ๆ กับการใช้สติปัญญาของมนุษย์” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สันติวิธีได้ฝังรากลึกอยู่ในสังคมพุทธมาเป็นพัน ๆ ปี” แต่เมื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามที่ปรากฏในสังคมตะวันตกจะพบว่า ได้มีการศึกษาแนวคิดนี้อย่างเป็นระบบ

ถึงกระนั้น กรอบของคำว่า “สันติวิธี” ในบริบทนี้มีได้มีนัยที่มุ่งเน้นไปที่การให้คำจำกัดความของสันติวิธีว่าเป็น “วิธีการ หรือการปฏิบัติการเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งที่ไร้ความรุนแรง” เท่านั้น หากแต่ครอบคลุมไปถึงแนวคิด หรือวิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการที่แฝงเอาไว้ด้วยความหมายอื่น ๆ ด้วย เช่น วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดวิธีดังกล่าวเป็นธรรมหรือไม่ มีความยุติธรรมหรือไม่ และเต็มไปด้วยความรัก เมตตากรุณาหรือไม่

๓.๓.๔ พุทธสันติวิธี คืออะไร นักสันติวิธีโดยทั่วไปพยายามที่จะตีความว่า “สันติวิธี” (Peaceful Means) นั้น มีนัยบางประเด็นที่สอดคล้องกับคำว่า “การไม่ใช้ความรุนแรงในการจัดการระดับการแก้ไข และ/หรือการเปลี่ยนรูปแบบของความขัดแย้ง” ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าการให้คำจำกัดความในลักษณะดังกล่าวมีนัยที่แคบเกินไปเพราะตามความเป็นจริงแล้ว “สันติวิธี” น่าจะมีนัยที่กว้างกว่า “การไม่ใช้ความรุนแรง” ซึ่งมีนัยมุ่งเน้นไปที่การประท้วง หรือเรียกร้องความต้องการโดยไม่ใช้ความรุนแรง ฉะนั้นความหมายที่น่าจะครอบคลุมนัยของสันติวิธีตามความหมายของการจัดการความขัดแย้งก็คือ “นอกจากจะหมายถึงการจัดการปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรงแล้วในบรรยากาศของการไม่ใช้ความรุนแรงนั้น การจัดการปัญหาความขัดแย้งยังเต็มไปด้วยบรรยากาศของความเป็นธรรม ความยุติธรรม ความรัก ความสงสาร ความเคารพ ยกย่องให้เกียรติคุณทั้งกาย วาจา และใจ ด้วย”

ด้วยเหตุนี้ คำว่า “สันติวิธี” ตามนัยของ “พุทธสันติวิธี” จึงหมายถึง “วิธีการในการจัดการความขัดแย้งที่ดำรงอยู่บนรากฐานของการ “รู้ ตื่น และเบิกบาน” กล่าวคือ นักสันติวิธีในบริบทนี้ต้องเป็นผู้ที่มีปัญหาในการวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้ง และมีท่าทีต่อความขัดแย้งตามเกณฑ์ต่อไปนี้

๓.๓.๔.๑ รู้ หมายถึง การรู้ว่าอะไรควรอะไรไม่ควร อะไรดีอะไรชั่ว อะไรถูกอะไรผิด และอะไรสูงอะไรต่ำ ซึ่งการรู้ในลักษณะนี้มุ่งเน้นที่ “การรู้สภาวะทุกอย่างที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง” เกณฑ์ที่ใช้วัดคุณค่าของคำว่า “รู้” นั้น ควรประกอบไปด้วยตัวบ่งชี้ (Indicators) ๗ ตัวด้วยกัน คือ

๑) ความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และความเป็นไปของความขัดแย้ง

๒) ความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์สาระและผลอันเกิดจากสาเหตุดังกล่าว

๓) ความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์ตนเอง ซึ่งเป็นคู่ขัดแย้ง ว่าเป็นตัวแปรหนึ่งของความขัดแย้งหรือไม่

๔) ความเป็นผู้รู้จักหลักของความพอดีและความยืดหยุ่น ของวิธีการที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง ว่าสอดคล้องหรือเหมาะสมกับสถานการณ์เพียงใด

๕) ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตน หรือวางตนให้สอดคล้องกับเวลาและสถานที่ที่เกิดความขัดแย้ง

๖) ความเป็นผู้รู้ปฏิบัติการปรับตัวและการวางท่าทีของตนเองให้เหมาะสมกับสภาพความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนและชุมชนมากน้อยเพียงใด

๗) ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตน หรือการประยุกต์ใช้เครื่องมือจัดการความขัดแย้งให้เหมาะสมกับบุคคล หรือกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน ทั้งทางด้านวัฒนธรรม ศาสนา ภาษา และการศึกษา

ถึงกระนั้น องค์ธรรมทั้ง ๗ นั้น ประกอบด้วยองค์ธรรมที่เน้นทั้งภายในตัว (Inside) และนอกตัว (Outside) หมายความว่า นักสันติวิธีจำเป็นต้องเรียนรู้และเข้าใจเหตุการณ์ และความเป็นไปของโลกภายนอกที่อยู่ในระดับชุมชนและสังคม (Side by Side) ซึ่งสะท้อนคุณลักษณะที่สำคัญ ๒ ประการ คือ การรู้จักวิธีการและแนวทางในการวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในใจกับสิ่งภายนอกเพื่อให้รอดพ้นจากวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (Know How) อย่างประสานสอดคล้องกับปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งโดยตรง (Primary Stakeholder) และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยอ้อม (Secondary Stakeholder) ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อความสำเร็จ หรือล้มเหลวในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง หรือการประยุกต์ใช้เครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งในสถานการณ์ปัจจุบัน (Know Who)

๓.๓.๔.๒ ตื่น หมายถึง ในขณะที่นักสันติวิธีเข้าไปมีส่วนในการจัดการความขัดแย้งนั้น คำถามคือ นักสันติวิธีมีสภาพจิตของมนุษย์ต้นจากการครอบงำของอคติ (Bias) มากน้อยเพียงใด ไม่ว่าจะเป็นความชอบใจ ความโกรธ ความหลง และความกลัวต่อคู่กรณีที่กำลังเผชิญหน้ากับความขัดแย้งอีกทั้ง การวางจิตของนักสันติวิธีประกอบด้วยความบริสุทธิ์ใจต่อการทำหน้าที่โดยไม่ได้มุ่งหวังลาภ ยศ สรรเสริญที่จะเกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ (สุทธิ) การใช้ปัญญาในการวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น (ปัญญา) การทำหน้าที่ที่เต็มไปด้วยความรัก ความปรารถนาที่ต้องการจะให้คู่กรณีเข้าใจกันและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (เมตตา) ในบางสถานการณ์ของความขัดแย้งที่ประกอบด้วยตัวแปร และคู่กรณีจำนวนมากที่ล้วนมุ่งหวังผลประโยชน์และความต้องการ คำถามคือ นักสันติวิธีจะสามารถอดทน (ขันติ) ต่อสถานการณ์ความขัดแย้งอย่างไร เพื่อจะพิสูจน์ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งได้เห็นว่าทางเลือกใช้สันติวิธีนั้นไม่สามารถจำกัด หรือตีกรอบความสำเร็จในแง่ของเวลาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ ดังนั้น ในระยะเวลาของการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง นักสันติวิธีจึงควรมีภาวะจิตที่ต้นจากการครอบงำของความโกรธและเกลียดชังที่ไม่พึงปรารถนา และภาวะจิตที่ต้นจากความไม่รู้ (อวิชชา) ที่บังใจจนนำไปสู่การตัดสินใจกระทำการโดยขาดความยั้งคิด

๓.๓.๔.๓ เบิกบาน หมายถึง นักสันติวิธีจะวางสภาพจิตของตนเองในขณะที่ทำหน้าที่ให้เกิดความรู้สึก และรู้เท่าทันความจริงว่า เรากำลังปฏิบัติหน้าที่เพื่อมวลมนุษยชาติ หรือเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ และตาย ในการทำหน้าที่ควรตั้งกัลยาณจิตที่สดชื่น และเบิกบานประดุจดอกบัวที่กำลังผลิบานในยามเช้า สอดรับกับการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาแล้ว เรากำลังจะช่วยให้คู่กรณีได้เปิดเผยข้อเท็จจริงออกมาอันจะทำให้ความไม่เข้าใจ หรือความรู้สึกโกรธ เกลียด และชิงชังได้เผยออกมาเช่นกัน ซึ่งการวางจิตเชิงบวกในลักษณะนี้จะทำให้เรามองเห็นช่องทาง หรือการแสวงหาเครื่องมือมาใช้อย่างประสานสอดคล้องกับความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน และรัดกุมมากยิ่งขึ้น

ถึงกระนั้น วิธีการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้คู่กรณีอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนฐานของการรู้ ตื่น และเบิกบานตามแนวของพุทธสันตินั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประกอบไปด้วยความรัก ความสงสาร ความเคารพให้เกียรติ โปร่งใส เทียงธรรม และยุติธรรม ซึ่งหากใช้วิธีการเช่นนี้ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงคำว่า “รุนแรงหรือไม่ใช้ความรุนแรง” เนื่องจากวิธีดังกล่าวเป็นวิธีการที่มีความหมายชัดเจนอยู่แล้ว ซึ่งหลักการจัดการความขัดแย้งตามนัยนี้มีความสอดคล้องกับแนวทางสันติวิธีของทุกศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวทางในการจัดการความขัดแย้งแบบ “พุทธสันติวิธี” จะเห็นว่าถ้าหากบรรยากาศของการจัดการขัดแย้งเต็มไปด้วยนัยดังกล่าว ก็จะทำให้อุณหภูมิของความขัดแย้งผ่อนคลายลงในระดับที่สามารถหาทางออกร่วมกันในเชิงสมานฉันท์ได้ง่ายยิ่งขึ้น

๓.๓.๕ มัชฌิมาปฏิปทา : ต้นธารของแนวคิดพื้นฐานในการจัดการความขัดแย้ง
 “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งหมายถึง “แนวคิดที่เป็นกลาง หรือแนวคิดแบบกลาง ๆ” แต่ก่อนที่ผู้เขียนจะนำเสนอชุดแนวคิดที่เป็นกลาง หรือแนวคิดแบบกลาง ๆ สิ่งที่จะต้องตอบคำถามในขั้นนี้ก็คือคำว่า “แนวคิดที่เป็นกลาง” หรือ “แนวคิดแบบกลาง ๆ” คืออะไร และเพราะเหตุไร

แนวคิดที่เป็นกลาง หรือแบบกลาง ๆ นี้ผู้เขียนหมายถึง แนวคิดที่อยู่เหนือภาวะ หรือลักษณะของความเป็นคู่ ซึ่งเป็นหน่วยความคิดที่สามารถเชื่อมโยงจุดเด่น หรือแสวงหาจุดร่วมของแนวคิดต่าง ๆ ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างประสานสอดคล้อง ไม่ใช่แนวคิดที่เอนเอียงไปหากลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือคู่กรณีใดคู่หนึ่ง แต่อาจจะเป็นแนวคิดที่อยู่เหนือแนวคิดที่กำลังขัดแย้งกันอยู่ เช่น เลือกว่าไม่เลือก ชอบกับชัง ได้กับไม่ได้ ล้มโครงการกับดำเนินโครงการต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง อาจจะเรียกว่าเป็นแนวคิดที่สาม อันเป็นแนวคิดที่อยู่เหนือแนวคิดที่หนึ่ง และแนวคิดที่สองซึ่งกำลังขัดแย้งกันอยู่

ฉะนั้น การที่จะได้มาซึ่ง “แนวคิดแบบกลาง” หรือ “แนวคิดด้านที่ ๓” นี้ อาจจะต้องอาศัยกระบวนการ “สนทนาประชาชน” หรือ “สุนทรียสนทนา” เพื่อสร้างเกณฑ์ชีวิต หรือหามาตรฐานจากวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา กฎหมาย ที่แต่ละสังคมเป็นผู้กำหนดกันขึ้นมาใช้เป็นพื้นฐานในการประพฤติปฏิบัติ แต่ประเด็นที่จะต้องตระหนักรู้ในการสร้างเกณฑ์ขึ้นมาชีวิตจัดการความขัดแย้งนั้น ประเด็นสำคัญจึงขึ้นอยู่กับ “เป้าหมาย และวิธีการ”

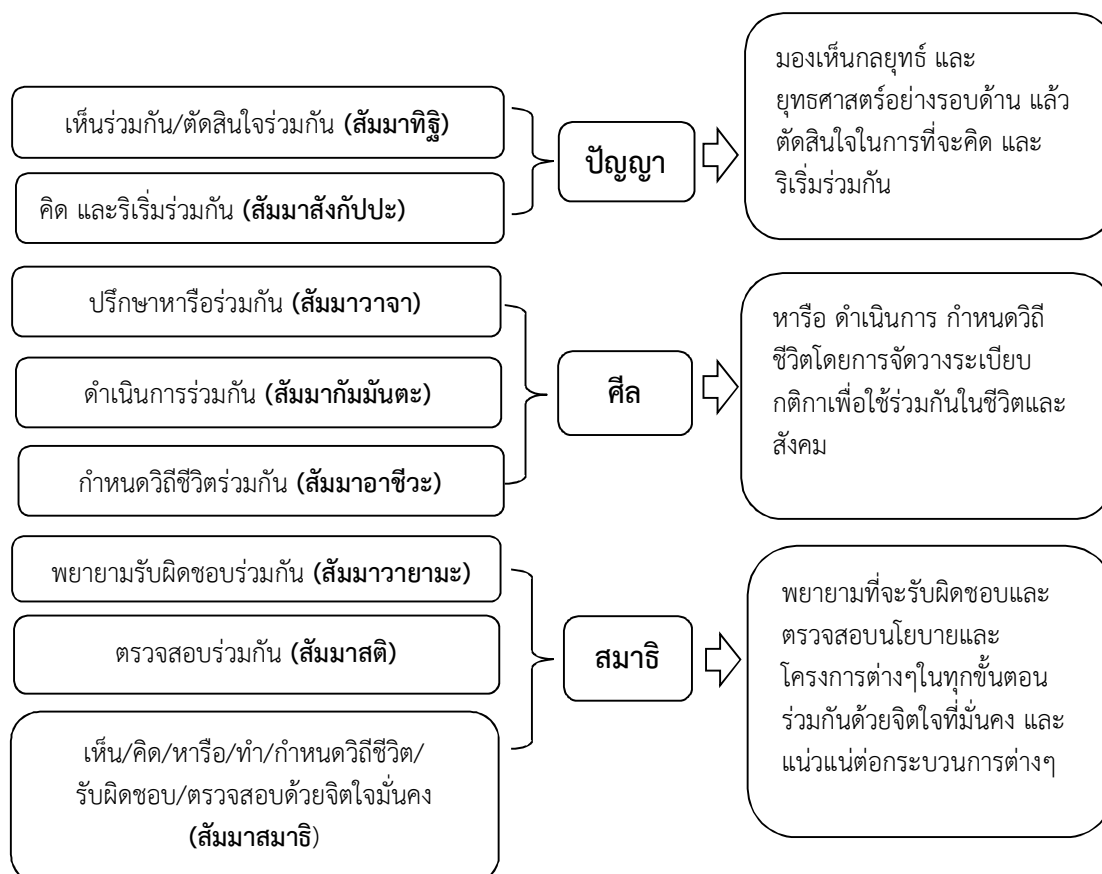
จะเห็นว่า สิ่งที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลซึ่งกำลังจะเข้าไปจัดการความขัดแย้ง หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งจะต้องตอบให้ได้ก็คือ

๓.๓.๕.๑ เป้าหมาย (สันติภาพ) ของสังคม หรือกลุ่มคืออะไร อยากจะเดินไปสู่เป้าหมายเดียวกันหรือไม่ มีเป้าหมายใดที่แตกต่างกัน และเป้าหมายใดที่สอดคล้องกัน แต่ละกลุ่มจะดำรงอยู่บนเป้าหมายที่แตกต่างกัน หรือว่าจะผ่อนปรนเป้าหมายที่แตกต่างกันแล้วไปยึดจุดที่สอดคล้องกันได้หรือไม่ และหากแต่ละกลุ่มปฏิเสธ ก็จำเป็นจะต้องให้แต่ละกลุ่มไปค้นหาคำตอบอีกครั้ง แต่คราวใดที่แต่ละกลุ่มมองว่า มีบางจุดที่สามารถหาทางออก หรือพูดคุยกันได้กระบวนการต่อมาจึงเกิดขึ้น

๓.๓.๕.๒ วิธีการหรือกระบวนการ (สันติวิธี) แต่ละกลุ่มจะต้องร่วมกันกำหนดหรือสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อที่จะตอบคำถามให้ได้ว่า กลุ่มหรือสังคมจะสามารถหาวิธีการหรือแนวทางที่จะเดินไปสู่เป้าหมายร่วมกันได้อย่างไร สันติวิธี อันหมายถึง ทางเลือก หรือวิธีการที่จะนำไปสู่ทางออกอย่างสันติที่แต่ละกลุ่มต้องการคืออะไร แต่ละกลุ่มยอมรับที่จะให้ใช้ทางเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อนำไปสู่การสร้างข้อตกลงร่วมกันได้หรือไม่

จะเห็นว่า สันติภาพจะเกิดขึ้นในสังคมได้นั้น ย่อมเกิดขึ้นมาจากการที่คู่กรณีต้องการเท่านั้น แต่หากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต้องการสันติภาพ แต่อีกกลุ่มหนึ่งไม่ต้องการสันติภาพ หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งตีความคำว่า “สันติภาพ” แตกต่างกัน สันติวิธีอันเป็นวิธีการที่จะทำให้ได้มาซึ่งสันติภาพ ก็ย่อมมีความแตกต่างกันเช่นเดียวกัน และเป็นเรื่องยากที่จะหาทางออกร่วมกันได้ ด้วยเหตุนี้ กรณีความไม่สงบที่เกิดขึ้นทั่วโลกนั้น สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดมาจากการตีความคำว่า “สันติภาพ” และ “สันติวิธี” แตกต่างกัน

อย่างไรก็ดี ภายใต้กระบวนการทัศน์ และกระบวนการแบบดั้งเดิม โดยมากมนุษย์มักจะใช้ “อำนาจ” ที่ตัวเองได้รับ สั่งการให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ดำเนินตามนโยบายที่ตัวเองต้องการ โดยมิได้คำนึงถึงว่า บุคคลหรือกลุ่มอื่น ๆ ต้องการหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ “แนวคิดแบบมัชฌิมาปฏิปทา” จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดเข้ามาร่วมมือกันกำหนดกรอบ และทิศทางในการทำงานเพื่อที่จะนำเสนอว่า “ทางเลือกใดที่กลุ่มต่าง ๆ เห็นร่วมกันว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด” การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้จะให้คู่ขัดแย้ง หรือคู่กรณีเกิดความพึงพอใจร่วมกัน ดังที่ปรากฏใน

แผนภูมิที่ ๓.๑ แสดงกระบวนการมีส่วนร่วมบนฐานของ “มัชฌิมาปฏิปทา”

จากแผนภูมิจะเห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมบนฐานของ “มัชฌิมาปฏิปทา” นั้นจะต้องดำรงอยู่บนฐานที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคน หรือทุกกลุ่มมีความเห็นร่วมกัน และตัดสินใจร่วมกันว่า จะคิดและริเริ่มโครงการ กิจกรรม หรือนโยบายร่วมกันหรือไม่ ซึ่งหากทุกคน หรือทุกกลุ่มตัดสินใจได้ว่า จะริเริ่มร่วมกันแล้ว ก็ควรที่จะต้องปรึกษาหารือร่วมกันว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร จึงจะทำให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายมีความพอใจ และได้รับประโยชน์ร่วมกัน

ถึงกระนั้นหัวใจของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การที่ทุกคน หรือทุกกลุ่มมีโอกาสในการที่จะเลือกวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตด้วยตัวของตัวเอง มิใช่เกิดจากการดำริหรือความต้องการของกลุ่มอื่น ๆ ที่ต้องการให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการเลือกเส้นทางของแต่ละกลุ่มหรือบุคคลนั้นจะมีผลต่อความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจเลือก

ฉะนั้น บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจึงมีความจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบหรือตรวจตรานโยบาย หรือโครงการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบ ตั้งแต่ก่อนที่จะมีการนำเสนอ นโยบาย ก่อนดำเนินโครงการ ขณะดำเนินโครงการ และหลังจากที่ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว ซึ่งการตรวจสอบนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงและโดยอ้อมย่อมมีสิทธิ และอำนาจโดยชอบธรรมในการที่จะร่วมกันตัดสินใจว่าจะยกเลิกโครงการ หรือจะให้ดำเนินโครงการต่อไป และหากจะดำเนินโครงการต่อไปนั้นควรจะมีเงื่อนไขอะไร

ประเด็นสำคัญของการมีส่วนร่วมก็คือ ตัวแปรภายในของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่จะต้องมิจิตใจที่มั่นคง และแน่วแน่ต่อการสร้างการมีส่วนร่วม อีกทั้งจะต้องมองการมีส่วนร่วมในแง่บวกว่าสามารถที่จะสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคมแบบยั่งยืนได้ อย่างไรก็ตามประเด็นของการมีส่วนร่วมนี้ สามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในกรณีต่าง ๆ เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้เราสามารถได้ข้อเท็จจริง หรือข้อมูลต่าง ๆ จากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งการทราบข้อเท็จจริงนั้นจะทำให้เรารับรู้ถึงผลประโยชน์และความต้องการของแต่ละฝ่ายได้ว่า คู่กรณี หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นต้องการอะไร เมื่อใด จำนวนเท่าใด ต้องการอย่างไร เพราะเหตุไรจึงมีความต้องการ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดการซักถาม และแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน

นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมจะทำให้สัมพันธภาพระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มนั้นมีท่าทีที่เป็นมิตร และเข้าใจความต้องการของกันและกันมากยิ่งขึ้นจนนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ง่าย ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีจะทำให้ความแปลกแยก หรือแตกต่างระหว่างค่านิยม และโครงสร้าง ลดช่องว่างลง เพราะแต่ละฝ่ายต่างก็รับรู้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ชาติพันธุ์ ความคิด และการปฏิบัติตัวของฝ่ายอื่น ๆ ได้อย่างชัดเจน ดังนั้น เมื่อเกิดความขัดแย้งในด้านต่าง ๆ การมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เข้าใจความแตกต่างและเงื่อนไขของแต่ละกลุ่มบุคคล โดยไม่เหยียดหยาม หรือดูหมิ่นคนอื่นที่มีวิถีชีวิต ค่านิยม ทัศนคติ และการปฏิบัติที่แปลกแยกจากตัวเอง หรือกลุ่มตัวเอง

สำหรับแนวทางที่จะทำให้การสร้างการมีส่วนร่วมสัมฤทธิ์ผล และทุกคนได้รับประโยชน์ร่วมกันบนฐานของ “มัชฌิมาปฏิปทา” นั้น ควรจะต้องประกอบไปด้วยแนวทางดังต่อไปนี้

๑) การมีส่วนร่วมแบบร่วมมือ ความสามัคคีของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในองค์กร หรือสังคมนั้นเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้การมีส่วนร่วมสามารถจัดการความขัดแย้งได้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าความร่วมมือจะทำให้กลุ่ม หรือบุคคลต่าง ๆ พยายามที่จะผ่อนคลายจุดยืนของตนเอง หรือผลประโยชน์ที่กลุ่มจะพึงได้รับ แล้วร่วมกันคิด รับผิดชอบ และตรวจสอบประเด็นต่าง ๆ อย่างโปร่งใส ซึ่งรูปแบบที่แสดงออกถึงความร่วมมือ เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน หรือการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันตรวจสอบ และเสนอความคิดเห็นเพื่อให้นโยบาย หรือโครงการมีความสมบูรณ์ และสามารถปฏิบัติร่วมกันได้ทุกฝ่าย

๒) การมีส่วนร่วมแบบแบ่งปัน การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เป็นการร่วมกันแบ่งปัน ๑) ปัจจัย ๔ ซึ่งได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ๒) แบ่งปันปัญญาโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ และข้อเท็จจริงต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และรับรู้ร่วมกันในทุกภาคส่วน ๓) การแบ่งปันความรัก และความรู้สึกที่ดีต่อกัน โดยมุ่งหวังที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของแต่ละฝ่ายก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินโครงการ หรือนโยบายร่วมกัน

๓) การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ หรือการมีส่วนร่วมแบบสนทนาประชาชน การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการเปิดโอกาส หรือสร้างเวทีให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงและอ้อมได้ร่วมกันคิด ริเริ่ม และปรึกษาหารือเกี่ยวกับจุดเด่น และจุดด้อยเกี่ยวกับการดำเนินโครงการ หรือนโยบายต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มโครงการไปจนถึงสิ้นโครงการ หรือหลังจากโครงการได้ดำเนินการเรียบร้อยแล้ว เพื่อที่จะร่วมกันแสวงหาช่องทางในการตรวจสอบระบบ หรือการดำเนินการทุก ๆ ขั้นตอน

สำหรับวิธีการก็คือ การที่องค์กร หรือรัฐพิจารณาแต่งตั้งคนกลางหรือคณะกรรมการกลาง ซึ่งมีความน่าเชื่อถือจากบุคคลต่าง ๆ ในองค์กรหรือสังคมได้ทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ หรือสื่อสารทางสื่อต่าง ๆ เพื่อชี้ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับทราบ หลังจากนั้นจะจัดนิทรรศการ และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ หรือนโยบายในภาค หรือจังหวัดต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านั้นได้เข้ามามีส่วนร่วมกันแสดงความคิดเห็น และชี้ให้เห็นถึงผลดีและผลเสีย

ก่อนที่จะมีการปรึกษาหารือแบบเป็นทางการนั้นในขณะที่ลงทะเบียนรายงานตัวควรที่จะแจกเอกสารเกี่ยวกับโครงการหรือนโยบายให้ประชาชนที่ได้รับการสุ่ม หรือเป็นตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ได้ศึกษาและทดสอบเบื้องต้นก่อน เพื่อที่จะประเมินว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจมากน้อยเพียงใด และเมื่อเข้าสู่ห้องประชุมที่ได้จัดเตรียมเอาไว้แล้ว ให้คณะกรรมการกลางได้นำเสนอนโยบายและทางเลือกต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินโครงการตามนโยบายในภาพรวม หลังจากนั้น อาจทำการทดสอบอีกครั้ง

เมื่อกลุ่มต่าง ๆ ได้เข้าใจนโยบาย หรือโครงการที่จะดำเนินการอย่างชัดเจนแล้ว คณะกรรมการกลางจึงนำเสนอทางเลือกเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายว่ามีผลดีหรือผลเสียอย่างไร มีจุดเด่น หรือจุดด้อยอย่างไร ควรที่จะดำเนินการหรือไม่ อย่างไร สำหรับทางเลือกนั้นคณะกรรมการกลางอาจจะเสนอหลาย ๆ ทางเลือก เพื่อให้กลุ่มต่าง ๆ ได้เลือกพิจารณา

การนำเสนอทางเลือกนั้น อาจจะแยกย่อยให้กลุ่มต่าง ๆ ได้ประชุมกลุ่มย่อยในห้องต่าง ๆ ซึ่งแต่ละห้องก็จะมีทางเลือกที่แตกต่างกัน เมื่อกลุ่มต่าง ๆ ได้พิจารณาในทุก ๆ ทางเลือกแล้ว ถ้าเห็นว่าทางเลือกที่มีอยู่ไม่ชัดเจนและครอบคลุม หรือก่อให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากเกินไป อาจจะเสนอทางเลือกอื่น ๆ ซึ่งนอกเหนือจากการที่คณะกรรมการกลางได้เสนอเอาไว้ในเบื้องต้นเอาไว้ก็ได้

หลังจากที่ทุกกลุ่มได้พิจารณาในทุก ๆ ทางเลือกจากกลุ่มย่อยต่าง ๆ แล้ว ต่อจากนั้น กระบวนการของการแสวงหาฉันทามติจึงเริ่มขึ้น ซึ่งก่อนที่จะเริ่มกระบวนการในการแสวงหาฉันทามตินั้น คณะกรรมการกลางอาจจะสอบถามเพิ่มเติมอีกครั้งเกี่ยวกับความเข้าใจ และทางเลือกต่าง ๆ ที่มีอยู่ และมีการนำเสนอเพิ่มเติม และเมื่อทุกกลุ่มแสดงความพร้อมโดยการยอมรับหรือการนิ่งเงียบก็ตาม หลังจากนั้น จึงมีการนำเสนอทางเลือก และลงฉันทามติร่วมกัน

ประเด็นที่พึงระวังก็คือ การลงฉันทามตินั้น หมายถึงการที่ทุกกลุ่มมีความพอใจร่วมกัน หรือเห็นพ้องต้องกัน แล้วเลือกเอาทางเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งจากทุก ๆ แนวทางที่มีอยู่ โดยมี “การนิ่งเงียบ” เป็นสัญลักษณ์ แต่เมื่อใดก็ตาม หากมีกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแสดงการคัดค้านหรือไม่เห็นด้วย การลงฉันทามติจะเกิดขึ้นไม่ได้ และหากมีการลงมติเกิดขึ้น การลงมติดังกล่าวไม่จัดว่าเป็นการลงฉันทามติ หรือเป็นมติที่ไม่ชอบธรรมอันจะทำให้ผลการลงฉันทามตินั้นล้มเหลวลงอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนั้น การลงฉันทามติไม่ได้หมายถึงการโหวตโดยใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ แต่เป็นการใช้ความพอใจร่วมกันของทุกฝ่ายเป็นเกณฑ์ ด้วยเหตุนี้ การลงฉันทามติจึงไม่มีการ “ยกมือ” เพื่อลงมติดัดสินว่าจะเห็นด้วยหรือไม่

๔) การมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้เป็นการมีส่วนร่วมที่มุ่งเน้นไปที่กระบวนการของ “การฟัง” มากกว่า “การพูด” เช่น รัฐ หรือผู้มีอำนาจมากกว่าอาจจะต้องฟังประชาชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจน้อยกว่าซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบ หรือห่วงใยต่อการดำเนินนโยบายหรือโครงการ แทนที่รัฐ หรือผู้มีอำนาจมากกว่าจะต้องเป็นฝ่ายพูด หรือกระทำด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้กลุ่มที่มีอำนาจน้อยกว่ายอมรับในสิ่งที่รัฐ หรือผู้มีอำนาจพยายามที่จะหยิบยื่นให้

หลังจากที่รัฐ หรือผู้มีอำนาจพยายามที่จะฟังเหตุผลต่าง ๆ จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มแล้ว รัฐหรือผู้มีอำนาจจะต้องชี้แจงถึงเหตุผลที่จำเป็นจะต้องดำเนินนโยบายหรือโครงการต่าง ๆ แต่ถ้าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มไม่ยอมรับแนวทางของรัฐหรือผู้มีอำนาจได้นำเสนอ ก็ควรที่จะหาทางออกด้วยการศึกษาวิเคราะห์ และปรึกษาหารืออย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในเวทีต่าง ๆ อีกครั้ง จนกว่าผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจะยอมรับร่วมกัน

แต่ประเด็นที่จะต้องตระหนักก็คือ บทสรุปเพื่อให้ได้มาซึ่ง “คำตอบ” นั้น จะต้องเกิดจากการมีฉันทามติร่วมกันระหว่างบุคคลทุก ๆ กลุ่มอย่างชอบธรรม และสิ่งสำคัญก็คือ วิธีการนี้จะไม่แสวงหาฉันทามติด้วยการโหวตโดยการยกมือโดยใช้เสียงข้างมากเช่นเดียวกับกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมโดยวิธีสนทนาประชาชน^{๑๔}

๓.๔ หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

๓.๔.๑ อริยสัจ ๔^{๑๕} คือ ๑. ทุกขอริยสัจ (อริยสัจคือทุกข์), ๒. ทุกขสมุทยอริยสัจ (อริยสัจคือเหตุเกิดแห่งทุกข์), ๓. ทุกขนิโรธอริยสัจ (อริยสัจคือความดับทุกข์), ๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ (อริยสัจ คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) บรรดาอริยสัจ ๔ นั้น ทุกขอริยสัจ เป็นไฉน

ชาติเป็นทุกข์ ชราเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสอุปายาส เป็นทุกข์ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ อุปาทาน ชันธ์ ๕ เป็นทุกข์ บรรดาทุกขอริยสัจนั้น ชาติเป็นไฉน ความเกิด ความเกิดพร้อม ความหยั่งลง ความบังเกิดเฉพาะ ความปรากฏแห่งชันธ์ ความได้อายตนะ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ชาติ

อริยสัจ ๔ มีความหมายว่า สัจจะอย่างอริยะ คือ แท้ และแน่นอน เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้ายกย่องว่าเป็นยอดธรรม เป็นเสมือนรอยเท้าช้าง คือธรรมทั้งหลายรวมลงได้ในธรรมนั้นว่าโดยประเภทแล้วมี ๔ ประการคือ

๓.๔.๑.๑ ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก ได้แก่ ปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ สภาวะสิ่งทั้งหลายที่ตกอยู่ภายใต้ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่อาจให้ความพึงพอใจเต็มอึดได้อย่างแท้จริง พร้อมทั้งจะก่อปัญหาขึ้นแก่ผู้ที่ยึดติดถือมั่นในสิ่งใด ๆ ไว้ด้วยกิเลส ดังนั้นบัณฑิตจึงพึงรับรู้ความจริงเกี่ยวกับทุกข์ตามที่มันเป็นอยู่และมองดูรู้จักชีวิต รู้จักโลกตามที่มันเป็น

๓.๔.๑.๒ สมุทัย คือ สาเหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ ความอยากด้วยกิเลส ที่ได้ยึดถือเอาตัวตนเป็นที่ตั้ง โดยอาการที่มีเรา จะเสพ จะได้ จะเป็น จะไม่เป็น อย่างนั้นอย่างนี้ ทำให้ถูกบีบคั้นด้วยความเร่าร้อน กระวนกระวาย หวงแหน เกลียดชัง หวั่นกลัว เบื่อหน่าย ในรูปใดรูปหนึ่งอยู่ตลอดเวลา ไม่อาจปลดปล่อยโปร่งโล่งเบา เป็นอิสระ สดชื่นเบิกบาน ได้อย่างบริสุทธิ์สิ้นเชิง

๓.๔.๑.๓ นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ สภาวะที่เข้าถึง เมื่อกำจัดอวิชชา สรรอกตัณหาซึ่งเป็นเหตุสิ้นแล้ว ทุกข์ที่เป็นผลก็ดับสิ้นไป ไม่ถูกตัณหาย้อมใจหรืออุดลากลไป ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความรู้สึกกระวนกระวาย ความเบื่อหน่ายหรือความคับข้องติดขัดอย่างใด ๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ

^{๑๔} พระมหาพรหมชา ธมฺหาโส. **พุทธสันติวิธี: บูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๕๒.

^{๑๕} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๓๕/๑๖๓.

ประสบการณ์ที่บริสุทธิ์ สงบ ปลอดโปร่งโล่งเบา ผ่องใส เบิกบาน หรือเรียกว่านิพพาน ความไม่มีทุกข์ ซึ่งก็หมายถึงการเข้าใจในสมุทัย ความเข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์ ความเศร้าหมองทั้งปวง

๓.๔.๑.๔ มรรค คือ หนทางแห่งการดับทุกข์ หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์มีองค์ ๘ ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางสายกลาง ดำเนินไปด้วยความพอดีที่จะเข้าถึงนิโรธ โดยไม่ติดข้องหรือเอียงไปหาที่สุดสองอย่าง คือ ความหมกมุ่นในกามสุข และการบีบคั้นทรมานตนเองให้เดือดร้อน เป็นกระบวนการหรือวิธีการพัฒนามนุษย์ไปสู่การมีปัญญา ไม่ต้องอาศัย อวิชา ตัณหา อุปาทาน ก้าวข้ามการดำเนินชีวิตโดยอาศัยแรงจูงใจจากกิเลสอันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ ไปสู่การอยู่ด้วยปัญญา ดำเนินชีวิตด้วยแรงจูงใจจากความปรารถนาในสิ่งที่ดีงาม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า มรรคมองค์ ๘ หรือวิธีการดับทุกข์ทั้งปวงนั้นมีอยู่ ๘ ประการ

หลักธรรมนี้จะทำให้เราสามารถวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ และมีขั้นตอนในการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน คือ ขั้นวิเคราะห์ปัญหา ขั้นหาสาเหตุของปัญหา ขั้นกำหนดเป้าหมายในการจัดการปัญหา และขั้นหาวิธีการในการแก้ไขและใช้พุทธสันติวิธีในการจัดการปัญหาในการพัฒนาไปสู่สมดุลเพื่อให้สังคมเกิดสันติสุขต่อไป^{๑๖}

สิ่งสำคัญยังเกี่ยวกับอริยสัจ ๔ คือ การรู้และทำหน้าที่ต่ออริยสัจแต่ละข้อให้ถูกต้อง

ทุกข์ : ควรกำหนดรู้ ศึกษาให้รู้จัก ให้เข้าใจสภาวะที่เป็นทุกข์ ตามที่มันเป็นของมัน จัดเป็นขั้นเริ่มต้น สำรวจปัญหา รวมถึงเรียนรู้เข้าใจชีวิตซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งปัญหาด้วย

สมุทัย : ควรละ คือ การกำจัดสาเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป การแก้ไขกำจัดต้นตอของปัญหา จัดเป็นขั้น สืบค้นวิเคราะห์ วินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา

นิโรธ : ควรทำให้แจ้ง หมายถึง การประจักษ์แจ้ง หรือ บรรลุถึงภาวะของการดับทุกข์ การเข้าถึงภาวะที่แก้ปัญหาได้เสร็จสิ้น บรรลุจุดหมายที่ต้องการ จัดเป็นขั้นเล็งรู้ภาวะหมดปัญหาที่เอาเป็นจุดหมาย ว่าเป็นไปได้อย่างไรและเมื่อไปถึงแล้วผลสำเร็จคืออะไร

มรรค : ควรเจริญ คือ การทำให้เกิดขึ้นและเจริญเพิ่มพูนขึ้น การกระทำตามมรรควิธีที่จะนำไปสู่จุดหมาย ซึ่งจัดเป็นขั้นรับทราบวิธีการขั้นตอน และลงมือปฏิบัติ มรรคมีความหมายครอบคลุมธรรมภาคปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา องค์ประกอบทั้ง ๘ ของมรรคสามารถนำไปแยกแยะเนื้อหาและจัดรูปแบบใหม่ โดยมีจุดเน้นต่างหากกัน ได้ตามความเหมาะสม

๓.๔.๒ อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อเอาชนะปัญหาและอุปสรรคเป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จเป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ คนเราเมื่อมีความรักในสิ่งที่ทำมีความพอใจมีความขยันหมั่นเพียรความเอาใจใส่ใคร่ครวญ ไตร่ตรองอยู่เสมอกับการทำงานสิ่งใดก็ย่อมมีประสิทธิภาพและคนทำงานก็ย่อมมีความสุข

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๓๙) ได้กล่าวถึง อิทธิบาทวิภังค์สูตรต้นตมภาษานี้ดังนี้ คำว่า อิทธิ มีอธิบายว่า ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี กิริยาที่สำเร็จ กิริยาที่สำเร็จด้วยดี ความได้ ความได้เฉพาะ ความถึง ความถึงด้วยดี ความถูกต้อง การทำให้แจ้ง ความเข้าถึงธรรมเหล่านั้น คำว่า อิทธิบาท มีอธิบายว่า เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ และวิญญูณ

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **สู่การศึกษาแนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

ชั้นของบุคคลผู้เป็นอย่างนั้น (ผู้ได้ธรรมที่มีฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา) คำว่า เจริญอิทธิบาท มีอธิบายว่าภิกษุเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้นเพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า เจริญอิทธิบาท ๔ คือ คุณธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามประสบความสำเร็จ ๔ ประการ^{๑๗} ดังนี้

๓.๔.๒.๑ ฉันทอิทธิบาท ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำฉันทะให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า ฉันทสมาธิ ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียรประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียรประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียร ประครองจิตมุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิกษุโดยภาพ ไพบูลย์เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่าปธานสังขาร ประมวลย่อฉันทสมาธิและปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าฉันทสมาธิและปธานสังขาร

๓.๔.๒.๒ วิริยอิทธิบาท ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำวิริยะให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า วิริยสมาธิ ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียรประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียรประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียร ประครองจิตมุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิกษุโดยภาพ ไพบูลย์เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่าปธานสังขาร ประมวลยอวิริยสมาธิและปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าวิริยสมาธิและปธานสังขาร

๓.๔.๒.๓ จิตติอิทธิบาท ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำจิตให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า จิตตสมาธิ ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียรประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียรประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียร ประครองจิตมุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิกษุโดยภาพ ไพบูลย์เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่าปธานสังขาร ประมวลยอจิตตสมาธิและปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าจิตตสมาธิและปธานสังขาร

๓.๔.๒.๔ วิมังสีอิทธิบาท ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำวิมังสาให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า วิมังสาสมาธิ ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาป

^{๑๗} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๓๔๒/๓๔๗.

อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิชโยภาพ ไพบูลย์เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่าปธานสังขาร ประมวลยอวิมังสาสมาธิและปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกันจึงนับได้ว่าวิมังสาสมาธิและปธานสังขารด้วยประการฉะนี้

องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔

๑) ฉันทะ แห่งอิทธิบาท ๔ คือ ความพอใจ รักใคร่ เต็มใจ และฝักใฝ่ในงานอยู่เสมอ ทুম่ความสามารถ และปรารถนาเพื่อที่จะทำงานนั้นให้ดีที่สุด ด้วยความรักในงานของตน ชอบในงานของตน งานในที่นี้หมายถึง สิ่งที่เราทำ ผู้ใดมีงานอะไรแล้วมีความรักใคร่พอใจในงานนั้น เรียกว่า มีฉันทะ คนที่ขาดฉันทะ ไม่พอใจในงานของตน มักจะทำงานด้วยความเหน็ดเหนื่อยใจ และชอบทิ้งงานให้จับจดและคั่งค้าง

ความอยากหรือความฝักใฝ่ที่เกิดจากฉันทะนี้ มิได้มีความหมายเหมือนกับความอยากได้เพื่อให้ได้มาซึ่งการเสพสวดยกเว้นในทุกสิ่งทุกอย่าง หรือที่เรียกว่า ตัณหา เพราะความอยากที่เกิดจากฉันทะนั้น เป็นความอยากในทางสุจริตที่ต้องมีการทุ่มเทกำลังกาย และกำลังใจเพื่อให้สิ่งนั้นสำเร็จตามความมุ่งหมาย ภายใต้พื้นฐานของคุณธรรม และความดี

เมื่อเราคิดจะทำงานสิ่งใด ต้องปลุกฉันทะขึ้น ด้วยการทำความพอใจรักใคร่ในงานนั้นก่อน การที่จะทำเช่นนั้นได้ต้องพิจารณาให้เห็นผลดีผลเสีย คือ ถ้าทำงานนั้นจะเกิดผลดีอย่างไร และถ้าไม่ทำจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อสามารถเล็งเห็นผลดีผลเสียแล้วฉันทะย่อมจะเกิดขึ้น ทำนองเดียวกันถ้าเราจะให้คนอื่นทำงานสิ่งใด เราก็ควรจะต้องชี้ผลดีผลเสียให้เขาเข้าใจ เพื่อช่วยปลุกฉันทะขึ้นในใจของเขา ซึ่งถ้าเป็นงานใหญ่อาศัยคนหมู่มาก เช่น ทำสงคราม การปลุกฉันทะก็ยิ่ง ต้องทำเป็นการใหญ่ จนรู้สึกว่าการเกิดขวัญและกำลังใจเพียบพร้อมแล้วจึงประกาศสงคราม ในหมวดธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เราก็จะสังเกตได้ว่า พระองค์ทรงแสดง ผลดีผลเสียไว้เสมอ เพื่อให้เกิดฉันทะแก่ผู้ปฏิบัติ ดังนั้นการทำงานใด ๆ ก็ตาม เราจะต้องปลุกฉันทะ คือความพอใจในงานนั้นให้เกิดขึ้นก่อนเสมอ คือ

(๑) ในฐานะที่เราเป็นผู้มอบงาน ผู้มอบงานที่ดีจะต้องชี้แจงให้ผู้รับมอบมองเห็นผลดีผลเสียด้วย เพื่อปลุกฉันทะขึ้นในใจของเขา ยิ่งเป็นงานที่ต้องทำด้วยความเหนื่อยยากมาก ความจำเป็นในการสร้างความพอใจก็ยิ่งมีมากขึ้น เช่น จะส่งทหารไปทำการรบซึ่งต้องเสี่ยงภัย ผู้บังคับบัญชาจะต้องหาวิธีปลุกฉันทะจนเกิดกำลังใจเพียงพอจึงจะได้ผล

(๒) ในฐานะผู้รับมอบงาน ก็จะต้องพิจารณาให้เห็นผลของงาน เพื่อให้เกิดฉันทะในงานนั้น การทำงานจะได้ผลดีเป็นพิเศษ คือหัวหน้าทุกคนเวลามอบงานให้ผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว จะต้องคอยสังเกตดูว่า ผู้รับมอบแสดงกิริยาอาการอย่างไร ถ้ารู้สึกว่าการมอบไม่พอใจแม้แต่น้อย เช่น แสดงทางสีหน้าหรือกิริยาว่าไม่พอใจ หัวหน้าจะรู้สึกไม่ดีและไม่ต้องการคนเหล่านั้นมาร่วมงาน แต่ถ้าผู้รับมอบงานรับด้วยความเต็มใจ ผู้มอบงานก็จะมีสบายใจ และรู้สึกรักใคร่ในผู้นั้น

ฉันทะ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตภายใต้หลักธรรมโยนิโสมนสิการ คือการรู้จักคิด วิเคราะห์ หรือคิดในทางที่ถูกและเหมาะสมเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามจุดหมายที่ตั้งไว้ภายใต้ สภาวะแห่งเหตุและผล ดังนั้น เมื่อเกิดฉันทะ คือ ความพอใจหรือยินดีในสิ่งนั้นแล้ว ย่อมทำให้เป็นผู้ที่ รู้จักใช้โยนิโสมนสิการ คือ การคิดวิเคราะห์หาแนวทางที่จะดำเนินต่อไป ซึ่งจะนำมาสู่การเกิดวิริยะ คือ ความเพียรในแนวทางนั้น ต่อไป

๒) วิริยะ แห่งอิทธิบาท ๔ คือ ความเพียรพยายาม ความอุตสาหะ และมานะ บากบั่น ที่จะทำงานหรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีที่สุด ไม่ท้อถอยเมื่อเกิดอุปสรรค และความยากลำบาก ต่าง ๆ ด้วยการมองปัญหาหรืออุปสรรคที่ขัดขวางต่อการทำสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทาย และต้องเอาชนะให้ สำเร็จ

วิริยะ เป็นความเพียรที่ประกอบความดี มีความขยันหมั่นเพียร ไม่ทอดธุระ เป็น เครื่องพยุลงความพอใจไม่ให้ท้อถอยในการทำงาน เพราะว่างานมักจะง่ายตอนคิดแต่จะติดตอนทำ จึงจำเป็นต้องใช้ความพยายามเรื่อยไปจนกว่าจะสำเร็จตามความพอใจที่ปลูกไว้

วิริยะ หรือ ความเพียรนี้ มีความจำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานหรือการกระทำต่อ สิ่งหนึ่งสิ่งใดในขณะนั้น เพราะหากต้องการความสำเร็จตามจุดหมายที่ตั้งไว้ก็ต้องจำเป็นต้องมีความ พยายามเป็นสำคัญ แต่ความพยายามนี้มีไหมายถึง การปฏิบัติหรือการกระทำที่ไม่มีวันหยุด หรือ ไม่รู้ ซึ่งพื้นฐานของตนเอง ที่มาจากหลักธรรมแห่งโยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุ และ ผลในครองครองธรรม เช่นกัน

ในทางปฏิบัติ การปลูกฝังความเพียรในการทำงานเราจะต้องพิจารณาถึงเหตุผล

๒ ทาง คือ

(๑) นึกถึงความจำเป็นของงาน คือ เราต้องการความสำเร็จของงาน แต่ปัจจัย สำคัญที่จะทำให้เราถึงความสำเร็จคือความเพียร การที่เราจะต้องการความสำเร็จ แต่ไม่สร้าง ความ เพียรกลับไปเกียจคร้านเสียเป็นการขัดตัวเอง ความสำเร็จของงานนั้นก็แล้วแต่งานถ้างานใหญ่มาก สำคัญมาก ผู้ทำก็ต้องปรารถนา ความเพียรมากจึงจะพอกัน เหมือนเราจะขับรถไปยังจุดหมาย ปลายทาง จะใช้น้ำมันมากน้อยเท่าไรก็แล้วแต่ จุดหมายของเราจะอยู่ใกล้หรือไกล อยากจะไปไกลแต่ใช้ น้ำมันน้อยก็ย่อมไม่สำเร็จ

(๒) นึกถึงคุณค่าของชีวิต คนเกียจคร้านที่คอยหลบเลี่ยงงานมักจะอ้างแต่ ความกลัวแก่กลัวตาย ถ้าพิจารณาโดยรอบคอบแล้วถึงจะไม่ทำงานเลยก็แก่ก็ตายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อ เป็นเช่นนี้ เราจะให้มันแก่เปล่าตายเปล่าทำไม คุณค่าของชีวิตอยู่ทำงาน เราทำงานเสียจะไม่ดีกว่าหรือ

ด้วยเหตุนี้ วิริยะจึงเป็นหลักที่มีความสำคัญ อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ ในการทำงานหรือการกระทำต่อสิ่งใด ๆ ภายใต้พื้นฐานของหลักเหตุและผลที่เกิดจากโยนิโสมนสิการ เพื่อมุ่งให้สิ่งนั้น ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายและสำเร็จตามที่ได้ตั้งไว้โดยมีความเพียรที่ดำเนินไป

ทั้งนี้ ความเพียรที่มีมากเกินไป มักจะทำให้เกิดความฟุ้งซ่าน ความไม่มีสติ ความ เหน็ดเหนื่อย จนนำไปสู่การเกิดการเกิดอุปสรรคและปัญหาในสิ่งนั้น ส่งผลต่อความท้อแท้ตามมาได้

นอกจากนั้น หากมุ่งเพียรต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากเกินไป มักจะทำให้เกิดการลืมหืมที่จะกระทำต่อสิ่งอื่นได้ง่ายเช่นกัน

๓) จิตตะ แห่งอิทธิบาท ๔ คือ การเอาใจใส่ และการจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ มีสมาธิมั่นคงอยู่กับงาน ไม่ปล่อยปละเละเลยในงานที่ทำและทำด้วยความตั้งใจที่จะให้งานนั้นสำเร็จ แต่หากใครทำการสิ่งใดด้วยความประมาท ไม่เอาใจใส่กับงานที่ทำ ทำอะไรทั้ง ๆ ขว้าง ๆ งานนั้นย่อมไม่สำเร็จตามเป้าประสงค์ หรือหากสำเร็จแต่ก็เป็นความสำเร็จที่ไม่มีประสิทธิภาพในงาน

ทั้งนี้ จิตตะ หมายถึง จิตใจ คือ ส่วนที่ทำหน้าที่รู้สำนึก รู้คิด ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นจากจิตนั้น เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อดีตกาล หรือกำลังจะเกิดในอนาคต ล้วนเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในจิต หรือที่ผ่านมาแล้วทั้งสิ้น หมายถึง จิตสั่งสมความรู้ให้เกิดขึ้นในกาลทั้ง ๓ นั้นเอง ส่วนจิตตะในที่นี้ หมายถึง สภาวะทางอารมณ์ที่สะท้อนมาจากจิต อาทิ ความเข้มแข็ง ความมั่นคง ความมุ่งมั่น และความจดจ่อ ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ทำอยู่นั้น

เมื่อท่านจะทำงานสิ่งใด จงพยายามศึกษารายละเอียดของงานนั้นให้เข้าใจ เราใช้สำนวนอีกอย่างหนึ่งว่า “ความต้องการของงาน” คือให้รู้งานที่เราจะทำนั้นมันต้องการอะไรบ้าง ยกตัวอย่างเช่น จะปลูกต้นไม้ เราก็ต้องรู้ความต้องการของงานปลูกต้นไม้ที่ว่า ต้องรดน้ำเวลาไหน ให้ปุ๋ยกี่วันต่อครั้ง อากาศอย่างไร อะไรเป็นศัตรูพืช ต้องการร่วมแสงแดด อากาศเป็นอย่างไร เมื่อได้ศึกษาความต้องการของงานดีแล้วก็ตรวจตราให้ เป็นไปตามหลักเกณฑ์ ในวงการขนาดใหญ่ เขาถึงกับจ้างผู้ตรวจงานไว้ และผู้ตรวจงานก็วางแผนการตรวจ ทำตารางการปฏิบัติงานไว้พร้อม เพื่อกันผลล่อนั้นในทางปฏิบัติ

(๑) เมื่อทำงานใดเราจะต้องมีความรับผิดชอบในงานนั้น คือ มุ่งความสำเร็จของงาน

(๒) พยายามตรวจตราสอบดูความต้องการของงานอยู่เสมอ

(๓) ระวังความเสื่อมต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้นแก่งานนั้น

จิตตะ มีความสัมพันธ์กับสมาธิ คือ หมายถึง จิตเป็นเครื่องผลักดัน และควบคุมการเกิดของสมาธิ โดยสภาวะจิตที่มีความแน่วแน่และจดจ่อต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ภาวะที่เกิดขึ้นกับจิตนี้จึงเรียกว่าสมาธิ ซึ่งเป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการจะกระทำสิ่งใด ๆ ให้ประสบความสำเร็จ เพราะจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่อยู่ว่าสิ่งที่กำลังทำอยู่ โดยไม่เกิดความฟุ้งซ่าน ย่อมทำให้งานประสบความสำเร็จได้ด้วยดี ไม่ผิดพลาด และมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่วางไว้

๔) วิมังสา แห่งอิทธิบาท ๔ คือ การสอบสวน ไตร่ตรอง และพิจารณาตรวจสอบในสิ่งที่กำลังทำนั้น ๆ รวมถึงการรู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้น และรู้จักคิดแก้ไขปรับปรุงงาน ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

ทั้งนี้ ปัจจัยความสำเร็จในการทำสิ่งใด ย่อมเกิดจากปัจจัยจากข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะการใช้วิมังสา คือ การคิด วิเคราะห์ อย่างมีเหตุ และผล ย่อมทำให้เข้าใจต่อกระบวนการ วิธีการ และแนวทางในการดำเนินงานที่ถูกต้องเหมาะสม รวมถึงย่อมรู้จักแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ดี แต่หากไม่มีการใช้ปัญญาก่อนทำหรือขณะทำสิ่งใด ๆ แล้ว ย่อมนำมาซึ่งปัญหาและอุปสรรค

ในสิ่งนั้น ๆ ส่งผลต่อการท้อแท้ การทำสิ่งนั้นไม่สำเร็จ หรือหากสำเร็จก็จะไม่เกิดประสิทธิผลอย่างเต็มที่

เมื่อจะทำงานสิ่งใดต้องศึกษาวิธีทำให้แม่นยำ และวิจัยหาวิธีทำที่ดีกว่า ถ้าเป็นงานใหญ่หรือตนไม่แน่ใจ ก็จัดให้มีการประชุมระดมปัญญาของหมู่คณะเข้าช่วย หรือปรึกษาหารือผู้รอบรู้ประกอบด้วย ในทางปฏิบัติจะต้องแบ่งงานออกเป็นขั้น ๆ คือ

- (๑) วางแผนงาน
- (๒) ทำงานตามแผน
- (๓) ตรวจวิจัยผลงาน

วิมังสา คือ การรู้จักคิด วิเคราะห์ มักใช้คู่กับคำว่า ปัญญา คือ ความรู้ หรือความรู้แจ้ง เป็นความรู้ ความเข้าใจ ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในเหตุ และผล รวมถึงองค์ประกอบและพื้นฐานของสิ่ง ๆ นั้น สามารถตัดสินใจ และบ่งชี้สิ่งนั้นได้เป็นมาอย่างไร มีลักษณะอย่างไร รวมถึงรู้แยกแยะสิ่งต่าง ๆ ว่าถูกผิด ดีชั่ว ดังนั้นแล้วการมีปัญญาก็เป็นการรอบรู้ในทุก ๆ ด้าน และพึงใช้ปัญญาก่อนที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ และลึกซึ้งก่อน เพื่อให้การนั้น ๆ ดำเนินไปตามเป้าหมายที่วางไว้ และไม่เกิดปัญหาอุปสรรค พร้อมทั้งประสิทธิภาพในสิ่งนั้นให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์

ประโยชน์ของอิทธิบาท ๔

๑) ประโยชน์ของฉันทะ คือ ทำให้เป็นผู้มีความพอใจ และมีใจรักต่องาน ทำให้เกิดความรู้สึกเต็มใจในการทำงาน เกิดการทำงานด้วยความสุข ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายง่าย ไม่เกิดอาการท้อแท้ ช่วยให้งานดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง และเกิดการสร้างสรรค์ในงาน

๒) ประโยชน์ของวิริยะ คือ ทำให้เป็นคนหมั่นเพียรและขยันในการทำงาน ไม่มีความเกียจคร้าน มุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ ผู้ที่ขาดความขยันยอมให้งานขาด ๆ เกิน ๆ หรือมักทำงานนั้นไม่สำเร็จ หรือหากสำเร็จก็ล่าช้าและไม่มีประสิทธิภาพ

๓) ประโยชน์ของจิตตะ คือ ทำให้เป็นคนมีความมุ่งมั่น และจดจ่อกับงานที่ทำ จิตมีความแน่วแน่ และมั่นคงต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ช่วยให้งานดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตามกระบวนการ และทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ

๔) ประโยชน์ของวิมังสา คือ ทำให้เป็นผู้ที่รู้จักคิดวิเคราะห์งาน ช่วยทำให้ทราบและเข้าใจในกระบวนการทำงาน และหากเกิดปัญหาก็ยอมหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้อย่างง่ายดาย งานไม่ผิดพลาด และทำงานตามกรอบที่วางไว้ให้ประสบความสำเร็จ ถ้าขาดวิมังสาจะทำให้เป็นคนทำงานไม่มีหลักการทำงานไม่มีแนวทางแบบแผน ซึ่งยากที่จะเกิดความสำเร็จได้โดยง่าย

ดังนั้น ฉันทะและวิริยะ จึงเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความมั่นใจในการที่จะเผชิญหน้ากับปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน โดยมีจิตตะและวิมังสา เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยในการเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการทำงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อิทธิบาท ๔ ประการ เป็นหลักธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรค เพื่อความสำเร็จและเป็นแรงเสริมกำลังใจ ที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์เพื่อการบริหารทรัพยากรที่เหมาะสม^{๑๘} การบริหารตามหลักอิทธิบาท ๔ ประการ อธิบายขยายความดังต่อไปนี้

๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง คณะผู้บริหาร จะต้องเข้าใจการบริหารทรัพยากรบุคคล เพื่อเป็นนักบริหารงานบุคคลมืออาชีพ เราทำทุกอย่างด้วยจิตที่มีเมตตาแก้ปัญหา มองกระบวนการการทำงานไม่ใช่นั่นที่ตัวคนหลายองค์มีความเครียด เนื่องจากว่าผลที่เคยรับไม่เป็นไปเหมือนเดิมที่เคยมีเคยเป็น เคยได้ เปลี่ยนไป ทำให้เกิดความทุกข์มาก ถ้าเราย้อนกลับมาดู องค์การส่วนใหญ่เน้นที่ผลลัพธ์ องค์การเชิงพุทธ เน้นที่กระบวนการ เน้นการทำงานในแต่ละขณะ ทำงานด้วยฉันทะ มีใจรักการทำงาน วิริยะ มีความเพียรตั้งมั่นไม่ย่อต่ออุปสรรค เป็นแรงผลักดันให้องค์การก้าวข้ามอุปสรรคไปได้ จิตตะ การใช้พลังในสมองซีกขวาเป็นการใส่ใจในรายละเอียดเล็ก ๆ น้อยๆ สร้างความแตกต่างกันตรงความใส่ใจ เราเป็นองค์กรที่ทำแตกต่างจากองค์กรอื่น ๆ และสุดท้ายคือ วิมังสา ลับคมเลื่อยอยู่ตลอดเวลา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ ถ้าองค์กรใดมีหลักแบบนี้ รับรองว่าประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน

๒) กระบวนการ (Process) หมายถึง คณะผู้บริหาร จะต้องมีความขยันอดุสาหะหมั่นเพียรคือหลัก อิทธิบาท ๔ ประการ คุณธรรมเป็นเหตุนำไปสู่ความสำเร็จประกอบด้วย ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจฝึกฝในสิ่งนั้น ไม่ว่างธุระ วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ จะเป็นแรงผลักดันให้บุคคลผู้ประพฤติไปสู่ความสำเร็จแห่งผลตามที่มุ่งหมาย

อิทธิบาท ๔ ประการนี้ ท่านกำหนดเป็นหัวใจของผู้ต้องการความสำเร็จที่ต้องมีความเข้าใจ ตั้งใจ เต็มใจ และสนใจในสิ่งที่ทำนั้น ๆ โดยใช้คำย่อว่า “ฉ วิ จิ วิ” และสรุปเป็นคำคล้องจองเพื่อให้จำง่ายว่า “มีใจรัก พากเพียรทำ เอาใจฝึกฝ ใ้ปัญญาสอบสวน” ในอิทธิบาท ๔ ประการนี้ ฉันทะ นับว่าสำคัญที่สุดเพราะเมื่อฉันทะเกิดขึ้นแล้ว อิทธิบาทอีก ๓ ข้อย่อมเกิดตาม ดังนั้น ฉันทะจึงนับเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จที่สำคัญ

๓) ปัจจัยนำออก (Output) หมายถึงคณะผู้บริหาร จะต้องมอิทธิบาท ๔ ประการดังกล่าวมา เพื่อให้ไปถึงความสำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย เช่น

- ๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใ้ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ
- ๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง
- ๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาใจฝึกฝไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ
- ๔) วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

^{๑๘} พระมหาอำนาจ ปวตฺตโน, การบริหารการศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๕๙๗-๙.

๓.๔.๓ มรรค ๘ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ

๓.๔.๓.๑ สัมมาทิฐิ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

๓.๔.๓.๒ สัมมาสังกัปปะ ความดำริในอันออกจากกาม ความดำริในอันไม่พยาบาท ความดำริในอันไม่เบียดเบียน

๓.๔.๓.๓ สัมมาวาจา ความงดเว้นจากการพูดเท็จ ความงดเว้นจากการพูดส่อเสียด ความงดเว้นจากการพูดหยาบ ความงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๓.๔.๓.๔ สัมมากัมมันตะ ความงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ความงดเว้นจากการลักทรัพย์ ความงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม

๓.๔.๓.๕ สัมมาอาชีวะ บุคคลผู้อริยสาวกในศาสนานี้ ละมิจฉาอาชีวะแล้ว เลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ

๓.๔.๓.๖ สัมมาวายามะ ภาวในศาสนานี้ ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปราปรก ความเพียร ประคองจิตไว้ ทำความเพียรเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นมิให้เกิดขึ้น ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปราปรกความเพียร ประคองจิตไว้ ทำความเพียรเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปราปรกความเพียร ประคองจิตไว้ ทำความเพียรเพื่อสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปราปรกความเพียร ประคองจิตไว้ ทำความเพียรเพื่อความดำรงมั่น ความไม่สาบสูญ ความภยโยยง ความไพบูลย์ ความเจริญความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๓.๔.๓.๗ สัมมาสติ ภาวในศาสนานี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่เนื่อง ๆ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่เนื่อง ๆ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่เนื่อง ๆ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่เนื่อง ๆ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก

๓.๔.๓.๘ สัมมาสมาธิ ภาวในศาสนานี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ประกอบด้วยวิตก วิचार มีปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน อันยังใจให้ผ่องใสเพราะวิตกวิचारสงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้นภายในไม่มีวิตก ไม่มีวิचार มีแต่ปิติและสุขอันเกิดแก่สมาธิอยู่ เพราะคลายปิติได้อีกด้วย จึงเป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกายบรรลุตติยฌานซึ่งเป็นฌานที่พระอริยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่าเป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข ดังนี้ อยู่ บรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่^{๑๔}

^{๑๔} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๔/๔๑.

มรรคมืองค์ ๘^{๒๐} มีสาระสำคัญที่ควรศึกษา คือ มรรคมืองค์ ๘ นั้นหากจะสงเคราะห์เข้าในไตรสิกขา ๓ ผู้วิจัยได้สรุปจากหนังสือพุทธธรรม ชี้ให้เห็นว่า **มรรคมืองค์ ๘** สามารถจัดส่งเพราะลงในไตรสิกขา ๓ ได้โดยจัดเป็นกลุ่ม ๆ ตามหน้าที่ของการปฏิบัติ ดังนี้

๑) กลุ่มอริศีลสิกขา ประกอบด้วย

- (๑) สัมมาวาจา การเจรจาชอบ คือ เว้นจากวจีทุจริต ๔
- (๒) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ คือ เว้นจากกายทุจริต ๓
- (๓) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ คือ เว้นมิจฉาอาชีวะทุกอย่าง

๒) กลุ่มอริจิตตสิกขา ประกอบด้วย

- (๑) สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือ ความเพียรในปธาน ๔ อย่าง
- (๒) สัมมาสติ ระลึกชอบ คือ ตั้งสติไว้ในสติปัฏฐาน ๔
- (๓) สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ คือ ตั้งใจมั่นในฌาน ๔

๓) กลุ่มอริปัญญาสิกขา ประกอบด้วย

- (๑) สัมมาทิฐิ เห็นชอบ มีเห็นตามอริยสัจ ๔ เป็นต้น ซึ่งมีทั้งระดับโลกียะและโลกุตระ

(๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ ดำริออกจากกาม, ดำริไม่พยาบาท, ดำริไม่เบียดเบียนด้วยเหตุผลของมรรคดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าเป็นแนวทางให้เกิดสันติวิธี หรือเกิดสันติภาพแก่ตนเองและสังคมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการจัดวางความสำคัญทั้งภายนอกและภายในผสมผสานกัน คือ

ก. สันติวิธีภายนอก ส่งเสริมด้วยอริศีลสิกขา

ข. สันติวิธีภายใน ส่งเสริมด้วยอริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา

ดังนั้น เมื่อนำมรรค ๘ ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแล้วสันติภาพขององค์กรของสังคมนั้น ๆ ย่อมจะสงบสุข ปราศจากการเบียดเบียน หรือทำร้ายซึ่งกันและกันและยังเป็นการส่งเสริมให้บุคคลมีการกระทำที่ถูกต้องดีงามมีสติที่ระลึกชอบอยู่เสมอ มีจิตสำนึกในการทำความดีของตนเอง มีความพากเพียรพยายามในวิถีชีวิตที่ถูกต้อง รักความยุติธรรม เลี้ยงชีวิตประกอบอาชีพในทางสุจริตเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศอีกด้วยมรรค ๘ ดังกล่าวนี้นี้

๓.๔.๔ สาราณียธรรม ๖^{๒๑} ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม ๖ ประการ (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สาราณียธรรม ๖ ประการ อะไรบ้างคือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑) ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมเมื่อนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **มรรคมืองค์ ๘**, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, ๒๕๔๖, หน้า ๖.

^{๒๑} อ.ญก. (ไทย) ๓/๑๒/๑๐๔.

๒) ตั้งมั่นเมตตาจริกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓) ตั้งมั่นเมตตาโมกกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก ลากทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุตแต่เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕) เป็นผู้มิมีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตมทาและทฎฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖) เป็นผู้มืทฎฐิโดยทฎฐิอันประเสริฐ เป็นนินยานิกรรม เพื่อความสันทุกข์ โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกันทุกขุทั้งหลาย

สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน ทฎฐิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนินยานิกรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสันทุกข์โดยชอบ นี่เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคุมสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ไว้ ฤกษุทั้งหลาย ยอดอันเป็นส่วนสูงสุดเป็นที่ยึดคุมเรือนยอดแม้นใด ทฎฐิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนินยานิกรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสันทุกข์โดยชอบนี้ก็ฉัฉนั้นเหมือนกัน เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคุมสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ไว้

สาราณียธรรม ๖^{๒๒} หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ถือว่าเป็นธรรมที่เป็นพลังในการสร้างความสามัคคี มีอยู่ ๖ ข้อ คือ

๓.๔.๔.๑ กายกรรม อันประกอบด้วยเมตตา คือ การกระทำทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา เช่น การให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ไม่รังแกทำร้ายผู้อื่น

๓.๔.๔.๒ วจิกรรม อันประกอบด้วยเมตตา คือ การมีวาจาที่ดี สุภาพ อ่อนหวาน พุดมีเหตุผล ไม่พุดให้ร้ายผู้อื่นทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

๓.๔.๔.๓ มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา คือ ความคิดที่ประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นการคิดดีต่อกันไม่คิดอิจฉาริษยาหรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาท หากทุกคนคิดแล้วปฏิบัติเหมือนกันความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นในสังคม

^{๒๒} นรฤทธิ์ สุทธิสังข์, สาราณียธรรม ๖, ๒๕๕๕, หน้า ๓๒.

๓.๔.๔.๔ สาธารณโภคี คือ การรู้จักแบ่งสิ่งของให้กันและกันตามโอกาสอันควร เพื่อแสดงความรัก ความหวังดีของผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน

๓.๔.๔.๕ สีสถาบัญญัติ คือ ความรักใคร่สามัคคี รักษาดีอย่างเคร่งครัด เหมาะสมตามสถานะของตนมีความประพฤติสุจริตปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหมู่คณะ

๓.๔.๔.๖ วิทยุสามัคคี คือ การมีความเห็นร่วมกัน ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเคารพ และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบ

๓.๔.๕ อปทานิยธรรม ^{๒๓} อปทานิยธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นธรรมะ ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเหล่าภิกษุทั้งหลายให้เป็นหลักธรรมที่ใช้สอนเพื่อการปกครองและป้องกันหมู่คณะเสื่อมถอย สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนและผู้บริหารบ้านเมืองและพระภิกษุสงฆ์ ดังนี้คือ อปทานิยธรรมสำหรับหมู่ชนและการบริหารบ้านเมืองเป็นหลักในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

“หลักการอปทานิยธรรม” เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าชี้ให้เห็นว่าเหตุที่ทำให้สังคมของชาววัชชี หรือหลักการที่ร้อยรัดให้ชาววัชชีสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะหลักการนี้หมายถึงหลักการที่ทำให้องค์กรหรือสังคมไม่เผชิญหน้ากับความเสื่อม หากกลุ่มคนต่าง ๆ พากันประพฤติและปฏิบัติร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพราะเป็นหลักการที่จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสมศรีสมานสามัคคีปรองดองระหว่างกันและกัน สิ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึงสามัคคีธรรมในอปทานิยธรรมในแง่มุมนี้ของพระองค์มุ่งเน้นที่จะย้ำเตือนทั้งวัตรการพราหมณ์ และประชาชนในแคว้นวัชชีให้ตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของอปทานิยธรรมว่าเป็นหลักการที่จะนำไปสู่สันติสุขแก่มนุษย์ และสังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างไร แม้นักคิดบางท่านอาจจะตีความว่า สื่อสารของพระพุทธเจ้าในลักษณะดังกล่าวได้เปิดช่องทางให้วัตรการพราหมณ์ได้โอกาส และเห็นช่องทางที่จะยึดเมืองวัชชีตามความต้องการของพระเจ้าอชาตศัตรูก็ตาม แต่หากมองในอีกมุมหนึ่งจะพบว่า พระพุทธเจ้าพยายามจะสื่อสารให้เห็นถึงความสำคัญของสามัคคีธรรมตามแนวของ อปทานิยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระองค์ได้อาศัยตัวอย่างของชาววัชชีที่ปฏิบัติตามครรลองของอปทานิยธรรมให้พระสงฆ์ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ได้ปฏิบัติตามแนวของอปทานิยธรรมเช่นเดียวกันอปทานิยธรรมจึงหมายถึง ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ อย่าง ที่ตรัสสำหรับภิกษุ ภิกษุอปทานิยธรรม สรุปได้ว่า

- ๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
- ๒) เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
- ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

^{๒๓} อ.ส.ต.ด.ก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๑๘.

๔) ฤๅษีเหล่าใด เป็นผู้ใหญ่ เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือฤๅษีเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน

๕) ไม่ละอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น

๖) ยินดีในเสนาสนะป่า

๗) ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนฤๅษีสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข^{๒๔}

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเจริญอย่างเดียว ไม่นำไปสู่ความเสื่อมเลย มีเรื่องเล่าในราชอปริหานิยธรรมหรือวัชชี อปริหานิยธรรม ซึ่งตรัสไว้สำหรับกษัตริย์แห่งแคว้นวัชชีซึ่งปกครองกันแบบสามัคคีธรรม ตรัสเนื่องจากทรงปรารถนาพระดำริของพระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์ผู้ครองแคว้นมคธจะทำสงครามกับแคว้นวัชชี ได้ทรงส่งวัสสการพราหมณ์มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ขณะประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ เพื่อขอทราบความเห็นของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการทำสงครามกับแคว้นวัชชีขณะที่วัสสการพราหมณ์เฝ้าอยู่นั้น พระพุทธเจ้าตรัสถามพระอานนทว่าพวกเจ้าวัชชียังปฏิบัติตามอปริหานิยธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้แก่พวกเจ้าวัชชี ที่สารินทเจตีย์ เขตกรุงเวสาลีอยู่หรือไม่ พระอานนทกราบทูลว่า พวกเจ้าวัชชียังปฏิบัติอยู่ จึงตรัสว่า พวกเจ้าวัชชีจะมีความเจริญอย่างเดียวเท่านั้นไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเขายังปฏิบัติตามอปริหานิยธรรม ๗ ประการนั้น วัชชีอปริหานิยธรรม นั้น มี ๗ ประการคือ (๑) ประชุมกันเป็นประจำ ประชุมกันบ่อยครั้ง (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำหน้าที่ของชาววัชชี (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้วถือปฏิบัติตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม (๔) สักการะเคารพ นับถือ บูชา เจ้าวัชชี ผู้สูงวัย และเชื่อถ้อยถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าควรรับฟัง (๕) ไม่ข่มเหง อดคร่ำ ขื่นใจ กุลสตรีหรือกุลกุมารีเอามาสมสู่ตามอำเภอใจ (๖) สักการะ เคารพ นับถือบูชา เจตีย์ (คือปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานและอนุสาวรีย์ ฯลฯ) ในแคว้นวัชชีไม่ละเลยปล่อยให้การบูชาที่ถูกต้องที่เคยทำต่อเจตีย์เหล่านั้นเสื่อมสิ้นไปและ (๗) ให้ความอารักขา ค้ำครองป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายด้วยความมุ่งหวังให้พระอรหันต์ที่ยังไม่มาให้มาสู่แคว้นของตน วัสสการพราหมณ์ได้ฟังก็เห็นว่าเป็นจริงตามที่พระพุทธเจ้าตรัสและกราบทูลว่าหากพวกเจ้าวัชชีปฏิบัติตามวัชชีธรรมเหล่านี้ แม้เพียงข้อเดียวก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติครบทั้ง ๗ ข้อ ก็ไม่เสื่อมมีแต่ความเจริญถาวรแล้วพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ควรทำสงครามกับแคว้นวัชชี แต่ควรทำไมตรีทางการทูตหรือทำลายความสามัคคีของพวกวัชชีเสียก่อนแล้วก็ทูลลากลับ

ดังนั้น อปริหานิยธรรมจึงเป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญอย่างเดียวส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่มนุษย์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักประยุกต์ใช้ธรรมะในทางการเมืองการปกครอง เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์และเกิดความสามัคคีในสังคมสืบไป การปกครองทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอาณาจักร หรือฝ่ายศาสนจักร หากมีคุณธรรม ๗ ข้อ ที่ชื่อว่า อปริหานิยธรรม แล้ว ก็จะมีแต่ความเจริญ มีความสามัคคี เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ศัตรูไม่สามารถทำลายได้ ถ้าเราจะส่งเสริมให้ระบอบประชาธิปไตยมั่นคง เกิดเป็นคุณประโยชน์ใหญ่หลวงต่อชาติ

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๗/๘๒-๘๓.

บ้านเมืองควรพร้อมเพรียงกันยึดแนวหลักอภิธานิธรรม ๗ ประการ หากสามารถปฏิบัติได้โดยพร้อมเพรียงกันแล้ว การเมืองจะกลายเป็นการเมืองบริสุทธิ์แก้ปัญหาของชาติได้สำเร็จ เป็นแบบอย่างการเมืองดีเด่นที่โลกจะชื่นชมยินดีมาก อภิธานิธรรม ๗ ประการ ประกอบด้วย

(๑) หมั่นประชุมกันเป็นประจำเพราะการประชุมกันบ่อย ๆ เป็นการระดมมันสมอง รวมความสามารถที่ทุกคนมีนำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง ส่งเสริมพัฒนาหมู่คณะให้มีความเจริญในด้านต่าง ๆ

(๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันปฏิบัติกิจของหมู่คณะ มีความรับผิดชอบร่วมกัน ดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียง และเมื่อถึงตอนทำงานก็ต้องทำงานของส่วนรวมให้ดี

(๓) ปฏิบัติตามกฎหมายข้อบังคับ ทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมจะต้องถือระเบียบข้อบังคับเพื่อปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน และเป็นเหตุส่งเสริมให้การปกครองการบริหารเกิดผลดี มีประสิทธิภาพ

(๔) เคารพนับถือผู้ใหญ่เชื่อฟังคำสอนของท่าน ความเป็นผู้ใหญ่กับความเป็นผู้น้อยเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เพราะการปกครอง การบริหารจำเป็นต้องมีผู้นำและผู้ตามมีหน้าที่ปกครองหน้าที่สั่งการเป็นต้น เป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่หรือผู้นำจำต้องปฏิบัติ

(๕) ไม่ลุแก่อำนาจความอยาก ความเห็นแก่ตัว ถ้าใครปฏิบัติได้ดั่งนี้ยอมทำให้สังคมมีระเบียบวินัยดีขึ้น สามารถดำรงรักษาสิ่งที่มีคุณค่าของสังคมไว้ได้ยั่งยืน จะไม่ก่อให้เกิดความสูญเสียด้านเศรษฐกิจและการปกครอง เป็นต้น

(๖) รักสันติภาพ ชัดเกลาคิดใจอยู่เสมอแสดงถึงความเป็นผู้มีนิสัยดีพร้อมที่จะปฏิบัติดีโดยไม่ประมาท การที่สมาชิกของสังคมเป็นคนดี ย่อมเป็นเกียรติ เป็นศักดิ์ศรีเป็นเครื่องยืนยันความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติภารกิจได้ดีและ

(๗) ตั้งใจสนับสนุนคนดี ปกป้องคนดีส่งเสริมคนดีเลือกคนดีที่มีความสามารถเข้ามาเป็นกำลังพัฒนาหมู่คณะของตน คุณธรรมแต่ละข้อ เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะส่งเสริมคุณภาพในการบริหารปกครอง และทำให้เกิดความสุขความเจริญในหลาย ๆ ด้าน

นอกจากนี้ ภิกขุอภิธานิธรรม^{๒๕} มี ๖ หมวดพระพุทธเจ้ารับสั่งให้พระอานนท์เรียกประชุมพระภิกษุที่พำนักอยู่ในกรุงราชคฤห์ให้มาประชุมแล้ว ตรัสตามลำดับสรุปได้ดังต่อไปนี้

หมวดที่ ๑ มี ๗ ข้อ พระพุทธเจ้าตรัสว่าภิกษุพึงหวังได้ว่าจะเจริญโดยถ่ายเดียวหาความเสื่อมมิได้หากปฏิบัติตาม (๑) หมั่นประชุมกันเสมอ ๆ (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจของสงฆ์ (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้แล้วถือปฏิบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว (๔) สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ภิกษุผู้เป็นเถระ รัตตัญญู บวชมานาน เป็นสังฆปริณายกและถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง (๕) ไม่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหา (๖) ยินดีในเสนาสนะป่าและ (๗) ตั้งสติไว้ในใจว่าเพื่อนพรหมจารีผู้มีศีลงามซึ่งยังไม่มาขอให้มาที่มาแล้วขอให้อยู่ผาสุก

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๗/๘๒-๘๓.

หมวดที่ ๒ มี ๗ ข้อ สรุปคือ (๑) ไม่มัวหมกมุ่น ยินดี ขวนขวายอยู่แต่กับงาน (จนลืมนิยมธรรม) (๒) ไม่มัวหมกมุ่น ยินดี ขวนขวายอยู่แต่กับการพูดคุย (๓) ไม่มัวเพเลิดเพลิน ยินดี ขวนขวายอยู่แต่เรื่องการนอนหลับ (๔) ไม่มัวหมกมุ่น ยินดี ขวนขวายอยู่แต่กับเรื่องความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ (๕) ไม่เป็นผู้ปรารถนาเลวทราม ไม่ตกอยู่ในอำนาจความไฝต่ำ (๖) ไม่คบหามิตรชั่ว สหายชั่ว เพื่อนชั่วและ (๗) ไม่หยุดพักเพียรเสียเพียงเพราะบรรลุลักษณะเบื้องต้น

หมวดที่ ๓ มี ๗ ข้อ สรุปคือ (๑) มีศรัทธา (๒) มีhiri (๓) มีโอดตัมปะ (๔) เป็นพหูสูต (๕) ปรารถนาความเพียร (๖) มีสติตั้งมั่น และ (๗) มีปัญญา

หมวดที่ ๔ มี ๗ ข้อ ได้แก่ โพชฌงค์ ๗ ประการ คือ (๑) สติ (สติสัมโพชฌงค์) ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง (๒) ฌัมมวิจยะ (ฌัมมวิจยสัมโพชฌงค์) ความเพียรธรรม ความสอดส่องสืบค้นธรรม (๓) วิริยะ (วิริยสัมโพชฌงค์) ความเพียร (๔) ปีติ (ปีติสัมโพชฌงค์) ความอิ่มใจ (๕) ปัสสัทธิ (ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์) ความสงบกายใจ (๖) สมาธิ (สมาธิสัมโพชฌงค์) ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วในอารมณ์และ (๗) อุเบกขา (อุเบกขาสัมโพชฌงค์) ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็นจริง

หมวดที่ ๕ มี ๗ ข้อ ได้แก่ (๑) อนิจจสัญญา (กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร) (๒) อนัตตสัญญา (กำหนดหมายความเป็นอนัตตาแห่งธรรมทั้งปวง) (๓) อสุภสัญญา (กำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย) (๔) อาทีนวสัญญา (กำหนดหมายทุกขโทษของร่างกายที่ต้องเจ็บไข้ได้ป่วย) (๕) ปหานสัญญา (กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิถิกและบาปธรรมทั้งหลาย) (๖) วิราคสัญญา (กำหนดหมายวิราคะว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต) และ (๗) นิโรธสัญญา (กำหนดหมายนิโรธว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

หมวดที่ ๖ คือ สาราณียธรรม ๖ ได้แก่ (๑) ตั้งเมตตากายกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๒) ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๓) ตั้งเมตตา मनกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๔) แบ่งปันลาภที่ได้มาโดยถูกต้อง โดยที่สุดแม้ อาหารบิณฑบาตแก่เพื่อนพรหมจารีผู้มีศีลทั้งหลาย (๕) มีศีลสมบูรณ์ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งต่อหน้าและลับหลังและ (๖) มีอริยวิสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารี ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ซึ่งหลักอปริยานิยธรรม ๗ ประการ เป็นธรรมที่มีประโยชน์ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน อีกทั้งการมีส่วนร่วมภายในชุมชน ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองภายในชุมชน สร้างรายได้กับครอบครัวและภายในชุมชนเกิดความรักใคร่ เคารพซึ่งกันและกัน มีการให้เกียรติกันไม่ว่าศาสนาใด ๆ ก็ตามสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจกัน และชุมชนเกิดความสันติสุข^{๒๖}

๓.๔.๖ สังคหัตถ์ ๔ ในสี่หสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงเปรียบเทียบสังคหัตถ์ในความหมายของเครื่องมือที่ช่วยคำชูลูก เหมือนดังลิมสลักที่ยึดคุมรถแล่น^{๒๗} และจากการศึกษาความเป็นมาของหลักสังคหัตถ์ ๔ จากพระสูตรที่ยกมาสองพระสูตรเห็นได้ว่า ความหมายตามนัยยะ คือ เรื่องของการ

^{๒๖} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, อปริหานิยธรรม ๗ หลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครอง, สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๓, หน้า ๖.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๒๑/๓๓/๕๑.

สงเคราะห์หรือช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งความช่วยเหลือนี้ประกอบด้วย ๔ แนวทาง ทั้งนี้มีนักปราชญ์ศาสนา นักวิชาการ และผู้สนใจศาสนาได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ ดังนี้

ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม ให้ความหมาย สังคหวัตถุ ๔ คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจ และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์^{๒๘} และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ในฐานะผู้แต่งคนเดียวกันยังได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ในหนังสือหลักสูตรอารยชนว่า สังคหวัตถุ หมายถึงหลักการสงเคราะห์คือหลักการยึดเหนี่ยวใจคนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีทำให้ตนเองเป็นที่รัก และคนในชุมชนก็รวมกันอยู่ได้ ไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทำให้สังคมมีเอกภาพ และมีความมั่นคง^{๒๙}

นอกจากนี้ พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) ได้กล่าวว่า สังคหวัตถุ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้า ทรงอุปมาไว้เหมือนกับพาหนะ ที่นำคนไปสู่ความสุขความเจริญในโลก และสังคมของมนุษย์จำเป็นต้องอิงอาศัยธรรมะทั้งสี่ประการ ในทางตรงกันข้ามว่า หากสังคมปราศจากเสียซึ่งธรรมะทั้งสี่ประการนี้ แม้แต่ บิดา มารดา ก็จะไม่ได้รับการนับถือบูชาจาก บุตรธิดา โลกจะอยู่ไม่ได้เลยจึงเรียกว่าธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์^{๓๐} นับว่าเป็นการให้ความหมายที่แสดงให้เห็นความจำเป็นของการสังคมต้องมีหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักปฏิบัติต่อกันในสังคม พันเอก ปิ่น มุกข์นิตย์ ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ หมายถึง วิธีสงเคราะห์ วิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือให้เกิดความรักใคร่นับถือ ที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นหรือทำให้คนรักกัน^{๓๑}

กล่าวได้ว่า ความหมายของสังคหวัตถุ ๔ เป็นเรื่องของพฤติกรรมทางสังคมที่บุคคลพึงกระทำต่อผู้อื่นเพื่อเป็นเครื่องผูกความรักความสามัคคี นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือของบุคคลนั้นต่อสังคม เพราะเหตุที่เป็นคนที่มีน้ำใจและกิริยาต่อผู้อื่นด้วยความอ่อนน้อมไม่ถือตน และมีความเสียสละ ซึ่งคุณสมบัตินี้จึงส่งผลให้สังคหวัตถุ ๔ มีความหมายในแง่ของเครื่องมือสร้างสันติสุขให้กับสังคม

๓.๔.๖.๑ องค์ประกอบของหลักสังคหวัตถุ ๔ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีกล่าวไว้หลายแห่งตรงกัน กล่าวคือ สังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว ประกอบด้วยองค์ธรรม ๔ ประการ ได้แก่

๑) ทาน คำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่รู้จักกันมากและปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเบื้องต้นของการทำความดีในตัว คือ การให้ทาน จัดว่าเป็นหลักธรรมนำมาซึ่งการผูกมิตรไมตรีช่วยเหลือสังคมเป็นธรรมชาติเพื่อชำระจิตใจให้สะอาดเป็นแนวทางนำไปสู่

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอสอาร์พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๓.

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), หลักสูตรอารยชน, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวຍ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐ .

^{๓๐} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), ธรรมปริทรรศน์, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖๒.

^{๓๑} คุรุรายละเอียดใน พันเอก ปิ่น มุกข์นิตย์, แนวสอนธรรมะนักธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๕๓.

เป้าหมายสูงสุดตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทานจึงนับว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคมมากที่สุดในทุกยุคทุกสมัย

กล่าวได้ว่า การให้ทานในพระพุทธศาสนานั้นมิใช่จะมีมิติเพียงเรื่องของสิ่งของที่จะให้หรือเจตจำนงของการให้ แต่ยังมีมิติของการกระทำหรือพฤติกรรมการแสดงออกในการให้ด้วย ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสติปัญญาของผู้ให้ มิใช่สักแต่เพียงให้หรือศรัทธาแต่ต้องประกอบด้วยปัญญาและการวิเคราะห์ด้วยเหตุผลด้วย ทั้งนี้ในบรรดาของการให้ทาน ในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมทาน เป็นทานที่สูงที่สุด “การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ ทั้งปวง”^{๓๒} ตลอดถึงการแนะนำในส่วนจิตใจ เช่น การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การให้อภัยซึ่งกันและกัน การประชาสัมพันธ์ในสิ่งที่ดีที่งาม

ทั้งนี้ การให้ทานของบุคคลทั่วไปนั้น ถ้าจะให้สำเร็จผลคือได้รับอานิสงส์ของทานอย่างแท้จริงนั้นผู้ให้ต้องรู้จักวิธีการทำทานอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา คนทั้งหลายจะให้ทานด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม และสิ่งที่ตนปรารถนานั้นจะสำเร็จผลตามความมุ่งหมายหรือไม่ก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของทานเป็นสำคัญ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้ในทานสูตร ว่าด้วยเรื่องแห่งองค์ประกอบของทานมีพระคาถาแสดงไว้ว่า “ทายกก่อนแต่จะให้ทานเป็นผู้ดีใจ กำลังให้ทานอยู่ก็มีจิตเลื่อมใส ครั้นให้ทานแล้วก็มีใจขึ้นบาน. . . ย่อมเข้าถึงโลกที่ปราศจากความเบียดเบียนเป็นสุข”^{๓๓} แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบของทานเป็นเรื่องคุณสมบัติของผู้ให้และผู้รับ คุณสมบัติของทายก คือ ก่อนให้ก็มีใจดี ขณะให้ก็มีจิตเลื่อมใส เมื่อให้แล้วก็มีใจขึ้นบาน มีความยำเกรงในผู้รับ และอุปัฏฐากบำรุง สำหรับคุณสมบัติของปฏิคาหก (ผู้รับ) ต้องมีองค์ ๓ คือ เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะเป็นผู้ปราศจากโมหะหรือเป็นพระอริยบุคคล^{๓๔}

การให้ทานนั้น ย่อมมีเหตุปัจจัยของการให้ เรียกว่าแรงจูงใจในการให้ บุคคลมีจิตใจชวนชวายเป็นให้ทาน ก็เพราะเกิดจากแรงจูงใจนั่นเอง เหตุแห่งการให้ทานหรือแรงจูงใจในการให้ทานดังกล่าวพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในหลายประเด็นในแต่ละพระสูตร สรุปเป็นตารางได้ว่า

๒) ปิยวาจา ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ปิยวาจา เป็นหลักธรรมที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งในพระสูตรได้ให้ความหมาย คือ ปิยวาจา หมายถึง การเจรจาถ้อยคำที่น่ารัก^{๓๕} ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย ปิยวาจา หมายถึง วาจาเป็นที่รัก, พูดจาน่ารัก นานิยมนับถือ, วาจาน่ารัก, วาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา, คำที่พูดด้วยความรัก ความปรารถนาดี เช่น คำพูดสุภาพอ่อนโยน คำแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี^{๓๖} กล่าวได้ว่า ปิยวาจา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพูดหรือการใช้วาจา ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก สื่อสารกันด้วยความรัก หรือมี

^{๓๒} อก.พูก. (ไทย) ๒๐/๑๕๗/๑๒๔.

^{๓๓} ตูรายละเอียดยใน อก.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๗-๔๘๘.

^{๓๔} อก.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๖.

^{๓๕} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๘/๘๓.

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอสอาร์พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๒.

วาทาชาบซึ่งใจ การกล่าววาทาสุภาพไพเราะอ่อนหวานทำให้เกิดไมตรี รักใคร่นับถือ ตลอดถึงการใช้คำที่เป็นประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผล

การเจรจาที่อ่อนหวานนั้น เป็นวาทาที่ไพเราะสุภาพอ่อนโยนตามฐานะย่อมเป็นที่ชื่นใจ เป็นที่ประทับใจแก่ผู้ฟังหรือคู่สนทนา และคงปฏิเสธไม่ได้ว่าไม่มีใครบุคคลใดที่จะชื่นชอบวาทาที่หยาบคายแข็งกระด้างหรือวาทาที่ก้าวร้าว ที่ไร้มารยาท ไม่รู้กาลเทศะ และวาทาที่ไม่ไพเราะ ไม่สมฐานะระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังและคู่สนทนาด้วย คนเราจะได้ดีหรือถึงความเสื่อมก็ด้วยวาทานั้นแหละ เป็นข้อสำคัญประการหนึ่ง โบราณท่านจึงกล่าวไว้ว่า ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หมายความว่า วาทาที่ดีที่สุภาพที่ไพเราะอ่อนหวานนั้นแหละเป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการครองใจคนและจะได้ดีก็เพราะวาทา และการที่วาทาอยู่เหนือเลขหรือวิชาความรู้ นั้น ก็เพราะว่าถ้าบุคคลใดมีความรู้มากแต่ไม่รู้จักใช้การเจรจาด้วยถ้อยคำที่ดีที่จะสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจในประเด็นที่ตนเองมีความรู้ สิ่งทีรู้นั้นก็ย่อมจะด้อยประโยชน์ลง หรือการมีความรู้แต่ขาดมิตรภาพก็เพราะการใช้วาทาที่ไม่ดีไม่ชวนให้น่าฟัง และสามารถยึดเหนี่ยวใจคนได้ ทั้งนี้เรื่องคำสอนเรื่องวาทาในพระพุทธศาสนา มิได้ผูกขาดแต่เพียงใช้วาทาที่สุภาพอ่อนหวานรู้จักเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะเท่านั้น แต่จะต้องมีคุณลักษณะของการใช้วาทาเพื่อสร้างสรรค์ให้สังคมเป็นสุข และสร้างความสุขให้กับตนเอง คำถามอาจมีว่า การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานในสังคมจริงนั้นเพียงพอหรือไม่ที่จะทำให้สังคมเกิดสันติสุข เพราะบางครั้งในสถานการณ์จริงหากพบเจอคนที่กระทำความผิดเป็นธรรมดาที่ต้องมีการตักเตือน หรือบางกรณีที่มีการพูดอ่อนหวานเพราะเกรงว่าจะกระทบความรู้สึกหรือเกรงกลัวผู้ใหญ่จึงพูดด้วยคำหวานเพื่อเป็นการเอาใจ และนั่นอาจเป็นที่มาของความไม่จริงใจ ก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจและนำไปสู่ความขัดแย้งได้ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีคำสอนเกี่ยวกับวาทาอีกหมวดหนึ่งที่เรียกว่า วาทาสุภาสิต ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เป็นองค์ธรรมหนึ่งที่จะส่งเสริมให้การใช้ปิยวาจาสามารถบรรลุประโยชน์ได้ตามประสงค์ คือ ช่วยเสริมสร้างให้เกิดสันติสุขที่มีรากฐานจากการใช้วาทาเชื่อมสัมพันธ์ต่อกันด้วยความจริงใจ

๓) อัถถจริยา ในสังคหสูตร ได้ให้ความหมายของ อัถถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์^{๓๗} และพระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตโต) ให้ความหมายคือ ทำประโยชน์ คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม^{๓๘} ช่วยเหลือผู้อื่น ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนแก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริมในทางจริยธรรม กล่าวได้ว่า เป็นการฝึกฝนตนที่คิดจะทำตนให้เป็นคนที่มีเป็นประโยชน์ คือ มีความรู้ความสามารถ แล้วนำความรู้ความสามารถนั้นมาช่วยเหลือกันประพฤติดนเป็นประโยชน์ต่อกันในทุกด้านเมื่อรู้ว่าจะไรดี หรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ก็นำมาพัฒนาเล่ากล่าวเพื่อเป็นแนวทางในการช่วยเหลือกันเพื่อให้สังคมนั้นเกิดความเจริญรุ่งเรือง ทั้งนี้การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์จะบรรลุจุดหมายได้ ต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ ต่อไปนี้ เพื่อช่วยคำชูและส่งเสริมการสร้างประโยชน์นั้นให้เป็นไปด้วยคุณค่าและสร้างศรัทธาให้สังคมในการแสดงถึงความเสียสละ กล่าวคือ

^{๓๗} พุ.ชา (ไทย) ๒๘/๑๗๘/๘๓.

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต** พิมพ์ครั้งที่ ๘๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

(๑) ช่วยด้วยเมตตาแสดงน้ำใจไมตรี แบ่งเบาภาระ ร่วมมือ ร่วมใจ
แสดงน้ำใจไมตรี

(๒) ช่วยด้วยกรุณา นำพาผู้อ่อนแอ หรือตกอยู่ในอันตรายให้
หลุดรอดพ้นภัย

(๓) ช่วยด้วยมุทิตา ให้กำลังใจสนับสนุนร่วมมือแก่ผู้ทำความดี
และเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์

(๔) การทำตนให้มีราคา มีความดี ที่พอจะเป็นประโยชน์แก่คนอื่น
ได้ด้วย คือเป็นคนที่มีกำลังในตัว คือ กำลังกาย กำลังความคิด กำลังปัญญาเป็นต้น

(๕) การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน เรื่องนี้เป็นเรื่องง่ายกำลัง
ออกไปช่วยคนอื่น คนใจกว้างจึงจะทำได้ คนใจแคบก็เห็นแก่ตัวยอมทำไม่ได้ การบำเพ็ญประโยชน์
เช่น ช่วยเหลือเพื่อนบ้าน ช่วยเหลือบอกกล่าว สอนวิชาความรู้ ช่วยหางาน ช่วยแนะนำทางอาชีพ
ให้เป็นต้น

กล่าวได้ว่า อัจฉริยา เป็นเรื่องของความประพฤติหรือพฤติกรรมที่แสดงออกในทางสังคม
และการปฏิบัติต่อกันและกันในสังคมให้เกิดความร่วมมือและประสานสามัคคีและมีพลังสร้างสรรค์
แสดงให้เห็นถึงแนวคิดหรือหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ หลักการเรื่องของประโยชน์ ซึ่งใน
พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นอุดมการณ์ก้าวแรกของเหล่าสาวกผู้เผยแผ่ธรรมชุดแรกที่ได้ประพฤติตนตาม
แนวทางของพระพุทธเจ้าคือ การเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ของหมู่ชน ดังนั้นการศึกษาเพื่อทำความ
เข้าใจเรื่องของประโยชน์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องสร้างประโยชน์เกื้อกูล
ให้ได้ใน ๓ ระดับ มิใช่เพียงมุ่งสร้างประโยชน์สุขเพื่อตนเองเพียงคนเดียวอย่างที่เรารู้จักกัน

๔) สมานัตตา สำหรับสมานัตตา หมายถึง การวางตนสม่ำเสมอ^{๓๙}
พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต) ให้ความหมาย คือ ความเป็นผู้มีตนเสมอ กล่าวคือ การทำตัวให้เข้ากันได้
ด้วยการร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่ถือตัว มีความเสมอภาค และวางตัวเหมาะสม^{๔๐} นอกจากนี้ พระภวนา
วิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงคล) กล่าวว่า **สมานัตตา** คือ ความเป็นผู้มีตนเสมอ ไม่ถือตัว ก็คือ ความ
ประพฤติปฏิบัติดีต่อผู้อื่นอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เมื่อมีชีวิตที่เจริญก้าวหน้า หรือได้ดิบได้ดีขึ้นไป ก็
ไม่ถือตัวหรือทำตัวเย่อหยิ่งกับญาติพี่น้องหรือมิตรสหายเดิม ที่เคยคบค้าหรือปฏิบัติดีต่อกัน เคยเคารพ
นับถือกันมาอย่างไร ก็คงประพฤติปฏิบัติดีต่อกัน เคารพนับถือกันอยู่อย่างนั้น ความเป็นผู้มีตนเสมอนี้
เป็นคุณเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นไว้เป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกันได้เป็นอย่างดี^{๔๑}

กล่าวได้ว่า สมานัตตา เป็นหลักธรรมหนึ่งที่ช่วยแก้ไขปัญหาการเลื่อมล้ำในสังคม การวาง
ตนไม่อยู่เหนือผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับบุคคลที่มีสถานะทางสังคม ทางการศึกษา อยู่เหนือผู้อื่น
หรือเป็นบุคคลที่เป็นผู้นำคน การที่จะทำให้มิตร บริวาร เกิดความรักและไว้วางใจพร้อมที่จะให้ความ

^{๓๙} ชูชา (ไทย) ๒๘/๑๗๘/๘๓.

^{๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,
(กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๐๒.

^{๔๑} พระภวนาวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงคล), **ตอบปัญหาธรรมปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
เอช ทีพีเพรส, ๒๕๔๒), หน้า ๘๓.

ร่วมมือ ต้องเริ่มต้นจากการที่สามารถเข้าไปนั่งอยู่ในใจคน ซึ่งสะพานหนึ่งที่เชื่อมใจคนไว้ คือ การรู้จักวางตน การให้เกียรติ ไม่ยกตนข่มท่าน สิ่งนี้จะช่วยให้กระบวนการอันสง่างามของสังคหวัตถุ ๔ ใน ๓ ข้อแรกเกิดเป็นผลสมบูรณ์ เพราะเป็นเรื่องของการแสดงออกทางการกระทำ การรู้จักวางตัว ให้สมกับบทบาททางสังคมที่ตนเป็น ในขณะที่เป็นเจ้านายก็ต้องสั่งลูกน้อง เมื่อหมดภาระหน้าที่การทำงานก็ถือว่าเป็นเพื่อนร่วมงานต่อกัน นอกเวลางานไม่มีใครเหนือใคร สามารถรับฟังความเห็นและคำติชมได้ ในทัศนะของผู้วิจัย การวางตนเสมอนอกจากเป็นเรื่องการไม่เอาฐานะมาเป็นฐะ อีกทั้งการแสดงออกในการชวนชวนที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้แม้ว่าจะมีทุกข์หรือมีสุข ถือได้ว่าสมานัตตานั้นเป็นธรรมะที่เชื่อมประสานให้บุคคลแม้มีสถานะแตกต่างทางสังคม ความเชื่อ หรือวัฒนธรรม ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๓.๕ หลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม

จากการศึกษาพระไตรปิฎกและจากเอกสาร หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต บทความต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้สังเคราะห์ วิเคราะห์ ตีความ อธิบาย และขยายนัยจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมพุทธสันติวิธี เพื่อให้ได้ทราบถึงหลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม สามารถดำเนินการได้ตามแนวทางหลักธรรมของ มรรค ๘ และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ ได้แก่ อปริหานิยธรรม ๗, อริยสัจ ๔, อิทธิบาท ๔, สังคหวัตถุ ๔ และสาราณียธรรม ๖ โดยสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๓.๕.๑ ขั้นการใช้ปัญญา เป็นขั้นที่ต้องพิจารณาให้เห็นการดำเนินการอย่างองค์รวมคือสามารถมองเห็นกลยุทธ์และยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน แล้วตัดสินใจในการที่จะคิดและริเริ่มร่วมกันได้แก่

๓.๕.๑.๑ เห็นร่วมกัน/ตัดสินใจร่วมกัน (สัมมาทิฐิ) คือการเห็นปัญหาและสาเหตุร่วมกัน นำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุได้เหมือนกัน จึงเป็นหลักธรรมที่นำไปสู่การมองภาพองค์รวม ซึ่งจะให้เห็นภาพรวมเหมือนกัน

๓.๕.๑.๒ คิดริเริ่มร่วมกัน (สัมมาสังกัปปะ) คือการคิดริเริ่มที่ร่วมกันแก้ไขปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหานั้น ๆ ร่วมกัน การจากตัดสินใจร่วมกันที่ทำให้วิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุได้เหมือนกัน เมื่อทราบถึงปัญหาและสาเหตุแล้วทำให้เกิดการร่วมกันแก้ไขปัญหาและสาเหตุไปทิศทางเดียวเกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๓.๕.๒ ขั้นการใช้ศีล เป็นขั้นการหาหรือ ดำเนินการ กำหนดวิถีชีวิตโดยการจัดวางระเบียบกติกาเพื่อใช้ร่วมกันในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ได้แก่

๓.๕.๒.๑ ปรีกษาหาหรือร่วมกัน (สัมมาวาจา) เมื่อมีการจัดทำแผนบูรณาการระดับปฏิบัติการและมีการถ่ายทอดแผนปฏิบัติการ ทำให้เกิดประสิทธิภาพของการทำงาน ไม่สับสนในการปฏิบัติและสามารถปฏิบัติได้ตามระยะเวลาที่ตนกำหนด

๓.๕.๒.๒ ดำเนินการร่วมกัน (สัมมาภิมันตะ) การดำเนินการร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากงบประมาณมีการส่งผ่านผ่านหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบและดำเนินการเบิกจ่ายงบประมาณที่ได้รับมาดำเนินการ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของส่วนราชการ โดยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงทำให้หน่วยงานที่กองทราบโดยเข้าใจตรงกัน และส่งผลให้การ

ปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ การสื่อสารระหว่างองค์กรและการประชาสัมพันธ์อย่างเพียงพอจะทำให้เกิดความโปร่งใสจากภาคประชาชน เกิดความวางเนื้อเชื่อใจและส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วม

๓.๕.๒.๓ กำหนดวิธีชีวิตร่วมกัน (สัมมาอาชีวะ) จากการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มกำหนดแผนซึ่งมีองค์ประกอบของแผนประกอบไปด้วยวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ แผนงานโครงการกิจกรรม ทั้งหมดเหล่านี้คือกรอบในการขับเคลื่อนแผน ซึ่งหากได้มากำหนดร่วมกัน ก็จะทำให้มีแนวทางปฏิบัติเดียวกันก่อให้เกิดการกำหนดวิธีชีวิตร่วมกันในท้ายที่สุด

๓.๕.๓ ขั้นการใช้สมาธิ เป็นขั้นการพยายามที่จะรับผิดชอบและตรวจสอบนโยบายและโครงการต่าง ๆ ในทุกขั้นตอนร่วมกันด้วยจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ต่อกระบวนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนได้แก่

๓.๕.๓.๑ พยายามรับผิดชอบต่อร่วมกัน (สัมมาวายามะ) เป็นหลักธรรมที่ใช้ในขั้นการติดตามและประเมินผลจากทุกภาคส่วน เป็นขั้นตอนที่ใช้ความรู้เฉพาะทางและวิธีปฏิบัติในทางเฉพาะ จึงต้องมีผู้ที่มีความรู้เฉพาะทางและวิธีปฏิบัติในทางเฉพาะ จึงต้องใช้ความพยายามมากกำหนดเป็นแนวทางการตรวจสอบประเมินผล ในแง่ของมิติ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล คุณภาพ และยกระดับของการพัฒนา

๓.๕.๓.๒ ตรวจสอบร่วมกัน (สัมมาสติ) ในขั้นตอนนี้เป็นการตรวจสอบ ซึ่งอาจเจอปัญหาการปกปิดข้อมูลข้อเท็จจริงการปฏิบัติงาน การเรียกรับผลประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ต้องได้รับความร่วมมือจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการร่วมกันตรวจสอบเพื่อถ่วงดุลอำนาจ ทำให้เกิดความโปร่งใสในการปฏิบัติ เกิดความไว้วางใจระหว่างหน่วยงานที่ปฏิบัติงานและภาคประชาชน ส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพการทำงาน

๓.๕.๓.๓ เห็น/คิด/หารือ/ทำ/กำหนดวิธีชีวิต/รับผิดชอบต่อ/ตรวจสอบด้วยจิตใจมั่นคง (สัมมาสมาธิ) เมื่อติดตามประเมินผลและตรวจสอบแล้ว ทำให้ทราบผลที่เป็นข้อบกพร่องตั้งแต่กระบวนการวางแผน การปฏิบัติงาน ตรวจสอบ ว่ากระบวนการส่วนใดมีข้อบกพร่องบ้าง แล้วควรจะได้นำมาแก้ไขปรับปรุงเพื่อทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สามารถจัดทำเป็นแผนงานขึ้นมาใหม่และนำไปใช้ได้ในรอบต่อไป

บทที่ ๔

กระบวนการใช้หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน แบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอเป็น ๒ ส่วน ซึ่งประกอบด้วย

(๑) การบูรณาการกระบวนการพุทธสันติวิธีแบบมีส่วนร่วมกับขั้นตอนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนตามแนวคิดของตะวันตกและตะวันออก เป็นกระบวนการที่เกิดจากการบูรณาการข้อดีเข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

(๒) กระบวนการใช้พุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มีแนวทางและวิธีการที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ผลจริง

๔.๑ การบูรณาการกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม

บ้าน วัด ราชการ เป็นสามประสานหลักที่จะทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ในอดีตที่ผ่านมาพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคน ชุมชนและพื้นที่ วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ของชุมชน ความสำคัญสูงสุดของวัดคือการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพราะวัดเป็นที่บ่มเพาะศีลธรรมของคนในชุมชนและเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็ง พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้นำชุมชนด้วยการปรึกษาหารือ และที่สำคัญก็คือสั่งสอนให้ประชาชนเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ถูกต้อง ซึ่งการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นจะต้องอาศัยสมาชิกของคนในชุมชน เช่น พระ ครู ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อนามัย เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล เป็นต้น ร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเมื่อชุมชนเข้มแข็งก็ย่อมสามารถแก้ไขปัญหาภายในด้านจิตใจ และปัญหาทางกายภาพในพื้นที่พร้อมกันไป

พระสงฆ์กับการแก้ไขปัญหภายในด้านจิตใจ คือการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยสันติวิธี จะแก้ไขด้วยวิธีใดที่ได้ผลและจะพัฒนาวิธีป้องกันและแก้ไขปัญหาคให้ดีขึ้นได้อย่างไร ดังนั้นพระสงฆ์จะเป็นผู้เข้าไปช่วยเหลือและจะต้องเข้าใจสถานการณ์ตามความเป็นจริง จะต้องเข้าไปอยู่ในใจ และเข้าใจความรู้สึกและความคิดของแต่ละฝ่ายและสามารถชักจูงให้มีการเจรจากันได้ สิ่งเหล่านี้ต้องการความรู้ความเข้าใจและการการฝึกอบรมให้มีทักษะความชำนาญ จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยสันติวิธีได้

ปัญหาทางกายภาพในพื้นที่บ้านโคกขามป้อมที่สำคัญส่วนหนึ่งคือปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ขาดความระมัดระวัง กระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกระแสใหญ่ของโลกและในพื้นที่ วัดจึงหลีกเลี่ยงไม่พื้นที่ที่จะต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ พระสงฆ์จะต้องพยายามศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิธีการจัดการและแก้ไขปัญหาเรื่องที่ใกล้ตัวที่สุดคือภายในบริเวณวัดต้องมีสิ่งแวดล้อมที่สงบ สะอาด ร่มเย็น เป็นต้น ดังนั้นพระสงฆ์จะต้องบริหารจัดการวัด ให้ก่อประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา ด้วยการสร้างความร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และราชการ ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมนั่นเอง และหากสามารถนำหลักพุทธสันติวิธีมาสนับสนุนกับนโยบาย แนวทาง พันธกิจ และบทบาทโดยกองทัพบกในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนหมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ แล้ว จะส่งผลให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นอย่างแน่นอน ผู้วิจัยจึงได้บูรณาการกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบกขึ้น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่และชุมชนต่อไป ดังมีรายละเอียดตามตารางดังนี้

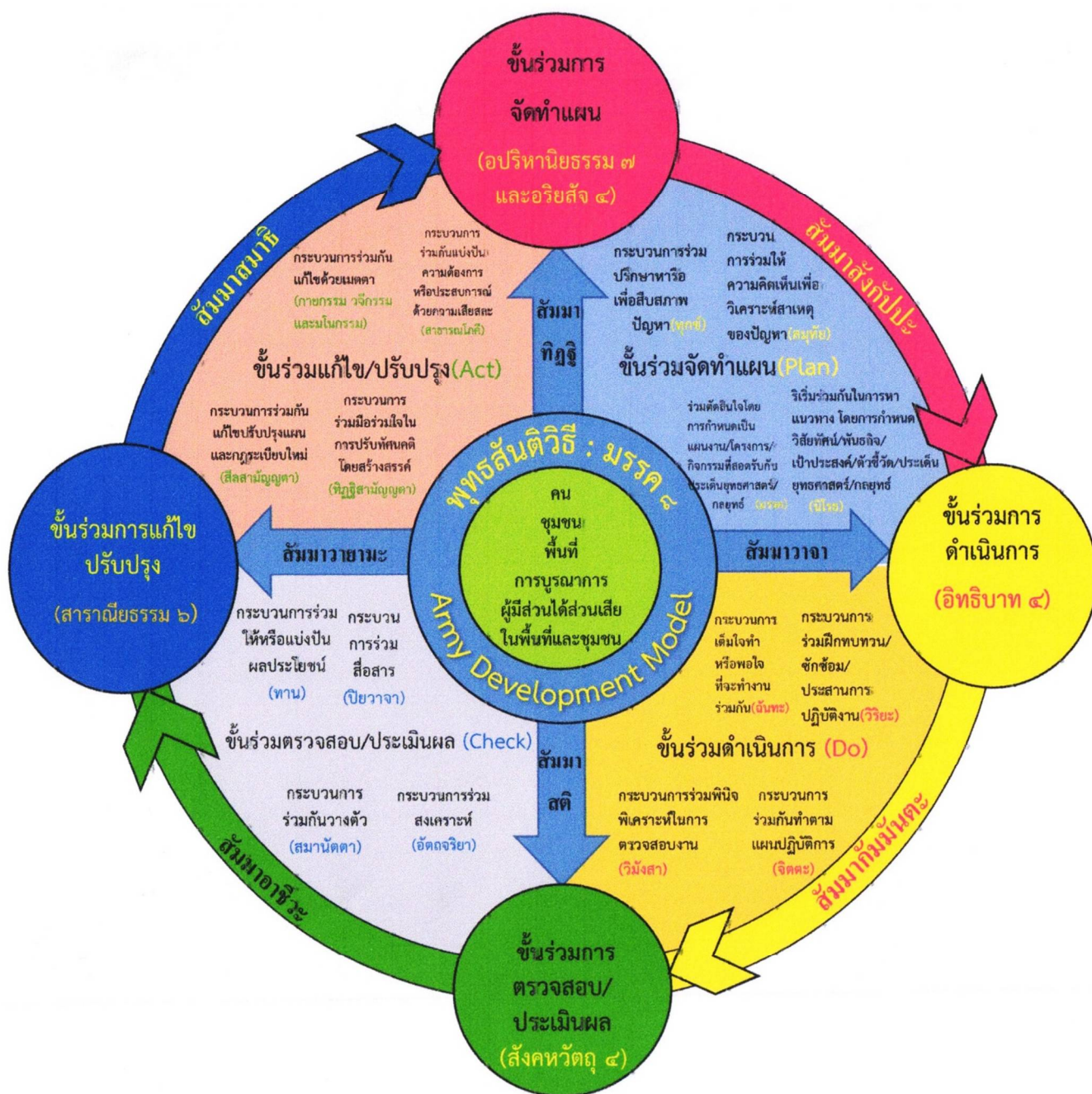
ตารางที่ ๔.๑ การบูรณาการกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

แนวคิดตะวันตก/ตะวันออก		กระบวนการพุทธสันติวิธี		การบูรณาการกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก	
ขั้นตอนการพัฒนาพื้นที่และชุมชน	ขั้นตอนการปฏิบัติ	กระบวนการพุทธสันติวิธี	หลักธรรมที่ใช้ในการปฏิบัติ	กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบก	ขั้นตอนการปฏิบัติ
ขั้นการจัดทำแผน (Plan) ๑.ร่วมวางแผน	ขั้นจัดทำแผน ๑.สืบสภาพปัญหา ๒.วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ๓.กำหนดวิสัยทัศน์/พันธกิจ เป้าประสงค์/ตัวชี้วัด/ ยุทธศาสตร์/ กลยุทธ์ ๔.กำหนดแผนงาน/ โครงการ/กิจกรรม	ขั้นการใช้ปัญญา ๑. เห็นร่วมกัน/ ตัดสินใจร่วมกัน (สัมมาทิฐิ) ๒. คิตรีเริ่มร่วมกัน (สัมมาสังกัปปะ)	ขั้นจัดทำแผน ๑. อปริหานิยธรรม ๗ ๒. อริยสัจ ๔ ๑.๑ ปัญหา(ทุกข์) ๑.๒ สาเหตุของปัญหา(สมุทัย) ๑.๓ วิธีการแก้ไขปัญหา(นิโรธ) ๑.๔ ผลสัมฤทธิ์(มรรค)	ขั้นร่วมการจัดทำแผน(Plan) บนพื้นฐานหลักธรรม ๑. เห็นร่วมกัน/ ตัดสินใจร่วมกัน (สัมมาทิฐิ) ๒. คิตรีเริ่มร่วมกัน (สัมมาสังกัปปะ)	ขั้นร่วมทำแผน หลักธรรมปฏิบัติ ๑. อปริหานิยธรรม ๗ และ อริยสัจ ๔ ๑.๑ร่วมปรึกษาหารือเพื่อสืบสภาพปัญหา(ทุกข์) ๑.๒ร่วมให้ความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา(สมุทัย) ๑.๓ ริเริ่มร่วมกันในการหาแนวทาง โดยการกำหนดวิสัยทัศน์/พันธกิจ/เป้าประสงค์/ตัวชี้วัด/ประเด็นยุทธศาสตร์/กลยุทธ์(นิโรธ) ๑.๔ ร่วมตัดสินใจโดยการกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่สอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์/กลยุทธ์(มรรค)

ขั้นการดำเนินการ (Do) ๒.ร่วมทำ	ขั้นปฏิบัติการ ๑. วางแผนปฏิบัติการ ๒. ฝึกซ้อม/ประสานการปฏิบัติ ๓. ดำเนินโครงการ/กิจกรรม ๔. ส่งมอบงานและประชาสัมพันธ์	ขั้นการใช้สี ๑. ปรีกษาหรือร่วมกัน (สัมมาวาจา) ๒. ดำเนินการร่วมกัน (สัมมากัมมันตะ) ๓. กำหนดวิธีชีวิตร่วมกัน (สัมมาอาชีวะ)	ขั้นปฏิบัติการ ๑. อิทธิบาท ๔	ขั้นร่วมการดำเนินการ (Do) บนพื้นฐานหลักธรรม ๑. ปรีกษาหรือร่วมกัน (สัมมาวาจา) ๒. ดำเนินการร่วมกัน (สัมมากัมมันตะ)	ขั้นร่วมปฏิบัติการ หลักธรรมปฏิบัติ ๑. อิทธิบาท ๔ ๑.๑ กระบวนการเต็มใจทำหรือพอใจที่จะทำงานร่วมกัน (สันตะ) ๑.๒ กระบวนการร่วมฝึกทบทวน/ซักซ้อม/ประสานการปฏิบัติงาน (วิริยะ) ๑.๓ กระบวนการร่วมกันทำตามแผนปฏิบัติการ(จิตตะ) ๑.๔ กระบวนการร่วมพิจารณาวิเคราะห์ในการตรวจสอบงาน(วิมังสา)
ขั้นการตรวจสอบ/ประเมินผล (Check) ๓.ร่วมตรวจสอบ	ขั้นติดตามและประเมินผล ๑. พัฒนาแผนการประเมินผล/ทบทวนค่าเป้าหมายตัวชี้วัด ๒. อบรมสาธิตการปฏิบัติ/ทดสอบการประเมินผล ๓. ดำเนินการประเมินผล ๔. วิเคราะห์และสรุปรายงานผล	ขั้นการใช้สมาธิ ๑. ตรวจสอบร่วมกัน (สัมมาสติ) ๒. พยายามรับผิดชอบร่วมกัน (สัมมาวายามะ)	ขั้นติดตามและประเมินผล ๑. สังคหวัตถุ ๔	ขั้นร่วมการตรวจสอบ/ประเมินผล (Check) บนพื้นฐานหลักธรรม ๑. กำหนดวิธีชีวิตร่วมกัน (สัมมาอาชีวะ) ๒. ตรวจสอบร่วมกัน (สัมมาสติ)	ขั้นร่วมติดตามและประเมินผล หลักธรรมปฏิบัติ ๑. สังคหวัตถุ ๔ ๑.๑ กระบวนการร่วมให้หรือแบ่งปันผลประโยชน์(ทาน) ๑.๒ กระบวนการร่วมสื่อสาร(ปิยวาจา) ๑.๓ กระบวนการร่วมสังเคราะห์(อิตถจริยา) ๑.๔ กระบวนการร่วมกันวางตัว (สมานัตตา)
ขั้นการแก้ไข/ปรับปรุง(Act) ๔.ร่วมแก้ไขปรับปรุง	ขั้นแก้ไขปรับปรุง ๑. ทบทวนประเด็นปัญหาการดำเนินงาน ๒.วิเคราะห์สาเหตุประเด็นปัญหาและแก้ไขปรับปรุง ๓.แผนที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว ๔.นำเสนอแผนที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงแล้ว	ขั้นการใช้สมาธิ ๑. เห็น/คิด/หรือ/ทำ/กำหนดวิธีชีวิต/รับผิดชอบ/จิตใจมั่นคง (สัมมาสมาธิ)	ขั้นแก้ไขปรับปรุง ๑. สาราณียธรรม ๖	ขั้นร่วมการแก้ไข/ปรับปรุง(Act) บนพื้นฐานหลักธรรม ๑. พยายามรับผิดชอบร่วมกัน (สัมมาวายามะ) ๒. เห็น/คิด/หรือ/ทำ/กำหนดวิธีชีวิต/รับผิดชอบ/ตรวจสอบด้วยจิตใจ (สัมมาสมาธิ)	ขั้นร่วมแก้ไขปรับปรุงแผน หลักธรรมปฏิบัติ ๑. สาราณียธรรม ๖ ๑.๑ กระบวนการร่วมกันแก้ไขด้วยเมตตา (กายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม) ๑.๒ กระบวนการร่วมกันแบ่งปันความต้องการหรือประสบการณ์ด้วยความเสียสละ(สาธารณโมคิ) ๑.๓ กระบวนการร่วมกันแก้ไขปรับปรุงแผนและกฎระเบียบใหม่ (ศีลสามัญญตา) ๑.๔ กระบวนการร่วมมือร่วมใจในการปรับทัศนคติโดยสร้างสรรค์(ทัญญูสามัญญตา)

๔.๒ กระบวนการใช้พุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดย กองทัพบก

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและได้สัมภาษณ์ (In-depth Interview) ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายพลเรือน และผู้เชี่ยวชาญฝ่ายทหารแล้ว จึงได้จัดทำร่างแผนภูมิและได้นำร่างแผนภูมิกระบวนการมีส่วนร่วมไปดำเนินการยืนยันข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำไปปรับปรุงทำให้ได้กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบกที่สมบูรณ์ ดังปรากฏตามแผนภูมิด้านล่าง ดังนี้

ภาพแผนภูมิที่ ๔.๑ กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดย กองทัพบก

จากแผนภูมิดังกล่าว สามารถอธิบายกระบวนการอย่างเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ กระบวนการร่วมการจัดทำแผน (Plan) อยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมอภิธานิยธรรม ๗ และอริยสัจ ๔ ทั้งนี้กระบวนการร่วมกันการจัดทำแผนนั้น และจะต้องยืนอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญคือ การมีสัมมาทิฐิ คือการเห็นชอบร่วมกันในการที่จะมาร่วมปรึกษาหารือกันเพื่อค้นหาสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมให้ความคิดเห็นที่จะสืบหาต้นตอสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง ริเริ่มร่วมกันในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด ประเด็นยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ ที่จะนำไปสู่การกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม และจะนำมาสู่การพัฒนาและแก้ไขปัญหาของพื้นที่และชุมชนร่วมกัน ซึ่งผ่านกระบวนการใช้ความรู้และปัญญาหรือมุมมองที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงร่วมกัน เกิดความเข้าใจเป็นภาพเดียวกัน ซึ่งมีตัวแปรที่สำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

๔.๒.๑.๑ กระบวนการร่วมปรึกษาหารือ (ค้นหาทุกข์) เป็นการริเริ่มโดยการพูดคุยเพื่อศึกษาสภาพปัญหาหรือการค้นหาทุกข์ของคนในชุมชนในพื้นที่ ตามหลักข้อแรกของอริยสัจ ๔ และสอดคล้องกับหลักอภิธานิยธรรม ๗ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับใช้ในการปกครองของหมู่ชน เพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย หากทำเป็นปกติจะกลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว โดยเริ่มจากการหมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์ มีการประชุมพบปะปรึกษาหารือ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันกับคนในพื้นที่ชุมชนโดยสม่ำเสมอ ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จะช่วยทำให้ทราบรายละเอียดของสภาพปัญหาในพื้นที่และชุมชนที่เราต้องการแก้ไขและพัฒนา ซึ่งจะทำให้ได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาดัง ๆ ร่วมกัน สอดคล้องกับความคิดเห็นของ พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.^๑ และ ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ^๒ หลักอภิธานิยธรรมมีความสำคัญในการวางแผน ในเบื้องต้นต้องร่วมกันสืบสภาพปัญหาพื้นที่หรือการหาข้อมูลหาข่าว เนื้อข่าวจะประกอบด้วยอะไรบ้างเราต้องกำหนดเบื้องต้นเกี่ยวกับตัวบุคคลแล้วก็อาชีพรวมทั้งการศึกษา ความเป็นอยู่ การมีจิตใจร่วมกัน จากนั้นก็มาวิเคราะห์ด้วยหลักของการรู้จักชุมชน การรู้จักตัวบุคคลในแต่ละพื้นที่ อุปนิสัยของคนในพื้นที่เป็นอย่างไร เชื่อชาติอะไร นับถือศาสนาอะไร และอุปนิสัยในภาพรวมเป็นอย่างไรและหาทางออกหรือแนวทางแก้ไขปัญหา นอกจากนี้นายฉัตรชัย พรหมเลิศ^๓ ได้ให้ความคิดเห็นที่สอดคล้องกับ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ว่าการมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อการพัฒนาจะต้องร่วมกันสืบสภาพปัญหาที่แท้จริง ชาวบ้านมีมุมมองว่าเป็นเรื่องยุ่งยากเสียเวลาในการประชุมหรือเสียเวลาทำมาหากิน แต่ความสำเร็จที่จะเกิดขึ้นได้นั้นต้องเกิดขึ้นจากชาวบ้านหรือประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จะต้องถ่ายทอดความรู้ สร้างจิตสำนึก สร้างเครือข่ายภาคประชาสังคม ภาคประชาชนให้เข้าใจว่าประชาชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างไร จะส่งผลต่อวิถีชีวิตพวกเขาอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันมหาดไทยได้มอบให้กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นได้มีการถ่ายทอดแนวคิดการมีส่วนร่วมให้กับ

^๑ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ นายฉัตรชัย พรหมเลิศ, ปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

ผู้บริหารท้องถิ่น และข้าราชการท้องถิ่นในทุกระดับ^๔ และสอดคล้องกับ นายวิเชียร จันทรโณทัย ที่ให้ความเห็นว่าผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนยังไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการ **สืบสภาพปัญหา**ที่แท้จริง นอกจากชุมชนยังมีส่วนร่วมน้อยแล้ว โดยเฉพาะผู้บริหารก็จะไม่ค่อยมีเวลา การจัดทำแผนส่วนใหญ่จะเป็นชั้นผู้น้อยเป็นผู้จัดทำ ท้ายที่สุดก็จะเกิดปัญหาในขั้นตอนเสนอขอ งบประมาณ บางหน่วยงานหัวหน้าหน่วยไม่อนุมัติ ไม่เห็นด้วยทั้งที่บุคลากรในหน่วยงานตนเองเป็นคน เสนอ สำหรับปัญหาในพื้นที่ในปัจจุบันปัญหาหลักที่พบบ่อย คือ เรื่องน้ำ เรื่องถนน ส่วนปัญหาเรื่อง ข้อเรียกร้องร้องเรียนต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาเรื่องข้อกฎหมาย เป็นปัญหาที่สามารถแก้ไข ได้^๕ รวมถึงสอดคล้องกับ พลโท ธีรกร ธรรมวินทร ที่ให้ความสำคัญต่อการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อรองรับ การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ ในระดับพื้นที่และจังหวัดยังขาดความ สมบูรณ์ไม่เท่าทันต่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ตลอดจนยังขาดการปรึกษาหารือและขาดความเชื่อมโยงของ ข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ จึงไม่สามารถวิเคราะห์**สภาพปัญหา**ได้อย่างชัดเจน^๖

๔.๒.๑.๒ กระบวนการร่วมให้ความคิดเห็น (ค้นหาสมุทัย) เป็นการร่วมให้ความคิดเห็นเพื่อให้ทราบ**สาเหตุที่แท้จริงของปัญหา**ที่เกิดขึ้น ซึ่งตรงตามหลักสมุทัยในข้อที่สองของอริยสัจ ๔ ในการค้นหาสาเหตุของการเกิดทุกข์หรือปัญหาของชุมชนนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร,ดร. ที่ให้ความเห็นว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อเท็จจริง ต้องให้ข้อเท็จจริงว่า**ปัญหามีสาเหตุมาจากอะไร** ต้องเก็บข้อมูลสภาพปัญหาทุกภาคส่วน การมีส่วนร่วมจะไปสู่การกำหนดเป้าหมายสุดท้ายที่เรา ต้องการ หัวใจสำคัญคือการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ตั้งแต่ต้นจนจบของขั้นวางแผน โดยใช้หลัก อปปริหานิยธรรม ๗ คือหลักของการมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกำหนดแนวทาง หลักอปปริหานิยธรรม ๗ ทุกภาคส่วนร่วมดำเนินการวางแผนแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้มาซึ่งแผนพัฒนาชุมชนที่ทุกคนมีส่วนร่วม ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับ ในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของทุกคนในสังคม หากมีข้อผิดพลาด ทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น รวมถึงหลักอริยสัจ ๔ คือเราต้องได้ข้อมูลที่แม่นยำและเที่ยงตรงก่อน ถ้าได้ข้อมูลที่ผิดพลาดจะทำให้การวางแผนผิดพลาดไปด้วย เพราะเราวางแผนบนพื้นฐานของข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง จะต้องเก็บข้อมูลอย่างลึกซึ้งว่า**สภาพปัญหาของพื้นที่มีสาเหตุอะไรบ้าง** เช่น ปัญหาเรื่อง แหล่งน้ำ การตัดไม้ทำลายป่า ต้องเข้าใจปัญหาอย่างถึถ้วนก่อน^๗ และ พระพะยอม กัลยาโณ เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว ให้ความเห็นว่าการไม่มีอิทธิบาท ๔ การไม่มีอารมณ์จะทำ นิ่งดูตาย การปล่อย ปล่อยละเลย เห็นแก่ตัว กลัวเสียเปรียบ กลัวเหนียว คือสาเหตุที่จะนำไปสู่การไม่มีส่วนร่วมและความไม่ สำเร็จ^๘ สอดคล้องกับ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ รศ.ดร. ให้ความเห็นว่านิรณ ๕ ความเกียจคร้าน ความไม่เอาใจใส่ การลดทอนความสามารถของตนเอง การมองตัวเองว่าไม่มีความสามารถ เป็น**สาเหตุ**

^๔ สัมภาษณ์ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ นายวิเชียร จันทรโณทัย, ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ พลโท ธีรกร ธรรมวินทร, แม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ พระพะยอม กัลยาโณ, เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑.

สำคัญที่ทำให้ไม่เกิดการมีส่วนร่วม^๙ นอกจากนี้ นายกร ทัพพะรังสี ให้ความเห็นว่าสาเหตุสำคัญประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ ไม่เห็นความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนเพื่อแก้ไขปัญหาให้คนในท้องถิ่นของตนเอง ชุมชนส่วนใหญ่ไม่สามารถให้ข้อมูลจัดทำแผนที่เชื่อมโยงกับแผนระดับอื่นๆในพื้นที่ได้ โดยเฉพาะแผนพัฒนาท้องถิ่นและแผนจังหวัด นอกจากนี้ชุมชนยังขาดพลังและมีบทบาทน้อยในการติดตามความก้าวหน้าของแผนงาน/โครงการ รวมถึงขาดการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ^{๑๐} และ นายวิเชียร จันทรโณทัย ให้ความเห็นว่าสาเหตุสำคัญคือการใช้ระยะเวลานานเกินไปในการเข้าร่วมจัดทำแผน คนที่จะอยู่ในการร่วมวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนคือคนที่ถูกบังคับให้อยู่ โดยไม่ได้เข้าร่วมด้วยความเต็มใจ ทำให้ขาดความเอาใจใส่ในการให้ข้อมูลของปัญหาเพื่อนำมาวางแผนพัฒนาพื้นที่^{๑๑} นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับนายโจน จันได^{๑๒} และ นายณรงค์ สังขะโท ให้ความเห็นว่าทุกวันนี้การพัฒนาพื้นที่และชุมชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนอกจากผู้เป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างรัฐกับประชาชน ที่ยังขาดความรู้ ทักษะ มีความเร่งรีบ และขาดการปรึกษาหารือไม่ได้ค้นหาปัญหาที่แท้จริงแล้ว ทำให้การแก้ไขปัญหาไม่ตรงกับความต้องการของพื้นที่และชุมชนหรือแก้ไขไม่ตรงกับสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง และยังมีสาเหตุสำคัญของชุมชนเองคือกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยังเป็นปัญหาสาเหตุสำคัญกระบวนการปัจจุบันเป็นกระบวนการที่ใช้เจ้าหน้าที่รัฐไปปฏิบัติ ซึ่งระยะเวลาในการจัดทำยังไม่เหมาะสม ไม่มีการพูดคุยหาเวทีประชาพิจารณ์ และยังขาดการสรุปปัญหาบทเรียนให้ตกตะกอนแต่ก็ต้องเร่งทำให้เสร็จตามกำหนด^{๑๓} และสอดคล้องกับ พลเอกสนั่น มะเร็งสิทธิ์ ให้ความเห็นว่าปัญหาอยู่ที่ตัวบุคคลที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและประชาชนที่ยังขาดความเข้าใจ ตลอดจนบุคลากรที่รับผิดชอบปฏิบัติงานในแต่ละพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะของการดำเนินงาน ทำให้เป็นสาเหตุของปัญหาในการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์^{๑๔} และสอดคล้องกับ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร ให้ความเห็นว่าศักยภาพของแต่ละองค์กรที่มาร่วมกันจัดทำแผนจะมีข้อจำกัด มีเงื่อนไข มีความต้องการที่แตกต่างกัน ทำให้การรวมข้อมูลสภาพปัญหาเพื่อนำมาจัดทำแผนแตกต่างกัน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญต้องใช้ระยะเวลานานในการปรับความเข้าใจ^{๑๕} และ พลตรี ธเนศ วงศ์ช่อม ให้ความเห็นว่าปัจจัยเกี่ยวกับคนที่มีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงเข้ามาปฏิบัติงาน การที่จะทำภารกิจให้ต่อเนื่องอยู่ที่ตั้งแต่ระดับผู้บริหาร ระดับปฏิบัติการ ระดับในพื้นที่ คนไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ คนที่ขาดประสบการณ์ สิ่งเหล่านี้ทำให้การปฏิบัติงาน

^๙ สัมภาษณ์ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร., รองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะสังคมศาสตร์, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายกร ทัพพะรังสี, นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายวิเชียร จันทรโณทัย, ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายโจน จันได, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายณรงค์ สังขะโท, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์, ที่ปรึกษากองอำนาจการรักษความมั่นคงภายในภาค ๒, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร, อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒ และอดีตสมาชิกสภาปฏิรูปประเทศ, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

ในพื้นที่ขาดความต่อเนื่อง ส่งผลให้ระบบการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลยังไม่สามารถรวบรวมวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาได้อย่างถูกต้องเพื่อนำมาใช้ในการวางแผนได้^{๑๖}

๔.๒.๑.๓ กระบวนการริเริ่มร่วมกัน (คันทานิโร) เป็นกระบวนการริเริ่มที่ร่วมกันกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ เป้าหมายที่ต้องการ การริเริ่มร่วมกันกำหนดตัวชี้วัดที่จะใช้ในการตรวจสอบประเมินผล การริเริ่มกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และชุมชน ซึ่งตรงตามหลักนิโรธในข้อที่สามของหลักอริยสัจ ๔ ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, ดร. ให้ความเห็นว่า เมื่อได้ข้อมูล ทุกข์ สมุทัย แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ นิโรธ คือการกำหนดเป้าหมายของโครงการของแผนงาน คือต้องตั้งเป้าหมาย ในหลักของการวางแผนคือต้องมี KPI ตัวชี้วัด คือเป้าของความสำเร็จ วิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายตามหลักอริยสัจ ๔ ก็คือ มรรคมอญ ๘ ศีล สมาธิ ปัญญา แต่ต้องแบ่งเป็นขั้นตอนว่ามอญค้ประกอบอะไรบ้าง มีหลักการปฏิบัติอะไรบ้าง ต้องกำหนดขึ้นให้เพียงพอต่อการไปสู่เป้าหมาย ให้วิธีการและเป้าหมายสอดคล้องกัน^{๑๗} และสอดคล้องกับ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ รศ.ดร. ให้ความเห็นว่าต้องสร้างความตระหนักให้ผู้วางแผนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ให้มีความตระหนักว่าทางที่เราจะไปมีความสำคัญมีเป้าหมาย ทุกคนมีเป้าหมายร่วมกัน ในเชิงของหลักธรรม คือ หลักอปปริหานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่สามารถใช้ได้ผลมากที่สุด ในเวทีการพูดคุยกัน โดยกระบวนการของหลักอปปริหานิยธรรม คือทุกคนได้มีส่วนร่วม ได้มีโอกาสถ่ายทอดความต้องการของตนเอง และผู้ฟังจะต้องให้เกิดจินตนาการหรือความรู้สึกความต้องการของทุกคน ต้องไม่มีการตัดสินความคิดของแต่ละคนว่าดีหรือไม่ดี เพราะฉะนั้นในเชิงนโยบายหลักธรรมมีความสำคัญในการนำไปใช้ในการวางแผนอย่างแน่นอน หลักที่สำคัญอีกประการสำหรับผู้นำในการวางแผน คือ หลักสัปปุริสธรรม ๗ คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล^{๑๘} สอดคล้องกับ พระพยอม กัลยาโณ ที่ให้ความเห็นว่าการทำงานอะไรก็ตามต้องมุ่งหวังความสำเร็จ มีความสำคัญ ต้องมีอารมณ์อยากลงมือทำ เมื่อลงมือทำแล้วต้องตั้งใจทำ ไม่มีคำว่าท้อและถอย ถึงจะผลัดดันไปสู่เป้าหมาย อิทธิบาท ๔ จะเป็นตัวขับเคลื่อนแผนงานให้ประสบความสำเร็จ^{๑๙} และสอดคล้องกับ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ที่ให้ความเห็นว่าการใช้ศาสตร์พระราชาในสังคมไทย หลักมันคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นยุทธศาสตร์ จะมันคงได้จริงต้องวางรากฐานปลูกฝังให้คนเป็นคนดี มีวินัย ต้องทำให้ชุมชนมีความศรัทธา เป้าหมายต้องทำให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองได้ โดยให้ชาวบ้านลงมือทำเอง ภาครัฐเข้าไปช่วยเพียงเพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้^{๒๐} สอดคล้องกับ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ที่ให้ความเห็นว่าแผนงานพัฒนาเป็นงานยุทธศาสตร์ ในปัจจุบันได้กำหนดบทบาทให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น เรียกว่า “ประชามคมท้องถิ่นแบบประชารัฐ”

^{๑๖} สัมภาษณ์ พลตรี ธเนศ วงศ์ช่อ, ผู้บัญชาการกองพลทหารราบที่ ๖, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร., รองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะสังคมศาสตร์, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระพยอม กัลยาโณ, เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร, รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๑.

โดยกำหนดตัวแทนประชาคมจากประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เช่น อปพร. อสม. ผู้อำนวยการโรงเรียนในพื้นที่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสตรี เป็นต้น^{๒๑} และสอดคล้องกับ นายโจน จันได ที่ให้ความเห็นว่าควรให้ชาวบ้านตัดสินใจลงมือทำเอง เราไม่ต้องไปส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ **กลยุทธ์** คือ แค่ส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้ว่ามันมีจำหน่าย จะทำให้ชาวบ้านเกิดจินตนาการ เพราะการส่งเสริมทำให้ชาวบ้านทำเหมือนกันไม่มีความหลากหลาย ถ้าไม่ส่งเสริมก็จะทำต่างกันเกิดความหลากหลายเกิดนวัตกรรมใหม่ เราจะต้องส่งเสริมชาวบ้าน ไม่ใช่จับมือเขาทำนา ต้องสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านรู้ว่าถ้าทำอันนี้จะได้อะไร เดี่ยวเขาจะไปคิดเอง แค่นี้ทำให้ชาวบ้านเห็นช่องทาง ให้เพียงแค่ว่าความรู้ แล้วการไปแสวงหาเป็นเรื่องของเขา^{๒๒} และสอดคล้องกับ พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์ ที่ปรึกษากองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒ ให้ความเห็นว่ากองทัพควรมีส่วนร่วมโดยจะต้องเป็นผู้คิดผู้วางแผนการทำงานร่วมกับชาวบ้าน เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างประชาชนในพื้นที่กับแหล่งวิชาการที่จะไปสนับสนุนงานพัฒนาแก้ปัญหาในพื้นที่**เป้าหมาย** และติดตามงานโครงการต่าง ๆ ที่ได้ริเริ่มทำขึ้นร่วมกับประชาชนในพื้นที่ เพื่อจะได้ทราบปัญหาข้อขัดข้องที่เป็นอยู่ และเพื่อที่จะได้หา**แนวทาง**ในการแก้ไขให้โครงการลุล่วงต่อไป^{๒๓} สอดคล้องกับ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร ปัจจุบันกองทัพใช้ยุทธศาสตร์การต่อสู้แบบเบ็ดเสร็จคือการสร้างให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่เข้ามาช่วยกัน **เป้าหมาย**ในภาพรวมน่าจะยังยึดถือการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ให้คนอยู่ในพื้นที่และสามารถช่วยงานกองทัพและประเทศชาติได้^{๒๔} และสอดคล้องกับพลเอกธวัช สุขปั้ง ให้ความเห็นว่า**นโยบายและแนวทาง เป้าประสงค์/ยุทธศาสตร์/กลยุทธ์** ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก ต้องมีความชัดเจน มีเอกภาพ ขจัดความซ้ำซ้อน ซึ่งจะช่วยการบริหารจัดการมีประสิทธิภาพตามมา และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ การดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกันทุกภาคส่วน เป็นกระบวนการที่เป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพและความสำเร็จ^{๒๕} และสอดคล้องกับ พลโท ธารากร ธรรมวินทร ที่ให้ความเห็นว่างานพัฒนาเป็นงานที่ต้องเปลี่ยนแปลงทางจิตใจเพื่อให้ได้ทางด้านวัตถุหรือด้านกายภาพออกมา หรือในแง่อุปสรรคกฎหมายหลายฉบับในพื้นที่ปฏิบัติการเดียวกัน การบูรณาการในพื้นที่จะต่างกับการบูรณาการในห้องประชุม แผนปฏิบัติการในพื้นที่จะขับเคลื่อนยากมาก ต้องมีการวางแผนแบบรวมการปฏิบัติแบบแยกการในบางครั้ง ถ้าเราเข้าใจจะสามารถบรรลุ**เป้าหมาย**ได้ตามที่กำหนดหรือตามปฏิทิน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะก่อนที่จะทำอะไรทุกครั้งต้องกำหนดที่หมาย เราจะต้องกำหนด**เป้าหมาย** หรือหาวิธีการให้บรรลุเป้าหมายหน้าที่ส่วนหนึ่งของกองทัพบกคือการพัฒนาช่วยเหลือประชาชน ถือเป็นจุดสำคัญที่ทหารได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งกองทัพได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง โดยยึดแนวทางของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ท่าน

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายโจน จันได, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์, ที่ปรึกษากองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร, อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒ และอดีตสมาชิกสภาปฏิรูปประเทศ, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัช สุขปั้ง, ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบกและอดีตแม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

พระราชทานยุทธศาสตร์ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา โดยดำเนินการบริเวณพื้นที่ชายแดน และบริเวณพื้นที่ที่มีปัญหา เป้าหมายของการดำเนินการต้องพัฒนาทั้งพื้นที่และคนที่อยู่ในพื้นที่นั้น^{๒๖} และสอดคล้องกับ พลตรี ธีรยุทธ เกียรติสาร ที่ให้ความเห็นว่ากองทัพต้องสร้างให้ประชาชนมีความเข้าใจเป้าหมาย ตรงกันในการรักษาพื้นที่ ต้องสร้างให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการคิด ในการปฏิบัติ กองทัพยึดเรื่องนี้นานาน แต่ก็ยังมีส่วนราชการที่อาจจะยังไม่เข้าใจบทบาทของกองทัพในการป้องกันประเทศ การป้องกันชายแดน กองทัพจำเป็นจะต้องตั้งองค์กรหรือหน่วยงานในพื้นที่เข้ามาร่วมพัฒนา^{๒๗}

๔.๒.๑.๔ กระบวนการตัดสินใจ (คันทามรรค) เป็นกระบวนการที่ร่วมกัน กำหนดเป็นแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์/กลยุทธ์เพื่อนำไปปฏิบัติในการ พัฒนาหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และชุมชน ซึ่งตรงตามหลักมรรคในข้อที่สี่ของหลักอริยสัจ ๔ และในขณะดำเนินการวางแผนร่วมกันก็ต้องใช้ **สัมมาสังกัปปะ** คือความคิดชอบที่จะต้องละเว้นจาก ความพอใจ เฉพาะผู้มีมุมมองเหมือนตนเอง แต่จะต้องมีความคิดเห็นอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและ จะต้องไม่มีความคิดพยายาบทและเบียดเบียนต่อผู้ที่มีความคิดเห็นต่างไปจากตนเอง จึงจะทำให้ กระบวนการร่วมกันจัดทำแผนประสบผลสำเร็จมีประสิทธิภาพและมีความพึงพอใจต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับ พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ที่ให้ความเห็นว่า การวางแผนงานพัฒนา พื้นที่เริ่มเปลี่ยนเป็นชุมชนวางแผนพัฒนาพื้นที่ตนเองขึ้นมา จากแต่ก่อนรัฐส่งเสริมช่วงแรก ถัดมารัฐ กับชาวบ้านร่วมกันทำ แต่ตอนนี้พื้นที่เริ่มมีบทบาทในการกำหนดพื้นที่ของตัวเองว่าควรจะทำอะไร เมืองสามารถสร้างตนเองได้ องค์กรท้องถิ่นสามารถเก็บภาษีเองได้ ไม่ต้องพึ่งภาครัฐมากนัก เพราะฉะนั้นการวางแผนนโยบายแนวทางบทบาทพันธกิจ การวางแผนพื้นที่ชุมชนของกองทัพบกหรือ หน่วยงานอื่นจะต้องสร้างกระบวนการร่วมกัน ไม่ใช่จะมีบทบาทควบคุมเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการ **วางแผนพัฒนาพื้นที่**ต้องสร้างแบบพหุภาคีที่ภาครัฐไม่ใช่เป็นผู้คิดเพียงผู้เดียว แต่ภาครัฐมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนร่วมกันทั้งหมด ดังนั้นบทบาทหน้าที่การวางแผนพัฒนาพื้นที่ชุมชนโดยกองทัพบกเป็น ลักษณะหุ้นส่วนความสำเร็จการพัฒนาพื้นที่ นโยบายต้องไม่มองแค่ความมั่นคง แต่เป็นเรื่องของ คุณภาพชีวิตด้วย เรื่องคุณภาพของสังคมด้วย^{๒๘} สอดคล้องกับพระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร. ที่ ให้ความเห็นว่า โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ เป็นธรรมที่เป็นพลังในการสร้างความสามัคคี โดยใช้ วชิกรรม คือ การมีวาจาที่ดี พูดมีเหตุผลในแผนงานโครงการที่จะเกิดขึ้นในการพัฒนาชุมชน, มโนกรรม คือ ความคิดที่ประกอบด้วยเมตตา เป็นการศึกษาต่อกัน หากผู้ร่วมวางแผนทุกคนคิดแล้ว ปฏิบัติเหมือนกันความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นในการร่วมมือกันในทุกขั้นตอน, สีสามัญญตา คือ ความรักใคร่สามัคคี ร่วมกันคิดวางแผนงานโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเสียสละ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น, ทิฐีสามัญญตา คือ การมีความเห็นร่วมกัน รู้จักเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ร่วมมือ ร่วมใจในการวางแผนโครงการพัฒนาชุมชนให้สำเร็จลุล่วง^{๒๙} สอดคล้องกับ ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ ที่ให้ความเห็นเบื้องต้นต้องให้เกิดประโยชน์กับท้องถิ่น เริ่มต้นการเข้าไปทำกิจกรรมที่ชาวบ้านคุ้นเคย

^{๒๖} สัมภาษณ์ พลโท ธีรยุทธ ธรรมวินทร, แม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พลตรี ธีรยุทธ เกียรติสาร, รองแม่ทัพภาคที่ ๒, ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร., รองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะสังคมศาสตร์,

เช่น ชุมชนนั้นเป็นที่ของศาสนาพุทธเป็นส่วนมาก เราก็ควรจะเริ่มต้นด้วยกิจกรรมทางพุทธศาสนาถ้ามีวัดด้วยยิ่งดี เราก็อาศัยวัดเป็นที่ทำกิจกรรม เช่น วันสำคัญในพระพุทธศาสนา เพื่อจะดูความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนได้ ถ้าหากทหารเข้าไปแล้วยังไม่ได้รับความไว้วางใจก็ต้องเข้าไปทำความเข้าใจใกล้ชิดกับพระในระดับเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะตำบลในพื้นที่ เพราะพระเปรียบเสมือนผู้นำในท้องถิ่น เพื่อที่จะได้เกิดความไว้วางใจจากชาวบ้านมากยิ่งขึ้น จากนั้นก็กำหนด**กิจกรรม**ที่จะได้รับความร่วมมือให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมมากที่สุด ซึ่งอาจจะยังไม่เป็นการพัฒนาที่จริงจังก็ได้ แต่ประการเริ่มต้นสำรวจความต้องการและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน แล้วค่อยเปิดใจพูดคุยกัน อาจจะใช้ระยะเวลายาวนานต้องทำให้สม่ำเสมอ^{๓๐} สอดคล้องกับสอดคล้องกับ นายกร ทัพพะรังสี ที่เห็นความคิดเห็นว่าเป้าหมายคือต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ การร่วมมือกันทำงานอย่างใกล้ชิดระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชน การแปลงวิสัยทัศน์ นโยบาย และยุทธศาสตร์สู่**แผนงาน**อย่างแท้จริง การติดตามและประเมินผลโครงการ^{๓๑} และสอดคล้องกับ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ที่ให้ความเห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมมีความสำคัญ และต้องมีกลไกการประสานงาน ประสานคน ประสานใจ ต้องมีระบบบูรณาการ**แผนงาน**ทุกภาคส่วนร่วมกัน ภาครัฐ ภาคเอกชน ทุกคนในชุมชนร่วมกัน ต้องมีกลไกการติดตาม ไม่ใช่ทำแล้วทิ้งเลยเหมือนที่เป็นอยู่ ทำแล้วต้องเกาะติดติดตาม ต้องมีกลไกการจัดการความรู้ ทุกครั้งที่ลงไปทำงานจะพบความรู้ใหม่เสมอ ต้องเก็บประมวลรวบรวมองค์ความรู้ การปฏิบัติครั้งต่อไปต้องนำวิธีที่ได้ผลที่สุดไปปฏิบัติ และนำวิธีที่ได้ผลที่สุดกับวิธีที่ไม่ได้ผลสื่อสารให้สังคมรับรู้ เพื่อที่จะเป็นตัวอย่างไม่ให้ปฏิบัติตามในสิ่งที่ไม่ได้ผล^{๓๒} ซึ่งสอดคล้องกับ พลเอก สนั่น มະเรงสิทธิ์ ที่ให้ความเห็นว่าหน้าที่ในการพัฒนาช่วยเหลือประชาชน ถือเป็นหน้าที่สำคัญที่ทหารได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งกองทัพได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบันโดยยึดหลัก เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา การเข้าถึงการพัฒนาพื้นที่ต้องมีศูนย์กลาง โดยใช้หลักทางศาสนาเป็นหลักในการเข้าถึงการพัฒนาพื้นที่ ปัจจุบันการดำเนินการพัฒนาพื้นที่ใน**โครงการพัฒนา**เพื่อความมั่นคงระดับพื้นที่ในเขตกองทัพภาคต่างๆ เป็นการพัฒนาทางยุทธศาสตร์มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่โครงการต่าง ๆ ของทุกภาคเป็นโครงการที่ใช้เครื่องมือทางทหาร ทางเศรษฐกิจ และสังคม เข้าไปดำเนินการควบคู่กันในพื้นที่ที่มีปัญหา^{๓๓} และสอดคล้องกับ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร ที่ให้ความเห็นว่าหน่วยงานในระดับจังหวัดขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดทำ**แผนงาน/โครงการ**ด้านความมั่นคงในแผนพัฒนาจังหวัดขาดการบูรณาการการดำเนินงานระหว่างหน่วยงาน และขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ ส่งผลให้ไม่ได้รับความสำคัญในการดำเนินงานและไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณในเชิงพื้นที่ รวมทั้งกลไกการบริหารงานพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติที่มีการจัดวางระบบไว้แล้ว เมื่อนำไปสู่การปฏิบัติยังขาดความเชื่อมโยงกันระหว่างหน่วยงานทั้งหน่วยงานส่วนกลางกับหน่วยงานระดับจังหวัดและระดับพื้นที่ นอกจากนี้

^{๓๐} สัมภาษณ์ ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายกร ทัพพะรังสี, นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พลเอก สนั่น มະเรงสิทธิ์, ที่ปรึกษากองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

ยังพบว่ากลไกบางหน่วยงานยังไม่ได้สามารถปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบไว้ด้วย^{๓๔} และสอดคล้องกับ พลเอก ธวัช สุกปลั่ง ที่ให้ความเห็นว่ากลไกที่มีประสิทธิภาพทั้งในส่วนของการทบทวนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ต้องมีความรู้ความเข้าใจ ในการแปลงตั้งแต่ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ แผนยุทธศาสตร์กองทัพบก และยุทธศาสตร์จังหวัด นำมาบูรณาการร่วมกันเพื่อจัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมให้สอดคล้องระหว่างปัญหาและความต้องการของชุมชนกับพื้นที่เป้าหมาย ที่สำคัญที่สุดคือการติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าของการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนควรมีการทบทวนแผนในวงรอบถัดไปและจะต้องปรับให้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป^{๓๕}

๔.๒.๒ กระบวนการร่วมแปลงแผนสู่การปฏิบัติ (Do) อธิบายบนพื้นฐานของหลักธรรมของอิทธิบาท ๔ ซึ่งจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการปรึกษาหารือร่วมกัน (สัมมาวาจา) จะต้องพูดโน้มน้าวอธิบายให้เห็นความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจากทุกภาคส่วน ทั้งประชาชนในพื้นที่ที่จะได้รับความสุขที่เกิดจากการได้รับประโยชน์จากการดำเนินโครงการ ส่วนผู้ที่ปฏิบัติงานก็จะมี ความสุขใจที่จะได้นำโครงการไปปฏิบัติให้กับพื้นที่และชุมชน ซึ่งมีตัวแปรที่สำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

๔.๒.๒.๑ กระบวนการเต็มใจทำหรือพอใจที่จะทำงานร่วมกัน (ฉันทะ) เป็นกระบวนการที่ต้องเริ่มด้วยศรัทธาหรือความชอบที่จะต้องสำรวจตัวเอง ว่าผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้องหรือเป็นผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่และชุมชน มีความพึงพอใจที่จะทำหรือมีความสุขกับการทำหรือไม่ ถ้าเราพอใจก็เชื่อได้ว่างานที่ต้องออกมาดีแน่นอน ในขั้นตอนนี้จึงเป็นขั้นที่เริ่มนำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่ได้มาสู่การปฏิบัติด้วยการจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อเป็นแนวทางเมื่อลงพื้นที่ชุมชนปฏิบัติงานจริง ซึ่งสอดคล้องกับ พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ให้ความเห็นว่าหลักในการทำงานวางแผนร่วมกันคือ อิทธิบาท ๔ แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท โดยต้องมี ๑. ฉันทะ คือต้องมีความพอใจเต็มใจในสิ่งที่ตนได้เข้าไปปฏิบัติ ๒. วิริยะ ต้องมีความพากเพียร อดทนต่อระยะเวลาที่ยาวนานในการดำเนินการปฏิบัติตามแผนพัฒนาชุมชน ๓. จิตตะ ผู้ปฏิบัติต้องมีความเอาใจใส่ ฝักใฝ่ในการดำเนินการวางแผน ๔. วิมังสา หมั่นสอดส่องสำรวจในการหาเหตุผลมาปฏิบัติในการดำเนินการวางแผน และให้ความเห็นว่าการมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชน มีความสำคัญอย่างยิ่งในการก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนแผนงานการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายการพัฒนา ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารท้องถิ่น ความคิดเห็น ถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเครือข่าย และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นนั้น ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาและเกิดเครือข่ายการพัฒนาที่ดีที่สุด การมีส่วนร่วมการพัฒนาท้องถิ่นจึงเป็นกระบวนการที่จะกระจายอำนาจจากผู้บริหารท้องถิ่น ปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ข้าราชการ

^{๓๔} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร, อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒ และอดีตสมาชิกสภาปฏิรูปประเทศ, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัช สุกปลั่ง, ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก และอดีตแม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

ท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น ซึ่งอำนาจนั้นไม่ผูกขาดและรักท้องถิ่นก็แต่เฉพาะผู้บริหารท้องถิ่นบุคคลดังกล่าว ที่มักจะใช้อำนาจเหนือกว่า (power over หรือ power against) การมีส่วนร่วมการพัฒนาท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องของทุกคนในท้องถิ่น^{๓๖} และสอดคล้องกับ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร. ให้เห็นว่าสารานุกรม ๖ ทิฐีสามัญญตา คือ การมีความเห็นร่วมกันในการดำเนินการวางแผน **ปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่ชุมชน** ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเคารพ และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นร่วมมือร่วมใจในการดำเนินการปฏิบัติการให้สำเร็จลุล่วง^{๓๗} และสอดคล้องกับ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ที่ให้ความคิดเห็นว่าแนวทางในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนหรือการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นในปัจจุบัน นอกจากการเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นแล้ว **การถ่ายทอดองค์ความรู้และ** เทคนิคการนำไปใช้ปฏิบัติการกับพื้นที่ เช่น กระบวนการของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder) กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบหรืออาจได้รับผลกระทบจากการดำเนินการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งที่อยู่ในพื้นที่และนอกพื้นที่ แนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Development) มีพื้นฐานความคิดสำคัญคือ การพัฒนาสังคมหรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งให้บังเกิดผลอย่างแท้จริง ไม่อาจจะกระทำแบบแยกส่วนได้ จะเลือกทำเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งจนละเลยหรือขาดไปสำหรับอีกเรื่องหนึ่งไม่ได้ แต่จะต้องดำเนินการไปพร้อมกันและที่เป็นนโยบายที่สำคัญก็คือ “การประชาคมท้องถิ่นแบบประชาธิปไตย”^{๓๘} และสอดคล้องกับ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร ให้เห็นว่า**แผนปฏิบัติการ**ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ควรเริ่มจากสาเหตุของปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งจะต้องมีแนวคิดที่ถูกต้องตั้งแต่ในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นไปได้สามารถแก้ไขสาเหตุของปัญหาและตรงกับความต้องการของพื้นที่และชุมชนได้อย่างแท้จริง^{๓๙} และสอดคล้องกับ พลเอก ธวัช สุกปลั่ง ให้เห็นว่าที่ผ่านมามีปัญหากฎหมาย กฎและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการนำยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติไปสู่**การปฏิบัติ** บางเรื่องบางประการเป็นอุปสรรคไม่สามารถรองรับกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป หรือไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งยังมีข้อจำกัดในการนำไปบังคับใช้ เพราะยังขาดการชี้แจงทำความเข้าใจ โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำและส่งผลกระทบต่อเข้าถึงกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นทาง จนเป็นอุปสรรคและข้อจำกัดต่อการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง^{๔๐} และสอดคล้องกับ พลโท ธีรกร ธรรมวินทร ให้เห็นว่าจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากที่กองทัพบกเองเคยเป็นหน่วยงานหลักในอดีต มาเป็นฝ่ายสนับสนุนและให้คำปรึกษาในมิติของความมั่นคงต่อการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ในห้วงของการพัฒนาช่วยเหลือประชาชน จะมีระเบียบสำนักนายกฯ จะมีแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ แต่เมื่อเข้าสู่ในพื้นที่ในบางครั้งสถานการณ์ทำให้ยุ่งยาก ต้องมีในแง่

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร., รองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะสังคมศาสตร์, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร, อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒ และอดีตสมาชิกสภาปฏิรูปประเทศ, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัช สุกปลั่ง, ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก และอดีตแม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

ของกฎหมายแต่ละหน่วยงาน ถ้าทุกหน่วยงานยึดหลักเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา จะทำให้การทำงานที่มุ่งเน้นผลการปฏิบัติเกิดผลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพต่อพื้นที่เป้าหมายเราโดยที่ไม่ยุ่งยากนัก ต้องใช้ทั้งคน เครื่องมือ และงบประมาณ ทำให้เกิดผลสำเร็จในแต่ละแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม แต่ต้องปรับแก้ให้ทันต่อสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป^{๔๑}

๔.๒.๒.๒ กระบวนการร่วมฝึกทบทวนซักซ้อมประสานการปฏิบัติงาน (วิริยะ)

เป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียรเมื่อเจออุปสรรคไม่ท้อถอย วิริยะจึงเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ แต่วิริยะจะเกิดขึ้นด้วยก็ด้วยความรักในงานฉันทะนั่นเอง และวิริยะไม่ใช่เป็นการทำงานแบบเอาเป็นเอาตายแต่เป็นการหมั่นฝึกฝนตนเองอยู่เป็นประจำอยู่เสมอ จึงเป็นขั้นตอนที่มุ่งเน้นการฝึกฝนทบทวนซักซ้อมประสานการปฏิบัติของแผนปฏิบัติการที่ได้จากขั้นตอนของฉันทะนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับ พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ที่ให้ความเห็นว่าหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ๑. ทาน คือ การให้ความไม่น่ากลัวแก่ชาวบ้าน เราจะเข้าไปยังให้เขาไม่กลัว ๒. ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะเพื่อนำไปใช้ในการประสานการปฏิบัติ ๓. อติถจริยา การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ชาวบ้าน ๔. สมานัตตา มีความสม่ำเสมอหรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย เพื่อสร้างความไว้วางใจให้แก่ชาวบ้าน^{๔๒} และสอดคล้องกับนายฉัตรชัย พรหมเลิศ ที่ให้ความเห็นว่าบางแผนต้องใช้คนน้อยที่สุด บางแผนต้องใช้คนเยอะที่สุด งานจะสำเร็จต้องทำ ๓ ระดับ ระดับสูง ระดับกลาง ระดับพื้นที่ ต้องมีกลไกการประสานงาน ประสานคน ประสานใจ ต้องมีระบบบูรณาการทุกภาคส่วนร่วมกัน ภาครัฐ ภาคเอกชน ทุกคนในชุมชนร่วมกัน^{๔๓} และสอดคล้องกับ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ที่ให้ความเห็นว่าในปัจจุบันกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นได้ร่วมกับกระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง กรมพัฒนาชุมชน ได้เสนอการจัดทำและประสานแผนพัฒนาในระดับพื้นที่ เพื่อให้แผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกิดความเชื่อมโยงในการทำงานร่วมกับการบริหารราชการส่วนภูมิภาคและส่วนกลางให้เป็นแผนเดียวกัน (One Plan)^{๔๔} และสอดคล้องกับ พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์ ที่ให้ความเห็นว่ากองทัพบกควรเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มวางแผนจนถึงขั้นนำแผนไปปฏิบัติ ในการมีส่วนร่วมกองทัพนั้นจะมีการปฏิบัติทั้งที่เป็นความร่วมมือร่วมโดยตรงและโดยอ้อม ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม นักพัฒนาของกองทัพจะต้องคำนึงถึงบทบาทและหลักการ รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อที่จะได้แนวทางต่างๆอย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อเป็นการลดปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น^{๔๕} และสอดคล้อง พลตรี ธีรยุทธ เกียรติสาร ที่ให้ความเห็นว่าต้องพัฒนาพื้นที่และชุมชนให้พัฒนามาพร้อมกับความเจริญทางวัตถุ ทำอย่างไรให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีอุดมการณ์ความรักชาติ รักถิ่นฐานซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ วางแผนปฏิบัติให้มีการฝึกอบรมอาชีพ มีการ

^{๔๑} สัมภาษณ์ พลโท ธารกร ธรรมวินทร, แม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายฉัตรชัย พรหมเลิศ, ปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์, ที่ปรึกษากองอำนาจการรักษความมั่นคงภายใน ภาค ๒, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

ฝึกอบรมการใช้อาวุธ ก่อนปฏิบัติควรเตรียมการฝึกซ้อมและสาธิตให้เกิดความเข้าใจ สิ่งสำคัญต้องทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดี หวงแหนแผ่นดินที่อยู่ ต้องพร้อมที่จะต่อสู้หรือให้ข้อมูลข่าวสารกับกองทัพ นี่คือนโยบายที่ควรต้องวางไว้ให้กับการพัฒนาพื้นที่ชุมชนและคนซึ่งเป็นหัวใจ^{๔๖}

๔.๒.๒.๓ กระบวนการร่วมกันทำตามแผนปฏิบัติการ (จิตตะ) เป็นขั้นตอนที่ต้องเอาใจใส่ตั้งใจมุ่งมั่นทำงานรับใช้ชุมชนตามแผนปฏิบัติการ จิตตะเป็นธรรมะที่แสดงถึงสติความรอบคอบและความรับผิดชอบที่จะตามมา จิตตะจึงมีความสำคัญในการทำงานโดยไม่วอกแวกออกนอกกลุ่มนอกทาง ดังนั้นเมื่อเรามีทั้งฉันทะและวิริยะแล้ว จิตตะจะเป็นเสมือนแนวรั้วตามเส้นทางที่เราเดินไม่ให้ไขว่เขวออกนอกเส้นทางได้ ซึ่งอธิบายให้เห็นถึง พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เป็นนักตรวจตรางานของตนเองทั้งที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำคือให้มีจิตตะ ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร. ให้ความเห็นว่าสังคหวัตถุ ๔ คือ หลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ปิยวาจา คือ การพูด การให้ความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมด้วยถ้อยคำที่สุภาพ อตถจริยา คือ ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเสียสละ สมานัตตา คือ ปฏิบัติตนวางตนให้เหมาะสมในขณะปฏิบัติที่ได้รับมอบหมาย และ อปริหานิยธรรม คือทุกคนได้มีส่วนร่วม ได้มีโอกาสถ่ายทอดความต้องการของตนเอง และผู้ฟังจะต้องให้เกียรติในคำพูดหรือความรู้สึกความต้องการของทุกคน^{๔๗} สอดคล้องกับ พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร. ให้ความเห็นว่าโดยใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้เกิดการมีส่วนร่วม^{๔๘} สอดคล้องกับ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ที่ให้ความเห็นว่าควรมีกรอบการดำเนินงานที่ชัดเจนและไม่ซับซ้อนของทั้งกระบวนการจัดทำและเชื่อมโยงแผนการเผยแพร่ข้อมูลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ตระหนักรู้ในหน้าที่/บทบาทของตน การมีหน่วยงาน/ทีมงานหลักในการประสานงานและอำนวยความสะดวก การสร้างกลไกการเชื่อมโยงพิเศษเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้าน/ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้สนับสนุนโครงการ การที่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ขององค์กรมีศักยภาพกับกระบวนการวางแผน และความยืดหยุ่นในการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อลดอุปสรรคต่อการตอบสนองความต้องการ/ความจำเป็นให้แก่คนในพื้นที่^{๔๙} และสอดคล้องกับ นายวิเชียร จันทรโณทัย ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้หลักการเข้าถึง รู้จริงถึงปัญหาในพื้นที่ โดยเข้าร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน การทำงานจะต้องสะท้อนอยู่ในแผนพัฒนาฯ จังหวัดก็จะผนวกงานต่าง ๆ เข้าไป^{๕๐} และสอดคล้องกับ พลเอก ธวัช สุกปลั่ง ให้ความเห็นว่าการพัฒนาประเทศในห้วงหลายปีที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่และชุมชน และพัฒนามาเป็นภัยคุกคามรูปแบบใหม่ในปัจจุบัน รวมทั้งทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นกองทัพในฐานะเป็นหน่วยงานด้านความมั่นคง นอกจากภารกิจในการเตรียมกำลังและใช้กำลัง

^{๔๖} สัมภาษณ์ พลตรี ธีรญา เกียรติสาร, รองแม่ทัพภาคที่ ๒(๑), ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร., รองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะสังคมศาสตร์, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายวิเชียร จันทรโณทัย, ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

ยังมีภารกิจในด้านการพัฒนาประเทศและการช่วยเหลือประชาชน ซึ่งจะต้องบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมกันในการขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรม^{๕๑}

๔.๒.๒.๔ กระบวนการร่วมพินิจพิเคราะห์ในการตรวจสอบงาน (วิมังสา) เป็นการเข้าใจระบบและกลไกการทำงานแบบมีส่วนร่วม เป็นขั้นสุดท้ายของการใช้ปัญญาในการใคร่ครวญว่างานที่ทำนั้นถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ มีอะไรที่ยังค้างค้ำหรือไม่เรียบร้อยอย่างไร เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้นในภายหลัง ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมของการงานชอบ (สัมมากัมมันตะ) ซึ่งเป็นการใคร่ครวญอีกครั้งว่า นอกจากการพินิจพิเคราะห์ความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ของเนื้อหาแล้ว การปฏิบัติตั้งต้นจนจบภารกิจจะต้องเป็นไปด้วยความสุจริตในทุกขั้นตอน สามารถรายงานผลการดำเนินการและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และชุมชนได้รับรู้ รับทราบและยอมรับผลจากการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับ พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ให้ความเห็นว่า ต้องสร้างพื้นที่การพัฒนาของตัวเองขึ้นมา ไม่ใช่แค่มองถึงความมั่นคง แต่ต้องมองถึงเรื่องคุณภาพชีวิตของชุมชนที่จะพัฒนา การวางแผนพัฒนาพื้นที่ต้องเอาหลักของความมั่นคงประกอบกับเรื่องคุณภาพชีวิตไปสู่การวางแผนคู่ขนานกันไป ต้องดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับรู้และยอมรับผลในขั้นตอนสุดท้ายร่วมกัน^{๕๒} และสอดคล้องกับ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ที่ให้ความเห็นว่าแผนงานโครงการเกิดขึ้นจากความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชนและประชาชนในชุมชน โดยแผนที่ได้มาถือเป็นการร่วมแสดงความรู้ ความคิดเห็นจากทุกฝ่าย เมื่อดำเนินการทำแผนเสร็จแล้วต้องดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับรู้และยอมรับผลในขั้นตอนสุดท้ายร่วมกัน^{๕๓} และสอดคล้องกับ พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์ ที่ให้ความเห็นว่าเมื่อแผนงานโครงการเสร็จสมบูรณ์โดยความร่วมมือจากทุกฝ่ายแล้วต่อไปก็จะเป็นขั้นตอนของการส่งมอบงานให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไปดำเนินการต่อไป ในขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนเกือบสุดท้ายในการปฏิบัติ แผนที่ได้มาจะปฏิบัติได้หรือล้มเหลวนั้นก็อยู่ที่ทุกฝ่ายได้ร่วมมือกัน ถือเป็นการยอมรับผลในขั้นตอนสุดท้ายร่วมกัน^{๕๔}

๔.๒.๓ กระบวนการร่วมตรวจสอบประเมินผล (Check) อธิบายบนพื้นฐานของหลักธรรมของสังคหวัตถุ ๔ ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของการระลึกชอบ (สัมมาสติ) คือการมีสติชอบ ระลึกรู้อยู่ตลอดเวลาว่ากำลังร่วมกันตรวจสอบประเมินผลเพื่อให้ได้ผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ตัวแปรที่สำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

๔.๒.๓.๑ กระบวนการให้หรือแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับประชาชนในพื้นที่ (ทาน) จะต้องร่วมกันตระหนักถึงความสำคัญของมาตรฐานของงานที่ต้องการในทุกโครงการที่ดำเนินการในพื้นที่และชุมชน โดยคำนึงถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับประชาชนตามความต้องการ

^{๕๑} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัช สุกปลั่ง, ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก และอดีตแม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร, รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์, ที่ปรึกษากองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค ๒, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

ไว้ได้อย่างถูกต้องครบถ้วนและคุ้มค่าหรือไม่ ดังนั้นจึงต้องเตรียมการร่วมกันด้วยการพัฒนาแผนการติดตามประเมินผล การทบทวนตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายตัวชี้วัด เพื่อให้เกิดการติดตามผลจากการดำเนินโครงการว่าเกิดการแบ่งปันผลประโยชน์ได้ตามความต้องการของชุมชนและตรงตามวัตถุประสงค์ของแผนงานโครงการที่ได้ดำเนินการหรือไม่ โดยมีการวัดผลตามเกณฑ์ตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร. ที่ให้ความเห็นว่าสังคหวัตถุ ๔ ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน คือ ทาน การให้ การเสียสละในการเข้ามาดำเนินงาน การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่นคือการพัฒนาพื้นที่และชุมชนจนสำเร็จและชุมชนได้ใช้ประโยชน์, อุตถจริยา ช่วยเหลือกัน แก้ไข ปรับปรุงในปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการ, สมานัตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอประพฤติตัวให้มีความเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติหน้าที่ในการดำเนินงานจนสำเร็จจุล่งในขั้นสุดท้าย^{๕๕} และสอดคล้องกับ ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ ที่ให้ความเห็นว่าสี่สามัญญตา คือ มีความสามัคคีร่วมปฏิบัติการตรวจสอบประเมินแผนงาน ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์ของชุมชนอย่างเคร่งครัด ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น, ทิฏฐิสามัญญตา คือ การมีความเห็นร่วมกัน ไม่เห็นแก่ตัว เคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ร่วมมือร่วมใจในการทบทวนตัวชี้วัดและค่าเป้าหมาย ร่วมตรวจสอบประเมินผลการดำเนินงาน โดยที่ทุกคนในชุมชนต้องร่วมกันตรวจสอบว่าแผนพัฒนาพื้นที่ในชุมชนที่จะได้มาตรงกับความต้องการของคนในชุมชนหรือไม่^{๕๖} และสอดคล้องกับ นายกร ทัพพะรังสี ที่ให้ความเห็นว่าควรมีกรอบในการดำเนินงานตรวจสอบประเมินผลที่ชัดเจนและไม่ซับซ้อนทั้งกระบวนการจัดทำและเชื่อมโยงแผนการเผยแพร่ข้อมูลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ตระหนักรู้ในหน้าที่บทบาทของตนเอง^{๕๗} และสอดคล้องกับ พลโท ธรากร ธรรมวินทร ที่ให้ความเห็นว่าในขั้นตอนตรวจสอบและประเมินแผนงาน ทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำแผนพัฒนาต้องร่วมกันตรวจสอบว่าแผนพัฒนาพื้นที่ในชุมชนที่จะได้มาตรงกับความต้องการของคนในชุมชนหรือไม่ รวมถึงตรวจสอบในการใช้งบประมาณที่ลงทุนไปคุ้มค่าหรือไม่ แล้วร่วมกันประเมินก่อนนำแผนไปปฏิบัติจริง และต้องจัดการประชุมร่วมกันเพื่อพัฒนาแผนการติดตามและประเมินผล มีการทบทวนค่าเป้าหมายของตัวชี้วัดให้เหมาะสมกับสถานการณ์และมาตรฐาน^{๕๘} ซึ่งสอดคล้องกับ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร^{๕๙} และ พลตรี ธิญญา เกียรติสาร^{๖๐} ที่ต้องการให้มีการประชุมเพื่อร่วมพิจารณาตัวชี้วัดก่อนลงประเมินผลในพื้นที่

๔.๒.๓.๒ กระบวนการสื่อสาร (ปิยวาจา) เป็นกระบวนการที่เมื่อลงไปประเมินโครงการจะต้องสื่อสารอย่างไรเพื่อให้เกิดความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน พร้อมทั้งจะให้

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายกร ทัพพะรังสี, นายกสมาคมมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พลโท ธรากร ธรรมวินทร, แม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร, อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒ และอดีตสมาชิกสภาปฏิรูปประเทศ, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พลตรี ธิญญา เกียรติสาร, รองแม่ทัพภาคที่ ๒, ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

ข้อมูลข้อเท็จจริงที่ถูกต้องต่อการตรวจสอบประเมินผลกับเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ตรวจสอบประเมินผล ดังนั้นจึงต้องมีการร่วมฝึกอบรม/สาธิตการปฏิบัติ/ทดสอบการประเมินผลให้กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผล เพื่อให้เกิดการสื่อสารที่ถูกต้องและเกิดการติดตามประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามมาตรฐานของงานที่ต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับ พระพยอม กัลยาโณ ที่ให้ความเห็นว่าต้องติดเครื่องกรองสมองสื่อสารเพื่อรับรู้ว่าจะต้องหลีกเลี่ยงความเสื่อม ต้องเห็นช่องทางที่จะสร้าง วัฒนธรรมที่เป็นปากทางแห่งความเจริญ, ธรรมที่เป็นจุดประจักษ์อันจะเปิดออกไปให้ก้าวหน้าสู่ความเจริญองกามของชีวิต เอาระเบียวินัยเอาความไม่ศึกษาที่จะพัฒนาให้เข้มแข็งมั่นคง^{๖๑} และสอดคล้องกับ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ที่ให้ความเห็นว่าควรสร้างเครือข่ายและความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน ภาคีการพัฒนาและประชาสังคมในการช่วยสร้างองค์ความรู้ การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมที่เฉพาะเจาะจง เพื่อเพิ่มช่องทางการสะท้อนว่าปัญหา/ความต้องการ นำเสนอปัญหา/ความต้องการร่วมกัน ส่งผลให้ประเด็นต่าง ๆ มีความเฉพาะเจาะจงชัดเจนด้วยระบบการติดตามประเมินผล เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างตรงจุด การสร้างแรงจูงใจ การตระหนักรู้ การรับรู้ที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ การสนับสนุนจากภาคการเมือง ในการกระจายอำนาจและเพิ่มศักยภาพให้กับท้องถิ่น จะส่งผลให้การดำเนินประสบความสำเร็จได้^{๖๒} และสอดคล้องกับ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร ที่ให้ความเห็นว่าในขั้นตอนการฝึกอบรมทวนการติดตามประเมินผล ควรสร้างเครือข่ายประชาชนเพื่อสะดวกในการสื่อสาร อบรมผู้นำชุมชนในเรื่องสร้างกลไกการมีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มช่องทางการสะท้อนปัญหาความต้องการ ส่งผลให้ประเด็นต่าง ๆ มีความชัดเจน นำไปสู่การติดตามประเมินผลและสามารถแก้ปัญหาได้อย่างตรงจุด^{๖๓}

๔.๒.๓.๓ กระบวนการสงเคราะห์ (อรรถจริยา) เป็นการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและจะต้องเกิดความทั่วถึง เท่าเทียม และเป็นธรรมต่อคนในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดการติดตามประเมินผลโครงการที่ได้ดำเนินการในพื้นที่และชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ พระพยอม กัลยาโณ ที่ให้ความเห็นว่าต้องมีการประเมินผล เพื่อที่จะได้รักษาแนวทางนี้สืบต่อไป กิจกรรมที่เราจะทำถ้าทำไปแล้ว ต้องให้รู้ถึงเหตุของความสำเร็จไม่สำเร็จ เติมความร่วมมือร่วมใจเข้าไป^{๖๔} และสอดคล้องกับนายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ที่ให้ความเห็นว่าการประเมินผลแผนงานโครงการจะต้องมีการกำหนดระบบประเมินผลงานที่มีความชัดเจน เป็นรูปธรรม สามารถวัดและประเมินความสำเร็จของแผนงานโครงการได้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุก ๆ องค์กรต้องพัฒนา และสื่อข้อความให้เจ้าหน้าที่ทุก ๆ คนได้รับทราบ และนำไปใช้เป็นหลักปฏิบัติในการปฏิบัติงานครั้งต่อไป^{๖๕} และสอดคล้องกับ นายฉัตรชัย พรหมเลิศ ที่ให้ความเห็นว่าโดยการประเมินจากด้านทรัพยากรที่ใช้ เช่น ความเหมาะสมของงบประมาณ ความเหมาะสมของโครงการกับสภาพการดำเนินการจริง ความร่วมมือของบุคลากรผู้เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน /โครงการ ความเหมาะสมของสถานที่ที่ใช้ในการดำเนินงาน /โครงการ

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระพยอม กัลยาโณ, เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร, อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒ และอดีตสมาชิกสภาปฏิรูปประเทศ, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระพยอม กัลยาโณ, เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

การประเมินกระบวนการดำเนินงานตามกระบวนการ เช่น ความเหมาะสมของกิจกรรมและขั้นตอนวิธีการดำเนินโครงการ ขั้นตอนและวิธีการในการดำเนินโครงการสามารถส่งผลให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายเชิงคุณภาพ และการประเมินผลการดำเนินงาน เช่น ผลการดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ผลการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายเชิงคุณภาพที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ผลการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายเชิงปริมาณที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด^{๖๖} และสอดคล้องกับพลตรีธัญญา เกียรติสาร ที่ให้ความเห็นว่าการประเมินผลจะต้องเป็นรูปธรรม สามารถวัดและประเมินความสำเร็จของแผนงานโครงการได้ แจ่มถึงผลดีผลเสียให้ประชาชนได้รับทราบ และสามารถนำไปใช้เป็นหลักปฏิบัติในการปฏิบัติงานครั้งต่อไปโดยการประเมินจากด้านทรัพยากรที่ใช้ การประเมินผลการดำเนินงาน ว่าผลการดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อที่จะสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง^{๖๗}

๔.๒.๓.๔ กระบวนการวางตัว (สมานัตตา) จะต้องมีความเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีอคติ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือหวังผลประโยชน์ในชุมชน การวางตัวที่เหมาะสมจะก่อให้เกิดความไว้วางใจกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ลดความหวาดระแวงซึ่งกันและกันในทุกขั้นตอนตลอดการดำเนินการ ทั้งนี้จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเพียรชอบ (สัมมาอาชีวะ) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่คอยกำกับการทำงานให้เกิดความตรงไปตรงมาละเว้น การกระทำที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่และชุมชน หรือการแสวงหาผลประโยชน์จากการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ไม่เบียดเบียนผลประโยชน์ชุมชนและทำลายสิ่งแวดล้อมไปในขณะดำเนินการ ซึ่งกระบวนการนี้จะต้องมีการสรุปวิเคราะห์และรายงานผลที่สอดคล้องกับความเป็นจริงจากผลการตรวจสอบประเมินผลของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับพระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ที่ให้ความเห็นว่าแผนพัฒนาชุมชนที่ดีนั้น ต้องผ่านการแสดงความคิดเห็นจากทุกฝ่าย ผ่านการวิเคราะห์ ผ่านการประเมินผลและรายงานผล เพื่อที่จะนำไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ ดังนั้นทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน เสียสละ เพื่อชุมชนของทุกคน^{๖๘} และสอดคล้องกับนายวิเชียร จันทรโณทัย ที่ให้ความเห็นว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาต้องเป็นจริง ต้องรู้ถึงสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงว่าเกิดจากอะไร เมื่อมีความชัดเจน การทำโครงการก็จะง่ายขึ้น ส่งเสริมปัญหาได้จริง แก้ปัญหานั้นได้จริง ส่งเสริมความต้องการนั้นได้จริง หัวหน้าเจ้าของโครงการต้องทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ท้ายสุดต้องมีการติดตามประเมินผล การจัดซื้อจัดจ้างต้องเอาภาคประชาชนเข้ามาด้วย จัดประชุมติดตามงานและรายงานผลเป็นประจำ เพื่อจะเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติตามแผน^{๖๙} และสอดคล้องกับพลโทธรากร ธรรมวินทร ที่ให้ความเห็นว่าการวิเคราะห์และรายงานผลแผนการพัฒนา ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการที่จะได้แผนที่จะสามารถนำไปปฏิบัติในพื้นที่จริงได้ โดยต้องผ่านความเห็นชอบจากทุกฝ่าย จึงจะถือว่าประสบความสำเร็จ และแผนนั้นต้องส่งผลกระทบกับการดำรงชีวิตชุมชนน้อยที่สุด^{๗๐}

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายฉัตรชัย พรหมเลิศ, ปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พลตรี ธัญญา เกียรติสาร, รองแม่ทัพภาคที่ ๒, ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร.,ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายวิเชียร จันทรโณทัย, ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พลโท ธรากร ธรรมวินทร, แม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

๔.๒.๔ กระบวนการร่วมแก้ไขปรับปรุง (Act) กระบวนการนี้อยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมสาราณียธรรม ๖ ทั้งนี้กระบวนการร่วมแก้ไขปรับปรุงนั้น ทั้งนี้จะต้องยืนอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญคือการมีสัมมาวายามะ คือ ป้องกันไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดหรือความผิดพลาดเกิดขึ้นอีก ช่วยกันพัฒนาคุณค่าเด่นของชุมชน สอดรับกับหลักปทาน ๔ คือ ๑) เพียรระมัดระวังมิให้เรื่องไม่ดีไม่งามหรือความเข้าใจผิดเกิดขึ้นในชุมชนอีก ๒) เพียรระมัดระวังเรื่องไม่ดีที่เกิดขึ้นแล้วอย่าให้เกิดขึ้นอีก ๓) เพียรให้เรื่องที่ดีเกิดขึ้นอีกโดยต่อเนื่อง เช่น โครงการที่ดีมีประโยชน์ต่อชุมชนควรผลักดันให้เกิดขึ้นในพื้นที่และชุมชนอีก และ ๔) เพียรรักษาเรื่องที่ดีอยู่แล้วให้ดำรงอยู่ต่อไป เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่และชุมชนอย่างแท้จริง สัมมาวายามะจึงเป็นปฐมบทของการก่อเกิดสัมมาสติ ซึ่งต้องอาศัยความเพียรพยายามกำหนดอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเกิดเป็นสัมมาสมาธิที่พร้อมที่จะร่วมกระบวนการแก้ไขปรับปรุงงานพัฒนาที่ได้ทำกับชุมชน ตัวแปรที่สำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

๔.๒.๔.๑ กระบวนการร่วมกันแก้ไขด้วยเมตตา(กายกรรม วชิกรรมและมโนกรรม) มโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา คือ ความคิดที่ประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นการคิดดีต่อกันไม่คิดอิจฉาริษยาหรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาท ต้องวางใจให้มีความรักและปรารถนาดีต่อชุมชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หากทุกคนคิดแล้วปฏิบัติเหมือนกันความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นในชุมชน วชิกรรมอันประกอบด้วยเมตตา คือ การมีวาจาที่ดี สุภาพ อ่อนหวาน พุดมีเหตุผล ไม่พุดให้ร้ายผู้อื่นทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน นำเสนอหรือสื่อสารด้วยความปรารถนาดีต่อชุมชนมุ่งให้ชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข กายกรรมอันประกอบด้วยเมตตา คือ การกระทำทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา การให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ไม่รังแกทำร้ายผู้อื่น ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขทำด้วยเมตตาด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจไม่ใช้อำนาจไปแก้ไขหรือไปกดดัน ซึ่งสอดคล้องกับ ผศ.ร.ท.ดร. บรรจบ บรรณรุจิ ที่ให้ความเห็นว่าสาราณียธรรม ๖ ถือว่าเป็นธรรมที่เป็นพลังในการสร้างความสามัคคี คือ วชิกรรม อันประกอบด้วยเมตตา คือ การมีวาจาที่ดี พุดมีเหตุผล, มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา คือ ความคิดที่ประกอบด้วยเมตตา เป็นการคิดดีต่อกัน หากทุกคนคิดแล้วปฏิบัติเหมือนกันความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นในสังคม ซึ่งจะทำให้การดำเนินการในทุกขั้นตอนของแผนเป็นไปด้วยความเรียบร้อย, กระบวนการมีส่วนร่วมตรวจสอบจากคนในชุมชนจะทำให้แผนที่ได้มาเกิดการยอมรับในขั้นสุดท้ายเมื่อหลายฝ่ายเข้ามาร่วมกันแล้ว ก็จะเกิดความไม่เห็นด้วย ความไม่เข้าใจกัน ความขัดแย้งกับผลประโยชน์จนทำให้แผนงานต้องแก้ไขปรับปรุง จนกว่าจะทุกฝ่ายจะเห็นชอบหรือเสียประโยชน์น้อยที่สุด^{๗๑} และสอดคล้องกับนายโจน จันได ที่ให้ความเห็นว่า การแก้ไขปรับปรุงแผนควรเริ่มที่กลไก โดยการสร้างองค์กรบุคคลากรใหม่ นำกระบวนการ วิธีการ หลักคิดมาเริ่มกันใหม่^{๗๒} และสอดคล้องกับ พลเอก ธวัช สุกปลั่ง ที่ให้ความเห็นว่า การแก้ไขปรับปรุงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน สามารถที่จะแก้ไขจนกว่าทุกฝ่ายจะเห็นชอบร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในการที่จะนำไปปฏิบัติได้จริง ลดผลกระทบให้น้อยที่สุด^{๗๓}

^{๗๑} สัมภาษณ์ ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์ นายโจน จันได, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พลเอก ธวัช สุกปลั่ง, ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก และอดีตแม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

๔.๒.๔.๒ กระบวนการร่วมกันแบ่งปันความต้องการหรือประสบการณ์ด้วยความเสียสละ (สาธารณโภคี) คือ แสดงความรักความหวังดีของผู้ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน การรู้จักแบ่งปันความต้องการหรือประสบการณ์ให้ครอบคลุมต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียครบทุกฝ่าย เพื่อให้สามารถสามารถวิเคราะห์สาเหตุประเด็นของปัญหาเพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุง สอดรับกับ พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, ดร. ที่ให้ความเห็นว่าทุกภาคส่วนในชุมชน ที่สำคัญคือคนในชุมชนต้องร่วมกันตรวจสอบว่าแผนพัฒนาพื้นที่ในชุมชนที่จะได้มาตรงกับความต้องการของคนในชุมชนหรือไม่ กระบวนการมีส่วนร่วมตรวจสอบจากคนในชุมชนจะทำให้ได้สาเหตุของปัญหา นำมาสู่การแก้ไขปรับปรุงและเกิดการยอมรับในขั้นสุดท้าย^{๗๔} และสอดคล้องกับ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ให้ความเห็นว่าในสภาพความเป็นจริง ยังพบว่าชุมชนส่วนใหญ่ไม่สามารถจัดทำแผนที่เชื่อมโยงกับแผนระดับอื่น ๆ ในพื้นที่ได้ โดยเฉพาะแผนพัฒนาท้องถิ่นและแผนจังหวัด แม้ว่าได้มีการจัดสรรงบประมาณให้แก่จังหวัดโดยตรงและจัดทำประชาคมในพื้นที่ เพื่อให้แผนชุมชน แผนพัฒนาท้องถิ่น และแผนจังหวัดสอดคล้องเชื่อมโยงกัน แต่ในทางปฏิบัติหลายชุมชนประสบปัญหาต่าง ๆ อาทิ ไม่สามารถเสนอแผนชุมชนได้ทันกับกรอบเวลาการจัดทำแผนจังหวัด หรือแผนพัฒนาท้องถิ่นถูกนำไปรวบรวมโดยขาดการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงและไม่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของแผนจังหวัด นอกจากนี้ ชุมชนยังขาดพลังและมีบทบาทน้อยในการติดตามความก้าวหน้าของแผนงาน/โครงการ รวมถึงขาดการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ และประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ เรื่องแผนพัฒนาและไม่เห็นความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนเพื่อแก้ไขปัญหาให้คนในท้องถิ่นของตนเอง^{๗๕} และสอดคล้องกับ พลโท ธีรกร ธรรมวินทร ที่ให้ความเห็นว่าในขั้นตอนวิเคราะห์สาเหตุประเด็นปัญหาเพื่อแก้ไขปรับปรุงแผนนั้น ปัจจัยความสำเร็จในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ ได้แก่ ระดับนโยบายหรือผู้ที่วางแผน ระดับปฏิบัติในพื้นที่ และผู้ที่ได้รับประโยชน์ ทั้ง ๓ ฝ่าย จะต้องมีความเข้าใจมองเป้าหมายเดียวกันว่าสิ่งที่มันจะเกิดขึ้นเป็นประโยชน์ต่อตนเองหรือผู้อื่นต่อความมั่นคงในชีวิตในทรัพย์สินหรือว่าความมั่นคงในระดับในมิติเดียวกัน ไม่ใช่ทำเพื่อหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง เป็นประโยชน์ร่วมกัน เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องตระหนัก สร้างการรับรู้ สร้างความเข้าใจในแต่ละคนในแต่ละระดับที่เกี่ยวข้อง เพราะถ้าคนเข้าใจแล้วจะส่งผลให้ทุกอย่างขับเคลื่อนได้หมด ปัจจัยหลักอยู่ที่คน ถ้าคนมีความเข้าใจต่อการกิจ ก็จะสามารถที่จะวางแผนอำนวยความสะดวก ประสานงานหรือขับเคลื่อน ถ้าเกิดมีปัญหาอุปสรรคก็หาหนทางแก้ไข^{๗๖}

๔.๒.๔.๓ กระบวนการร่วมกันแก้ไขปรับปรุงแผนและกฎระเบียบใหม่ (สืลสามัญญตา) คือ กระบวนการที่สร้างความรักความสามัคคี รักษากฎระเบียบอย่างเคร่งครัดเหมาะสมตามสถานะของตน มีความประพฤติสุจริตปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหมู่คณะโดยไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นและชุมชน จะนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงแผนให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และเกิดการวางกฎระเบียบขึ้นมาใหม่สอดคล้องกับสภาพจริงกับปัญหาของพื้นที่ สอดรับกับ พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, ดร. ที่ให้ความเห็นว่าคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการร่วมรับประโยชน์ เพราะสิ่งที่จะได้มาในขั้นตอน

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พลโท ธีรกร ธรรมวินทร, แม่ทัพภาคที่ ๑, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

สุดท้ายคือการยอมรับจากคนในชุมชนเอง ตั้งแต่ขั้นวางแผนจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของแผน คือการแก้ไขปรับปรุงและกฎระเบียบขึ้นมาใหม่หากมีข้อผิดพลาดทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น^{๗๗} และสอดคล้องกับ นายกร ทัพพะรังสี ที่ให้ความเห็นว่าแผนพัฒนาพื้นที่ที่ได้รับการปรับปรุง ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์จนสามารถนำไปสู่การปรับปรุงกฎระเบียบใหม่เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้^{๗๘} และสอดคล้องกับ พลเอก ธีรช สุกปลั่ง ที่ให้ความเห็นว่าแผนพัฒนาชุมชนต้องผ่านการแก้ไขปรับปรุงกฎเกณฑ์ขึ้นใหม่ผ่านความเห็นชอบจากทุกฝ่าย จึงจะสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ ส่งผลเสียน้อยที่สุดกับประชาชนและชุมชน^{๗๙}

๔.๒.๔.๔ กระบวนการร่วมมือร่วมใจในการปรับทัศนคติโดยสร้างสรรค์ (ทฤษฎีสัมมัญญา) คือ กระบวนการที่มีความเห็นร่วมกัน ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์ให้เกิดความสงบ ปรับทัศนคติทิศทางของการทำงานขึ้นมาใหม่ โดยผ่านการนำเสนอแผนที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงแล้วต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับรู้รับทราบและยอมรับ ตลอดจนนำเสนอผู้มีอำนาจในการอนุมัติให้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่และชุมชนต่อไป ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับหลักสัมมาสมาธิ คือความตั้งใจมุ่งมั่นปรับทัศนคติการทำงานให้ถูกทิศถูกทาง โดยการที่กุศลจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียวคือการยอมรับจากทุกฝ่าย สอดคล้องกับ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร. ที่ให้ความเห็นว่าแผนพัฒนาชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือกันของทุกฝ่าย แม้ว่าจะต้องแก้ไขปรับปรุงจนถูกใจและยอมรับกับทุกฝ่าย แต่ก็เพื่อจะสามารถนำเสนอไปปฏิบัติได้จริงในพื้นที่^{๘๐} และสอดคล้องกับนายฉัตรชัย พรหมเลิศ ที่ให้ความเห็นว่าในขั้นตอนสุดท้ายของแผนก่อนนำลงไปปฏิบัติจริงในพื้นที่นั้น ต้องนำแผนที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงจนถึงขั้นตอนสุดท้าย นำเสนอขออนุมัติขึ้นมาจากได้รับการปรับทัศนคติทิศทางการทำงานและได้ยอมรับร่วมกันจากทุกฝ่ายแล้วว่าแผนนั้นจะสามารถนำลงไปปฏิบัติได้จริง เกิดผลกระทบในพื้นที่หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องน้อยที่สุด^{๘๑} และสอดคล้องกับ พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์ ที่ให้ความเห็นว่าแผนพัฒนาชุมชนต้องผ่านการแก้ไขปรับปรุง ผ่านการตรวจสอบ ผ่านการประเมิน ผ่านการปรับทัศนคติทิศทางการทำงานและความเห็นชอบจากทุกฝ่าย และนำเสนอขออนุมัติจึงจะสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ โดยความเสียสละจากทุกฝ่ายส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและประชาชน ส่งผลเสียน้อยที่สุดกับชุมชน^{๘๒}

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๘} สัมภาษณ์ นายกร ทัพพะรังสี, นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พลเอกธีรช สุกปลั่ง, ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก และอดีตแม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๑} สัมภาษณ์ นายฉัตรชัย พรหมเลิศ, ปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พลเอกสนั่น มะเร็งสิทธิ์, ที่ปรึกษากองอำนาจการรักษความมั่นคงภายในภาค ๒, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก” จากนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยนำผลการศึกษามาสรุปและวิเคราะห์ผลตามลำดับของวัตถุประสงค์ในการศึกษาไว้ ๓ ประเด็นคือ (๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม และ (๓) เพื่อศึกษากระบวนการใช้หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก สำหรับการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ๓ กลุ่ม ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายพลเรือนและผู้เชี่ยวชาญของกองทัพบก รวมทั้งสิ้น ๑๘ รูป/ท่าน โดยยืนยันข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมจากการประชุมหมู่บ้าน การประชุมกลุ่มย่อย การเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชาวบ้านหมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา ๘ เดือน และนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาโวหาร

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยทำให้พบคำตอบทั้งด้านเอกสารและการลงพื้นที่ในหลายมิติผ่านเครื่องมือการวิจัยรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอโดยลำดับตามกรอบวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบกที่ผ่านมามีลักษณะการดำเนินงานในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนเป็น ๓ ลักษณะ คือเป็นผู้เชื่อมโยงเป็นผู้ร่วมปฏิบัติการและเป็นผู้ส่งเสริม บทบาทดังกล่าวของกองทัพบกยังขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนในหลายขั้นตอน ทำให้ขาดข้อมูลทางทหารประกอบการตัดสินใจในการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกองทัพบก โดยมีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคทำให้ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑.๑ จากขั้นตอนการวางแผน

๑) ภาคประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการร่วมคิดวางแผนร่วมกัน ทำให้หน่วยงานที่เป็นเป็นเจ้าภาพหลักของแผนดำเนินการเองโดยลำพัง รวมทั้งกองทัพไม่ได้เป็นเจ้าภาพหลักของแผน เป็นเพียงแต่ผู้ได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินงานในมิติทางทหาร ทำให้ลดความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนลง

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงกองทัพบกเองยังขาดการบูรณาการในการจัดทำแผน โดยหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพหลักของแผนมีความจำเป็นต้องทำตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด ดังนั้นหากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ให้ความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมก็อาจทำให้แผนงานที่ได้ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรจะเป็น เนื่องจากหน่วยงานหลักต้องดำเนินการเพียงฝ่ายเดียว

๓) การกำหนดเป้าหมายที่ไม่ตรงกันของแต่ละหน่วยงานและไม่นำมาบูรณาการเพื่อบรรจุในแผน ทำให้การปฏิบัติไม่เป็นในทิศทางเดียวกัน และผลการปฏิบัติที่ได้ก็ไม่สามารถตอบโจทย์ประเด็นปัญหาในพื้นที่ในครบถ้วนในทุกมิติ

๕.๑.๑.๒ ปัญหาจากการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

๑) ระดับปฏิบัติขาดการจัดทำแผนบูรณาการระดับปฏิบัติการและขาดการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ ทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานลดลงและอาจส่งผลทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างปฏิบัติงานของแต่ละหน่วยงานได้

๒) ระหว่างปฏิบัติงานขาดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เนื่องจากงบประมาณมีการส่งจ่ายผ่านหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบและดำเนินการเบิกจ่ายงบประมาณที่ได้รับมาดำเนินการ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของส่วนราชการ หากไม่มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ทราบรายละเอียด จะส่งผลให้การปฏิบัติงานลดประสิทธิภาพลง รวมถึงการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ต่อประชาชนไม่เพียงพอ อาจจะทำให้เกิดความสงสัยในเรื่องการโปร่งใสและเกิดความไม่ไว้วางใจและเกิดการประท้วงในพื้นที่ได้

๕.๑.๑.๓ ปัญหาจากการติดตามและประเมินผล

๑) ขาดการติดตามและประเมินผลจากทุกภาคส่วน เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่ใช้ความรู้เฉพาะทางและวิธีปฏิบัติในทางเฉพาะ ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภาคประชาชน รวมถึงกองทัพเองลดความสนใจ จึงเป็นสาเหตุขาดการมีส่วนร่วมต่อการติดตามและประเมินผล

๒) เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลยังไม่สมบูรณ์ เนื่องจากขั้นตอนนี้ต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้เฉพาะทางในการออกแบบ ซึ่งกองทัพนั้นยังขาดผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทำให้การประเมินผลมีความคลาดเคลื่อนและไม่สมบูรณ์ครบถ้วน

๓) การติดตามแก้ปัญหาในพื้นที่ยังเป็นลักษณะเชิงรับ เนื่องจากเป็นปัญหาต่อเนื่องจากการขาดการมีส่วนร่วมทำให้ไม่มีผู้เข้ามาติดตามงานอย่างใกล้ชิดระหว่างการดำเนินงาน เมื่อเกิดปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้ทันท่วงทีส่งผลให้การแก้ไขปรับปรุงไม่ทันระยะเวลาและทำให้ประสิทธิภาพงานลดลง

๔) ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เนื่องจากขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มกระบวนการวางแผน ทำให้ในขั้นตอนการปฏิบัติงานผู้ปฏิบัติเกิดความรู้สึกลับหนอน ไม่มีแรงจูงใจ รู้สึกไม่ได้เจ้าของร่วม ทำให้ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานลดลง

๕.๑.๑.๔ จากการดำเนินการดังกล่าว ทำให้การพัฒนาพื้นที่และชุมชนในหมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ยังคงสภาพปัญหาสรุปได้ดังนี้

๑) ปัญหาด้านกายภาพ

(๑) ประชาชนยังมีการบุกรุกเข้าทำกินบริเวณพื้นที่ตามแนวชายแดนเพื่อต้องการที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นพื้นที่หวงห้ามทางทหารและมีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานด้านยุทธการ ตามภารกิจการป้องกันประเทศของทางทหาร ซึ่งประชาชนตามแนวชายแดนยังได้รับอันตรายจากวัตถุระเบิดหรือกับระเบิดที่ยังหลงเหลืออยู่ในพื้นที่การรบในอดีตตามแนวชายแดน สาเหตุจากการบุกรุกเข้าไปในพื้นที่หวงห้าม ตลอดจนการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากมีการขยายตัวของชุมชนทำให้เกิดการบุกรุกเข้าไปในเขตอุทยานและเขตอนุรักษ์ใหม่หลายพื้นที่เพื่อต้องการที่ทำกินเป็นของตนเอง การบุกรุกใหม่ดังกล่าวนอกจากเป็นการทำลายต้นน้ำอย่างถาวรแล้ว ยังอาจเป็นฉนวนความขัดแย้งเรื่องเส้นเขตแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน และเป็นสาเหตุที่ทำให้แหล่งน้ำทางธรรมชาติลดลง เกิดปัญหาภัยแล้งฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลหรือทิ้งช่วง ทำให้การทำการเกษตรไม่ได้ผลหรือได้ผลน้อย

(๒) ปัญหาเรื่องความยากจนและคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี สาเหตุจากประชาชนในพื้นที่ยังมีรายได้ไม่เพียงพอ การลักลอบตัดไม้พะยูนซึ่งเป็นไม้หวงห้ามที่มีราคาแพงและมีความต้องการมากในปัจจุบันเพื่อต้องการรายได้เพิ่มขึ้น ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งซึ่งนำมาซึ่งการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นนอกเหนือจากการบุกรุกเพื่อต้องการที่ดินทำกิน และการขาดโอกาสทางการศึกษาเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่มีความรู้ความเข้าใจต่อการใช้พื้นที่เป็นระบบ ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เหมาะสมกับการเกษตรส่งผลกระทบทำให้ระบบนิเวศน์เสียสมดุล และส่งผลให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น

(๓) ปัญหาการบริหารจัดการที่ยังไม่มีเอกภาพและการขาดการมีส่วนร่วมที่ไม่ครบถ้วนทุกขั้นตอน ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในพื้นที่และชุมชน

๒) ปัญหาด้านจิตใจ

(๑) ประชาชนในพื้นที่ ยังขาดจิตสำนึกและยังไม่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน โดยประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้ความเข้าใจและไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐได้ครบทุกขั้นตอน ในขั้นร่วมคิดร่วมปรึกษาหารือร่วมตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน ประชาชนสามารถให้ความร่วมมือและให้ข้อมูลต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นอย่างดี แต่เมื่อเข้าสู่ขั้นของการร่วมกันทำ ร่วมกันตรวจสอบประเมินผล ร่วมรับผลประโยชน์ ตลอดจนร่วมแก้ไขปรับปรุง จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมจะค่อย ๆ ลดลงตามลำดับหรือไม่มีส่วนร่วมเลย

(๒) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ยังไม่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมเท่าที่ควร โดยเฉพาะผู้บริหารจะไม่ค่อยมีเวลาและขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนที่สำคัญ โดยเฉพาะในขั้นตอนร่วมกันจัดทำแผน และขั้นตอนการร่วมตรวจสอบประเมินผล แต่จะให้ความสำคัญอีกทีเมื่อผลการดำเนินการไม่ตรงตามเป้าหมาย และอาจจะเข้ามามีส่วนร่วมอีกครั้งในขั้นตอนการแก้ไขปรับปรุง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่ยังขาดการมีส่วนร่วมไม่ครบถ้วนทุกขั้นตอนส่งผลให้ขาดประสิทธิภาพต่อการดำเนินการ

๕.๑.๒ จากการศึกษาพบว่า กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมหมายถึง ขั้นตอนการปฏิบัติการตามแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นทั้งในด้านกายภาพและด้านจิตใจของผู้ที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมควรเป็นกระบวนการที่นอกจากจะสามารถช่วยสนับสนุนในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแล้ว ในขณะเดียวกันยังสามารถจัดเงื่อนไขของความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการค้าเนินงาน ประกอบไปด้วยแนวคิดและวิธีการซึ่งผู้วิจัยสรุปเป็นกระบวนการพุทธสันติวิธีที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ต่อการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางหลักธรรมของ มรรค ๘ แบ่งได้เป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๕.๑.๒.๑ ขั้นการใช้ปัญญา เป็นขั้นที่ต้องพิจารณาให้เห็นการดำเนินการอย่างองค์รวมคือสามารถมองเห็นกลยุทธ์และยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน แล้วตัดสินใจในการที่จะคิดและริเริ่มร่วมกัน ได้แก่

๑) เห็นร่วมกัน/ตัดสินใจร่วมกัน (สัมมาทิฐิ) คือการเห็นปัญหาและสาเหตุร่วมกัน นำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุได้เหมือนกัน จึงเป็นหลักธรรมที่นำไปสู่การมองภาพองค์รวม ซึ่งจะให้เห็นภาพรวมเหมือนกัน

๒) คิดริเริ่มร่วมกัน (สัมมาสังกัปปะ) คือการคิดริเริ่มที่ร่วมกันแก้ไข ปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหานั้น ๆ ร่วมกัน การจากตัดสินใจร่วมกันที่ทำให้วิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุได้เหมือนกัน เมื่อทราบถึงปัญหาและสาเหตุแล้วทำให้เกิดการร่วมกันแก้ไขปัญหาและสาเหตุไปทิศทางเดียว เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๕.๑.๒.๒ ขั้นการใช้ศีล เป็นขั้นการหารือ ดำเนินการ กำหนดวิถีชีวิตโดยการจัดวางระเบียบ กติกาเพื่อใช้ร่วมกันในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ได้แก่

๑) ปรีกษาหารือร่วมกัน (สัมมาวาจา) เมื่อมีการจัดทำแผนบูรณาการระดับปฏิบัติการและมีการถ่ายทอดแผนปฏิบัติการ ทำให้เกิดประสิทธิภาพของการทำงาน ไม่สับสนในการปฏิบัติและสามารถปฏิบัติได้ตามระยะเวลาที่กำหนด

๒) ดำเนินการร่วมกัน (สัมมากัมมันตะ) การดำเนินการร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากงบประมาณมีการส่งผ่านหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบและดำเนินการเบิกจ่ายงบประมาณที่ได้รับมาดำเนินการ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของส่วนราชการ โดยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงทำให้หน่วยงานที่กองทราบโดยเข้าใจตรงกัน และส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ การสื่อสารระหว่างองค์กรและการประชาสัมพันธ์อย่างเพียงพอทำให้เกิดความโปร่งใสจากภาคประชาชน เกิดความวางเนื้อเชื่อใจและส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วม

๓) กำหนดวิถีชีวิตร่วมกัน (สัมมาอาชีวะ) จากการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มกำหนดแผนซึ่งมีองค์ประกอบของแผนประกอบไปด้วยวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ แผนงานโครงการกิจกรรม ทั้งหมดเหล่านี้คือกรอบในการขับเคลื่อนแผน ซึ่งหากได้มากำหนดร่วมกัน ก็จะทำให้มีแนวทางปฏิบัติเดียวกันก่อให้เกิดการกำหนดวิถีชีวิตร่วมกันในท้ายที่สุด

๕.๑.๒.๓ ขั้นการใช้สมาธิ เป็นขั้นการพยายามที่จะรับผิดชอบและตรวจสอบนโยบายและโครงการต่าง ๆ ในทุกขั้นตอนร่วมกันด้วยจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ต่อกระบวนการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ได้แก่

๑) พยายามรับผิดชอบร่วมกัน (สัมมาวายามะ) เป็นหลักธรรมที่ใช้ในขั้นการติดตามและประเมินผลจากทุกภาคส่วน เป็นขั้นตอนที่ใช้ความรู้เฉพาะทางและวิธีปฏิบัติในทางเฉพาะ จึงต้องมีผู้ที่มีความรู้เฉพาะทางและวิธีปฏิบัติในทางเฉพาะ จึงต้องใช้ความพยายามมากกำหนดเป็นแนวทางการตรวจสอบประเมินผล ในแง่ของมิติ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล คุณภาพ และยกระดับของการพัฒนา

๒) ตรวจสอบร่วมกัน (สัมมาสติ) ในขั้นตอนนี้เป็นการตรวจสอบ ซึ่งอาจเจอปัญหาการปกปิดข้อมูลข้อเท็จจริงการปฏิบัติงาน การเรียกรับผลประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ต้องได้รับความร่วมมือจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการร่วมกันตรวจสอบเพื่อถ่วงดุลอำนาจ ทำให้เกิดความโปร่งใสในการปฏิบัติ เกิดความไว้วางใจระหว่างหน่วยงานที่ปฏิบัติงานและภาคประชาชน ส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพการทำงาน

๓) เห็น/คิด/หารือ/ทำ/กำหนดวิถีชีวิต/รับผิดชอบ/ตรวจสอบด้วยจิตใจมั่นคง (สัมมาสมาธิ) เมื่อติดตามประเมินผลและตรวจสอบแล้ว ทำให้ทราบผลที่เป็นข้อบกพร่องตั้งแต่กระบวนการวางแผน การปฏิบัติงาน ตรวจสอบ ว่ากระบวนการส่วนใดมีข้อบกพร่องบ้าง แล้วควรจะได้นำมาแก้ไขปรับปรุงเพื่อทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สามารถจัดทำเป็นแผนงานขึ้นมาใหม่และนำไปใช้ได้ในรอบต่อไป

๕.๑.๓ จากการศึกษาพบว่า กระบวนการใช้หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวทางและองค์ความรู้ใหม่ที่กองทัพบกสามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เกิดจากการบูรณาการระหว่างแนวคิดตะวันตกและตะวันออกตามแนวนโยบาย แนวทาง พันธกิจ และบทบาทเดิมของกองทัพบกเอง และนำมาบูรณาการกับกระบวนการพุทธสันติวิธีได้เป็นกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบกใหม่ ซึ่งมีแนวทางและวิธีการใช้ดังนี้

๕.๑.๓.๑ กระบวนการร่วมการจัดทำแผน (Plan) อยู่บนพื้นฐานของหลักปฏิบัติคือ**ปธานิยธรรม ๗ และอริยสัจ ๔** ทั้งนี้กระบวนการร่วมกันการจัดทำแผนนั้น และจะต้องยืนอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญคือการมี**สัมมาทิฐิ** คือการเห็นชอบร่วมกันในการที่จะมาร่วมปรึกษาหารือกันเพื่อค้นหาสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมให้ความคิดเห็นที่จะสืบหาต้นตอสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงริเริ่มร่วมกันในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด ประเด็นยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ ที่จะนำไปสู่การกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม และจะนำมาสู่การพัฒนาและแก้ไขปัญหาของพื้นที่และชุมชนร่วมกัน ซึ่งผ่านกระบวนการใช้ความรู้และปัญญาหรือมุมมองที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงร่วมกัน เกิดความเข้าใจเป็นภาพเดียวกัน ซึ่งมีตัวแปรที่สำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย (๑) **กระบวนการร่วมปรึกษาหารือ (ค้นหาทุกข์)** เป็นการริเริ่มโดยการพูดคุยเพื่อศึกษาสภาพปัญหาหรือการค้นหาทุกข์ของคนในชุมชนในพื้นที่ ตามหลักข้อแรกของอริยสัจ ๔ และสอดคล้องกับหลักอปธานิยธรรม ๗ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับใช้ในการปกครองของหมู่ชนเพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย หากทำเป็นปกติจะกลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว

โดยเริ่มจากการหมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์ มีการประชุมพบปะปรึกษาหารือ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันและกันกับคนในพื้นที่ชุมชนโดยสม่ำเสมอ ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จะช่วยทำให้ทราบรายละเอียดของสภาพปัญหาในพื้นที่และชุมชนที่เราต้องการแก้ไขและพัฒนา ซึ่งจะทำให้ได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆร่วมกัน **(๒) กระบวนการร่วมให้ความคิดเห็น (ค้นหาสมุทัย)** เป็นการร่วมให้ความคิดเห็นเพื่อให้ทราบสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งตรงตามหลักสมุทัยในข้อที่สองของอริยสัจ ๔ ในการค้นหาสาเหตุของการเกิดทุกข์หรือปัญหาของชุมชนนั่นเอง **(๓) กระบวนการริเริ่มร่วมกัน (ค้นหาโรธ)** เป็นกระบวนการริเริ่มที่ร่วมกันกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ เป้าหมายที่ต้องการ การริเริ่มร่วมกันกำหนดตัวชี้วัดที่จะใช้ในการตรวจสอบประเมินผล การริเริ่มกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และชุมชน ซึ่งตรงตามหลักโรธในข้อที่สามของหลักอริยสัจ ๔ **(๔) กระบวนการตัดสินใจ (ค้นหามรรค)** เป็นกระบวนการที่ร่วมกันกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์/กลยุทธ์เพื่อนำไปปฏิบัติในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และชุมชน ซึ่งตรงตามหลักมรรคในข้อที่สี่ของหลักอริยสัจ ๔ และในขณะดำเนินการวางแผนร่วมกันก็ต้องใช้ **สัมมาสังกัปปะ** คือความคิดชอบที่จะต้องละเว้นจากความพอใจเฉพาะผู้มีมุมมองเหมือนตนเอง แต่จะต้องมีความคิดเห็นอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและจะต้องไม่มีความคิดพยาบาทและเบียดเบียนต่อผู้ที่มีความคิดเห็นต่างไปจากตนเอง จึงจะทำให้กระบวนการร่วมกันจัดทำแผนประสบผลสำเร็จมีประสิทธิภาพและมีความพึงพอใจต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

สรุปในขั้นตอนนี้เป็นขั้นการร่วมขอความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อสืบสภาพปัญหา รวบรวมข้อมูลและความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน โดยวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาแล้วสรุปตัดสินใจในการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน โดยนำข้อมูลมาสรุปตัดสินใจร่วมวางแผน กำหนดวิสัยทัศน์/เป้าประสงค์/ตัวชี้วัด/ประเด็นยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ ให้ครอบคลุมครบถ้วนรอบด้าน และกำหนดแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่สอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ ที่กำหนดขึ้นเพื่อเสนอเป็นแผนงานโครงการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาพื้นที่และชุมชนเพื่อขออนุมัติดำเนินการ

๕.๑.๓.๒ กระบวนการร่วมแปลงแผนสู่การปฏิบัติ (Do) อยู่บนพื้นฐานของหลักปฏิบัติของ **อิทธิบาท ๔** ซึ่งจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการ **ปริกษาหารี**ร่วมกัน (สัมมาวาจา) จะต้องพูดโน้มน้าวอธิบายให้เห็นความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจากทุกภาคส่วน ทั้งประชาชนในพื้นที่ที่จะได้รับความสุขที่เกิดจากการได้รับประโยชน์จากการดำเนินโครงการ ส่วนผู้ที่ปฏิบัติงานก็จะมีมีความสุขที่จะได้นำโครงการไปปฏิบัติให้กับพื้นที่และชุมชน ซึ่งมีตัวแปรที่สำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย **(๑) กระบวนการเต็มใจทำหรือพอใจที่จะทำงานร่วมกัน(ฉันทะ)** เป็นกระบวนการที่ต้องเริ่มด้วยศรัทธาหรือความชอบที่จะต้องสำรวจตัวเอง ว่าผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้องหรือเป็นผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่และชุมชน มีความพึงพอใจที่จะทำหรือมีความสุขกับการทำหรือไม่ ถ้าเราพอใจก็เชื่อได้ว่างานที่ทำได้ต้องออกมาดีแน่นอน ในขั้นตอนนี้จึงเป็นขั้นที่เริ่มนำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่ได้มาสู่การปฏิบัติด้วยการจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อเป็นแนวทางเมื่อลงพื้นที่ชุมชนปฏิบัติงานจริง **(๒) กระบวนการร่วมฝึกทบทวนซักซ้อมประสานการปฏิบัติงาน (วิริยะ)** เป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียรเมื่อเจออุปสรรคไม่ท้อถอย วิริยะจึงเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ แต่วิริยะจะเกิดขึ้นด้วยก็ด้วยความรักในงานฉันทะนั้นเอง และ

วิธีะไม่ใช่เป็นการทำงานแบบเอาเป็นเอาตายแต่เป็นการหมั่นฝึกฝนตนเองอยู่เป็นประจำอยู่เสมอ จึงเป็นขั้นตอนที่มุ่งเน้นการฝึกฝนทบทวนซักซ้อมประสานการปฏิบัติของแผนปฏิบัติการที่ได้จาก ขั้นตอนของฉันทะนั่นเอง **(๓) กระบวนการร่วมกันทำตามแผนปฏิบัติการ (จิตตะ)** เป็นขั้นตอนที่ต้องเอาใจใส่ตั้งใจมุ่งมั่นทำงานรับใช้ชุมชนตามแผนปฏิบัติการ จิตตะเป็นธรรมะที่แสดงถึงสติความรอบคอบและความรับผิดชอบที่จะตามมา จิตตะจึงมีความสำคัญในการทำงานโดยไม่วกแวกออกนอกกลุ่มนอกทาง ดังนั้นเมื่อเรามีทั้งฉันทะและวิธีะแล้ว จิตตะจะเป็นเสมือนแนวรั้วตามเส้นทางที่เราเดินไม่ให้ไขว่เขวออกนอกเส้นทางได้ ซึ่งอธิบายให้เห็นถึง พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เป็นนักตรวจตรางานของตัวเองทั้งที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำคือให้มีจิตตะ **(๔) กระบวนการร่วมพินิจพิเคราะห์ในการตรวจสอบงาน (วิมังสา)** เป็นการเข้าใจระบบและกลไกการทำงานแบบมีส่วนร่วม เป็นขั้นสุดท้ายของการใช้ปัญญาในการใคร่ครวญว่างานที่ทำนั้นถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ มีอะไรที่ยังค้างค้ำหรือไม่เรียบร้อยอย่างไร เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้นในภายหลัง ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมของงานชอบ(สัมมากัมมันตะ) ซึ่งเป็นการใคร่ครวญอีกครั้งว่า นอกจากการพินิจพิเคราะห์ความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ของเนื้อหาแล้ว การปฏิบัติตั้งต้นจนจบภารกิจจะต้องเป็นไปด้วยความสุจริตในทุกขั้นตอน สามารถรายงานผลการดำเนินการและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และชุมชนได้รับรู้รับทราบและยอมรับผลจากการปฏิบัติงาน

สรุปในขั้นตอนนี้เป็นขั้นร่วมการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ กองทัพ และภาคประชาชน เพื่อนำแผนงานโครงการกิจกรรมที่ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการมากำหนดมาเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อลงพื้นที่จริง ซึ่งต้องมีการลงรายละเอียดของการปฏิบัติเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ลดเงื่อนไขต่อการทำให้ประสิทธิภาพลดลง และฝึกซักซ้อมทบทวนการปฏิบัติจัดชุดสาธิตเพิ่มเติมเพื่อสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติไปในทิศทางเดียว เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการปฏิบัติ รวมทั้งประสานรายละเอียดผู้ที่เกี่ยวข้อง และลงพื้นที่ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเตรียมสรุปรายงาน เมื่อสรุปผลการปฏิบัติและรายงานผลเสร็จแล้วให้นำผลที่ได้มาประชาสัมพันธ์ต่อหน่วยงานของรัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องให้ทราบและเข้าใจในผลการปฏิบัติ

๕.๑.๓.๓ กระบวนการร่วมตรวจสอบประเมินผล (Check) อธิบายบนพื้นฐานของหลักธรรมของสังคหัตถ์ ๔ ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของการระลึกรู้ชอบ (สัมมาสติ) คือการมีสติชอบระลึกอยู่ตลอดเวลาว่ากำลังร่วมกันตรวจสอบประเมินผลเพื่อให้ได้ผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ตัวแปรที่สำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย **(๑) กระบวนการให้หรือแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับประชาชนในพื้นที่ (ทาน)** จะต้องร่วมกันตระหนักถึงความสำคัญของมาตรฐานของงานที่ต้องการในทุกโครงการที่ดำเนินการในพื้นที่และชุมชน โดยคำนึงถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับประชาชนตามความต้องการไว้ได้อย่างถูกต้องครบถ้วนและคุ้มค่าหรือไม่ ดังนั้นจึงต้องเตรียมการร่วมกันด้วยการพัฒนาแผนการติดตามประเมินผล การทบทวนตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายตัวชี้วัด เพื่อให้เกิดการติดตามผลจากการดำเนินโครงการว่าเกิดการแบ่งปันผลประโยชน์ได้ตามความต้องการของชุมชนและตรงตามวัตถุประสงค์ของแผนงานโครงการที่ได้ดำเนินการหรือไม่ โดยมีการวัดผลตามเกณฑ์ตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้ **(๒) กระบวนการสื่อสาร (ปิยาจา)** เป็นกระบวนการที่เมื่อลงไปประเมินโครงการจะต้องสื่อสารอย่างไรเพื่อให้เกิดความร่วมมือของผู้มี

ส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน พร้อมทั้งจะให้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่ถูกต้องต่อการตรวจสอบประเมินผลกับเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ตรวจสอบประเมินผล ดังนั้นจึงต้องมีการร่วมมือกับกรม/สาคิตการปฏิบัติ/ทดสอบการประเมินผลให้กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผล เพื่อให้เกิดการสื่อสารที่ถูกต้องและเกิดการติดตามประเมินผลที่มีประสิทธิภาพเป็นไปตามมาตรฐานของงานที่ต้องการ (๓) **กระบวนการสงเคราะห์ (อรรถจริยา)** เป็นการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและจะต้องเกิดความทั่วถึง เท่าเทียม และเป็นธรรมต่อคนในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดการติดตามประเมินผลโครงการที่ได้ดำเนินการในพื้นที่และชุมชนที่มีประสิทธิภาพ (๔) **กระบวนการวางตัว (สมานัตตา)** จะต้องมีความเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีอคติ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือหวังผลประโยชน์ในชุมชน การวางตัวที่เหมาะสมจะก่อให้เกิดความไว้วางใจกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ลดความหวาดระแวงซึ่งกันและกันในทุกขั้นตอนตลอดการดำเนินการ ทั้งนี้จะต้องอยู่บนพื้นฐานของ**ความเพียรชอบ (สัมมาอาชีวะ)** ซึ่งเป็นหลักธรรมที่คอยกำกับการทำงานให้เกิดความตรงไปตรงมาละเว้น การกระทำที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่และชุมชน หรือการแสวงหาผลประโยชน์จากการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ไม่เบียดเบียนผลประโยชน์ชุมชนและทำลายสิ่งแวดล้อมไปในขณะดำเนินการ ซึ่งกระบวนการนี้จะต้องมีการสรุปวิเคราะห์และรายงานผลที่สอดคล้องกับความเป็นจริงจากผลการตรวจสอบประเมินผลของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

สรุปในขั้นตอนนี้เป็นขั้นร่วมประชุมพัฒนาแผนการประเมินผล/ทบทวนค่าเป้าหมายตัวชี้วัดให้เหมาะสมกับสถานการณ์และมาตรฐาน โดยกำหนดผู้ประเมินและร่วมอบรมสาคิตการประเมินตามแบบทดสอบการประเมินผล จากนั้นลงพื้นที่ดำเนินการประเมินแผนงาน/โครงการ และทำการสรุปวิเคราะห์และรายงานผลการประเมิน จัดทำข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นต่อการดำเนินงานว่าที่ผ่านมามีข้อบกพร่องของกระบวนการส่วนใดบ้าง

๕.๑.๓.๔ กระบวนการร่วมแก้ไขปรับปรุง (Act) กระบวนการนี้อยู่บนพื้นฐานของหลักธรรม**สาคิตยธรรม ๖** ทั้งนี้กระบวนการร่วมแก้ไขปรับปรุงนั้น ทั้งนี้จะต้องยืนอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญคือการมี**สัมมาวายามะ** คือ ป้องกันไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดหรือความผิดพลาดเกิดขึ้นอีก ช่วยกันพัฒนาคุณค่าเด่นของชุมชน สอดรับกับหลักปธาน ๔ คือ ๑) เพียรระมัดระวังมิให้เรื่องไม่ดีไม่งามหรือความเข้าใจผิดเกิดขึ้นในชุมชนอีก ๒) เพียรระมัดระวังเรื่องไม่ดีที่เกิดขึ้นแล้วอย่าให้เกิดขึ้นอีก ๓) เพียรให้เรื่องที่ดีเกิดขึ้นอีกโดยต่อเนื่อง เช่น โครงการที่ดีมีประโยชน์ต่อชุมชนควรผลักดันให้เกิดขึ้นในพื้นที่และชุมชนอีก และ ๔) เพียรรักษาเรื่องที่ดีอยู่แล้วให้ดำรงอยู่ต่อไป เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่และชุมชนอย่างแท้จริง สัมมาวายามะจึงเป็นปฐมบทของการก่อเกิดสัมมาสติ ซึ่งต้องอาศัยความเพียรพยายามกำหนดอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเกิดเป็นสัมมาสมาธิที่พร้อมที่จะร่วมกระบวนการแก้ไขปรับปรุงงานพัฒนาที่ได้ทำกับชุมชน ตัวแปรที่สำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย (๑) **กระบวนการร่วมกันแก้ไขด้วยเมตตา (กายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม)** มโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา คือ ความคิดที่ประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นการคิดดีต่อกันไม่คิดอิจฉาริษยาหรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาท ต้องวางใจให้มีความรักและปรารถนาดีต่อชุมชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หากทุกคนคิดแล้วปฏิบัติเหมือนกัน ความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นในชุมชน วชิกรรมอันประกอบด้วยเมตตา คือ การมีวาจาที่ดี สุภาพ อ่อนหวาน พุดมีเหตุผล ไม่พุดให้ร้ายผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน นำเสนอหรือสื่อสารด้วยความปรารถนาดีต่อชุมชน มุ่งให้ชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างมี

ความสุข กายกรรมอันประกอบด้วยเมตตา คือ การกระทำทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา การให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ไม่รังแกทำร้ายผู้อื่น ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขทำด้วยเมตตาด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจไม่ใช้อำนาจไปแก้ไขหรือไปกดดัน (๒) **กระบวนการร่วมกันแบ่งปันความต้องการหรือประสบการณ์ด้วยความเสียสละ (สาธารณโภคี)** คือ แสดงความรักความหวังดีของผู้ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน การรู้จักแบ่งปันความต้องการหรือประสบการณ์ให้ครอบคลุมต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียครบทุกฝ่าย เพื่อให้สามารถวิเคราะห์สาเหตุประเด็นของปัญหาเพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุง (๓) **กระบวนการร่วมกันแก้ไขปรับปรุงแผนและกฎระเบียบใหม่ (สัสตามัญญตา)** คือ กระบวนการที่สร้างความรักความสามัคคี รักษากฎระเบียบอย่างเคร่งครัดเหมาะสมตามสถานะของตน มีความประพฤติสุจริตปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหมู่คณะโดยไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นและชุมชน จะนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงแผนให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และเกิดการวางกฎระเบียบขึ้นมาใหม่สอดคล้องกับสภาพจริงกับปัญหาของพื้นที่ (๔) **กระบวนการร่วมมือร่วมใจในการปรับทัศนคติโดยสร้างสรรค์ (ทัญญูสามัญญตา)** คือ กระบวนการที่มีความเห็นร่วมกัน ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์ให้เกิดความสงบ ปรับทัศนคติทิศทางของการทำงานขึ้นมาใหม่ โดยผ่านการนำเสนอแผนที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงแล้วต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับรู้รับทราบและยอมรับ ตลอดจนนำเสนอผู้มีอำนาจในการอนุมัติให้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่และชุมชนต่อไป ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับหลัก**สัมมาสมาธิ** คือความตั้งใจมุ่งมั่นปรับทัศนคติการทำงานให้ถูกทิศถูกทาง โดยการที่กุศลจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียวคือการยอมรับจากทุกฝ่าย

สรุปในขั้นตอนนี้เป็นขั้นร่วมทบทวนประเด็นปัญหาข้อบกพร่องของกระบวนการและขอความคิดเห็นจากการปฏิบัติว่ามีปัญหาอะไรบ้าง โดยรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาของกระบวนการเพื่อหาแนวทางแก้ไขสรุปตัดสินใจ แล้วนำข้อมูลสรุปตัดสินใจร่วมแก้ไขปรับปรุงแผนและร่วมนำเสนอแผนที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงแล้วเพื่อขออนุมัติดำเนินการในรอบถัดไป

๕.๒ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย โดยทราบถึงแนวคิดและวิธีการใหม่จากกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก ซึ่งกองทัพบกสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่รับผิดชอบอื่น ๆ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญในการดำเนินงานดังนี้

๕.๒.๑ ขั้นร่วมการจัดทำแผน (Plan) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานหลักธรรมการเห็นร่วมกัน/ตัดสินใจร่วมกัน (สัมมาทัญญู) และการคิดริเริ่มร่วมกัน (สัมมาสังกัปปะ) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติที่ขับเคลื่อนด้วยหลักอภินิหารธรรม ๗ และ อริยสัจ ๔ ประกอบด้วย

๕.๒.๑.๑ ร่วมปรึกษาหารือเพื่อสืบสภาพปัญหา (ทุกข์)

๕.๒.๑.๒ ร่วมให้ความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา (สมุทัย)

๕.๒.๑.๓ ริเริ่มร่วมกันในการหาแนวทาง โดยการกำหนดวิสัยทัศน์/พันธกิจ/เป้าประสงค์/ตัวชี้วัด/ประเด็นยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ (นิโรธ)

๕.๒.๑.๔ ร่วมตัดสินใจ โดยการกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่สอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ (มรรค)

๕.๒.๒ ขั้นร่วมการดำเนินการ (Do) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของหลักกรรมการปรึกษาหารือร่วมกัน (สัมมาวาจา) และการดำเนินการร่วมกัน (สัมมากรรมันตะ) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติที่ขับเคลื่อนด้วยหลักกัทธิบาท ๔ ประกอบด้วย

- ๕.๒.๒.๑ กระบวนการเต็มใจทำหรือพอใจที่จะทำงานร่วมกัน (ฉันทะ)
- ๕.๒.๒.๒ กระบวนการร่วมฝึกทบทวน/ซักซ้อม/ประสานการปฏิบัติงาน (วิริยะ)
- ๕.๒.๒.๓ กระบวนการร่วมกันทำตามแผนปฏิบัติการ (จิตตะ)
- ๕.๒.๒.๔ กระบวนการร่วมพิจารณาพิเคราะห์ในการตรวจสอบงาน (วิมังสา)

๕.๒.๓ ขั้นร่วมการตรวจสอบ/ประเมินผล (Check) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานหลักกรรมการกำหนดวิถีชีวิตร่วมกัน (สัมมาอาชีวะ) และการตรวจสอบร่วมกัน (สัมมาสติ) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติที่ขับเคลื่อนด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย

- ๕.๒.๓.๑ กระบวนการร่วมให้หรือแบ่งปันผลประโยชน์ (ทาน)
- ๕.๒.๓.๒ กระบวนการร่วมสื่อสาร (ปิยวาจา)
- ๕.๒.๓.๓ กระบวนการร่วมสงเคราะห์ (อตถจริยา)
- ๕.๒.๓.๔ กระบวนการร่วมกันวางตัว (สมานัตตา)

๕.๒.๔ ขั้นร่วมการแก้ไข/ปรับปรุง(Act) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานหลักกรรมการพยายามรับผิดชอบร่วมกัน (สัมมาวายามะ) และการเห็น/คิด/หาหรือ/ทำ/กำหนดวิถีชีวิต/รับผิดชอบ/ตรวจสอบด้วยจิตใจมั่นคงร่วมกัน (สัมมาสมาธิ) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติที่ขับเคลื่อนด้วยหลักสาราณียธรรม ๖ ประกอบด้วย

- ๕.๒.๔.๑ กระบวนการร่วมกันแก้ไขด้วยความเมตตา (กายกรรม วจีกรรม และ มโนกรรม)
- ๕.๒.๔.๒ กระบวนการร่วมกันแบ่งปันความต้องการหรือประสบการณ์ด้วยความเสียสละ (สาธารณโมคิ)
- ๕.๒.๔.๓ กระบวนการร่วมกันแก้ไขปรับปรุงแผนและกฎระเบียบใหม่ (สัสสามัญญตา)
- ๕.๒.๔.๔ กระบวนการร่วมมือร่วมใจในการปรับทัศนคติโดยสร้างสรรค์ (ทักขิสามัญญตา)

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๕.๓.๑.๑ จากการวิจัยในพื้นที่หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และได้กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก การที่จะนำรูปแบบ (Model) ไปปรับใช้ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ ของประเทศ ควรทำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) กำหนดทิศทางการพัฒนา กำหนดยุทธศาสตร์ แล้วปรับรูปแบบดังกล่าวให้สอดคล้องกับบริบท วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน ฉะนั้นจึงควรตระหนักและให้ความสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาและความเชื่อ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งชุมชนที่มีศาสนาและความเชื่อที่แตกต่าง จำเป็นต้องปรับให้สอดคล้องหลักการทางศาสนา และพื้นฐานทางความเชื่อของพื้นที่ หรือชุมชนนั้น

๕.๓.๑.๒ จากการวิจัยพบว่า ตัวแปรและปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน หมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ให้ประสบผลนั้น นอกจากตัวแปรหรือปัจจัยความสำเร็จในเรื่องกระบวนการพุทธสันติวิธี การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การบูรณาการ การประสานงาน และการตรวจสอบประเมินผลแล้ว ยังพบว่าการดำเนินเชิงรุกและระบบเครือข่าย เป็นตัวแปรหรือปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน นักวิชาการและนักปฏิบัติการสามารถนำมาสร้างเสริมและขยายผลในมิติที่กว้างขวางเพิ่มมากขึ้น จะทำให้เกิดแนวร่วมและทำให้การพัฒนาพื้นที่และชุมชนมีความเข้มแข็ง ต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

แผนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนหมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นพื้นที่อยู่ใกล้แนวชายแดน การดูแลจากส่วนราชการยังไม่ทั่วถึง ภายในพื้นที่อาจมีปัญหาคืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมากมาย เช่น ปัญหาเส้นเขตแดน ปัญหาการหลบหนีเข้าเมืองและแรงงานต่างด้าว ปัญหาการลักลอบค้าสินค้าหนีภาษี ปัญหาการลักลอบนำพาจักรยานยนต์และรถยนต์ข้ามแดน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการลักลอบบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนปัญหาการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังมวลชน ดังนั้นในการดำเนินงานตามแผนการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ให้บังเกิดผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม ควรเพิ่มกิจกรรมของภาครัฐที่ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งเป็นปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ดังต่อไปนี้

๕.๓.๒.๑ การสนับสนุนและเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้กับพื้นที่และชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ในระดับปฏิบัติการในพื้นที่ ควรมีกิจกรรมที่ทำให้เจ้าหน้าที่และประชาชนเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจและมั่นใจในความปลอดภัยต่อการขับเคลื่อนแผน ซึ่งจะทำให้เกิดความร่วมมือทั้งการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา การร่วมพิจารณาหาหนทางแก้ไข การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาทุกขั้นตอน ตลอดจนการตรวจสอบประเมินผลและการแก้ไขปรับปรุงแผนการดำเนินงาน ดังนั้นการบังคับใช้กฎหมาย ทั้งในด้านการป้องกันปราบปรามและการจับกุมผู้กระทำความผิดกฎหมายคู่ขนานไปกับการพัฒนาตามแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน ควรมีความเข้มข้นและต่อเนื่องในพื้นที่ที่ดำเนินการ เพื่อให้ประชาชนกลุ่มเสี่ยงขาดเสรีในการปฏิบัติและไม่ส่งผลกระทบต่อขับเคลื่อนแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด

๕.๓.๒.๒ การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการให้การสนับสนุนงบประมาณ เมื่อดำเนินการตามแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนเสร็จเรียบร้อยแล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานระดับตำบลหมู่บ้านจะต้องเป็นหลักในการขับเคลื่อนต่อยอดการพัฒนาพื้นที่และชุมชนอย่างต่อเนื่องต่อไป

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ ผู้วิจัยพยายามที่จะผลักดันให้กองทัพ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชนและภาคประชาชนในพื้นที่เป็นนักวิจัยชุมชนเพื่อตัวของพื้นที่และชุมชนเอง ฉะนั้นในขณะวิจัยทำให้พบประเด็นที่กลุ่มคนต่าง ๆ ที่ทำงานด้านพัฒนาพื้นที่และชุมชน สามารถนำ

ประเด็นต่อไปนี้อาจทำได้ เพื่อขยายฐานของความรู้ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งประโยชน์จะเกิดขึ้นแก่พื้นที่และชุมชนต่าง ๆ อันจะทำให้คำตอบต่าง ๆ ในหมู่บ้านชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๕.๓.๓.๑ ควรศึกษาและวิจัยในหัวข้อเรื่อง “คุณค่าและความสำคัญของทุนมนุษย์ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน” ทุนทั้งสองประเด็นนี้ มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เพราะในขณะที่ทำวิจัยทำให้พบว่า ปัจจัยความสำเร็จที่จะทำให้เราสามารถขับเคลื่อนแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ ทุนมนุษย์ อันหมายถึงศักยภาพของปัจเจกบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชน

๕.๓.๓.๒ ควรศึกษาและวิจัย เรื่อง “คุณค่าและความสำคัญของผู้นำธรรมชาติหรือปราชญ์ชาวบ้าน ในฐานะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน” เพราะจากการพัฒนาพื้นที่และชุมชน ผู้นำธรรมชาติหรือปราชญ์ชาวบ้านในหมู่บ้าน พบว่าประชาชนในชุมชนให้ความสนใจและเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนด้วยศักยภาพของตัวเอง ฉะนั้นการเข้าใจผู้นำธรรมชาติหรือปราชญ์ชาวบ้าน จะทำให้เราสามารถนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาบูรณาการและต่อยอดเพื่อการพัฒนาพื้นที่และชุมชนร่วมกันได้

๕.๓.๓.๓ ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทและสถานะที่พึงประสงค์ของสถาบันสงฆ์” ประเด็นในการศึกษานี้ ควรจะมุ่งหาคำตอบให้ได้ว่าท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมนั้น สถาบันสงฆ์ในฐานะที่เป็นสถาบันหลักที่เป็นศูนย์รวมใจของประเทศไทย ควรจะได้รับการทบทวนบทบาทอย่างไร จึงจะสามารถบริหารจัดการได้สอดคล้องกับพุทธประสงค์และสนองความต้องการของพื้นที่และชุมชน สังคม ประเทศชาติและสังคมโลกได้ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน” เพราะจากการพัฒนาพื้นที่และชุมชนในหมู่บ้าน พบว่า คนในชุมชนให้ความสำคัญกับพระสงฆ์และทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนด้วยศักยภาพของตัวเอง ฉะนั้นการให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทจะทำให้เราสามารถนำภูมิปัญญาจากบทบาทเหล่านั้นมาบูรณาการและต่อยอดเพื่อการพัฒนาพื้นที่และชุมชนร่วมกันได้

๕.๓.๓.๔ ควรศึกษา และวิจัยเรื่อง “ตัวแปรและปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน” ในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนหมู่บ้านโคกขามป้อม ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ให้ประสบผลนั้น เกิดจากตัวแปรหลายตัว คำถามที่สำคัญคือจะพัฒนาตัวแปรเหล่านั้นให้เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างไร การค้นพบตัวแปรหรือปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จจะทำให้ชุมชนต่าง ๆ ได้วิเคราะห์ตัวแปรหรือปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จที่ตนเองมีอยู่ รวมไปถึงการช่วยกันพัฒนาตัวแปรหรือปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จที่ยังไม่มีให้เกิดขึ้น ซึ่งจะทำให้การพัฒนาหมู่บ้านให้พื้นที่ต่าง ๆ บรรลุผลได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

(๑) เอกสารภาษาบาลี:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

(๒) เอกสารภาษาไทย:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

โกวิท พวงงาม. คู่มือ มิติใหม่องค์กรปกครองท้องถิ่น: ผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสมาธรรม), ๒๕๔๗.

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOC) ของกองทัพบก. แผนปฏิบัติราชการประจำปี ๒๕๖๐.

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ราชกิจจานุเบกษา, กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๕๘ เล่ม ๑๓๒ ตอนที่ ๘๗ ก, ๒๕๕๘.

ครุฑ พุทธโศก. คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ (ฉบับสมบูรณ์), หน้า ๒๑.

โคทม อารียา. การส่งเสริมสันติวิธี. จัดพิมพ์ประชาชน ๓๐ ปี ๑๔ ตุลา: ฉบับที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๔๖.

จามะรี เชียงทอง. สังคมวิทยาการพัฒนา. (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์), ๒๕๔๙.

จิรพรรณ กาญจนจิตรา (๒๕๒๓ : ๓๘๓) และ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (๒๕๒๗ : ๑๒๖) ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. เจมส์ แอล เครตัน. วันชัย วัฒนศัพท์ (ผู้แปล). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า), ๒๕๔๗.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. การบริหารการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์), ๒๕๒๖.

ดิณ ปรัชญพฤทธิ. ภาวะผู้นำและมีส่วนร่วมพฤติกรรมในองค์การหน่วยที่ ๒. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๓๓.

ถวิล อินทรโม. ชุมชนศึกษาและแนวทางพัฒนา. ๒๕๕๗.

ถวิลวดี บุรีกุล. คู่มือประกอบการจัดประชาชนเสวนาหาทางออก. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า), ๒๕๕๕.

_____. บรรณาธิการ. ทศธรรม: ตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า), ๒๕๕๐.

_____ . การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า), ๒๕๔๘.

_____ . คู่มือประกอบการจัดประชาชนเสวนาหาทางออก. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า), ๒๕๕๕.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๒๗.

ทองคุณ หงส์พันธ์. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน (ม.ป.ป. : ๑๐๓).

ธีรยุทธ พึ่งเทียร. พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. แนวทางการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ), ๒๕๓๘.

นรฤทธิ์ สุทธิสังข์. สารานุกรม ๖, ๒๕๕๕.

แนวพระราชดำริ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เอกสารสรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙, ๒๕๕๕.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิลวดี บุรีกุล, พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย กับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม, (๒๕๕๒), ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy), (พิมพ์ครั้งที่ ๔), (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์ และการพิมพ์).

ปาริชาติ วลัยเสถียร. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข สรส.), ๒๕๕๒.

ประเวศ วะสี. สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ), ๒๕๔๕.

ปริทรรศน์ พันธุบรรยงก์. วงจรคุณภาพ (PDCA : plan do check act), ๒๕๔๕.

แผนแม่บทโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่รอยต่อจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ.๒๕๕๓-๒๕๖๑. กองกำลังสุรนารีและกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒ ส่วนแยก ๒.

แผนกลยุทธ์การพัฒนาพื้นที่เพื่อเสริมความมั่นคงของชาติในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพนาคที่ ๒

พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๔ (ฉบับปรับปรุงปีงบประมาณ ๒๕๖๒). สำนักงานเลขาธิการ

คณะกรรมการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในระดับพื้นที่ในเขตกองทัพนาคที่ ๒.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). ธรรมปริทรรศน์. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). กัลยาณมิตร. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.

_____ . การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาคณะสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๔๔.

_____ . พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, ๒๕๔๓.

พระไพศาล วิสาโล. สร้างสันติ ด้วยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง.

(นครปฐม: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล. พิมพ์ครั้งที่ ๒), ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **หลักสูตรอารยชน**. (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวาย จำกัด), ๒๕๕๒.
 พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมบุญชีวิต** พิมพ์ครั้งที่ ๘๒. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวาย จำกัด), ๒๕๕๐.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอสอาร์พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด), ๒๕๕๖.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอสอาร์พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด), ๒๕๕๑.

_____. **สู่การศึกษาแนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖.

_____. **มรรคมืองค์ ๘**. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, ๒๕๕๖.

พระภาวนาวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). **ตอบปัญหาธรรมปฏิบัติ**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอชทีพีเพรส, ๒๕๔๒).

พระมหาหรรษา ธมฺหาโส. **พุทธสันติวิธี**: บูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด), ๒๕๕๔.

พระมหาอำนาจ ปวฑฺฒโน, **การบริหารการศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ไพรินทร์ เตชะรินทร์. **การบริหารการพัฒนาชุมชน**. (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช), ๒๕๔๗.

มารค ตามไท. “การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี” ในสันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ), ๒๕๔๓.

ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒, ๒๕๖๑.

โยนิโสมนสิการ. ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๘). **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก ไทย-อังกฤษ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. (พิมพ์ครั้งที่ ๒, แก้ไขเพิ่มเติม). (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน). (กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ), ๒๕๔๓.

วรทัต ลัยนันท์. **การมีส่วนร่วมการปกครองส่วนท้องถิ่น อ.บ.ต.** (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ), ๒๕๓๖.

วรเดช จันทรศร. **หลักในการวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน**. (ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ) พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด), ๒๕๕๔.

วรรณลดา กันต์โถม. **การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและแนวทางการพัฒนา** (พัฒนาสังคม), ๒๕๕๘.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓ (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า), ๒๕๕๐.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **อภิธานิยธรรม ๗ หลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครอง**. สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๓.

สัปปริสธรรม ๗. พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). "พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์".

สัมมาวาจา. มหาสติปัฏฐานสูตร พระไตรปิฎกฉบับหลวง, เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๙๙.

सानิตย์ บุญชู. **หลักในการวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน**, ๒๕๒๕.

_____. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, ๒๕๒๕.

สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ. ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง แต่งตั้งสมาชิกสภาขับเคลื่อน

การปฏิรูปประเทศ เล่ม ๑๓๒ ตอน ๒๓๙ ง พิเศษ, ๒๕๕๘.

สุรสิทธิ์ วชิรจักร. การควบคุมและติดตามโครงการ. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕.

เสน่ห์ จามริก. การเมืองไทยกับการพัฒนาการรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์), ๒๕๔๐.

เสรี พงศ์พิศ. ร้อยคำที่ควรรู้: ให้เท่าทันตามสถานการณ์เปลี่ยนแปลง. (กรุงเทพมหานคร: พลังทางปัญญา), ๒๕๔๗.

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก. การบริหารโรงเรียนเป็นฐานเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บุคพอยท์), ๒๕๔๒.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน พิมพ์ครั้งที่ ๕, ๒๕๔๗.

สมพงษ์ พันธุ์รัตน์. การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค, ๒๕๓๘.

_____. เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๕๐.

อคิน รพีพัฒน์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย. (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณการพิมพ์), ๒๕๒๗.

อรพินท์ สฟโชคชัย. การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน. เอกสารรายงานการประชุมวิชาการ มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ณ จังหวัดชลบุรี, ๒๕๓๘.

อำนาจ อนันตชัย. การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๒๗.

Cohen and Uphoff, ธรรมชาติของถิ่น: ว่าด้วยการมีส่วนร่วมและความ

โปร่งใส. (กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก๊อบบี้), ๒๕๕๓.

Wertheim W.F. อังโน โกวิท พวงงาม. ธรรมชาติของถิ่น: ว่าด้วยการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส. (กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก๊อบบี้), ๒๕๕๓.

(๒) วิทยานิพนธ์:

ชนันศรี สอนคำ, “การมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรีในการบริหารงานโรงเรียนคลองโยงเวทีอุปลัมภ์”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยทองสุข), ๒๕๕๖.

ฐิตอลีนา ใจเพียร, การมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ภายใต้กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเนชั่น), ๒๕๕๘.

ตะติยา กาฬสุวรรณ. “ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันตอเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

ทศพล กฤตยพิสิฐ. “การมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เขตหนองจอก ที่มีต่อโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง บรม และ บวร เพื่อสร้างสรรค์อุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอก”.

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

ธงชัย ขมมี, ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นสามปีของผู้นำชุมชน และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านพร้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยทองสุข), ๒๕๕๖.**

ธวัช เบญจาทิกุล. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนา กรณีศึกษา: หมู่บ้านชาวเขาชนะเลิการประกวดหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ประจำปี พ.ศ.๒๕๒๗”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙.**

เนตินา โพธิ์ประสระ. “การมีส่วนร่วมของพนักงาน”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.**

พระครูสิริสุตานุยุต (สมาน จันทรสี). รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักมงคลสูตร. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖.**

พระมหาหรรษา ธมฺหาโส. “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มแม่น้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.**

พระสมุห์อเนก ปุณณวุฑฒโฒ. “การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดของไวยาวัจกร: วัดในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕.**

มัทนา ไชยจิตต์. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้า อำเภอชาติตระการจังหวัดพิษณุโลก”. **วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๒.**

ยุพาพร รูปงาม. “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ”. **ภาคินิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕.**

วิษณุ หยกจินดา. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน, หมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๗.**

สุจินต์ ดาววีระกุล. “ปัจจัยที่มีผลต่อส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณี หมู่บ้านชนะเลิการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดนครสวรรค์” **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๒๗.**

- สุรัสวดี หุ่นพยนต์. “ปัจจัยที่มีผลต่อการไม่มีส่วนร่วมใจกิจกรรมพัฒนาชุมชนของประชาชนยากจน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านเขาดิน ตำบลวังน้ำลัด อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๒๘.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. หน่วยที่ ๗ ปัญหาและแนวโน้มเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษาใน **ประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาปัญหาและแนวโน้มทางการบริหารการศึกษา**. (นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๔๗.
- โสภิตา ศรีนุ่น, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา” **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่), ๒๕๕๘.
- อธิคม เรียมศรีสกุล. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗.
- อรัญญ์ พระหัต, ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ กรณีศึกษา ชุมชนป้อมมหากาฬ, **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารจัดการสาธารณะ) สาขาวิชาการบริหารจัดการสาธารณะ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๕๘.
- John M. Cohen, & Norman T. Uphoff. อ้างใน พระสมุห์อเนก ปุณณวุฑฒโท. “การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดของไวยาวัจกร: วัดในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕.

(๓) รายงานวิจัย:

- นเรศ สงเคราะห์สุข. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวเผ่าปาเกอะญอ ในด้านการผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ ในมิติความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ศึกษากรณี: ชุมชนห้วยไม้ดำ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. **รายงานการวิจัยโครงการฝึกอบรมวิจัยด้านสตรีศึกษา**. ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘.
- สุวัถ์ ไกรสกุล. รายงานวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๘.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ระดับของการมีส่วนร่วม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.gotoknow.org/posts/\[๓๐ ก.ย. ๒๕๖๑\]](https://www.gotoknow.org/posts/[๓๐ ก.ย. ๒๕๖๑]).

หลักการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.gotoknow.org/posts/\[๒๖ ก.ย. ๒๕๖๑\]](https://www.gotoknow.org/posts/[๒๖ ก.ย. ๒๕๖๑]).

(๕) สัมภาษณ์:

พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ.ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร., รองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะสังคมศาสตร์, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑.

พระพะยอม กัลป์ยาโน, เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑.

นายกร ทัพพะรังสี, นายกสมาคมมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร, รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๑.

นายฉัตรชัย พรหมเลิศ, ปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

นายวิเชียร จันทรโณทัย, ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

นายโจน จันได, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

นายณรงค์ สังขะโท, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์, ที่ปรึกษากองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร, อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

พลเอก ธวัช สุกปลั่ง, ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

พลโท ธารกร ธรรมวินทร, แม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

พลตรี ธีรญา เกียรติสาร, รองแม่ทัพภาคที่ ๒(๑), ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

พลตรี ธเนศ วงศ์ช่อม, ผู้บัญชาการกองพลทหารราบที่ ๖, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Book

“Gandhi's nonviolence is not a strategy for conflict resolution... It is a way of life” in

Arun Gandhi, The Meaning of Nonviolence: Questions from Prisoners with Answers by Arun Gandhi, (Tuesday, August 24, 2004).

Oxford University. **The Oxford English Dictionary**. London: Oxford University Press, 1993.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

๑. พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
๒. ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	รองคณบดีฝ่ายวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย
๓. ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี	อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย
๔. ดร.นพ.บรรพต ตันธีรวงศ์	อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
๕. ดร.นพ.สาณ มหัทธนาคุลย์	อาจารย์ประจำวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘
ที่ ศธ ๖๑๓/ว๕๑.๒ วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑
เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร พระมหาดวงเด่น จิตตยาโน, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
สันติศึกษา ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๐๕๐๗๓ ที่อยู่ ๑๑๔๓/๗๑ ถนนสุรนารายณ์
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา รหัสไปรษณีย์ ๓๐๐๐๐ ได้รับอนุมัติให้ทำคุณูปการ
เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม
ของกองทัพบก” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรวบรวมข้อมูลนำมา
ประกอบการทำคุณูปการให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับ
ประเด็นใน หัวข้อคุณูปการ/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอเรียน/เจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือการวิจัยให้แก่ นิสิต หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี จึงขออุทิศนามขอขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและอนุเคราะห์สืบทอด

(พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

นางสาว
อโนทัย วัฒนศิริ
๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑

สำนักงาน หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

พันเอกกิตติพงษ์ พุทธิมนี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๔-๓๕๐๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ศร ๖๑๑๓/ ๐๕๑.๖ วันที่ ๖๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภสร รองคณบดีฝ่ายวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๓ ที่อยู่ ๑๑๔๓/๗๑ ถนนสุรนารายณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา รหัสไปรษณีย์ ๓๐๐๐๐ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นใน หัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอเรียน/เจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือการวิจัยให้แก่นิสิต หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออโนทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและอนุเคราะห์สับไป

(พระมหารัชมงคล อดมมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

สำนักงาน หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๘๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

พันเอกกิตติพงษ์ พุทธิมนี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๑๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ศธ ๖๑๑๓/ ๑๕๖.๖ วันที่ ๖๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๓ ที่อยู่ ๑๑๔๓/๗๑ ถนนสุรนารายณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา รหัสไปรษณีย์ ๓๐๐๐๐ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอเรียน/เจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือการวิจัยให้แก่นิสิต หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออัญมณาขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและอนุเคราะห์สืบไป

(พระมหาธรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

สำนักงาน หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

พันเอกกิตติพงษ์ พุทธิมณี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๑๕

๐๖๖๖๖๖
๓๐.๐๕.๒๕๖๑
๒๕ ม.ย. ๖๑

บันทึกข้อความ

Ydrc 7 nc 61

ส่งต้น Ync 61

nc

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ศธ ๖๑๑๗/๖๕๖.๖

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร ดร.นพ.บรรพต ตันธีรวงศ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิชา เลขาประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๓ ที่อยู่ ๑๑๔๓/๗๑ ถนนสุรนารายณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา รหัสไปรษณีย์ ๓๐๐๐๐ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นใน หัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอเรียน/เจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือการวิจัยให้แก่นิสิต หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออนุโมทนาขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพรมหาเพื่อทราบและอนุเคราะห์สืบไป

(พระมหาพรชยา ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

นางจ.ธช./สว

ส่ง ๖ กย ๖๑

6 กันยายน 61

สำนักงาน หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

พันเอกกิตติพงษ์ พุทธิมณี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๑๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (สาขารัฐบาลบัณฑิตศึกษา) โทร ๐๙๕-๒๕๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๐๘
ศอ ๒๕๕๓-๖ ๕-๑-๒ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓
เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร มศ.ดร.สาญ มหัทธนาคุณ อาจารย์ประจำวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบคำแถลงสัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลการวิจัย จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิณณิ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา
สังคมศึกษา ภาควิชาสังคมศึกษา เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๑๐๕๐๓๓ ที่อยู่ ๑๑๕๓/๓๑
ถนนสุรนารายณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา รหัสไปรษณีย์ ๓๐๐๐๐๐ ได้มีอนุโมติ
ให้ทำคุณกิจวิทยานิพนธ์เรื่อง "กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วม
ของ ๔ กองทัพบก" ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรวบรวมข้อมูลนำมา
ประกอบการทำคุณกิจวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับ
ประเด็นในหัวข้อคุณกิจวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอเรียน/เจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ตรวจสอบความถูกต้องขอเครื่องมือการวิจัยให้แก่นิสิต หากเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี จึงขออุทิศมาขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและอนุเคราะห์สืบไป

(พระมหาพรหม ธรรมหาโล, รศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓
ณ วิทยาลัย

สำนักงาน หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
โทร ๐๙๕-๒๕๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๐๘, โทรสาร ๐๙๕-๒๕๘-๐๘๘
<http://www.psu.ac.th>
พันเอกกิตติพงษ์ พุทธิณณิ นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๙๒-๕๖๓-๓๕๕๕

ศษ. อนันตกุล
ศส. อรุณ สหะการ
ธอ ทน ธีระวิทย์

ภาคผนวก ข

หนังสือขออนุญาตให้ผลิตสัณนิษฐานเก็บข้อมูลวิจัย

๑. พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. พระอาจารย์พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร. รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. พระพยอมกัลยาโณ เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว
๖. นายกร ทัพพะรังสี นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
๗. ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๘. นายฉัตรชัย พรหมเลิศ ปลัดกระทรวงมหาดไทย
๙. นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ อธิบดีกรมส่งเสริมปศุสัตว์
๑๐. นายวิเชียร จันทรโณทัย ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา
๑๑. นายโจน จันได ปราชญ์ชาวบ้าน
๑๒. นายณรงค์ สังขะโห ปราชญ์ชาวบ้าน
๑๓. พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์ ที่ปรึกษากองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร
๑๔. พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒ และอดีตสมาชิกสภาปฏิรูปประเทศ
๑๕. พลเอก ธวัช สุปลั่ง อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒
๑๖. พลโท ธีรกร ธรรมวินทร แม่ทัพภาคที่ ๒
๑๗. พลตรี ธีรญา เกียรติสาร รองแม่ทัพภาคที่ ๒
๑๘. พลตรี ธเนศ วงศ์ชะอุ่ม ผู้บัญชาการกองพลทหารราบที่ ๖

บันทึกข้อความ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๕๕
วันที่ ๒๐/๙/๖๖ เวลา ๑๐.๓๕ น.
ที่ ๖๐/๙/๖๖
รับ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘
ที่ ศธ ๖๖๑๓/ว ๗๗ วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑
เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗ นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณนิตินิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมคุณนิตินิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาพรชชา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์ โดยในการทำคุณนิตินิพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมหาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการโดยตรง

จึงขออุไมทนาขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาพรชชา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

เลขานุการอธิการบดี
ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ
ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘
โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘
เว็บไซต์: พันเอกกิตติพงษ์ พุทธิมนี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒ ๙๖๖๙๐๓๓๕
E-mail: peds@peds.ac.th

☒ อนุมัติ ☐ ไม่อนุมัติ
☐ นำเข้าพิจารณาในกรรมการ บท.

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
2๐/๙/๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ ว ๗๗

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก

เรียน/เจริญพร พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗ นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณนิตินิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมคุณนิตินิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชนทอง วัฒนประดิษฐ์ โดยในการทำคุณนิตินิพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เกริ่นนำ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการโดยตรง

จึงขอเสนอโทษขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘-๕๕๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ พุทธิมณี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๑๕

E-mail: peacepsmcu@gmail.com

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ ว ๗๗

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก

เรียน/เจริญพร พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร. รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะสังคมศาสตร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗ นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดัชนีพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมดัชนีพนธ์ประกอบด้วย พระมหากษัตริย์ มหาสงฆ์, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนธรรมประดิษฐ์ โดยในการทำดัชนีพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการโดยตรง

จึงขอเสนอขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

๐๔๑๓๗

๑๖ ก.ย. ๖๑

(พระมหากษัตริย์ มหาสงฆ์, รศ.ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘-๕๕๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ พุทธิมนี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๑๕

E-mail: peacepsmcu@gmail.com

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ ว ๗๗

วันที่

๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก

เรียน/เจริญพร ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗ นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณูปการเรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก ” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมคุณูปการประกอบไปด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส , รศ.ดร. และดร.ชนทอง วัฒนประดิษฐ์ โดยในการทำคุณูปการเรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการโดยตรง จึงขออณุโทษนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

๐๕๖๖/๑๐
๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘-๕๕๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ พุทธิมนี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๑๕

E-mail: pascapascu@gmail.com

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
กราบเรียน พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุชนิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมดุชนิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์
โดยในการทำดุชนิพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพราหมเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๔-๓๕๑๕

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร นายกร ทัพพะรังสี นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณวุฒินิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุณวุฒินิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชินทอง วัฒนะประดิษฐ์
โดยในการทำคุณวุฒินิพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขอเสนอขอให้คุณล่วงหน้านาม ๑ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

✓
๑๖๖๖๖๖๖๖

DS
14/9/61

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๑๔

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุษฎีนิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพก” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุษฎีนิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์
โดยในการทำคุษฎีนิพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

22 กย. 61

ที่ กอ.บม.๐๐๖๖/ ๒๕๖๑

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑๑๗๐
โทรศัพท์ ๐-๑๕๒๔ ๔๐๐๐-๕ โทรสาร ๐-๑๕๒๔ ๔๐๐๕
www.mcu.ac.th

๔ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร นายจิรายุทธ พรหมเลิศ ปลัดกระทรวงมหาดไทย
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล ทุทธิณณิ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคชฎีนิพนธ์เรื่อง "กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพภาค" ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคชฎีนิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาพรหม ธรรมหาโล, รศ.ดร. และดร. ชัยทอง วัฒนประเสริฐ
โดยในการทำคชฎีนิพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาพรหม ธรรมหาโล รศ.ดร.)

เลขาธิการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

- นิตยภัต
สมิธ

(นายฉัตรชัย พรหมเลิศ)
ปลัดกระทรวงมหาดไทย

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล ทุทธิณณิ นิสิตผู้วิจัย โทร ๐๖๒๖-๔๖๓๗๕๐๕

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณนิตินิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุณนิตินิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์
โดยในการทำคุณนิตินิพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาพรหม ธรรมหาโส รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

- อันต์
๑๒ กย ๖๑

(นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ)

อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร นายวิเชียร จันทรโณทัย ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณูปการเรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุณูปการประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์
โดยในการทำคุณูปการเรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

อนึ่งให้สัมภาษณ์

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ. ดร.)

เลขาธิการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

mcu

13 ก.ย. ๖๑

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๕๖๙-๓๕๑๕

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร นายโจน จันได ปราชญ์ชาวบ้าน
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณนินทาเรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุณนินทาประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์
โดยในการทำคุณนินทาเรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออโนทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร นายณรงค์ สังขะโท ปราชญ์ชาวบ้าน
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพ” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุณิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร. ชันทอง วัฒนประดิษฐ์
โดยในการทำคุณิพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

๐๓๐๓๕๖๖๖
พระพรหมบัณฑิต
พระพรหมบัณฑิต
112:๐๓๐๓๕๖๖๖
1๓๖
15๓๐๖1

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๐๕

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร พลเอกสนั่น มะเร็งสิทธิ์ ที่ปรึกษากองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๒
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมดุษฎีนิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์
โดยในการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ
ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

อ.กิตติพงษ์
สอ
- รศ.ดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์
กศ.ดร.ธมฺมธโร วัฒนประดิษฐ์
กศ.ดร.ธมฺมธโร วัฒนประดิษฐ์

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๑๕

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร พลเอกวิชชัย สมุทรสาคร อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒/อดีตสมาชิกสภาปฏิรูป
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณูปการเรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุณูปการประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์
โดยในการทำคุณูปการเรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขอเสนอขอให้คุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

ผู้เรียน/เจริญพร

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ.ดร.

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ.ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

(อรรถวิทย์ สหพราน)

10 10 61

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร พลเอกธวัช สุปลั่ง ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณูปการเรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุณูปการประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์
โดยในการทำคุณูปการเรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออุทิศขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

มีนส. พิชัยมณฑล
๑๑: นส. พิชัยมณฑล

พ.ล.อ. ธวัช สุปลั่ง
(สจ. สก.ล.)
๑๑ ก.ย. ๖๑

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙๓-๓๕๑๕

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร พลโทธรากร ธรรมวินทร แม่ทัพภาคที่ ๒
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณูปการเรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพ” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุณูปการประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์
โดยในการทำคุณูปการเรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออุทิศขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

- ธีรภัทร ธรรมวินทร

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

พล.ท.

มทภ. ๒
๒๔ ก.ย. ๖๑

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมณี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๔-๓๕๑๕

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร พลตรีธัญญา เกียรติสาร รองแม่ทัพภาคที่ ๒
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณูปการเรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพ” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุณูปการประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์
โดยในการทำคุณูปการเรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

- อติในสัมพันธภาพอันดี

(อติใน สัมพันธภาพ)

1๐ ธ.ค. ๖๑

๙ กย. ๖๑

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๑๕

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก
เรียน/เจริญพร พลตรีเนศ วงศ์ชะอุ่ม ผู้บัญชาการกองพลทหารราบที่ ๖
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแนบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๕๐๗๗
นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธ
สันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพ” ซึ่งมีคณะกรรมการ
ควบคุมคุณิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. และดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์
โดยในการทำคุณิพนธ์เรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่าน เพื่อ
นำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแก่นิสิต ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ดำเนินการ
โดยตรง

จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ. ดร.)

เลขานุการอธิการบดี

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ผู้ประสานงาน: พันเอกกิตติพงษ์ นามสกุล พุทธิมนี นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๖๒-๔๖๙-๓๕๑๕

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

๑. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา
๒. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
๓. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดย
กองทัพบก

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้เป็นเครื่องมือหนึ่งของการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง“กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก” ซึ่งมีวัตถุประสงค์งานวิจัย คือ

๑) เพื่อศึกษานโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีในการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

๓) เพื่อเสนอกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ๒) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ๓) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

คำชี้แจง กรุณาพิจารณาหาความสอดคล้องระหว่างคำถามกับวัตถุประสงค์งานวิจัยและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อประเมินความเที่ยงตรงความสอดคล้อง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนเพื่อหาค่า IOC ของผู้เชี่ยวชาญกำหนดเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

- + ๑ หมายถึง เหมาะสมว่าแบบสอบถามวัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา
- o หมายถึง ไม่แน่ใจว่าแบบสอบถามวัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา
- ๑ หมายถึง ไม่เหมาะสม ว่าแบบสอบถามไม่ได้วัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา

แบบสัมภาษณ์เพื่อประเมินหาคุณค่าดัชนีความสอดคล้องและความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)

ข้อ ที่	- กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้าน พระพุทธศาสนา	คะแนนความเห็น ผู้เชี่ยวชาญ					รวม	ค่า IOC	สรุป ผล
		ท่าน ที่ ๑	ท่าน ที่ ๒	ท่าน ที่ ๓	ท่าน ที่ ๔	ท่าน ที่ ๕			
๑.	เชิงนโยบาย								
๑.๑	ท่านคิดว่าหลักธรรมมีความสำคัญในการนำมาใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่หรือไม่อย่างไร	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๑.๒	การนำหลักธรรมมาใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมควรเป็นอย่างไร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๒.	เชิงปฏิบัติ								
	ท่านคิดว่าหลักธรรมข้อใดใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกและอย่างไร - ร่วมคิด - ร่วมตัดสินใจ - ร่วมดำเนินการ - ร่วมตรวจสอบ - ร่วมรับประโยชน์	+๑	+๑	๐	๐	+๑	๓	๐.๖	ใช้ได้
ข้อ ที่	- กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการ พัฒนาพื้นที่และชุมชนจากทุก ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง	คะแนนความเห็น ผู้เชี่ยวชาญ					รวม	ค่า IOC	สรุป ผล
		ท่าน ที่ ๑	ท่าน ที่ ๒	ท่าน ที่ ๓	ท่าน ที่ ๔	ท่าน ที่ ๕			
๑.	เชิงนโยบาย								
๑.๑	นโยบาย แนวทาง บทบาท และ	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้

	พันธกิจการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของหน่วยงานท่านในอดีตและปัจจุบันเป็นอย่างไร								
๑.๒	ท่านคิดว่ากระบวนการมีส่วนร่วม มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนหรือไม่อย่างไร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๑.๓	แนวทางในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของหน่วยงานท่านในปัจจุบันเป็นอย่างไร และได้นำหลักกระบวนการมีส่วนร่วมมากำหนดเป็นนโยบายอย่างไร	+๑	+๑	+๑	๐	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๑.๔	ปัจจุบันท่านคิดอย่างไรต่อกระบวนการมีส่วนร่วมที่ได้นำมากำหนดเป็นนโยบาย และแนวทางในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน อะไรเป็นปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคในการมีส่วนร่วม	+๑	+๑	+๑	๐	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒.	เชิงปฏิบัติ								
๒.๑	การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนควรมีส่วนร่วมแค่ไหนอย่างไร	-๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๓	๐.๖	ใช้ได้
๒.๒	การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน ควรมีส่วนร่วมระดับไหน ผลการดำเนินงานจึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด	๐	+๑	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒.๓	การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนควรมีบุคคลหรือหน่วยงานใดที่เกี่ยวข้องบ้าง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้

๒.๔	การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน ควรใช้หลักการใดในการดำเนินการ	๐	+๑	๐	๐	+๑	๒	๐.๔	ปรับปรุง
๒.๕	ปัจจัยความสำเร็จในการแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนมีอะไรบ้าง	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒.๖	ปัญหาและอุปสรรคในการแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนมีอะไรบ้าง	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
ข้อ ที่	- กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก	คะแนนความเห็นผู้เชี่ยวชาญ					รวม	ค่า IOC	สรุปผล
		ท่าน ที่ ๑	ท่าน ที่ ๒	ท่าน ที่ ๓	ท่าน ที่ ๔	ท่าน ที่ ๕			
๑.	เชิงนโยบาย								
๑.๑	นโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกในอดีตและปัจจุบันเป็นอย่างไร	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๑.๒	ท่านคิดว่ากระบวนการมีส่วนร่วม มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกหรือไม่ อย่างไร	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๑.๓	แนวทางในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก ในปัจจุบันเป็นอย่างไร และได้นำหลักกระบวนการมีส่วนร่วมมากำหนดเป็นนโยบายอย่างไร	+๑	+๑	๐	๐	+๑	๓	๐.๖	ใช้ได้
๑.๔	ปัจจุบันท่านคิดอย่างไรต่อกระบวนการมีส่วนร่วมที่ได้นำมากำหนดเป็นนโยบายและแนวทางในการวางแผนพัฒนา	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้

	พื้นที่และชุมชนของกองทัพบก อะไรเป็นปัจจัยความสำเร็จและ อุปสรรค ในการมีส่วนร่วม								
๒.	เชิงปฏิบัติ								
๒.๑	การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และ ชุมชนของกองทัพบกควรมีส่วน ร่วมแค่ไหน อย่างไร	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒.๒	การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และ ชุมชนของกองทัพบกควรมีส่วน ร่วมระดับไหน ผลการ ดำเนินงานจึงจะมีประสิทธิภาพ	+๑	+๑	๐	๐	+๑	๓	๐.๖	ใช้ได้
๒.๓	การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และ ชุมชนของกองทัพบกควรมี บุคคลหรือหน่วยงานใดที่ เกี่ยวข้องบ้าง	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒.๔	การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และ ชุมชนของกองทัพบกควรใช้ หลักการใดในการดำเนินการ	+๑	+๑	๐	๐	+๑	๓	๐.๖	ใช้ได้
๒.๕	ปัจจัยความสำเร็จในการแปลง แผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของ กองทัพบกมีอะไรบ้าง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๒.๖	ปัญหาและอุปสรรคในการ แปลงแผนพัฒนาพื้นที่และ ชุมชนของกองทัพบกมีอะไรบ้าง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
	รวม						๙๐	๑๘	ใช้ได้
ผู้ทรงคุณวุฒิ		+๑	๐	-๑	หมายเหตุ				
พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ,ดร		๒๐	๒	๑	(ท่านที่ ๑)				
ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี		๒๒	๑	-	(ท่านที่ ๒)				
ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร		๑๐	๑๓	-	(ท่านที่ ๓)				
ดร.นพ.บรรพต ดันธีรวงศ์		๑๖	๗	-	(ท่านที่ ๔)				
ผศ.ดร.सानุ มหัทธนาตุลย์		๒๓	-	-	(ท่านที่ ๕)				
รวม		๙๑	๒๓	๑					

แบบสัมภาษณ์

(กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา)

เรื่อง : กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นเครื่องมือหนึ่งของการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก” ซึ่งมีวัตถุประสงค์งานวิจัย คือ

๑) เพื่อศึกษานโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจการพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบก

๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีในการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

๓) เพื่อเสนอกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ๒) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ๓) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

ผู้วิจัยจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากทุกท่านในการให้ข้อมูลตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี ขอกราบขอบพระคุณ และขอขอบคุณทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อมูลในการตอบแบบสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง และตรงกับความเห็นของท่านมากที่สุด คำตอบของท่านจะเก็บไว้เป็นความลับและจะใช้สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

พันเอก กิตติพงษ์ พุทธิมณี
พุทธศาสนคณาจารย์บัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

คำชี้แจง : โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความตามสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑. เพศ

☐ ๑. ชาย

☐ ๒. หญิง

๒. การศึกษา

☐ ๑. ต่ำกว่าประถมศึกษา

☐ ๒. ประถมศึกษา

☐ ๓. มัธยมศึกษาตอนต้น

☐ ๔. มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ปวช.

☐ ๕. อนุปริญญา หรือ ปวส.

☐ ๖. ปริญญาตรี

☐ ๗. สูงกว่าปริญญาตรี

๓. อายุ ปี อายุพรรษา

๔. ตำแหน่ง หน่วยงาน

ส่วนที่ ๒

๑) เชนนโยบาย

๑.๑) ท่านคิดว่าหลักธรรมมีความสำคัญในการนำมาใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่หรือไม่อย่างไร

๑.๒) การนำหลักธรรมดังกล่าวมาใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรมควรเป็นอย่างไร อะไรเป็นเงื่อนไขความสำเร็จ และอุปสรรคขัดขวาง

๒) เชนปฏิบัติ

๒.๑) ท่านคิดว่าหลักธรรมข้อใดใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

๒.๒) ท่านสามารถนำหลักธรรมมาใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกได้อย่างไร

๒.๓) หลักพุทธสันติวิธีสามารถนำหลักธรรมข้อใดมาช่วยในการอธิบายการมีส่วนร่วมในการร่วมตัดสินใจวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

๒.๔) หลักพุทธสันติวิธีสามารถนำหลักธรรมข้อใดมาช่วยในการอธิบายการมีส่วนร่วมในการร่วมดำเนินการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

๒.๕) หลักพุทธสันติวิธีสามารถนำหลักธรรมข้อใดมาช่วยในการอธิบายการมีส่วนร่วมในการร่วมตรวจสอบวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

๒.๖) หลักพุทธสันติวิธีสามารถนำหลักธรรมข้อใดมาช่วยในการอธิบายการมีส่วนร่วมในการร่วมรับประโยชน์วางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

แบบสัมภาษณ์

(กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง)

เรื่อง : กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นเครื่องมือหนึ่งของการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีวัตถุประสงค์งานวิจัย คือ

- ๑) เพื่อศึกษานโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจการพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบก
- ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีในการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก
- ๓) เพื่อเสนอกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ๒) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ๓) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

ผู้วิจัยจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากทุกท่านในการให้ข้อมูลตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี ขอกราบขอบพระคุณ และขอขอบคุณทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อมูลในการตอบแบบสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง และตรงกับความเห็นของท่านมากที่สุด คำตอบของท่านจะเก็บไว้เป็นความลับและจะใช้สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

พันเอก กิตติพงษ์ พุทธิมนี
พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

คำชี้แจง : โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความตามสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑. เพศ

☐ ๑. ชาย

☐ ๒. หญิง

๒. การศึกษา

☐ ๑. ต่ำกว่าประถมศึกษา

☐ ๒. ประถมศึกษา

☐ ๓. มัธยมศึกษาตอนต้น

☐ ๔. มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ปวช.

☐ ๕. อนุปริญญา หรือ ปวส.

☐ ๖. ปริญญาตรี

☐ ๗. สูงกว่าปริญญาตรี

๓. อายุ ปี

๔. ตำแหน่ง หน่วยงาน

ส่วนที่ ๒

๑) เชนนโยบาย

๑.๑) นโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของหน่วยงานท่านในอดีตและปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑.๒) นโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของหน่วยงานท่านปัจจุบัน แตกต่างจากในอดีตที่ผ่านมาหรือไม่ อย่างไร

๑.๓) ท่านคิดว่ากระบวนการมีส่วนร่วม มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนหรือไม่ อย่างไร

๑.๔) แนวทางในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของหน่วยงานท่านในปัจจุบันเป็นอย่างไร และได้นำหลักกระบวนการมีส่วนร่วมมากำหนดเป็นนโยบายอย่างไร

๑.๕) ปัจจุบันท่านคิดอย่างไรต่อกระบวนการมีส่วนร่วมที่ได้นำมากำหนดเป็นนโยบายและแนวทางในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชน อะไรเป็นปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคในการมีส่วนร่วม

๒) เชนปฏิบัติ

๒.๑) การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนควรมีส่วนร่วมแค่ไหน อย่างไร

๒.๒) การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนควรมีส่วนร่วมระดับไหน ผลการดำเนินงานจึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด

๒.๓) การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนควรมีบุคคลหรือหน่วยงานใดที่เกี่ยวข้องบ้าง

๒.๔) การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนควรใช้หลักการใดในการดำเนินการ

๒.๕) ปัจจัยความสำเร็จในการแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนมีอะไรบ้าง

๒.๖) ปัญหาและอุปสรรคในการแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนมีอะไรบ้าง

แบบสัมภาษณ์

(กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก)

เรื่อง : กระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยกองทัพบก

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นเครื่องมือหนึ่งของการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการพุทธสันติวิธีในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกองทัพบก” ซึ่งมีวัตถุประสงค์งานวิจัย คือ

- ๑) เพื่อศึกษานโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจการพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบก
- ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีในการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก
- ๓) เพื่อเสนอกระบวนการพุทธสันติวิธีในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยกองทัพบก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ๒) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ๓) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก

ผู้วิจัยจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากทุกท่านในการให้ข้อมูลตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี ขอกราบขอบพระคุณ และขอขอบคุณทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อมูลในการตอบแบบสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง และตรงกับความเห็นของท่านมากที่สุด คำตอบของท่านจะเก็บไว้เป็นความลับและจะใช้สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

พันเอก กิตติพงษ์ พุทธิมณี
พุทธศาสนคหิบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

คำชี้แจง : โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความตามสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑. เพศ

☐ ๑. ชาย

☐ ๒. หญิง

๒. การศึกษา

☐ ๑. ต่ำกว่าประถมศึกษา

☐ ๒. ประถมศึกษา

☐ ๓. มัธยมศึกษาตอนต้น

☐ ๔. มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ปวช.

☐ ๕. อนุปริญญา หรือ ปวส.

☐ ๖. ปริญญาตรี

☐ ๗. สูงกว่าปริญญาตรี

๓. อายุ ปี

๔. ตำแหน่ง หน่วยงาน

ส่วนที่ ๒

๑) เชนนโยบาย

๑.๑) นโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของ กองทัพบกในอดีตและปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑.๒) นโยบาย แนวทาง บทบาท และพันธกิจการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของ กองทัพบก ปัจจุบันแตกต่างจากในอดีตที่ผ่านมาหรือไม่ อย่างไร

๑.๓) ท่านคิดว่ากระบวนการมีส่วนร่วม มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการวางแผน พัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกหรือไม่ อย่างไร

๑.๔) แนวทางในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกในปัจจุบันเป็นอย่างไร และได้นำหลักกระบวนการมีส่วนร่วมมากำหนดเป็นนโยบายอย่างไร

๑.๕) ปัจจุบันท่านคิดอย่างไรต่อกระบวนการมีส่วนร่วมที่ได้นำมากำหนดเป็นนโยบายและ แนวทางในการวางแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบก อะไรเป็นปัจจัยความสำเร็จและ อุปสรรคในการมีส่วนร่วม

๒) เชนปฏิบัติ

๒.๑) การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกควรมีส่วนร่วมแค่ไหน อย่างไร

๒.๒) การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกควรมีส่วนร่วมระดับไหน ผลการดำเนินงานจึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด

๒.๓) การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกควรมีบุคคลหรือหน่วยงานใด ที่เกี่ยวข้องบ้าง

๒.๔) การแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกควรใช้หลักการใดในการ ดำเนินการ

๒.๕) ปัจจัยความสำเร็จในการแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกมีอะไรบ้าง

๒.๖) ปัญหาและอุปสรรคในการแปลงแผนพัฒนาพื้นที่และชุมชนของกองทัพบกมีอะไรบ้าง

ภาคผนวก ง

ภาพคณะผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ให้การสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุธีรัตน์บัณฑิต, รศ.ดร.

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, รศ.ดร.
รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะสังคมศาสตร์, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ
อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระพยอมกัลยาโณ
เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายกร ทัพพะรังสี
นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ

อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายวิเชียร จันทรโณทัย
ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายโจน จันได
ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ อาจารย์ ณรงค์ สังขะโห
ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์
ที่ปรึกษากองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พลเอก วัชรชัย สมนุทธสาร
อดีตแม่ทัพภาคที่ ๒, อดีตสมาชิกสภาปฏิรูป, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พลโท ธารากร ธรรมวินทร
แม่ทัพภาคที่ ๒, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พลตรี ธีรญา เกียรติสาร
รองแม่ทัพภาคที่ ๒(๑), ๙ กันยายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พลตรี ธเนศ วงศ์ชะอุ่ม
ผู้บัญชาการกองพลทหารราบที่ ๖, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑

ประวัติของผู้วิจัย

ยศ ชื่อ	: พันเอก กิตติพงษ์ พุทธิมณี
วัน/เดือน/ปี เกิด	: ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๑
การศึกษาทางทหาร	: โรงเรียนเตรียมทหารรุ่นที่ ๒๗ กรุงเทพฯ : โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า รุ่นที่ ๓๘ อ.พรหมณี จ.นครนายก : โรงเรียนเสนาธิการทหารบก หลักสูตรหลักประจำชุดที่ ๗๙ กรุงเทพฯ : โรงเรียนทหารการเงิน หลักสูตรนายทหารปลัดบัญชี ระดับผู้บริหาร รุ่นที่ ๑๒ กรุงเทพฯ : วิทยาลัยการทัพบก หลักสูตรหลักประจำชุดที่ ๕๙ กรุงเทพฯ
การศึกษาทางพลเรือน	: วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมเครื่องกล วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม
ประวัติการทำงาน	: ผู้บังคับหมวดทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน กองพันทหารปืนใหญ่ต่อสู้ อากาศยานที่ ๒ ค่ายสุรนารี จ.นครราชสีมา : ผู้บังคับกองร้อยทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน กองพันทหารปืนใหญ่ต่อสู้ อากาศยานที่ ๒ ค่ายสุรนารี จ.นครราชสีมา : ผู้ช่วยนายทหารฝ่ายยุทธการ กองทัพอากาศที่ ๒ ค่ายสุรนารี จ.นครราชสีมา : ผู้บังคับศูนย์การฝึกนักศึกษาวิชาทหาร มณฑลทหารบกที่ ๒๓ ค่ายศรีพัชรินทร จ.ขอนแก่น : เสนาธิการมณฑลทหารบกที่ ๒๖ ค่ายสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก จ.บุรีรัมย์ : เสนาธิการมณฑลทหารบกที่ ๒๑๐ ค่ายพระยอดเมืองขวาง จ.นครพนม
การปฏิบัติงานพิเศษ	: ผู้บังคับหมวดทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานที่ ๒๒ ฐานปฏิบัติการบ้านก่อ อ.ขุนหาญ จ.ศรีสะเกษ : นายทหารฝ่ายกิจการพลเรือน กรมทหารพรานที่ ๒๔ อ.ละหานทราย จ.บุรีรัมย์ : สำนักงานประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกองทัพบก กองบัญชาการกองทัพบก กรุงเทพฯ : กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร สว.ร.น. กรุงเทพฯ : กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค ๒ และศูนย์ปฏิบัติการ กองทัพอากาศที่ ๒ ค่ายสุรนารี จ.นครราชสีมา : กองกำลังสุรนารี จ.สุรินทร์ และกองกำลังสุรศักดิ์มนตรี จ.อุดรธานี หน่วยเฉพาะกิจปัตตานี จ.ปัตตานี
ตำแหน่งปัจจุบัน	: ผู้บังคับการกรมพัฒนาที่ ๒ กองพลพัฒนาที่ ๒ ค่ายสุรธรรมพิทักษ์ จ.นครราชสีมา
ปีที่เข้าศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๕๔
ปีที่สำเร็จศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	: ๑๑๔๓/๗๑ ถ.สุรนารายณ์ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา ๓๐๐๐๐